Sfântul **Ioan Gură de Aur**
Cuvioasa **Olimpiada** diaconița

O viață
o prietenie
o corespondență

Colecția *Philosophia Christiana*
Seria *Hagiographica*

În iunie 404, arhiepiscopul Ioan al Constantinopolului, supranumit „Gură de Aur", pleca pe drumul fără întoarcere al exilului. Din îndepărtatul orășel Cucuz va întreține o bogată corespondență. Cele 17 scrisori adresate diaconiței Olimpiada sunt cele mai ample și mai frumoase. Lectură tulburătoare, ele ne revelează o emoționantă prietenie și o profundă afecțiune spirituală între două personalități unice. Totodată, ele ne fac să ne punem întrebarea: cine a fost acest misterios personaj feminin care a trăit în anturajul nemijlocit al celor mai mari Sfinți Părinți ai „veacului de aur" al patristicii grecești? Grigorie din Nazianz îi trimite un poem de ziua nunții; Grigorie al Nyssei îi dedică omiliile la *Cântarea Cântărilor*. La câteva decenii după moartea sa (în 408), *Viața* ei ne arată că diaconița era deja venerată ca sfântă „cuvioasă" și „mărturisitoare", fiind apoi eclipsată de gloria arhiepiscopului cu „Gura de Aur".

Reunind pentru prima dată totalitatea textelor patristice scrise despre și către Olimpiada, scopul acestui volum este să restituie profilul spiritual al uneia din cele mai remarcabile figuri feminine ale perioadei patristice și din întreaga istorie a Bisericii.

Editura DEISIS

ISBN 973-9344-04-6

Colecţia: *Philosophia Christiana*

Seria: *Hagiographica*

Mistic şi dogmatic, cultic şi liturgic, creştinismul ortodox e în acelaşi timp şi filozofic.

În Hristos şi în sfinţii Lui, iubirea de înţelepciune (philo-sophia) şi adevăr a omului, caracteristică ireductibilă a umanităţii, întâlneşte într-o întrepătrundere negrăită Înţelepciunea şi Adevărul lui Dumnezeu revelat în Iubirea Sfintei Treimi.

Sfinţenia reprezintă filozofia concretă a Bisericii, sfinţii de toate felurile (apostoli şi profeţi, martiri şi monahi, clerici şi laici) fiind încă din vechime primii filozofi ai creştinismului. Vieţuirea lor paradoxală, existenţa lor radical evanghelică, răstignită pe Crucea iubirii jertfelnice de Dumnezeu şi aproapele, reprezintă suprema şi permanenta provocare a Evangheliei la adresa existenţei (culturii, politicii etc.) lumii, cât şi a demisiilor morale ale „creştinilor" doar cu numele.

Tuturor, ei ne reamintesc un fapt elementar dar mereu uitat: înainte de a fi „vorbire" (cultură), creştinismul trebuie să fie „faptă" (acţiune), iar vorbirea şi fapta trebuie să fie înrădăcinate într-o viaţă sau existenţă pilduitoare. Pentru a fi autentice (filozofice), teoria şi practica creştinismului nu vor putea face niciodată abstracţie de filozofia divino-umană întrupată exemplar în vieţile sfinţilor lui.

Sfântul Ioan Gură de Aur
Cuvioasa Olimpiada diaconița

O viață – o prietenie – o corespondență

Ediție îngrijită de:
diac. Ioan I. Ică jr.

Editura DEISIS
Sibiu
1997

Colecţia: *Philosophia Christiana*
Seria: *Hagiographica*

Lector şi viziune grafică: Maria-Cornelia Oros
Tehnoredactor şi corector: Paul Morar

Coperta:
Sfântul Ioan Hrisostom, mozaic din bazilica Sfintei Sofii, Constantinopol (secolul IX)
– ***Sfântă***, mozaic din capela palatului arhiepiscopal, Ravenna (secolul VI)

© DEISIS, pentru prezenta versiune

ISBN 973-9344-04-6

DIACONIȚA ȘI ARHIEPISCOPUL*

Pe 20 iunie 404, Ioan arhiepiscopul Constantinopolului părăsea pe ascuns capitala bizantină pentru a pleca fără întoarcere într-un îndepărtat exil. Locul fixat de autoritățile imperiale era micul orășel Cucuz pierdut în Munții Taurus din provincia Cilicia a Asiei Mici. Va ajunge aici pe 20 septembrie la capătul unui istovitor drum de peste 1000 de kilometri, pe drumurile prăfuite ale Asiei Mici sub soarele torid, sufocant al verilor anatoliene. În ciuda imensei popularități de care se bucura – plecarea sa va declanșa o violentă revoltă populară soldată cu incendierea bazilicii Sfânta Sofia și a clădirii Senatului –, asceticul episcop și neegalatul predicator cădea victimă unei vaste și tenace conspirații țesute din intrigi și calomnii. Opoziția de culise s-a manifestat încă de la aducerea sa din Antiohia și înscăunarea sa, în februarie 398, ca episcop al cetății lui Constantin. Orchestrată de principalul său oponent, arhiepiscopul Alexandriei care dorea să-și impună un cleric alexandrin în scaunul episcopal al capitalei, căruia i se vor adăuga ulterior episcopii nemulțumiți de reformele apostolice introduse de Ioan în rândurile clerului corupt al capitalei, de dorința sa de a reglementa viața bisericească și monahală dezorganizată din Constantinopol, de îndrăzneala cu care arhiepiscopul denunța fără cruțare lăcomia de averi și luxul vieții aristocrației și curții imperiale, pledând cauza celor săraci și nevoiași – campania de denigrare a utilizat toate mijloacele pentru a-l discredita și îndepărta. Lista acuzelor formulate în sinodul abuziv de la „Stejar" din septembrie 403 (păstrată de patriarhul Fotie și publicată mai jos în anexe) e o ilustrare perfectă a multiplelor registre pe care să juca aria calomniei îndreptate împotriva celui care va intra în memoria Bisericii și a întregii creștinătăți drept

* Pentru referințele complete ale lucrărilor citate mai jos a se vedea *Bibliografia* de la sfârșitul volumului.

Sfântul Ioan Gură de Aur (*Chrysóstomos*). Din nefericire, intriganții episcopi vor reuși să câștige de partea lor Palatul, obținând, după o serie de încercări dejucate de populația Constantinopolului, sentința de exil a episcopului Ioan devenit un personaj mult prea incomod pentru curtea imperială. Intervenția papei Inocențiu I și a împăratului Occidentului Honorius pe lângă fratele său din Orient, Arcadius, printr-o ambasadă specială în primăvara lui 406 a eșuat în fața intransigenței Constantinopolului. Reacția Palatului la popularitatea crescândă în capitală a episcopului exilat – o parte din adepții lui Ioan, așa-numiții „ioaniți", intraseră în schismă, nevrând să-i recunoască pe urmașii săi instalați în scaunul arhiepiscopal de autorități – și la refuzul Romei de a intra în comuniune cu noul episcop, a fost dură și brutală: persecuția deschisă a „ioaniților" și decizia de lichidare a arhiepiscopului exilat. Din Cucuzul Ciliciei, unde Ioan începuse să primească regulat vizitele foștilor săi credincioși și prieteni din Antiohia, arhiepiscopul depus trebuia să plece spre locul definitiv de exil: fortăreața Pityus, situată pe țărmul Mării Negre, la poalele Caucazului (în Abhazia de azi), avanpostul cel mai îndepărtat al Imperiului în această zonă (aproximativ în ținutul în care vor fi trimiși în exil 255 de ani mai târziu și Sfântul Maxim și ucenicii săi, cei doi Anastasie). Ordinele erau precise. Drumul trebuia făcut pe jos în marș forțat, alături de o escortă militară care trebuia să-i facă regimul de viață cât mai dur, fără cruțare și fără odihnă, ori considerente față de vârsta și sănătatea arhiepiscopului distrusă de asceză și de cei trei ani de exil. Epuizat de marș, acesta se va stinge din viață în bisericuța martirului Vasilisc de lângă Comana Pontului la 14 septembrie 407 (în vârstă de 58 de ani după cronologia propusă în cea mai recentă biografie[1]. Ultimele sale cuvinte, relatate de

[1] KELLY, 1995, p. 296 *sq.* Potrivit acestei cronologii, Ioan s-a născut la Antiohia ca fiu al ofițerului Secundus și al Antuzei în 349. Rămasă de foarte timpuriu văduvă (la 20 de ani), aceasta l-a crescut singură pe Ioan care în 367 absolvă cu strălucire școala de retorică a lui Libanius. Botezat în 368, refuză să practice avocatura sau profesoratul și între 368–372 viețuiește în *asketerion*-ul lui Diodor și Carterie. După încercarea nereușită de a-l hirotoni preot, între anii 372–378 (anii persecuției violente a ortodocșilor niceeni de arienii susținuți de împăratul Valens) se retrage ca ascet în grotele de pe Muntele Silpios. Îmbolnăvindu-se de rinichi, revine în Antiohia, unde în 380 arhiepiscopul ortodox Meletie îl hirotonește diacon. Scrie acum o serie de apologii ale religiei creștine și de mici tratate morale și spirituale (despre monahism, fecioare, căsătorie și văduve etc.). În 386 fiind hirotonit preot de arhiepiscopul Flavian, Ioan începe o intensă activitate de

Paladie (*Dialog* XI), veritabil rezumat al dominantei doxologice şi euharistice generalizate a întregii sale personalităţi şi activităţi, au fost: „Slavă lui Dumnezeu pentru toate!" (*Dóxa tô Theô pánton héneken*).

Din exilul său de la Cucuz, Ioan va întreţine o vastă corespondenţă[2], din care ni s-au păstrat 236 de piese adresate unui mare număr de persoane (peste 100 de corespondenţi). Inegale ca valoare şi ca dimensiuni, majoritatea apar azi scrise într-un stil convenţional,

---

predicator şi păstor în serviciul comunităţii ortodoxe din capitala Siriei. Scrie acum o serie de tratate (despre preoţie, despre educaţia copiilor), rosteşte în 387 impresionantele 21 de omilii către poporul antiohian, sau „la statui" (cu ocazia revoltei populare ce dusese la distrugerea statuilor familiei imperiale) reuşind evitarea represaliilor asupra cetăţii, iniţiază ciclul comentariilor sub formă de omilii la Scriptură (67 de omilii la *Facere*, 90 la *Matei*, 88 la *Ioan*, 32 la *Romani*, 14 + 30 la *I* şi *II Corinteni*, 34 la epistolele pastorale, 24 la *Efeseni*). În octombrie e adus de ministrul Eutropius ca arhiepiscop al Constantinopolului. Iniţiază un program de reformare a vieţii dezorganizate a clerului şi monahilor, organizează impresionante aşezăminte sociale şi caritative, continuă activitate omiletică (15 omilii la *Filipeni*, 55 la *Fapte*, 16 la *I* şi *II Tesaloniceni* şi, în fine, 34 la *Evrei*). Intrigile arhiepiscopului Teofil al Alexandriei vor fi la originea căderii sale. Acesta va profita de refugiul la Constantinopol al „fraţilor lungi", monahi origenişti condamnaţi de el în 400, pentru a-i înscena un proces de depunere în aşa-numitul sinod de la „Stejar" (septembrie 403). Pe baza acestuia, Palatul în condamnă la exil la Praenetus (Bitinia), de unde însă revine în triumf în octombrie (Teofil şi episcopii de la „Stejar" fug în grabă din capitală pentru a nu fi linşaţi de populaţia înfuriată). Intrigile vor continua însă şi vor reuşi să-l pună în conflict cu Palatul mai ales cu aristocraţia feminină şi cu împărăteasa Eudoxia. De Paştile anului 404 e arestat la reşedinţa episcopală. În 20 iunie e trimis în exil la Cucuz. În august 407 e trimis în exil la Pityus, murind pe 14 septembrie lângă Comana. În 416 numele său e reintrodus în diptice şi începe persecuţia şi schisma „ioaniţilor". Pe 27 ianuarie 438 moaştele sale sunt aduse în triumf la Constantinopol în biserica Sfinţilor Apostoli unde vor sta până la Cruciada a IV-a din 1204, după care vor fi duse în Italia. Recent (octombrie 1997), cardinalul Florenţei a dăruit Patriarhiei Ortodoxe Române o parte însemnată a acestor preţioase relicve. Prăznuit ca sfânt în Biserica Ortodoxă pe 13 noiembrie (zi în care a fost mutată sărbătoarea sa pentru a nu coincide cu praznicul Înălţării Sfintei Cruci, din 13 septembrie), pe 27 ianuarie, aducerea moaştelor, şi pe 30 ianuarie în ceata Sfinţilor Trei Ierarhi. Opera sa, care cuprinde 18 volume în *Patrologia Graeca* a lui J.-P. Migne, a cunoscut o extraordinară difuzare: se cunosc 2000 de manuscrise greceşti din sec. VIII–XVI. Popularitatea ei se explică nu doar prin spiritul practic şi profund apostolic al învăţăturii sale, prin inspiraţia retorică unică, ci şi prin intensul simţ al iubirii de oameni care o inspiră, Sfântul Ioan Gură de Aur fiind socotit unul din reprezentanţii cei mai iluştri ai umanismului evanghelic creştin.

[2] *PG* 52, 549–748.

tipic pentru retorica vremii. Unele conţin şi mesaje mai personale şi ni-l arată pe Ioan copleşit de singurătate şi inactivitate, altele sunt îndemnuri la rezistenţă şi curaj către „ioaniţii" persecutaţi, iar altele ni-l arată ca pe un optimist incurabil, făurind planuri misionare pentru creştinarea Goţiei, Feniciei sau chiar a Persiei. În tot acest set se detaşează încă din vechime – cum ne arată eruditul patriarh bizantin Fotie (secolul IX) recenzând *Codicele 86* din faimoasa sa *Bibliotecă*[3] – un grupaj de 17 epistole[4]. Cele mai artistic elaborate şi ample ca dimensiuni din întreaga corespondenţă (trei dintre ele – VII, VIII, IX – fiind adevărate tratate), ele sunt adresate unui personaj feminin: „Olimpiadei diaconiţa". Lectura acestui grup unic în felul lui în întreaga literatură patristică este o experienţă tulburătoare. Dincolo de aspectul lor documentar, de dezvoltările biblice, de îndemnurile morale care au în centru lupta statornică cu descurajarea şi problema suferinţei, scrisorile către Olimpiada ne relevă – chiar şi în absenţa răspunsurilor acesteia din urmă din nefericire pierdute – existenţa unei emoţionante afecţiuni, a unei intense prietenii între ascetul şi severul arhiepiscop şi una din diaconiţele ce făceau parte din clerul Marii Biserici din Constantinopol.

Cine a fost însă, privind mai îndeaproape, acest remarcabil personaj feminin? Alături de scrisorile adresate din exil de arhiepiscopul Ioan, numele ei apare în câteva importante scrieri ale Sfinţilor Părinţi greci de la sfârşitul secolului IV şi începutul secolului V, lucru suficient pentru a intriga un cititor atent şi a-l face să-şi pună întrebarea: cine a fost această misterioasă femeie care a trăit în anturajul celor mai mari Sfinţi Părinţi ai „veacului de aur" al patristicii, căreia nimeni altul decât Grigorie din Nazianz îi trimite de ziua nunţii un poem, Grigorie al Nyssei îi dedică faimosul comentariu sub formă de omilii la *Cântarea Cântărilor*, iar Ioan Gură de Aur îi

---

[3] *PG* 103, 289AB: „S-au citit scrisorile celui întru Sfinţi Părintele nostru Ioan Hrisostom pe care le-a scris către diferiţi după exilul său nedrept şi inuman. Între care de cel mai mare folos sunt cele 17 scrise către preaevlavioasa Olimpiada diaconiţa şi cele către Inocenţiu episcopul Romei, în care istoriseşte pe cât îngăduie canoanele genului epistolar cele întâmplate cu el. Chiar şi în aceste epistole se foloseşte de caracterul discursului obişnuit lui: el este strălucit şi clar şi împletind arta de a convinge cu delectarea. Totuşi, scrisorile către Olimpiada par a fi fost alcătuite cu mai multă grijă, chiar dacă nu le-a scris privind atât la modelul ideal al genului epistolar, dat fiind că pe atunci realităţile aveau destulă forţă ca să constrângă legile exprimării".

[4] *PG* 52, 549–621.

expediază din depărtarea exilului şi în apropierea morţii cele mai frumoase şi vibrante epistole pe care le-a scris vreodată? Importanţa Olimpiadei în anii episcopatului Sfântului Ioan Gură de Aur la Constantinopol, strânsa îngemănare şi împletire a destinelor lor fuseseră semnalate chiar de un martor ocular: este vorba de episcopul Paladie al Helenopolisului. Ca şi „sciţii" dobrogeni „străromâni" Ioan Cassian şi Gherman, acesta petrecuse ultimul deceniu al secolului IV în deşertul Egiptului ca ucenic al lui Evagrie, în cercul monahilor origenişti; alungat şi el de represaliile arhiepiscopului Teofil al Alexandriei din anul 400, ajunge la Constantinopol unde intră în anturajul intim al arhiepiscopului Ioan. Asistă cu indignare la calomniile şi intrigile care au dus la căderea şi exilul său; pleacă la Roma pentru a solicita intervenţia papei în favoarea lui Ioan; face parte din ambasada eşuată din primăvara lui 406, când este arestat şi exilat în Egiptul de Sus. Aici scrie în 408 un faimos *Dialog* istoric şi apologetic despre viaţa şi virtuţile lui Ioan, pentru a-i reabilita memoria ultragiată, a scoate la lumină de sub calomnii adevărata versiune a faptelor şi a-i demasca pe adevăraţii vinovaţi de destinul şi sfârşitul acestuia. Paladie dedică în întregime capitolul XVII al *Dialogului* său Olimpiadei diaconiţa, calomniată şi persecutată la rândul ei pentru legătura duhovnicească şi sprijinul material şi moral necondiţionat dat arhiepiscopului Ioan. Douăzeci de ani mai târziu, acelaşi Paladie îi va dedica Olimpiadei capitolul 56 al faimosului *Lavsaikon* – o scriere de 71 de schiţe de portrete ale celor mai însemnate personalităţi duhovniceşti pe care le-a cunoscut la sfârşitul secolului IV şi începutul secolului V – unde Olimpiada apare alături de cei mai faimoşi asceţi ai Egiptului. Biserica a păstrat cu veneraţie memoria diaconiţei Olimpiada. Pe baza informaţiilor orale şi a notiţelor lui Paladie, la mijlocul secolului V este scrisă *Viaţa* ei, care arată că Olimpiada diaconiţa era deja venerată la Constantinopol ca sfântă „cuvioasă" şi „mărturisitoare". Numele ei avea să cadă însă treptat în uitare, memoria ei estompându-se tot mai mult, pierzându-se în conul de umbră aruncat de gloria marelui arhiepiscop. Unul dintre scopurile prezentului volum este acela ca, restituind integralitatea documentaţiei patristice existente despre cuvioasa Olimpiada (alături de cel mai important studiu despre viaţa ei şi despre corespondenţa arhiepiscopului către ea scris în 1947 de Anne-Marie Malingrey, ilustra profesoară franceză specialistă în opera lui Ioan Gură de Aur), să elibereze din nou profilul spiritual

distinct al uneia din cele mai remarcabile personaje feminine ale perioadei patristice şi din întreaga istorie a Bisericii[5].

Unul dintre meritele importante ale tentativelor din ultimele două decenii de a rescrie din perspectivă feministă istoria culturii şi chiar a teologiei – dincolo de sistematizările aberante şi concluziile teoretice radicale la care ajung uneori – e faptul de a fi atras atenţia asupra statutului femeii în Biserica creştină veche, precum şi asupra rolului important jucat de o serie de figuri feminine absolut remarcabile în epoca patristică. Studii istorice solide şi profunde asupra delicatelor aspecte legate de „pietate ascetică şi credinţa femeilor", de relaţia dintre „trup" şi „societate"[6], evidenţiază ambivalenţa extremă ce caracterizează atitudinea Bisericii vechi şi a patristicii faţă de femei: calificativele date oscilează astfel între condamnarea radicală (femeia pricină a căderii în păcatul originar şi prilej permanent de tentaţie şi păcat – „poarta diavolului") şi exaltarea mistică (femeia martiră şi ascetică – „mireasă a lui Hristos"). Confruntaţi atât cu dualismul maniheic, cât şi cu celebrarea orgiastică a senzualităţii, precum şi cu promovarea religioasă a femeii în sectele gnostice sau montaniste, Părinţii Bisericii s-au văzut obligaţi să apere simultan atât căsătoria, instituţie creaţională celebrată în Vechiul Testament, cât şi ascetismul eshatologic şi tema paternităţii centrale în Evanghelie şi în Noul Testament. Nu rareori însă tema paternităţii dobândea accente puternic patriarhaliste, iar exaltarea ascezei era justificată prin exacerbarea conexiunilor negative dintre feminitate, sexualitate şi moarte, pe fondul receptării profundului misoginism al unei importante părţi a literaturii păgâne greco-romane şi a unei lecturi patriarhaliste a *Facerii* 2–3. În astfel de condiţii, progresul legat de „eliberarea" femeii în Biserica veche a avut loc doar aparent paradoxal prin ascetism (sau, anterior, prin martiriu). „Mişca-

[5] Încercările de a reconstitui biografia şi profilul interior ale cuvioasei Olimpiada, dincolo de implicarea ei în destinul Sfântului Ioan Gură de Aur, sunt puţine şi ele fac, de regulă, concesii excesive gustului, psihologiei şi mentalităţii generale ale epocii în care au fost scrise: biografiile vechi ale lui M. MEURISSE (1640) şi A. DACIER (1907) sunt îmbibate de sentimentalism şi psihologism, iar cea, recentă, a lui R. TEJA/M. MARCOS (1997), insistă mai ales pe cadrul istoric general, iar în evaluări se resimt ecourile perspectivei feministe din studiile istorice actuale în Occident; în rest, ea rămâne o simplă parafrază narativă extinsă a studiului capital şi nedepăşit încă al profesoarei A.-M. MALINGREY (1947).

[6] Ca, de exemplu, cele semnate de profesorii americani ELISABETH A. CLARK, 1986, şi PETER BROWN, 1988.

rea ascetică a devenit mişcarea care, mai mult decât orice altceva, a oferit un gen de «eliberare» pentru femeile creştine"[7]. Depăşindu-şi prin asceză slăbiciunea firii, femeile devin „bărbaţi" (sau chiar „îngeri" în trup). „Nu femeie (*gýne*), ci om (*ánthropos*), bărbat cu toată înfăţişarea trupului (*anèr parà toû sómatos schéma*)", ajunge astfel Olimpiada „prin viaţă, osteneli, cunoştinţă (gnoză) şi răbdarea necazurilor", ne spune *Dialogul* lui Paladie (cap. XVI), sau *andreía gynè, mulier virilis*, „femeie-bărbat" (cap. XVII = *Vita* III). „Depăşindu-şi «feminitatea» prin ascetism, femeile află că acesta le oferă o libertate fără precedent"[8] faţă de legăturile domestice (aşa-numitele *molestiae nuptiarum*)[9] şi general sociale ale epocii. Ele pot studia Scriptura şi avea prieteni de alt sex, pot fi hirotonite diaconiţe (despre rolul şi funcţia diaconiţelor în Biserica veche, legate de catheza şi botezul femeilor, a se vedea *Constituţiile Apostolice* III, 15; VIII, 19–20, pasaje traduse mai jos în anexă), pot întemeia chiar mănăstiri.

O situaţie specială şi o faimă extraordinară vor avea la sfârşitul secolului IV câteva femei aristocrate (unele extrem de bogate) din înalta nobilime senatorială romană sau constantinopolitană, cu destine extrem de asemănătoare: ele vor renunţa la familie şi la averi pentru a întemeia şi conduce comunităţi ascetice feminine sub îndrumarea spirituală şi prietenia personală a unor figuri patristice de prim rang. Ele sunt:

1) Macrina, sora mai mare a Sfântului Vasile cel Mare şi a Sfântului Grigorie al Nyssei (care-i va scrie *Viaţa*) pe care-i va deturna de la retorică spre ascetism şi-şi va aduce mama, Emmelia, în comunitatea ascetică feminină condusă de ea pe proprietatea familiei din Capadocia (şi care pe drept cuvânt poate fi socotită, pentru rolul ei decisiv, ca făcând parte dintre Părinţii Capadocieni);

---

[7] CLARK, 1986, p. 42.

[8] *Ibid.*, 1986, p. 46.

[9] Cf. AMBROZIE, *De viduis* 81 (*PL* 16, 273AB): „Legătura căsătoriei nu e de evitat ca o culpă, ci mai degrabă trebuie declinată ca o povară a nevoilor [*sarcina necessitatis*]. Căci legea leagă femeile să nască fii în osteneli şi întristare şi o supune bărbatului, ca el să fie stăpânul ei. Femeia căsătorită, nu şi văduva, e supusă astfel durerilor şi ostenelilor naşterii de fii şi numai ea, nu şi fecioara, se supune stăpânirii bărbatului ei. Fecioara, însă, e liberă de toate aceste lucruri, ca una ce şi-a închinat toată dragostea ei Cuvântului lui Dumnezeu, aşteptând Mirele binecuvântării cu candela aprinsă de lumina unei voinţe bune. Ea este astfel mânată înainte de sfaturi, nu legată de lanţuri".

2) Melania cea Bătrână, din înalta aristocrație romană care, bucurându-se de îndrumarea spirituală și prietenia lui Rufin (traducătorul în latină a lui Origen), va părăsi în 375 Roma pentru a întemeia pe Muntele Măslinilor o comunitate monastică feminină, alături de cea masculină condusă de Rufin; mare studioasă a operei lui Origen, ea va juca un rol decisiv în viața lui Evagrie Ponticul, pe care-l va determina să intre în monahism și să plece în Egipt (a se vedea *Istoria lausiacă* a lui Paladie, cap. 46, 54 și 55); tot ea o va aduce pe calea ascezei și a binefacerii pe nepoata sa, Melania cea Tânără, ce va întemeia și ea o mănăstire în Ierusalim (despre care avem păstrată o impresionantă *Viață*) și tot ea va fi modelul pe care îl va urma Olimpiada; și

3) Paula, care și-a făcut din casa sa de pe Aventin, Roma, un veritabil cenaclu de studii biblice, condus de Ieronim, alături de care va pleca și ea în 385 în Palestina, întemeind două mănăstiri lângă Betleem).

Așa cum arată cercetările istoricilor, comunitățile monastice întemeiate de toate aceste femei aveau un statut și un stil ascetic special, în care se oglindea statutul lor social și aristocratic. Era o formă de „monahism domestic", în care comunitatea (alcătuită la origine din întemeietoare și cameristele sau servitoarele ei) era de regulă stratificată social în grupuri diferite care se întâlneau doar la rugăciune; asceza era moderată, accentul cădea pe rugăciune, meditație și studiu, nu pe munca fizică; mănăstirile cu pricina erau practic proprietatea întemeietoarei și erau susținute material din averea imensă a acestor doamne din înalta societate, avere datorită căreia puteau călători, susține financiar copierea de cărți sau satisface nevoile materiale ale Părinților vremii. „Biserica oferea acestor femei aristocrate singura carieră posibilă în afara căminului. Sesizând șansa oferită, ele și-au făurit un îndrăzneț nou stil de viață"; „ascetismul acestor femei se solda atât într-o eliberare personală, cât și într-o utilitate socială"[10], rezultatul fiind o insolită împletire între proprietate, asceză, studiu și filantropie.

Aceleași elemente ale schemei de mai sus pot fi întâlnite și în viața Olimpiadei. Bunicul ei, Flavius Avlavius, făcuse parte din primul nucleu al aristocrației senatoriale create de Constantin cel Mare din colaboratorii săi fideli în noua sa capitală (după ce n-a

[10] CLARK, 1986, p. 193 *sq.*

reuşit să convingă nici o familie senatorială romană să se mute de la Roma la Constantinopol)[11]. El a cunoscut o ascensiune fulminantă (324–326 vicar al diecezei Asia, iar între 329–337 prefectul pretoriului Orientului, deci al doilea om în stat după Constantin) dar şi o prăbuşire rapidă; devenind victima luptei pentru putere între fiii lui Constantin, a fost exilat în Bitinia şi apoi executat. Dacă bunicul Avlavius era creştin, tatăl, Seleuc, comite la curtea lui Iulian Apostatul (dispărut şi el tragic în luptele pentru putere de după moartea acestuia în 363), era un păgân fervent (lăudat pentru aceasta de Libanius, profesorul de retorică în chiar acei ani al lui Ioan Gură de Aur). Rămasă orfană la o vârstă foarte fragedă, Olimpiada, născută înainte de 365 şi moştenitoarea unei averi imense, a primit un tutore numit direct de împărat în persoana senatorului Procopius (corespondent al Sfântului Grigorie din Nazianz[12]. Aşa cum s-a arătat recent[13], un rol decisiv în educaţia Olimpiadei l-a jucat Teodosia, o femeie evlavioasă de origine din Capadocia. Aceasta nu era alta decât sora episcopului Amfilohie al Iconiumului şi vara Sfântului Grigorie din Nazianz, şi a jucat un rol-cheie în restaurarea ortodoxiei niceene în Constantinopolul dominat mai multe decenii de arieni, fiindcă ea este cea care l-a chemat în 378 în capitală şi i-a dat găzduire Sfântului Grigorie din Nazianz pentru a combate, ca episcop ortodox al cetăţii, arianismul. Ea trebuie să fi fost soţia unui frate mai mare al Olimpiadei (tatăl lui Seleuc, prefect al pretoriului între anii 412–415) decedat şi el de timpuriu, lăsând-o astfel pe Olimpiada unica moştenitoare a unei averi fabuloase. Prin Teodosia, deci, Olimpiada a stat în copilărie şi adolescenţă în atmosfera spirituală de asceză şi meditaţie a Părinţilor Capadocieni, şi nici nu e de mirare că în anii 390 Sfântul Grigorie al Nyssei îi va dedica masivul său comentariu la *Cântarea Cântărilor.*

Blestemul şi şansa Olimpiadei avea să fie uriaşa ei avere, care a atras de timpuriu atenţia împăratului Teodosie I (379–395) şi a soţiei sale, Elia Flacilla. Aceştia voiau să-şi introducă rudele de origine spaniolă în noua aristocraţie a capitalei. Sub presiunea imperială, tutorele Procopius a aranjat căsătoria tinerei Olimpiada cu Nebridius, cumnat al împărătesei, înalt demnitar la curtea imperială, ajuns prefect al Constantinopolului din ianuarie până în iunie 386.

---

[11] Cf. DAGRON, 1974.

[12] Cf. *Epist.* 98, 128, 193, 194.

[13] BERNARDI, 1984.

Nunta celor doi a fost fără îndoială un mare eveniment social în capitala Imperiului. Invitat să participe, Sfântul Grigorie din Nazianz (retras din 381 în Capadocia) se scuză lui Procopius în epistola 193 invocând boala, dar trimite Olimpiadei în loc de dar de nuntă un instructiv poem-îndemn[14] în care schițează principiile unui veritabil program de viață pentru o soție creștină, alcătuit din recomandări privind vestimentația, comportamentul față de soț și îndatoririle de stăpână a casei în societatea extradomestică. Olimpiada n-a avut însă timpul să aplice în practică sfaturile Sfântului Grigorie, căsnicia ei cu Nebridius, încheiată cândva între anii 384–385, nedurând mai mult de douăzeci de luni (ne spune tot Paladie, *Dialog* XVII). Urmărind ca bogățiile Olimpiadei să intre în mâinile familiei imperiale și sub controlul statului, Teodosie face din nou presiuni asupra tinerei văduve să se căsătorească, cu o altă rudă a sa, tot de origine spaniolă, Elpidius. Reacția Olimpiadei a fost fermă și categorică: între Împăratul Ceresc și cel pământesc îl preferă pe Cel Ceresc. Refuzat deschis, împăratul reactivează în cazul Olimpiadei o lege care prevedea că femeile sub 30 de ani rămase fără soț sau tată nu-și pot administra singure averile, și-i impune un nou tutore în persoana prefectului capitalei, Clementinus. De asemenea, în 390, 21 iunie și 23 august, promulgă două legi prin care declară nule testamentele văduvelor și diaconițelor în favoarea Bisericii și reactivează dispozițiile privitoare la oprirea hirotoniei întru diaconie a văduvelor sub 60 de ani. E foarte posibil ca aceste prescripții să fi fost dictate având în vedere tocmai cazul particular al Olimpiadei, dar dispoziții similare, emise anterior de Valentinian I în Occident (30 iulie 370), arată că între Imperiu și Biserică se desfășura o adevărată competiție pentru controlul averilor tinerelor văduve pe care statul voia să le oblige să se căsătorească, iar Biserica să le convingă să accepte să ducă o viață de castitate și feciorie, situație pe care o consacra hirotonindu-le diaconițe[15]. În ciuda presiunilor prefectului Clementinus, Olimpiada rezistă și, impresionant, Teodosie I îi revocă tutela. Îndată după aceasta, arhiepiscopul Nectarie (381–396) o și hirotonește diaconiță (probabil în 391) când aceasta nu avea nici măcar 30 de ani, încălcând pragul de 60 fixat de legea din 390[16].

---

[14] *PG* 37, 1542–1551, tradus mai jos.

[15] TEJA, 1997, p. 37–38.

[16] Ulterior el va fi redus la 40 de ani prin canonul 15 al Sinodului IV Ecumenic, 451, dar în 533, Iustinian îl va ridica din nou la 50 de ani.

Ajunsă diaconiță și dispunând liber de imensa ei avere, Olimpiada s-a grăbit să calce pe urmele modelului ei, Melania cea Bătrână. Afirmația din *Istoria lausiacă* 56: „Melaniei i-a călcat pe urme în toată virtutea dumnezeieștii viețuiri duhovnicești preacinstita Olimpiada, preazeloasă a căii ce duce spre cer și urmând întru toate opinia dumnezeieștilor Scripturi"[17] i-a făcut pe unii cercetători[18] să sugereze un pelerinaj special al Olimpiadei în Țara Sfântă, ca să o cunoască pe Melania aflată în 378 împreună cu Rufin la Ierusalim, și eventual și pe Paula ce viețuia alături de Ieronim lângă Betleem. Ascetismul comunitar și filantropic, caritatea socială, vor fi și pentru Olimpiada axele fundamentale ale modului de a înțelege și practica Evanghelia în viața de zi cu zi. Una din primele ei inițiative a fost crearea unei comunități ascetice feminine, prima mănăstire feminină cunoscută în Constantinopol. Aceasta era situată în palatul ei aflat în plin centrul capitalei, învecinându-se direct cu vechea bazilică constantiniană a Sfintei Sofii și cu grădinile reședinței episcopale (de care nu o separa decât un zid). Comunitatea era o fundație privată, atipică, de tip aristocratic, al cărei nucleu l-a reprezentat Olimpiada cu cele 50 de cameriste ale ei, și care va grupa mai apoi 250 de fecioare. Așezământul în care serviciile divine se desfășurau necontenit, în schimburi, 24 de ore din 24 (după modelul monahilor „neadormiți", *akoimétoi*) era condus de trei diaconițe, ceea ce sugerează existența a trei grupuri sociale distincte și o organizare similară celei a mănăstirii Paulei de lângă Betleem (descrise de Ieronim în *Epistola* 108)[19]. Olimpiada diaconița avea însă să devină celebră în întreg Imperiul prin generozitatea nelimitată cu care și-a „risipit" practic fără nici un control patrimoniul în favoarea Bisericii, făcând danii uriașe tuturor clericilor ortodocși care făceau apel la ea (lista lor din *Dial.* XVII = *Vita* XIV include și episcopi deveniți ulterior adversari de moarte ai lui Ioan Gură de Aur). Arhiepiscopul Nectarie a știut să se folosească de daniile, cât și de sfaturile generoasei diaconițe care făcea parte nu numai din clerul catedralei, ci și din anturajul său direct.

Întâlnirea decisivă pentru destinul Olimpiadei avea să se producă însă abia în februarie 398, când, în ciuda încercărilor eșuate ale

---

[17] *PG* 34, 1244D.

[18] HUNT, 1973, p. 477.

[19] Cf. TEJA, 1997, p. 58 *sq.*

arhiepiscopului Teofil al Alexandriei de a-l impune pe bătrânul monah Isidor, este instalat arhiepiscop preotul Ioan, adus pe ascuns de la Antiohia din ordinul ministrului Eutropios (hirotonia sa în episcop săvârşind-o, de nevoie, însuşi Teofil). Între arhiepiscop şi diaconiţă s-a creat aproape instantaneu o legătură duhovnicească specială, o prietenie caracterizată de un profund respect şi devoţiune, bazată pe puternice afinităţi spirituale. Şi unul şi celălalt erau adepţii unei vieţi radical apostolice şi evanghelice[20], ambii erau profund dedicaţi meditaţiei Sfintei Scripturi şi aplicării practice integrale, amândoi înţelegeau să practice o asceză riguroasă ruinându-şi prin posturi excesive şi o dietă nejudicioasă sistemul digestiv. Ioan a devenit îndrumătorul duhovnicesc ideal al comunităţii Olimpiadei care a preluat asupra ei sarcina de a se îngriji de nevoile zilnice de hrană şi îmbrăcăminte ale arhiepiscopului; reduse la esenţial, satisfacerea acestor nevoi trebuia să împletească dificil exigenţele sale ascetice cu păstrarea unei sănătăţi precare. „Nu era nimeni în Constantinopol cu care Ioan să aibă o mai simpatetică înţelegere, cu care să se simtă mai în larg şi căreia să-i descarce inima mai fără rezerve ca această femeie independentă cu o puternică voinţă dar şi atât de intens emoţională"[21]. Lucru însă şi mai important, Ioan este cel care o convinge pe Olimpiada să-şi controleze şi să utilizeze inteligent generozitatea dezordonată şi risipitoare de până atunci, determinând-o să o facă selectiv, „numai în serviciul sfinţilor". Averile imense ale Olimpiadei sunt cele care i-au permis arhiepiscopului Ioan crearea unui vast sistem de asistenţă socială în serviciul săracilor, bolnavi-

---

[20] O subtilă interpretare a sensului şi eşecului programului de reformă ascetică a cetăţii antice de către Ioan Hrisostom, la P. BROWN, 1988, cap. 15 (Sexualitatea şi cetatea). În predica şi acţiunea sa Ioan pleca de la conceperea căminului familial ca mănăstire laică şi de la viziunea cetăţii ca aglomerare de căminuri creştine închise lumii profane, şi al căror unic loc de întâlnire trebuia să fie bazilica catedrală (de aici polemica înverşunată împotriva riturilor publice laice ale cetăţii antice legate de teatru, hipodrom, agora). Deşi de clară inspiraţie evanghelică, susţinut patetic şi cu o vastă persuasiune retorică, proiectul lui Ioan, bazat pe o reducere a cetăţii la familie, nu putea decât să eşueze pentru că excludea din orizontul său o mult prea mare zonă a vieţii publice (căreia i se refuza autonomia şi, eventual, transfigurarea). Remarcabil rămâne efortul hrisostomic de a întemeia un nou umanism creştin şi a trezi un nou simţ al solidarităţii umane pe baza „democraţiei" vulnerabilităţii universale a trupului uman manifestate în cele două modalităţi ale expunerii şi fragilităţii acestuia din urmă: sexualitatea şi sărăcia.

[21] KELLY, 1995, p. 113.

lor şi abandonaţilor. Aceasta avea să-i aducă o vie popularitate dar şi invidia şi ostilitatea crescândă a clericilor lipsiţi dintr-o dată de izvorul nesecat al daniilor generoasei diaconiţe. Este limpede că exclusivitatea controlului averii uriaşe a diaconiţei i-a creat mulţi duşmani, printre care şi adversitatea puternicului Teofil al Alexandriei. Frustrat, acesta se va răzbuna reproşându-i Olimpiadei ospitalitatea acordată în comunitatea sa monahilor origenişti egipteni din grupul „fraţilor lungi" refugiaţi la Constantinopol. Intervenţia lui Ioan pe lângă Teofil în favoarea acestora avea să declanşeze şi procesul de organizare a opoziţiei împotriva lui Ioan în jurul lui Teofil şi la depunerea sa de către aşa-zisul sinod de la „Stejar" în septembrie 404. Din cele 46 de acuze aduse aici lui Ioan, veritabilă antologie a calomniilor şi meschinăriei, nici una n-a îndrăznit să facă referire cumva la vreun pretins echivoc al legăturii de prietenie dintre Ioan şi Olimpiada. Ceea ce arată că episcopii intriganţi de la „Stejar" îşi dădeau perfect seama că nu pot risca insinuarea unei enormităţi care să sfideze atât de mult evidenţele. Cei doi erau mult prea ascetici pentru ca relaţia dintre ei să nu fie ireproşabilă moral. „Scandalul n-a fost de natură sexuală, ci de natură financiară: modul în care Olimpiada a fost sfătuită de Ioan în utilizarea proprietăţilor sale în folosul Bisericii"[22]. Istoria intrigilor care au dus la căderea lui Ioan e mult prea complicată şi de altfel cunoscută din *Dialogul* lui Paladie pentru a insista aici asupra ei. Dacă însă cercetătorii mai noi înclină să creadă că rolul împărătesei Eudoxia în căderea lui Ioan a fost supradimensionat şi el se datorează mai mult legendei populare decât realităţii[23], fapt este că în orchestrarea calomniilor între episcopii ostili şi Palat un rol important l-au jucat (după *Dialog* IV) trei văduve aristocrate frivole – Eugrafia, Marsa şi Castricia – criticate de Ioan pentru capriciile vestimentare inadecvate vârstei. De partea sa, arhiepiscopul avea, alături de Olimpiada, sprijinul văduvelor pioase, unele dintre ele şi diaconiţe: Pentadia, Procla şi Silvina. Lor a ţinut să le adreseze în baptisteriul catedralei ultimul cuvânt înainte de a părăsi catedrala pentru totdeauna: „«Veniţi aici, fiicelor, ascultaţi-mă. *Cele ale mele au ajuns la sfârşit*[24], precum văd. *Alergarea mea a luat sfârşit*[25] şi poate *nu veţi*

[22] LIEBESCHÜTZ, 1984, p. 102.
[23] Cf. VAN OMMESLAEGHE, 1979.
[24] *Luca* 22, 37.
[25] *II Timotei* 4, 7.

mai vedea fața mea[26]. Iată însă ce vă îndemn: nici una dintre voi să nu-şi întrerupă bunăvoința ei față de Biserică. Şi oricui va fi adus la hirotonie nu de bunăvoie, fără a fi făcut intrigi pentru aceasta şi cu consimțământul tuturor, plecați-vă capetele ca lui Ioan, căci nu poate exista Biserica fără episcop. Şi aşa veți fi miluite. Pomeniți-mă în rugăciunile voastre!» Dar ele, tulburându-se, se rostogoleau la picioarele lui. Atunci făcând semn unuia dintre cinstiții preoți a spus: «Luați-le pe acestea de aici, ca să nu tulbure mulțimile». Şi după ce au fost împiedicate puțin, au cedat voii lui" (Paladie, *Dialog* X).

Încă de la prima lor întâlnire, pe tot parcursul păstoririi lui Ioan, destinul celor doi va fi similar şi în persecuția şi sfârşitul lor pământesc. Ioan va fi nevoit să suporte în condițiile unei sănătăți mereu mai precare vicisitudinile exilului anatolian, verile sufocante şi iernile aspre, teroarea permanentă a incursiunilor triburilor isaurienilor, ostilitatea unor episcopi şi ofițeri, privațiunile de tot felul. Dar, deşi a trecut şi el probabil printr-o depresie psihică, arhiepiscopul exilat a continuat să-şi păstreze optimismul incurabil, încurajându-i pe cei persecutați acasă şi păstrându-şi intactă nădejdea în pronia lui Dumnezeu Care le va rândui mai bine pe toate. Elocvente în acest sens sunt ultimele sale două mici tratate scrise din exilul de la Cucuz şi care poartă titluri semnificative: *Că nimeni nu poate fi vătămat decât de sine însuşi*[27] şi *Către cei ce se scandalizează pentru fărădelegile făcute şi pentru prigoana poporului şi a multor preoți*[28]. Împletind elemente de morală stoică cu exemple biblice şi îndemnuri evanghelice şi pauline, Ioan abordează problema spinoasă a relației dintre suferința drepților şi Providența lui Dumnezeu, şi a atitudinii creştineşti în fața scandalului nedreptăților şi persecuțiilor din interiorul Bisericii chiar. Prin aceasta el încerca să ridice moralul „ioaniților" din capitală sau din exil confruntați cu scandalul triumfului aparent al nelegiuirilor şi ticăloşiilor. În primul tratat predomină exortația de tip filozofic: răul adevărat nu ni-l poate face nimeni din afară, ci numai noi înşine. Încercările, suferințele şi persecuțiile suportate cu demnitate morală sporesc valoarea personală a omului, îl fac să crească în virtute, fiindcă întotdeauna dreptul preferă suportarea răului comiterii lui. În schimb, în

[26] *Fapte* 20, 25.
[27] *PG* 52, 459–480; *SC* 103, 1964.
[28] *PG* 52, 479–528; *SC* 79, 1961.

cel de-al doilea tratat, despre suferință și Providență, – ultima scriere care ne-a rămas de la Sfântul Ioan, veritabilul său testament spiritual – argumentația și tonalitatea generală sunt net biblice. Providența divină este justificată prin recursul la ordinea cosmică și exemple din istoria biblică (Avraam, Iosif, David). Se recomandă însă absența curiozităților deplasate în privința planurilor concrete insondabile ale iubirii lui Dumnezeu și așteptarea cu răbdare, pentru a formula o judecată finală, a sfârșitului lucrurilor. Scandalizarea excesivă în fața suferințelor prezente înseamnă o ignorare a prezenței suferinței în toată istoria lumii și un refuz al sensului ei izbăvitor revelat în Crucea lui Hristos. Suferințele por fi justificate în trei feluri: 1) ele fac ca drepții să poată fi răsplătiți iar ticăloșii să se poată converti; 2) ele sunt pentru cei ce suferă un prilej de a-L slăvi pe Dumnezeu, iar pentru cei ce văd suferința lor un prilej de a-i deosebi pe adevărații creștini de cei mincinoși; și 3) suferința prezentă duce la viața și desfătarea veșnică.

O parte a acestor argumente apar și în scrisorile-tratate (VII, VIII, IX) ale corespondenței lui Ioan cu Olimpiada[29]. Doresc să evidențiez aici doar câteva aspecte ce merită reținute încă înainte de abordarea lecturii textului acestor scrisori. Istoricii și patrologii contemporani au subliniat deja de mult valoarea psihologică și duhovnicească unică a acestei corespondențe: prima colecție de scrisori de îndrumare spirituală din literatura patristică, mărturia unei afecțiuni și prietenii adânci între două figuri creștine îngemănate și devenite încă din timpul vieții lor modele de sfințenie masculină și feminină. Sensul ascetic al îngemănării și prieteniei dintre Ioan și Olimpiada trebuie bine subliniat. Ioan și Olimpiada n-au fost nicidecum prieteni în sensul amoros al amiciției unor Abélard și Héloïse din Franța secolului XI–XII a cărei mărturie s-a păstrat într-o faimoasă corespondență erotico-spirituală[30] ce avea să facă deliciul romanticilor și modernilor. Evident, nimeni nu poate susține azi acest gen de analogie. Și, totuși, există la cercetătorii actuali o tentație reală. Interesați în exclusivitate de dimensiunea umană a relației lor, aceștia regretă astfel „povara retoricii și predominarea aproa-

---

[29] Pentru o analiză detaliată a valorii documentare, psihologice și moral-teologice a scrisorilor, cititorul are la dispoziție în traducere mai jos excelentul studiu al profesoarei ANNE-MARIE MALINGREY, 1947.

[30] *PL* 178. Traducere în limba română de Dan Negrescu: *Héloïse și Abélard. Autoportrete epistolare*, Ed. Paideia, 1995.

pe exclusivă a discursului creştin moral şi teologic" care ar face să devină aproape „inexistentă corporalitatea interlocutorilor"[31]. Chiar şi un istoric riguros şi experimentat de talia unui Kelly poate face concesii surprinzătoare mentalităţii actuale, admiţând posibilitatea unei lecturi în cheie psihanalitică a relaţiei dintre Ioan şi Olimpiada[32]. Sigur este însă faptul că amatorii de picanterii erotice camuflate şi chiar detectivii psihanalişti porniţi în căutarea unor ipotetice complexe refulate între cei doi vor fi dezamăgiţi. Desigur, se poate specula asupra sensului psihologic în gestul radical de abandon al femeilor aristocrate ale epocii care, părăsind totul – familie (soţ, copii minori uneori), avere şi plăcerile vieţii – într-un veritabil „paroxism delapidator"[33], îşi dedicau energiile nu doar slujirii lui Dumnezeu şi Bisericii în general, ci şi apărării cauzei unui „bărbat sfânt", cu care se identificau spiritual şi pe care-l susţineau cu abnegaţie spirituală şi materială; oricât de „virilă" devenea prin asceză şi contemplaţie, exista pentru femeie riscul unei relaţii de dependenţă psihologică faţă de prezenţa nemijlocită a subiectului devoţiunilor sale.

În mod sigur, nici sexuală, nici psihanalitică, „problema" Olimpiadei era totuşi de natură psihologică. Şi scrisorile lui Ioan ne arată că ea şi-o cunoştea cu luciditate[34], chiar dacă asista neputincioasă la agravarea ei. Olimpiada suferea de aşa-numita *athymia*, maladie psiho-somatică cauzată de întristare şi descurajare conducând la instalarea unei stări depresive ireversibile. Când Ioan pleacă în exil, Olimpiada era o femeie încă tânără, în vârstă de abia 40 de ani şi

---

[31] MARCOS, *apud* TEJA, 1997, p. 122.

[32] „Influenţaţi de atmosfera post-freudiană în care au fost crescuţi, studioşii moderni sunt obligaţi să detecteze un element sexual în această apropiată şi strânsă relaţie. Şi au toată dreptatea să facă aceasta. Ar fi o greşeală însă a presupune că Ioan şi Olimpiada nu erau conştienţi de acest factor. Ispitele la care pot da naştere relaţiile între sexe n-au lipsit niciodată din gândurile creştinilor angajaţi ai acelei epoci şi Ioan era ultimul care să nu facă aceasta. Dar în vreme ce erau avertizaţi de dimensiunea sexuală, ei o priveau cu o profundă repulsie pe care modernii o găsesc de regulă dificil de înţeles. De aceea, ei foloseau o autodisciplină extrem de organizată (inclusiv curtenia formală extrem de elaborată prin care se ţineau la distanţă unii de alţii) pentru a o ţine la distanţă. Cât i-au costat eforturile lor eroice putem doar bănui, dar în timp ce asupra lui Ioan efectele lor erau relativ uşoare, asupra Olimpiadei ele aveau să fie profund dăunătoare" (KELLY, 1995, p. 113–114).

[33] MARCOS, *apud* TEJA, 1997, p. 120.

[34] *Epist.* IX, 1a; XVII, 1d, 4d; IX, 4d; XVII.

îndelung exersată în abstinențele ascetice legare de privațiunile metodice de hrană și de somn. „În anii renunțărilor ea atinsese stăpânirea asupra trupului, nu însă și controlul absolut asupra spiritului"[35]. Rezista sufletește cu succes în fața presiunilor imperiale, acuzelor, calomniilor, confiscărilor, exilurilor, dar nu putea suporta profunda întristare provocată de absența prelungită a lui Ioan. Preocuparea centrală a scrisorilor din exil ale lui Ioan către Olimpiada era aceea de a o face să iasă de sub „tirania întristării", să treacă de la *athymía* la *euthymía*, de la descurajare și deprimare la încredere, curaj și stimă de sine sufletească. Pentru aceasta Ioan face necontenit (mai ales în scrisoarea VIII) elogiul virtuților Olimpiadei, a căror enumerare creionează portretul femeii creștine desăvârșite. Văzând că situația se agravează, îi descrie pe larg toate simptomele *athymiei* (în scrisoarea X, veritabil tratat despre descurajare și întristare) demon sălbatic, mai îngrozitor decât orice, chiar decât moartea, și-i propune ca mijloc de luptă împotriva lui meditația biblică și reflecția la destinul personajelor istoriei sfinte a mântuirii (Iosif, Lazăr, Pavel și, mai ales, Iov), concentrarea mentală și încordarea voinței. Discuția e purtată însă exclusiv pe teren moral, filozofic și teologic, în timp ce Olimpiada avea nevoie, pe cât se pare, și de altceva decât o lungă listă de argumente consolatoare sau de îndemnuri biblice. Spirit rațional, elin, și optimist incurabil prin temperament, „Ioan se arată incapabil să-i descifreze psihologia și să-i înțeleagă strigătele de ajutor"[36], sensul dependenței sale psihologice de el.

Profilul Olimpiadei ce se poate desprinde din scrisorile arhiepiscopului Ioan este, deci, unul contrastiv. Pe de o parte, „scrisorile exaltă unele din marile virtuți pe care contemporanii săi le apreciau deja: generozitatea, fidelitatea fără limite, abnegația, hotărârea în apărarea principiilor în care credea și care o făceau inatacabilă în tribunale, făcând-o să înfrunte fără teamă orice fel de putere civilă și ecleziastică". Pe de altă parte, „găsim în ele o Olimpiadă cu suflet fragil, angoasată de absența prietenului, obsesionată de a nu putea ajunge la desăvârșirea ascetică, torturată de spaima de a nu se achita de ceea ce se aștepta de la ea: de faptul de a nu fi în măsură să-și depășească condiția ei de femeie devenind puternică, «virtuoa-

[35] MARCOS, *apud* TEJA, 1997, p. 140.
[36] *Ibid.*, p. 145.

să» în sensul clasic al cuvântului *virtus* [> *vir*; bărbăție > bărbat], egalând condiția masculină"[37].

Olimpiada rezistase cu dârzenie persecuției brutale declanşate împotriva „ioaniților" de prefectul Optatus. Îndată după plecarea în exil a lui Ioan, Olimpiada va fi acuzată în procesul înscenat pentru pedepsirea vinovaților de tulburările populare ce au urmat constatării absenței arhiepiscopului, tulburări soldate cu incendierea catedralei Sfânta Sofia şi a Senatului. În tribunal Olimpiada respinge demn acuzațiile[38], dar refuză să-l recunoască pe Arsacius (martor în procesul lui Ioan în sinodul de la „Stejar") ca succesor al lui Ioan în scaunul arhiepiscopal al capitalei. Pentru a evita represaliile asupra comunității ei monastice, le sfătuieşte însă pe surori să-l recunoască arhiepiscop pe Arsacius, ea retrăgându-se de bunăvoie în exil la Cizic, ulterior la Nicomidia. (Comunitatea monastică feminină de lângă Sfânta Sofia a fost lăsată în grija rudei sale, diaconița Marina, iar aceasta din urmă o va lăsa pe seama altei rude, diaconița Elisantia. Pentru a-i asigura supraviețuirea, aceasta va sacrifica regimul atipic, de fundație privată, al comunității adoptând o regulă strict monahală şi transformând-o prin aceasta într-o mănăstire după tot tipicul monastic.)

Scrisorile lui Ioan de la Cucuz ne lasă să întrevedem ceva din frământările sufleteşti ale diaconiței autoexilate. Speranțele lui Ioan că ea va supraviețui duşmanilor săi vor fi zadarnice. Deşi abia împlinise 40 de ani, Olimpiada n-a suportat desigur lovitura dură a veştii morții lui Ioan. Este imposibil însă de acceptat afirmații hazardate de genul potrivit cărora Olimpiada „a fost fără îndoială victima radicalismului ascetic susținut de Ioan" şi împins de acesta până la dimensiuni „inumane" care ar fi condus-o la „moarte prematură"[39]. Nu de alta, dar Ioan şi Olimpiada erau prea greci şi prea creştini pentru a nu se angaja pe calea unei „eliberări" ascetice suicidare de tip jainist. Mai mult ca sigur, Olimpiada diaconița va muri din pricina întristării şi deprimării în anul imediat următor decesului arhiepiscopului surghiunit, probabil pe 25 iulie – data prăznuirii ei de Biserica bizantină[40] – în 408. Deşi memoria ei va primi încă de

---

[37] *Ibid.*, 1997, p. 146.

[38] Cf. SOZOMEN, *HE* VIII, 24, 27.

[39] TEJA, 1997, p. 104–105.

[40] Biserica latină prăznuieşte memoria Olimpiadei pe 17 decembrie, data mutării moaştelor ei.

timpuriu şi o învestitură liturgică, cultul Olimpiadei avea să rămână mai degrabă o celebrare locală, constantinopolitană. Relicvele ei vor dispărea, *Viaţa* va cunoaşte o slabă difuziune manuscrisă, *Mineiul* pe 25 iulie reţine la „sinaxar" doar o scurtă notă tipizată. Redescoperită în zilele noastre de patrologi sau istorici interesaţi în restituirea tratamentului corpului şi al feminităţii la sfârşitul lumii antice, memoria ei a supravieţuit veacurilor în primul rând prin scrierile marilor Părinţi ai Bisericii dedicate sau închinate uneia dintre cele mai remarcabile şi tulburătoare figuri feminine ale epocii patristice: Olimpiada diaconiţa.

diac. Ioan I. Ică jr.

13 noiembrie 1997
praznicul Sfântului şi Marelui Ierarh
Ioan Gură de Aur

O VIAȚĂ – O PRIETENIE – O CORESPONDENȚĂ*

Anticii aveau obiceiul de a reuni sub numele de scrisori scrieri foarte diferite din punct de vedere al scopului şi importanţei, mergând de la simple bilete de invitaţie la masă, până la mici tratate de morală.

Printre operele literaturii greceşti doar câteva scrisori datează din perioada clasică, dar secolele III, IV şi V d. Hr. ne oferă o cantitate apreciabilă. Sofistica secundă găsea aici un cadru perfect adaptat talentului său. Nici nu era nevoie de un suflu puternic, era nevoie doar de mult spirit.

Pe lângă aceste exerciţii de şcoală, ne-au mai rămas şi un mare număr de scrisori care au meritul de a fi adevărate schimburi de gândire şi prietenie. Ele sunt un mijloc privilegiat pentru a-i cunoaşte pe cei care le-au scris; mai mult, datorită amănuntelor detaliate care alcătuiesc uneori trama scrisorii, secolul ne apare în realitatea sa intimă, cu măreţiile şi mizeriile sale. Corespondenţa lui Iulian, a lui Grigorie din Nazianz, a lui Vasile, sunt unele din cele mai preţioase mărturii pe care le avem despre ei şi despre epoca în care au trăit.

Libertatea relativă lăsată acestui gen literar este însăşi condiţia vieţii sale. Oricare ar fi exigenţele retoricii şi în ciuda formulelor

---

* Traducerea studiului introductiv ce prefaţează versiunea franceză a *Scrisorilor către Olimpiada*: Jean Chrysostome, *Lettres à Olympias*, Paris, 1947, p. 5–85, a fost realizată de Maria-Cornelia Oros. [Pentru prescurtări, a se vedea secţiunea *Izvoare* de la sfârşitul acestui volum.]

Profesoară emerită de patristică la Facultatea de Litere a Universităţii Lille III, Anne-Marie Malingrey lucrează de peste cinci decenii asupra operei Sfântului Ioan Gură de Aur. Rezultatele studiilor ei s-au concretizat într-o serie de magistrale ediţii a unor scrieri hrisostomice publicate în colecţia „Sources Chrétiennes" nr. 13 (1948), 13 bis (1968), 28 bis (1970), 79 (1961), 103 (1964), 188 (1972), 396 (1994).

impuse, scrisoarea rămâne, prin natura sa, un mesaj care trece de la un om la altul. Ea variază după dispoziţiile momentului, uneori fiind elan spontan al gândului şi al inimii, alteori un fruct copt îndelung în meditaţie.

În ciuda numărului mic, scrisorile lui Ioan către Olimpiada frapează mai întâi prin diversitatea lor. Unele (scrisorile I, II, III) sunt mici bilete destinate să păstreze legătura, să ceară sau să dea veşti. Altele (scrisorile VII, VIII, X) se ridică la nivelul unei dezbateri despre problema suferinţei şi, prin fond ca şi prin amploarea dezvoltării, se apropie de două tratate scrise în aceeaşi epocă: *Către cei ce se scandalizează de fărădelegile petrecute* şi *Că nimeni nu poate fi vătămat decât de sine însuşi*[1].

Astfel, interesul se înnoieşte neîncetat şi se nuanţează. Scrise în timpul exilului lui Ioan, aceste scrisori conţin detalii precise cu privire la condiţiile călătoriei sale, la şederea sa în Armenia. Acesta e un interes istoric.

Ele ne permit să intrăm în intimitatea a două suflete unite de o afecţiune delicată. Acesta e un interes psihologic.

El ne dezvăluie de asemenea reacţiile lor profunde în faţa nenorocirii şi acesta este un interes moral şi religios.

Fără îndoială, aceste interese pot fi deosebite pentru comoditatea analizei, în fapt însă, ele sunt inseparabile şi contribuie fiecare la sporirea valorii ansamblului. Fie că cititorul abordează această corespondenţă ca erudit, sau ca simplu curios, el nu va putea rămâne insensibil la farmecul său; ea are preţul unei mărturii, căldura unei vieţi, iradierea unei înalte lecţii.

1. Mediul istoric

„Stăpânei mele, preavenerabilei şi preaiubitoarei de Dumnezeu diaconiţei Olimpiada, Ioan episcopul, în Domnul salutare."

Deopotrivă simplă şi maiestuoasă, această formulă introduce, în anumite manuscrise, scrisoarea pe care editorii anteriori erau de acord să o claseze prima. Ordinea are prea puţină importanţă aici. Termenii însă, dimpotrivă, au importanţă. Ei îi prezintă pe cei doi corespondenţi. Singurul titlul de glorie pe care fiecare îl poartă în

[1] Ediţia critică a acestor texte am dat-o în colecţia „Sources Chrétiennes", nr. 79 (1961): *Sur la Providence de Dieu*, şi nr. 103 (1964): *Lettre d'exil*. Ediţia critică a *Scrisorilor către Olimpiada*: nr. 13 bis (1968): *Lettres à Olympias*.

fața posterității este rangul său în Biserică: *episkopos*, *diákonos*, „episcop", „diaconiță", uniți de legătura cea mai puternică: *en Kyríô*, „în Domnul".

Am vrea să știm mai multe: în ce mediu, în ce împrejurări a înflorit această prietenie de o calitate atât de rară? Corespondența ne dezvăluie secretul ei, dar și micile detalii oferite de istorie își au prețul lor. Istoriei trebuie, deci, să i ne adresăm pentru a face lumină asupra raporturilor lui Ioan și Olimpiadei cu societatea vremii lor, asupra evenimentelor derulate în perioada în care aceste scrisori au fost scrise (404–407).

Istoria Olimpiadei

Prin familia sa, Olimpiada aparținea înaltei societăți din Constantinopol. Datorită meritelor sale personale, bunicul său, Avlavius, de origine modestă, a ajuns cel dintâi la cele mai înalte posturi. El a fost succesiv consul, prefect al pretoriului[2] și s-a bucurat de favoarea lui Constantin cel mare. Se păstrează o scrisoare pe care împăratul i-a adresat-o cu ocazia convocării conciliului de la Arles: „Întrucât pentru mine este sigur că și tu ești un cinstitor al Dumnezeului Celui Preaînalt..."[3] În măsura în care trebuie să dăm crezare acestei formule oficiale, într-un timp în care adeziunea la noua credință făcea parte din datoriile unui bun funcționar, putem crede că Avlavius era creștin. După moartea lui Constantin, el a fost îndepărtat de la putere și ucis din ordinul lui Constanțiu.

O fiică a lui Avlavius, Olimpiada, a fost logodită cu Constant, fiul lui Constantin. Acesta murind prematur, ea a fost căsătorită cu Arsaces, regele Armeniei[4]. Se presupune că a avut o soră, mama Olimpiadei noastre, despre care însă nu avem nici o informație.

Tatăl Olimpiadei ocupa și el un post de încredere la curte[5]. Știm că era păgân[6] și că figura, cu titlul de comite al Palatului,

---

[2] Consul în 331, prefect al pretoriului pentru Orient în 326, 330, 331, 333 (cf. GODEFROY, *Cod. Theodos. Prosopographia*, ed. Ritter, vol. 6, partea 2, p. 27).
[3] *PL* 8, 484.
[4] AMIANUS MARCELLINUS, XX, 11, 3.
[5] *HL* 56 îl numește Seleuc. Sinaxarul Constantinopolului (ed. H. Delehaye, *Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris*, Bruxelles, 1902, p. 841) îl numește Secundus, în mod sigur prin confuzie cu tatăl lui Ioan Hrisostom însuși.
[6] Retorul păgân LIBANIUS (Wolf 680, Förster 770) îi adresează o felicitare pentru zelul său în împodobirea altarului templelor și statuilor zeilor.

printre înalții demnitari cărora împăratul le încredința o parte din imensa sa putere[7].

Olimpiada s-a născut la Constantinopol, probabil între anii 360 și 370[8]. Fără îndoială, ea a rămas orfană de foarte timpuriu și Procopius, prefectul Constantinopolului, a fost tutorele ei. Bunele sale relații cu Grigorie din Nazianz[9] ne fac să credem că mediul familial în care a crescut n-a fost atât de necredincios pe cât ne lasă să bănuim Ioan, în scopul de a scoate în evidență meritul corespondentei sale. În orice caz, rangul ilustru al strămoșilor săi și viața de lux care era consecința normală a acestuia nu o pregăteau în nici un caz pe tânăra fată pentru detașarea și mortificările pe care și le va impune foarte curând (scrisoarea VIII, 5c).

Educația sa a fost încredințată Teodosiei, sora lui Amfilohie, episcopul cetății Iconium din Capadocia. Teodosia trebuie să se fi numărat printre femeile foarte cultivate a acelei vremi și, adresându-se Olimpiadei, Grigorie din Nazianz vorbește despre ea cu mult respect: „Să-ți stea deci înainte pururea ca icoană însuflețită a oricărui cuvânt și a oricărei fapte..."[10]

Nu e imposibil ca Grigorie din Nazianz să fi luat el însuși parte la educația religioasă a Olimpiadei în anii în care a fost episcop la Constantinopol (379–381). Când i se adresează, o face în termeni de mare afecțiune: „Copilul meu, [...] îndemnul unui părinte este darul cel mai bun"[11].

Studiul aprofundat al Sfintei Scripturi pare să fi fost pentru femeile din acea epocă principalul mijloc de formare intelectuală și morală. *Viața* Olimpiadei ne-o arată pe deplin supusă acestei influențe, „fiindcă se conformau întru toate opiniei dumnezeiești Scripturi"[12]. Înțelegem de ce în scrisorile sale Ioan se referă neînce-

---

[7] Și alte epistole ale lui LIBANIUS (Wolf 345, 414, 609, 680, 1073, 1078) sunt adresate acestui personaj. Epistolele 590, 645, 680, 712 și 1073 ne dau informații și despre Olimpiada. Cf. PAULY-WISSOWA, Reihe 2, Hbd 3 (1921), col. 1248–1249: Seleukos 33.

[8] Despre alegerea acestor date limită, vezi J. BOUSQUET, „Introduction à la Vie d'Olympias la diaconesse", *Revue de l'Orient chrétien* 11 (1906), p. 226. Nu sunt însă decât aproximații, fiindcă nici data căsătoriei Olimpiadei, nici a conversației ei cu Teodosie I (cf. *Vita* IV) nu sunt cunoscute exact.

[9] GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Epist.* 128, 129, 130; *PG* 37, 221–225.

[10] IDEM, *Carmen ad Olympiadem*, v. 97–98, *PG* 37, 1549 [trad. rom. mai jos].

[11] *Ibid.*, v. 1–2, col. 1542.

[12] *Vita* I.

tat la textele Vechiului şi Noului Testament, şi de ce Grigorie al Nyssei a dorit să-şi dedice comentariul la *Cântarea Cântărilor* acestei mari doamne în stare să-i aprecieze valoarea.

Printre influenţele care s-au exercitat asupra tinerei Olimpiada, Paladie citează deopotrivă pe cea a Melaniei cea Bătrână căreia îi sunt consacrate două capitole din *Istoria lausiacă*[13]. Pe lângă mortificările trupeşti obişnuite printre monahii Egiptului, el subliniază grija pe care Melania o acorda citirii Scripturii. „Ea nu citea pur şi simplu şi oricum, ci parcurgând fiecare carte de şapte sau opt ori cu multă osteneală"[14]. Astfel, ea este numită *logiotáte*, cu tot ceea ce acest cuvânt sugerează ca ştiinţă şi înţelepciune: „Era preaînvăţată şi iubea Cuvântul"[15].

În mediul marilor doamne, deopotrivă frivole, cochete, răutăcioase, din anturajul împărătesei Eudoxia, Olimpiada apărea curată şi înţeleaptă, „fiind deosebit de favorizată – spune Nichifor Calist – din punct de vedere al bogăţiei şi al tuturor bunurilor vieţii"[16]. Aşa ne-o putem imagina atunci când s-a căsătorit cu Nebridius, la sfârşitul anului 384[17]. Acesta a fost în timpul domniei lui Teodosie intendent al domeniului imperial şi prefect al Constantinopolului în 386[18].

Căsătoria a fost celebrată cu mare fast. Printre invitaţii de marcă se afla şi Grigorie din Nazianz. Cum în acel moment suferea de un acces de podagră, el s-a scuzat pe lângă Procopius printr-o scrisoare în care înduioşarea e ascunsă de un surâs: „Sărbătorim, vei spune poate, tocmai căsătoria Olimpiadei, celei cu totul de aur, a Olimpiadei tale... şi tu nu eşti alături de noi?... Când te găseşti în plină tragedie, nu se cade să te amuzi ca la comedie... Dar – adaugă el, încheind astfel cu o notă mai gravă – eu sunt de faţă şi împreună prăznuiesc, pun una în cealaltă mâinile celor doi tineri şi ale amândurora în mâna lui Dumnezeu"[19].

---

[13] Cap. XLVI şi LIV–LV, ultimele două neformând decât un singur capitol.
[14] *HL* LV.
[15] *Ibid.*
[16] NICHIFOR CALIST, *HE* XXIII, 24; *PG* 146, 1009.
[17] Această dată e bazată pe *Dial.* XVII, contrazică însă de cele două versiuni *HL* LVI.
[18] Nebridius e citat într-o lege din 29 iunie 386 (*Codex Theodosianus* III, tit. 4).
[19] *Epist.* 193; *PG* 37, 316.

Episcopul este deopotrivă şi poet. Pentru a-şi face iertată absenţa, el trimite o piesă în versuri plină de sfaturi înţelepte adresate tinerei căsătorite. Sub forma abundentă şi înflorită dragă autorului, trebuie regăsit esenţialul gândirii sale. Ea se desfăşoară în jurul a trei teme principale: toaleta femeii creştine, conduita sa faţă de soţ, ocupaţiile de stăpână a casei şi relaţiile cu lumea din afara căminului. Grigore se ridică cu îndârjire împotriva folosirii fardurilor, a rochiilor scumpe, a bijuteriilor care atrag atenţia şi nu adaugă nimic valorii sufletului: „Tu să te îngrijeşti de cumineţenie şi frumuseţea ta va fi minunată chiar şi pentru ochii închişi“[20]. O scrisoare a lui Ioan către Olimpiada arată că acest sfat n-a rămas fără efect şi că modul său de a se îmbrăca cu simplitate şi fără nici o căutare era unul din numeroasele sale virtuţi[21].

Episcopul trasează apoi tinerei fete un întreg program de viaţă laborioasă, acasă, departe de spectacole, de vizite, de festinuri. Timpul liber va fi ocupat cu citirea Scripturii[22]. Acest studiu n-are drept scop doar îmbunătăţirea personală a femeii, el contribuie la sporirea influenţei fericite pe care aceasta o va exercita asupra soţului, modelându-i sufletul. Grigore insistă asupra acestui rol alinător şi consolator. Ea trebuie să-şi calmeze soţul cu blândeţe, aşa cum este îmblânzit un leu care răcneşte; ea trebuie să-i uşureze inima de griji oferindu-i un chip senin[23]. Căci totul va trebui să fie pus împreună, bucuriile şi necazurile[24].

Olimpiada n-a avut deloc timp să pună în practică aceste judicioase sfaturi. Era căsătorită doar de foarte puţin timp când Nebridius a murit în cursul anului 386. Paladie o înfăţişează în această perioadă „împodobită şi prin neam şi prin bogăţie şi prin educaţie... şi prin darurile firii şi prin floarea vârstei“[25]. Împăratul Teodosie dorea să o vadă căsătorită din nou. El a hărăzit-o acum rudei sale Elpidius, originar din Spania[26]. Ea însă a refuzat. „Ca o antilopă a sărit plină de curaj peste capcana celei de a doua căsătorii.“ Împă-

---

[20] *Carmen ad Olympiadem*, v. 9–10, *PG* 37, 1543.

[21] *Epist.* VIII, 6a.

[22] Ioan însuşi aminteşte adeseori dreptul femeilor la o solidă cultură religioasă: „Ar trebui ca femeile să se arate mai *filozoafe* decât bărbaţii, căci ele sunt închise înăuntrul case de grijile casnice“ (*In Ioan. hom.* LXI, 3; *PG* 59, 340).

[23] *Carmen ad Olympiadem*, v. 27–28 şi 43, *PG* 1544–1545.

[24] *Ibid.*, v. 38.

[25] *Dial.* XVII (ed. Coleman-Norton, p. 108), reluat în *Vita* III.

[26] Cf. *Vita* III.

ratul însă este tenace; insistă. Tonul răspunsului este măsurat, ferm, ca toate cuvintele pe care le va rosti mai târziu Olimpiada în fața tribunalelor. „Dacă Împăratul meu... ar fi vrut ca eu să conviețuiesc cu un bărbat, nu mi l-ar fi luat înainte de vreme pe primul"[27]. Iritat, împăratul ordonă sechestrul tuturor bunurilor sale până ce va împlini vârsta de treizeci de ani; funcționar zelos, prefectul orașului adaugă la aceasta interdicția de a se întâlni cu episcopii cei mai iluștri și de a asista la oficiile divine. Se spera obținerea consimțământului ei la căsătorie, datorită oboselii. Dar exemplul Melaniei a dat roade: era tocmai prilejul de a pune în practică mortificările de toate felurile pe care le aduce cu sine adevărata sărăcie. Olimpiada îi mulțumește lui Teodosie de a o fi eliberat de povara grea a bogățiilor și de grija de a le împărți. Nu trebuie să vedem în acest răspuns o supunere prefăcută sau o ironie care se răzbună pe nedreptate, nici un refuz de asumare a responsabilităților. Aceste cuvinte sunt dictate de o grijă pur spirituală. „Mult m-am rugat să se depărteze de la mine slava deșartă venită din averi"[28]. Olimpiada a presimțit încă de la bun început acest pericol subtil și viața sa de milostenie pare să fie fost dominată de teama de ostentație. Adeseori în corespondența sa Ioan observă: celorlalte virtuți ea le-a adăugat „cununile date de smerenie"[29].

După patru ani, la întoarcerea sa din Occident, împăratul „auzind de intensitatea ascezei ei"[30], i-a redat bunurile și libertatea. De acum înainte ea se va dedica cu totul slujirii lui Dumnezeu și aproapelui. Marea sa avere îi oferă mijloace de acțiune extrem de vaste. Lui Ioan îi va plăcea să laude în scrisorile sale această iubire inepuizabilă: „Gândește-te la oceanul dragostei tale"[31]. La Constantinopol ea pune să se construiască o casă mare între bazilica Păcii și cea a Înțelepciunii divine (Sfânta Sofia), destinată adăpostirii femeilor și tinerelor fete pe care Olimpiada le-a adunat în jurul ei[32] și care i-au rămas credincioase și în încercările ei[33].

---

[27] *Vita* III care urmează aici *Dial.*

[28] *Ibid.* IV.

[29] *Epist.* XIII, 1a.

[30] *Vita* V (= *Dial.* XVII).

[31] *Epist.* VIII, 10a. Despre imensa avere a Olimpiadei, *Vita* V și VII.

[32] *Vita* VI.

[33] Fără îndoială, la ele face aluzie Ioan în *Epist.* XI, 2a.

Dimensiunii caritabile i se adaugă iradierea intelectuală şi morală, a cărei importanţă Paladie o precizează în *Dialogul* său, atunci când vorbeşte despre relaţiile Olimpiadei cu episcopul Nectarie (381–396): „Ştiu că preafericitul Nectarie făcea mare caz de ea şi că-i urma sfatul în cele bisericeşti". De altfel, el a hirotonit-o diaconiţă deşi era încă foarte tânără[34]. În *Istoria lausiacă* Paladie rezumă diferitele aspecte ale activităţii sale astfel: „Risipindu-şi averile, le dădea săracilor, luptând nu puţine lupte pentru adevăr, catehizând multe femei, respectându-i pe preoţi şi cinstindu-i pe episcopi"[35].

Ioan şi Olimpiada

În februarie 398, Ioan i-a succedat lui Nectarie. Între episcop şi marea doamnă a milosteniilor se stabileşte atunci această frumoasă prietenie, solid înrădăcinată în iubirea creştină (*agápe*), în iubirea de Dumnezeu şi de aproapele, şi despre care scrisorile ne dau o mărturie directă.

Olimpiada a atras după sine atât pe fostele sale cameriste, cât şi mai multe doamne din familiile senatoriale care s-au unit în aceeaşi dorinţă de pocăinţă. Autorul *Vieţii* admiră „neîncetata lor înfrânare şi priveghere, necontenita laudă şi mulţumire către Dumnezeu"[36]. Ioan va răsfrânge asupra acestei comunităţi iradierea vieţii sale interioare. „S-a aprins în ele dragostea dumnezeiască prin multa iubire dumnezeiască revărsată de ele asupra lui"[37].

Episcopul nu era despărţit de mănăstire decât printr-un zid. În fiecare zi Olimpiada pregătea pentru Ioan cele necesare traiului. Nichifor Calist evocă atmosfera de familiaritate încrezătoare în care trăiau atunci astfel: „Era deosebit de ataşată de el şi pătrundea mai

---

[34] Despre raporturile dintre Nectarie şi Olimpiada cf. *Dial.* XVII (p. 110). Cf. *Vita* XIV. Hirotonia Olimpiadei de către Nectarie e relatată de SOZOMEN, *HE* VIII, 9 (*GCS* 50, p. 361). Teodosie tocmai înnoise interdicţia paulină (*I Timotei* 5, 9) de a consacra văduve sub 60 de ani: legea din 21 iunie 390 (*Cod. Theodos.* XVI, 2, 27; cf. SOZOMEN, *HE* VII, 16; *GCS* 50, p. 324). Cf. comentariile lui VALOIS, *PG* 67, 1461–1463 şi 1540, şi TILLEMONT, X (1705), p. 231–232.

Despre instituţia diaconiţelor în Biserica veche, rolul şi hirotonia lor, şi deosebirea între ele şi văduve, cf. H. LECLERCQ, „Diaconesse", *Dictionnaire d'Archéologie et Liturgie Chrétienne*, 4 (1920), col. 725–733.

[35] *HL* LVI.

[36] *Vita* VIII.

[37] *Ibid.*

mult decât oricine în intimitatea lui atârnând întreagă de înclinația şi vorba sa, se îngrijea de hainele sale, de hrana sa frugală, fiind pe lângă el ca o altă Teclă pe lângă un alt Pavel"[38].

Citind scrisorile, rămânem uneori uimiți de complezența cu care Ioan se întinde vorbind despre sănătatea sa, despre condițiile materiale ale şederii sale în Armenia. Ceea ce înseamnă că nimic nu era indiferent solicitudinii corespondentei sale şi că, prin devotamentul său, ea dobândise privilegiul de a fi asociată grijilor mărunte ale vieții sale cotidiene, ca şi odinioară.

Raporturile care s-au stabilit între Olimpiada şi Ioan, încă de la sosirea acestuia din urmă la Constantinopol, au avut fără îndoială ca punct de plecare preocupările lor comune privind milostenia. Când biografii vorbesc despre generozitatea Olimpiadei, ei folosesc verbul *diaskorpizein*, care înseamnă „a risipi". În această privință îl vedem pe episcop intervenind pentru prima dată, în termeni pe care ni-i relatează Sozomen şi a căror replică aproape analogă o găsim la Nichifor Calist. Tonul este plin de înțelepciune, de autoritate, dar şi de fermitate. El îi amintește tinerei femei că bogățiile aparțin lui Dumnezeu şi că va trebui să dea seamă de modul în care le va fi distribuit. Zelul său nu trebuie să se exercite fără discernământ „căci – adaugă el cu un surâs – sporind bogăția celor bogați e ca şi cum ți-ai vărsa bunurile în mare"[39]. Paladie completează în acest punct afirmațiile lui Sozomen şi enumeră numele anumitor episcopi beneficiari ai dărniciilor sale în proprietăți şi în bani[40].

Nu era mai puțin generoasă când era vorba de a primi călători ce țineau într-un fel sau altul de Biserică: „Toți cei sfințiți aflați în trecere şi nenumărați asceți şi fecioare"[41]. Casa ei era „deschisă oricărui nou-venit", spune Ioan într-una din scrisorile sale[42]. Dar, la început, el a trebuit să-i predice prudența şi „din acea clipă – remarcă Nichifor – ea a hotărât să nu-şi deşerte averile decât în slujirile sfinților"[43].

---

[38] *HE* XIII, 24; *PG* 146, 1012.
[39] SOZOMEN, *HE* VIII, 9; *GCS* 50, p. 361–362.
[40] *Dial.* XVII (p. 110) = *Vita* XIV.
[41] *Ibid.*
[42] *Epist.* VIII, 10a.
[43] *HE* XIII, 24; *PG* 146, 1012.

Reformele lui Ioan

Sfătuind-o pe Olimpiada să-şi rezerve bogăţia şi ospitalitatea pentru cei care o meritau mai mult, episcopul Constantinopolului îşi semna propria condamnare. El îşi atrăsese de altfel nenumărate duşmănii încă de la sosirea sa în oraş. Fiindcă dacă, în ciuda dorinţei lui şi prin surprindere, a fost smuls clerului Antiohiei[44], el înţelegea ca, odată instalat în capitala Imperiului, să-şi facă datoria cu ardoarea unui zel care mergea drept la ţintă.

Omiliile sale ne dau toate informaţiile dorite despre opera sa de redresare morală întreprinsă printre credincioşi, despre chemările la o viaţă religioasă arzătoare în mijlocul lumii. Plin de admiraţie pentru roadele minunate ale acestui apostolat, trecând sub tăcere deziluziile, eşecurile parţiale suferite, şi care au fost un preţ inevitabil, Paladie ne oferă raţiunea profundă a succesului său. „Părăsind grajdurile demonului, el alerga în grabă către staulul Domnului, din dragoste pentru cârja păstorului care-şi iubeşte oile"[45].

Dar paznicii turmei înşişi nu erau fără reproş[46]. Paladie enumeră cu multă fineţe diferitele categorii de membrii ai clerului care erau deranjaţi de prezenţa şi reformele lui Ioan[47]. Unii erau dintre acei a căror iubire nu era cu totul rezervată lui Dumnezeu (*tò aphilótheon méros*), şi care, tolerând prezenţa femeilor (*adelphozoía*), sub pretextul că merg împreună pe căile desăvârşirii, erau motiv de scandal[48]. Pe alţii lăcomia îi împingea la tot felul de linguşiri[49] şi trăiau ca paraziţi. Acesta era grupul privitorilor la pungi (*tò méros tôn balantionskópon*). Erau cei care nu aveau altă grijă decât a vieţii confortabile şi a mâncărurilor rafinate. Acesta era grupul lacomilor (*hoi gastrímargoi*)[50]. Ioan s-a ocupat şi de veniturile Bi-

---

[44] *Dial* V (p. 30).

[45] *Ibid.*

[46] Cf. A. PUECH, *Un réformateur de la société chrétienne au IVe siècle. S. Jean Chrysostome et les mœurs de son temps*, Paris, 1891, cap. IV.

[47] *Dial.* V (p. 31–32).

[48] Pe tema aceasta Ioan a scris două tratate: *Contra coabitărilor suspecte* şi *Cum să se păzească fecioria.*

[49] Dintre ei făcea parte şi viitorul mare duşman al Sfântului Ioan Hrisostom, Teofil al Alexandriei, pe care Paladie ni-l arată „îmbrăţişând genunchii Olimpiadei în nădejdea de a obţine bani" (*Dial.* XVI, p. 99).

[50] E de înţeles severitatea ascetică a lui Ioan, care vieţuise şase ani în grotele Muntelui Silpios, de deasupra Antiohiei (*Dial.* V, p. 28). Sosit la Constantino-

sericii. El a constatat că acestea nu au fost folosite cum trebuie şi, de aceea, le-a repartizat pentru faptele de binefacere de care am vorbit. Îşi asigura astfel pentru viitor opoziţii cu atât mai periculoase, cu cât cei vinovaţi ocupau un rang mai înalt în ierarhia bisericească. Între aceştia, trei episcopi sirieni, Acachie al Bereia, Severian al Gabalei, Antioh al Ptolemeiadei, care au avut dificultăţi cu Ioan şi care vor deveni mai târziu duşmani redutabili. Chiar şi în singurătatea Armeniei el îi va simţi porniţi împotriva lui: „De nimeni nu mă te ca de episcopi", spune el după ce a vorbit despre bandele de isaurieni care răvăşeau ţinutul[51].

În incredibila împletire de invidii, ranchiune, duşmănii care, după sinodul de la „Stejar", au sfârşit cu depunerea arhiepiscopului Constantinopolului şi cu exilul său, împărăteasa Eudoxia şi Teofil, patriarhul Alexandriei, au jucat un rol de prim plan. Eudoxia îl avea în mână pe împărat, deci puterea civilă. Prin însăşi situaţia sa, Teofil exercita o influenţă considerabilă asupra episcopilor răsăriteni, deci asupra puterii spirituale[52].

Eudoxia

Nici Ioan, nici Paladie nu ne oferă nici o informaţie despre activitatea desfăşurată de Eudoxia pentru condamnarea la exil a episcopului Constantinopolului. Prudenţa îi obliga şi pe unul şi pe celălalt să păstreze o mare rezervă. Pentru Ioan, lucrul era foarte limpede. Cât despre Paladie, el îşi scrie *Dialogul* după moartea împărătesei, dar împăratul trăia încă şi trebuia menajat[53]. Totuşi, dacă ne este permis să lămurim acest episod prin informaţiile pe care le avem cu privire la caracterul Eudoxiei, la implicaţiile ei în căderea ministrului Eutropius în special, nimic nu ne va mai surprinde din partea sa. Relaţiile ei cu Ioan nu au fost niciodată nici paşnice, nici sigure. Temperamentul ei pasional o împingea la excese atât în dizgraţie, cât şi în favoruri. Nu trebuie să căutăm o altă explicaţie de-

---

pol, el a tăiat veniturile episcopului, cedând tot surplusul peste necesarul strict spitalului vecin (*Dial.* V, p. 32).

[51] *Epist.* IX, 4c.

[52] Rivalitatea ecleziastică între Alexandria şi Constantinopol a jucat un rol esenţial în epoca dintre Sinoadele II Ecumenic (381) şi IV Ecumenic (451), când Alexandria va pierde definitiv competiţia în favoarea capitalei Imperiului.

[53] Ne informează aceasta istoricii ulteriori: SOCRATE, *HE* VI, 15; *PG* 67, 708, şi SOZOMEN, *HE* VIII, 20; *GCS* 50, p. 376.

cât orgoliul ei ofensat sau satisfăcut. Fiecare din schimbările sale de atitudine se explică prin libertatea sau îndrăzneala (*parrhesía*) cu care vorbea Ioan „căci avea o fire aprinsă", spune Socrate[54], ori prin răutatea celor care îi interpretau cuvintele deformându-le într-un sens defavorabil.

În anturajul împărătesei, istoria a păstrat numele a trei femei: Marsa, Eugrafia şi Castricia. Aceste doamne nobile, la care cochetăria nu dezarmase nici o dată cu trecerea vârstei, se credeau mereu vizate de Ioan, întotdeauna sever cu luxul femeilor[55]. Paladie ne relatează câteva din cuvintele pe care acesta le adresa lor direct, şi care nu erau de natură să le facă binevoitoare în privinţa lui: „Timpul v-a făcut bătrâne. La ce bun să vă siliţi să vă întineriţi trupul purtând pe frunte păr coafat, ca şi curtezanele, sfidând femeile cinstite, pentru a-i înşela pe cei se vă întâlnesc, şi toate acestea încă fiind văduve?"[56] Ne imaginam atunci cu câtă grabă Eugrafia a primit în casa sa grupul celor care veneau să răzbune şi vanitatea ei ofensată.

Teofil

Patriarhul Alexandriei i se arătase ostil lui Ioan încă de la alegerea sa. „Avea obiceiului – adaugă Paladie, nu fără o oarecare maliţie – de a nu sfinţi episcopi oameni cinstiţi şi înţelepţi decât din greşeală, vrând să-şi exercite asupra tuturor puterea pe care i-o conferea prostia lor, pentru că el credea că e mai bine a stăpâni peste cei proşti decât a asculta de cei înţelepţi"[57]. Pofta de stăpânire împreună cu gustul nemăsurat al banului erau cele două trăsături principale ale caracterului său.

Pretextul care i-a permis lui Teofil să intre în război deschis împotriva lui Ioan a fost sosirea la Constantinopol a unui grup de călugări condus de patru fraţi, Dioscor, Ammonios, Eusebie şi Eftimie, supranumiţi şi „fraţii lungi" (*hoi makroì adelphoí*), din cauza staturii lor înalte[58]. Datorită sfinţeniei vieţii lor, ei se bucurau de un prestigiu considerabil şi Teofil devenise bănuitor.

---

[54] SOCRATE, *HE* VI, 15; *PG* 67, 708.

[55] *In Ioan. hom.* LXIX; *PG* 59, 380.

[56] *Dial.* VIII (p. 45).

[57] *Dial.* V (p. 31).

[58] Relaţiile lui Ioan cu „fraţii lungi" sunt relatate în detaliu de PALADIE, *Dial.* VII (p. 40–43); SOCRATE, *HE* VI, 9; *PG* 67, 692, şi SOZOMEN, *HE* VIII, 13; *GCS* 50, p. 366–367.

În acea perioadă, sihăstriile Egiptului au fost tulburate de o ceartă aprigă: în timp ce călugării din Nitria aveau o predilecție pentru interpretarea alegorică a Scripturii, al cărei model îl oferea Origen, călugării din Sketis afișau, prin reacție, un realism extrem și atribuiau lui Dumnezeu, în sens literal, mâini, ochi. S-au format așadar două partide și, pentru a se opune mai bine, fiecare din ele a luat un nume: astfel, pe de o parte, erau „antropomorfiții"[59] care îi atribuiau lui Dumnezeu trup omenesc, iar, pe de altă parte, „origeniștii" care afirmau că Dumnezeu este o ființă spirituală, fără trup, nici chip.

Ioan și „frații lungi"

În 402 aceștia ajung în orașul „în care episcopul Ioan a fost înscăunat de mâna lui Dumnezeu spre purtarea de grijă a celor puternici". El îi va adăposti în mănăstirea lui Atanasie. Niște femei „iubitoare de Dumnezeu"[60] se vor ocupa de asigurarea celor necesare lor. Paladie notează în mod expres că Teofil, deja foarte pornit împotriva Olimpiadei de când nu-l mai copleșea cu generozitatea sa, a fost iritat și mai mult de primirea caritabilă pe care aceasta a rezervat-o „fraților lungi". După ce i-a ascultat, Ioan, „pătruns de durerea pe care o resimțea, a izbucnit în lacrimi", spune Paladie în stilul său retoric. Ei l-au făcut pe episcop să-i înțeleagă că erau ultimul lor refugiu și l-au rugat să intervină pentru ei pe lângă Teofil. În loc de orice alt răspuns, Ioan n-a obținut decât dublarea ostilității fiind, la rândul său, acuzat de origenism. Cu sensibilitatea sa mereu trează, cu dorința sa pasionantă de unitate creștină[61], el a suferit desigur mult pentru aceste diviziuni, pentru scandalul pe care acestea îl provocau. Într-o frază a lui Paladie întrezărim un ecou al oboselii și tristeții sale. Toate tentativele de conciliere au eșuat. „Încât – adaugă Paladie – dându-le răspuns, Ioan și-a luat gândul de la acestea"[62].

„Frații lungi" și adepții lor continuau însă cu exasperare lupta. Ei au redactat o petiție pe care au înmânat-o direct împărătesei. Și au obținut ceea ce doreau: ca Teofil să fie chemat la Constantinopol

---

[59] Sozomen folosește forma *anthropomorphianós*.
[60] *Dial.* VII (p. 40, 41).
[61] De ex., *In Ep. ad Rom. hom.* VIII, 8; *PG* 60, 465.
[62] *Dial.* VIII (p. 43).

pentru a-şi justifica măsurile pe care le-a luat şi, mai mult, ca el să vină, de voie, de nevoie, ca acuzat. Sarcina de a judeca afacerea i-a fost încredinţată lui Ioan. A existat deci un moment în care Teofil s-a aflat într-o postură foarte proastă. La capătul călătoriei îl aşteptau aşadar împăratul şi împărăteasa porniţi împotriva lui din cauza rechizitoriului „fraţilor lungi", îl aştepta episcopul Constantinopolului, iritat de încăpăţânarea sa, îl aşteptau „fraţii lungi" înşişi şi adepţii lor iritaţi de persecuţia sa, îl aştepta poporul creştin revoltat de îndrăzneala sa.

Sinodul de la „Stejar"

Către sfârşitul lui august 403, Teofil soseşte, nu fără a se fi făcut îndelung aşteptat, „ca un scarabeu încărcat cu bălegar, revărsând în jurul său în locul urii sale urât-mirositoare, bună-mireasma celor mai frumoase parfumuri ale Egiptului şi ale Indiei"[63]. În loc de a veni ca un vinovat, el se înfăţişa înconjurat de un cortegiu numeros de episcopi, în fruntea trupelor sale, „pentru război şi pentru luptă". El a debarcat în Bitinia, la Chalcedon, unde episcopul Cyrius îi era favorabil. Ulterior s-a instalat la Constantinopol şi şi-a etalat tot talentul său în intrigi. S-a adresat metodic tuturor duşmanilor episcopului şi, tocmai în sensul în care aceştia fuseseră mustraţi de Ioan, i-a cumpărat fără să economisească nimic. Celor mâncăcioşi le-a oferit banchete, celor vanitoşi le-a promis onoruri. După trei săptămâni, situaţia era total schimbată în favoarea sa. Existau acum două partide; pe de o parte, Teofil, episcopii sirieni, Eudoxia, cele trei văduve şi mulţimea celor nemulţumiţi; de cealaltă parte Ioan, „fraţii lungi", episcopii credincioşi lui Ioan şi poporul care-l iubea.

Teofil nu mai aştepta decât ocazia potrivită pentru a trece la atac. Doi diaconi, alungaţi din Biserică de Ioan, au fost puşi să redacteze un rechizitoriu împotriva episcopului lor. Lista acuzaţiilor, formulată în faţa sinodului de la „Stejar", ne-a fost păstrată de Fotie[64]. Ea este un amestec de reproşuri din cele mai grave şi mai impertinente. Unele îl acuzau de violenţă în cuvânt şi de a-l fi numit pe Epifanie „flecar" şi „mic demon", de infidelităţi în îndeplinirea

[63] *Dial.* VIII (p. 44).
[64] *Codex 59*; ed. R. Henry I, 1959, p. 53–54, 55–56.

datoriilor funcției sale, de a nu se ruga în biserică nici la intrare, nici la ieşire, de nereguli în hirotonii. Altele vizau viața sa particulară. Era acuzat că mănâncă singur cu lăcomie, trăind ca un ciclop, că primeşte femei singur, după ce i-a scos pe toți ceilalți afară, că pune să se încălzească baia pentru el, „şi, atunci când se îmbăia, Sarapion oprea intrarea, ca nimeni altcineva să nu se îmbăieze". Se vede incoerența şi neghiobia acestor acuze. De origenism nici nu mai era vorba. Această acuzație n-a avut pentru Teofil alt interes decât acela de a fi o minunată maşină de război.

Istoricul bisericesc Socrate aminteşte că Ioan a fost citat de patru ori. Dar a refuzat să compare câtă vreme duşmanii săi cei mai notorii: Teofil, Acachie şi Severian, făceau parte din acest tribunal. Convins de nevinovăția sa, el a cerut la rândul său convocarea unui sinod ecumenic.

Fără a-l fi ascultat şi fără a formula altă acuză decât aceea de a nu se fi prezentat în fața sa, adunarea de la „Stejar" va pronunța o sentință care îl depunea din scaunul episcopal. Sentința a fost transmisă de îndată împăratului şi Ioan a fost remis justiției sale căci, spuneau ei, el era, în plus, vinovat de crimă de lezmaiestate.

Slabul Arcadius va ceda în fața coaliției episcopilor şi împărătesei: va semna ordinul de exil. Anunțată spre seară, vestea va dezlănțui în popor o adevărată răzmeriță. Fidelii săi şi-au petrecut noaptea veghind pentru a împiedeca ridicarea episcopului şi cereau, la rândul lor, un sinod pentru a-i pedepsi pe adevărații vinovați. Ioan aştepta să fie luat cu forța; la capătul a trei zile, el a fost obligat să-şi părăsească locuința, dar prin poarta din dos, pentru a evita tulburările. Când poporul a aflat, nu i-a mai rămas decât consolarea de a i se fi făcut auzite peste tot gemetele.

Exilul şi întoarcerea

Locul desemnat pentru exil era Praenetum, în Bitinia, în fața Nicomidiei. De abia ajunse Ioan acolo, că un ordin al împăratului îl chema din nou la Constantinopol, iar o scrisoarea a împărătesei afirma că era nevinovată de hotărârea care a fost luată şi că îl respecta „ca preot şi mistagog al copiilor săi"[65]. Istoricii nu dau indicații prea precise pentru a explica o astfel de schimbare. Palatul

[65] SOZOMEN, *HE* VIII, 18, *GCS* 50, p. 373–374.

imperial a fost zguduit de un vuiet misterios, probabil de un cutremur de pământ. În orice caz, mintea neliniştită şi superstiţioasă a Eudoxiei a văzut în acesta un semn al mâniei divine, ceea ce a fost spre salvarea lui Ioan.

El va reveni în triumf la Constantinopol şi îşi va relua activitatea apostolică. După două luni de acalmie însă, tulburările izbucnesc din nou. O statuie a împărătesei a fost ridicată nu departe de Sfânta Sofia. În cinstea acesteia au fost organizate sărbători populare. Cu libertatea de cuvânt pe care contemporanii sunt unanimi în a i-o recunoaşte, Ioan a denunţat caracterul păgân al acestor sărbători şi, de mai multe ori, a vorbit „încă şi mai limpede"[66]. Iritată, împărăteasa a hotărât să convoace un nou sinod. Deoarece şi Ioan dorea foarte mult acelaşi lucru, acesta va fi locul unde se vor înfrunta.

Episcopii se vor reuni deci la începutul anului 404, dar nu pentru a încerca să judece cât mai obiectiv posibil responsabilităţile fiecăruia, ci într-o atmosferă de ostilitate, în care ranchiunele personale şi-au putut da frâu liber. Leontie, episcopul Ancirei, şi Ammonios, episcopul Laodiceei Pisidiei, se vor arăta deosebit de înverşunaţi şi, pentru a da acţiunii lor o aparenţă de legalitate, ei se vor baza pentru condamnarea adversarului lor pe canonul 4 al sinodului de la Antiohia[67], care stipula că dacă un episcop depus va reveni în scaun fără a aştepta ca nevinovăţia să-i fie recunoscută de un alt sinod, să fie depus pentru totdeauna fără a se mai putea justifica.

Al doilea exil

Ioan va continua să-şi exercite funcţiile până în Sâmbăta Mare a anului 404. Ostilitatea împăratului se va afirma în momentul sărbătorii Paştelui. El a refuzat să primească Împărtăşania din mâinile episcopului şi i-a interzis accesul în catedrală. O emoţionantă relatare a acestor evenimente se află în scrisoarea lui Ioan către papa Inocenţiu[68] şi, de asemenea, la Paladie, precum şi la istoricii posteriori. Dacă unele detalii ridică anumite dificultăţi, faptele esenţiale rămân clare: a existat o intervenţie a forţei armate, preoţii au fost întemniţaţi, ceremonia botezului catehumenilor a fost tulburată şi

---

[66] *Ibid.* VIII, 20 (p. 376).
[67] Cf. J.-B. PITRA, *Iuris eccl. gr. hist. et mon.* I, Roma, 1864, p. 457.
[68] *PG* 52, 529–536.

jalea s-a răspândit în întregul oraş. Ioan se va retrage în palatul său episcopal unde adepţii săi făceau de gardă în jurul său.

În lunile care au urmat, situaţia a devenit din ce în ce mai încordată. Poporul refuza să intre în bisericile în care slujbele erau prezidate de episcopii duşmani ai lui Ioan şi adunările religioase se ţineau de acum în afara oraşului, astfel încât ceremoniile liturgice celebrate în Constantinopol în faţa unei minorităţi infime arătau că poporul întreg era ataşat de episcopul său.

Cinci zile după Cincizecime, Acachie şi Severian smulg împăratului, asediat deja de Eudoxia, ordinul de exil. Termenii în care acesta a fost notificat lui Ioan arată slăbiciunea lui Arcadius şi dorinţa sa de a se pune la adăpost de orice responsabilitate: „Cei din jurul lui Acachie, Antioh, Severian, Quirin, au luat asupra capului lor condamnarea ta, aşa că, încredinţându-ţi cele ale tale lui Dumnezeu, ieşi afară din Biserică"[69].

Ioan este avertizat că o trupă de soldaţi stă gata să-l aresteze. Pentru a evita o vărsare de sânge, el iese din palatul episcopal printr-o poartă din dos şi vine să-şi ia rămas bun de la „Îngerul Bisericii", după frumoasa expresie a lui Paladie. Îi salută apoi pe episcopii adunaţi în sacristie şi, trecând în baptisteriu, îşi ia rămas bun de la Olimpiada şi de la tovarăşele sale. Dar ele, „răvăşite, se rostogoleau în lacrimi la picioarele sale"[70]. El însă a cerut să fie îndepărtate pentru a nu trezi atenţia poporului şi s-a predat soldaţilor. Când credincioşii şi-au dat seama de plecarea sa, a fost un mare tumult, agravat de prezenţa elementelor păgâne şi evreieşti care profitau de tulburarea creştinilor[71]. Cuvintele *stásis*, *taraché*, *thórybos* revin fără încetare sub pana istoricilor cu acest prilej şi arată, deopotrivă, nedreptatea măsurii luate şi afecţiunea poporului faţă de episcopul său.

Relatarea călătoriei

Din acest moment, scrisorile lui Ioan, fremătând încă, sunt sursa cea mai preţioasă care ne permite să cunoaştem în detaliu viaţa sa de exil. Dacă, pentru claritatea relatării, este indispensabil să separăm evenimentele ce s-au derulat în locuri diferite, trebuie totuşi

---

[69] *Dial.* X (p. 60).
[70] *Ibid.* (p. 61).
[71] SOCRATE, *HE* VI, 16; *PG* 67, 712.

să le grupăm pe perioade şi să nu pierdem din vedere situaţia, la un moment dat, a fiecăruia din cei doi corespondenţi, căci în scrisori găsim nu numai relatarea nenorocirilor unuia, ci şi ecoul emoţiilor pe care acestea le-au produs în celălalt schimbându-i uneori profund starea de spirit şi sănătatea.

Însoţit de gărzi de corp, Ioan părăseşte Constantinopolul pe 20 iunie 404 pentru o lungă călătorie de şaptezeci de zile care urma să-l conducă la locul său de exil, în Cucuz, „în cel mai pustiu orăşel al Armeniei"[72]. El a urmat fără îndoială drumul roman care traversa de la est la vest Asia Mică ducând spre Mesopotamia. Prima etapă a fost Niceea. Adăpostit într-un golf adânc, oraşul se afla în faţa Constantinopolului, dincolo de mare însă. Aerul era bun. Ioan respiră în voie. Surmenat de luni de luptă, trupul său se destinde şi îşi reia forţele. Părăseşte Niceea pe 4 iulie[73]; se află încă printre prieteni. Între Niceea şi Cezareea, oamenii aleargă de pretutindeni în întâmpinarea sa, formând un adevărat cortegiu de oameni în lacrimi care-l însoţesc[74]. Dar la Ancira, Ioan îl regăseşte pe Leontie, a cărui intervenţie neplăcută în cursul procesului am văzut-o, şi a cărui ostilitate nu scăzuse. Pe măsură ce se îndepărtează de coastă, călătoria devine tot mai anevoioasă. Oboseala drumului, lipsa celor necesare, căldura, nesomnul[75], îi vor lăsa călătorului o amintire atât de dureroasă, încât abia sosit la Cucuz, nu va mai vrea să audă vorbindu-i-se de vreo schimbare de domiciliu, chiar dacă i-ar fi favorabilă. „Mai mult mă îngrozeşte călătoria decât surghiunul"[76].

La Cezareea, unde soseşte pe jumătate mort, este înconjurat de o bună îngrijire şi de prietenie[77]. Îşi reia puterile şi e gata să pornească la drum, când un dublu pericol îl paşte. Isaurienii devastează câmpiile din jur ameninţând oraşul, în timp ce un grup de călugări întărâtaţi îl somează să părăsească ţinutul. Scrisoarea IX ne face să retrăim aceste ore de spaimă, fuga în mijlocul disperării mulţimii, scurta oprirea pe o proprietate pusă la dispoziţie de o mare doamnă, apoi, din nou, ameninţarea isaurienilor, plecarea în plină noapte, lunga călătorie prin munţi, căderea măgarului care-i

---

[72] *Dial.* XI (p. 63).
[73] *Epist.* II, 1a.
[74] *Epist.* III, 1a.
[75] *Epist.* IX, 2a.
[76] *Epist.* VI, 1c.
[77] *Epist.* IV, 1a şi c.

purta litiera. Odată mai mult Ioan vede limpede motivele ce l-au făcut să părăsească oraşul: era preaiubit. El ajunge, cu toate acestea la Cucuz. Scrisoarea VI marchează o nouă destindere, prima după oprirea la Niceea. E ca un cântec după spaimă. Toate relele s-au sfârşit: „Acum locuiesc în Cucuz"[78]. „Aerul de aici e ca şi cel din răsărit, întru nimic deosebit de cel din Antiohia"[79]. Din instinct, atunci când vrea să se liniştească, dând o impresie favorabilă, evocă ţinutul natal.

Persecuţiile împotriva Olimpiadei

Dacă, la începutul anului, Ioan a cunoscut atâtea necazuri, curajul Olimpiadei a fost pus la grea încercare încă din cursul toamnei aceluiaşi an, 404.

În ziua plecării lui Ioan, nu se ştie cum, focul a cuprins Sfânta Sofia, s-a ridicat spre boltă şi, dus de vânt, s-a întins până la Palatul Senatului pe care l-a mistuit. Prietenii şi duşmanii lui Ioan se acuzau reciproc[80]; dar cum aceştia din urmă erau mai puternici, au reuşit ca în lunile ce au urmat să declanşeze urmărirea puterii civile împotriva celor numiţi de acum înainte „ioaniţi". Optatus, prefectul Constantinopolului, se va remarca prin încrâncenarea sa. Printre cele mai ilustre personaje citate la tribunal, Sozomen o numeşte pe Olimpiada. El e singurul de altfel care ne dă un fel de stenogramă a procesului care o arată pe acuzată foarte consecventă cu sine, curajoasă şi calmă, plină de bun-simţ[81].

Prefectului care-i reproşează de a fi aprins incendiul, ea îi răspunde că nu-i stă în obicei să pună foc bisericilor, dat fiind că şi-a cheltuit averile, care erau mari, pentru a le construi. Neobţinând nimic prin violenţă, Optatus schimbă tonul şi, cu o solicitudine prefăcută, o sfătuieşte pe Olimpiada şi pe tovarăşele sale să intre în comuniunea lui Arsacius, succesorul lui Ioan. Cu acest preţ, vor fi libere.

Unele au abandonat lupta; dar Olimpiada a atras atenţia prefectului că propunerea iese din cauza în discuţie. Ea a cerut să se revină şi să fie autorizată să cheme avocaţi. Cât despre comuniunea

---

[78] *Epist.* VI, 1c.
[79] *Epist.* IX, 4a.
[80] SOZOMEN, *HE* VIII, 22; *GCS* 50, p. 379.
[81] *Ibid.* VIII, 24 (p. 382).

cu Arsacius, ea nu va accepta niciodată „să facă ceea ce nu este îngăduit celor cucernici [drept-credincioşi]"[82]. Cu această ocazie, mulţi episcopi şi preoţi au fost întemniţaţi. Avem scrisoarea pe care Ioan le-a scris-o pentru a se asocia suferinţelor lor[83].

Ultimii ani ai lui Ioan şi ai Olimpiadei

Iarna anilor 404–405 a fost „mai cumplită ca de obicei"[84]. În ciuda grijii delicate a gazdei sale, Dioscor, atent să-i aline suferinţele, Ioan suferea mult. Va petrece două luni într-o stare „cu nimic mai bună decât morţii; dimpotrivă, mai rea chiar"[85]. În ciuda hainelor pe care le îngrămădea peste el, în ciuda focului care-l afuma din plin, îi era frig. A fost cuprins din nou de durerile sale de stomac, de insomnii.

La rândul său, Olimpiada, a cărei sănătate fusese foarte şubrezită de luptă şi întristare, nu şi-a putut părăsi camera toată iarna. Dar din patul său, ea învăţa şi însufleţea pe toată lumea. „Pentru oraşul acela mare şi cu oameni mulţi, pentru care eşti un turn de apărare, liman şi zid întărit"[86], îi spune Ioan. Expresia lui Sozomen *en hetéra* ne face să credem că ea a fost, din nou, adusă în justiţie. Condamnată la plata unei mari amenzi, în cursul anului 405 ea se retrage de bunăvoie la Cizic[87].

În toamna aceluiaşi an, Ioan a trebuit să părăsească şi el micul oraş în care-şi găsise pentru o clipă liniştea, pentru a fugi de incursiunile isaurienilor care răvăşeau ţara şi a se adăposti în fortăreaţa Arabissos[88]. Aici îi lipseau multe din lucrurile necesare vieţii de zi cu zi, căci tâlharii interceptau toate comunicaţiile; ţinutul era ameninţat de foamete şi ciumă. Odată pericolul trecut, revine în cursul anului 406, fie la Cucuz, fie într-o localitate vecină[89].

Nichifor Calist, care ne dă un apreciabil număr de informaţii cu privire la ultimii ani ai Olimpiadei, spune că ea a fost dusă în

---

[82] *Ibid.*
[83] *Epist.* CXVIII; *PG* 52, 673.
[84] *Epist.* XII, 1a.
[85] *Epist.* XII, 1a.
[86] *Epist.* XII, 1b.
[87] SOZOMEN, *HE* VIII, 24; *GCS* 50, p. 382.
[88] *Epist.* XV, 1d.
[89] *Epist.* XVII, 4a.

Nicomidia[90]. Această nouă măsură corespundea intensificării persecuției împotriva „ioaniților" de care se făcea responsabil Atticus, urmașul lui Arsacius. Grupul de femei devotate rămas la Constantinopol a fost fără îndoială risipit și nu va reveni decât după împăcarea „ioaniților" cu episcopul, în anul 416. Autorul *Vieții* Olimpiadei vorbește de o mănăstire a cărei conducere ar fi încredințat-o uneia din rudele sale, Marina[91].

În cursul anul 407, ea este epuizată psihic și moral de suferințe și singurătate[92]. Ioan o întărește dându-i veşti despre el, făcând-o să spere într-o revedere apropiată. Este fără îndoială scrisoarea pe care trebuie să o considerăm ultima (XVII).

La sfârșitului anului 407, Ioan primește ordinul de a pleca într-un exil încă și mai îndepărtat. După un nou popas la Arabissos, reia drumul care trebuia să-l conducă la Pityont, pe coasta estică a Mării Negre[93]. În septembrie ajunge în Pont, lângă orășelul Comana. Epuizat de călătorie, trebuie să se oprească aici și moare pe 14 septembrie 407[94].

Nu avem nici o informație precisă despre ultimii ani ai Olimpiadei. Ea nu murise încă în 408, dată la care Paladie își scria *Dialogul*[95]; dar *Istoria lausiacă*, scrisă în 419–420, îi consacră un capitol care se încheie astfel: „Locuitorii Constantinopolului o socotesc printre mărturisitoarele credinței (*homologetriaîs*), ca una ce s-a săvârșit din viață și a plecat spre Domnul în luptele duse pentru Dumnezeu"[96]. Biserica greacă prăznuiește pomenirea ei pe 25 iulie, probabil ziua morții sale[97], iar Biserica latină pe 17 decembrie, ziua mutării moaștelor ei[98].

---

[90] NICHIFOR CALIST, *HE* XIII, 24; *PG* 146, 1012.

[91] *Vita* X.

[92] *Epist.* XVII, 1a.

[93] SOZOMEN, *HE* VIII, 28; *GCS* 50, p. 389.

[94] SOCRATE, *HE* VI, 21; *PG* 67, 725.

[95] El vorbește despre ea la prezent, ca despre o persoană încă vie, *Dial.* XVI, XVII (p. 98, 109).

[96] *HL* LVI.

[97] E data oferită de Minologiul lui Canisius și de cel al lui Vasile (*PG* 117, 557). Ea este susținută de *Vita* XI, dar aici ea pare interpolată. Cf. A. EHRHARD, *Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche*, I/III, 4, Leipzig, 1941, p. 507.

[98] Cf. *Martyrologium Romanum*, ed. Delehaye, *Propylaeum ad Acta Sanctorum Decembris*, Bruxelles, 1940, p. 590.

Atunci când încercăm să evocăm într-un mod cât mai obiectiv posibil atmosfera acelor vremi, şi să urmărim în detaliu evenimentele care i-au condus pe Ioan şi pe Olimpiada la exil şi la moarte, corespondenţa dobândeşte o lumină nouă.

2. Personajele

Trebuind să orientăm atenţia cititorului, să-l facem să intuiască sursele ei de interes, lăsându-i însă satisfacţia de a le savura el însuşi, cum am putea oare să calificăm această corespondenţă?

Scrisori familiare? Fără îndoială unele dintre ele abundă în detalii privitoare la viaţa de zi cu zi, dar importanţa lor depăşeşte, în general, măruntele griji cotidiene.

Scrisori de afaceri? E adevărat, unele dintre ele abordează situaţia şi interesele Bisericilor. Dar, o fac doar în treacăt.

Scrisori de îndrumare duhovnicească? Uneori. Dar, de regulă, preocupările personale ale unui îndrumător duhovnicesc se şterg, el se uită pe sine însuşi pentru a călăuzi mai bine sufletul care i se încredinţează. Or, nu acesta este întotdeauna cazul aici[99].

Scrisori de mângâiere? Fără îndoială; căci Olimpiada suferă în tot felul, ea aspiră la o uşurare. Dar Ioan suferă la rândul său. Nu vorbeşte întotdeauna cu siguranţa consolatorului de profesie; îşi mărturiseşte slăbiciunile, cere la rândul său ajutor.

În orice caz, cu toate rafinamentele stilistice la care un om cultivat nu putea renunţa pur şi simplu, există în scrisorile lui Ioan către Olimpiada o notă de adevăr, o totală absenţă a cochetăriei, un fel de ingenuitate care ne livrează secretul vieţii profunde. Mai mult decât scrisorile contemporanilor, ele par să ilustreze remarca fină a lui Demetrios în tratatul său *Despre elocvenţă*: „Fiecare scrie o scrisoare ca imagine a sufletului său, şi dacă şi într-un alt gen literar ne este îngăduit să vedem caracterul celui ce îl scrie, în nici un altul nu-l putem vedea mai bine ca într-o scrisoare"[100].

---

[99] S-ar putea compara cu folos *Epist.* VII, VIII şi X ale lui Ioan cu epistola filozofului neoplatonic păgân Porfir către Marcella, ed. Nauck, p. 273–297.

[100] DEMETRIOS DIN PHALERON, *Epistolographi graeci*, ed. Hercher, Paris, 1873, p. 1.

Omul

Imagine nuanțată, uimitor de vie încă, căreia fiecare scrisoare vine să-i adauge o trăsătură nouă. Dintre toate, trebuie recitit finalul scrisorii VIII. Ea ne duce drept în intimitatea inimii.

Este una din cele mai lungi. „Vei vedea puterea lor", remarcă Ioan însuşi vorbind de scrisorile VII şi VIII. După ce şi-a desfăşurat batalionul strâns al argumentelor, dintr-o dată i se pare inutil să mai raționeze, să respingă, să dovedească. În spatele oratorului care căuta întâi de toate triumful cauzei sale, iată omul în ființa sa profundă.

Nu numai nenorocirea vremii o face pe Olimpiada să sufere, ci mai ales despărțirea. După ce a enumerat mijloacele practice pentru a o suporta: citirea scrisorilor sale, a cărților lui, speranța unei întoarceri apropiate, Ioan simte foarte bine că cea mai bună posibilitatea de a o ajuta pe cea care suferă este să-i arate că el însuşi suferă împreună cu ea. El scrie atunci câteva pagini printre cele mai emoționante din corespondența sa, cele mai revelatoare pentru sufletul său atât de tandru şi de omenesc.

Este un fel de conversație în trei. Celor doi prieteni vine să li se adauge un alt prieten al lui Ioan: Sfântul Pavel. „Mărturisesc – spune el – că îl iubesc cu pasiune şi de aceea numele său se află atât de des pe buzele mele"[101]. Apostolul care a dus bătălii atât de aspre şi care pare atât de desprins de toate, până într-acolo încât pare redus „doar la sufletul său"[102], a fost răscolit şi profund tulburat atunci când a fost lipsit de prietenul său. Ioan se preface uimit şi Pavel îi răspunde: „Da, tirania marii tristeți m-a cuprins şi mult mi-a tulburat sufletul absența lui Tit"[103].

Trebuie să mergem însă până la capătul problemei pentru a explica această ciudată nevoie de prezență fizică la ființe care par, pe de altă parte, să-şi disprețuiască trupul şi a căror vocație este de a trăi în ceruri[104]. Ioan îi încredințează atunci Sfântului Pavel grija de a încheia dezbaterea, de a justifica suferința sa, de a consacra afecțiunea curată: „Le caut pe acestea, pentru că am în mine, ca un izvor, dragostea, mama bunătăților... Sufletul singur legat cu alt

---

[101] *In Gen. hom.* XI, 5; *PG* 53, 95.
[102] *Epist.* VIII, 11d.
[103] *Ibid.* 11e.
[104] *Filipeni* 3, 20.

suflet gol nu poate nici grăi, nici auzi; dar dacă mă desfăt de prezența trupească a celor pe care-i iubesc, le și vorbesc și sunt auzit de ei. De asta doresc să văd fața voastră, fața în care este gura care sloboade glas și-mi vestește cele din lăuntrul sufletului, în care este auzul, care primește cuvintele, în care sunt ochii, care zugrăvesc mișcările sufletului și prin care mă pot bucura mai bine de sufletul dorit"[105].

Ioan și Olimpiada

Doi prieteni se găsesc dintr-o dată separați brutal. E vorba de a salva esențialul, de a lupta împreună contra acțiunii dizolvante a depărtării, de a prelungi bucuria și binefacerile schimburilor. Doar scrisorile sunt capabile să săvârșească această minune: o absență care rămâne însă o prezență. „O scrisoare – spune Proclus Platonicianul – este un fel de întâlnire a absentului cu absentul, îndeplinind rolul unui paznic folositor. Îi spune ceea ce i-ar spune dacă s-ar afla acolo, celui care ar fi acolo"[106]. Dintr-o astfel de dorință s-a născut corespondența lui Ioan cu Olimpiada.

Înțelegem de aici importanța acestor scrisori în viața celui care le-a scris și a celei care le-a primit. Aluziile frecvente la curierul care trebuie să sosească, care a venit, care a plecat, o arată cu prisosință. Ioan cere vești, a căror sosire este pentru el un prilej de bucurie și de mângâiere. Dacă răspunsul întârzie, el își mărturisește pur și simplu durerea: „Acum m-am întristat tare, că n-am primit de la tine nici o scrisoare"[107]. Îi este atât de rău, încât devine uneori usturător și o acuză pe Olimpiada de neglijență[108].

Prietenia lui Ioan pentru Olimpiada este de cea mai bună calitate. Ea face cinste atât unuia, cât și celuilalt. Atunci când îi cercetăm componentele, aflăm, din partea lui Ioan, afecțiune, admirație, încredere. Această afecțiune se trădează în fiecare clipă prin nevoia de a primi vești de la Olimpiada, și mai cu seamă despre sănătatea ei. Ar dori în mod spontan ca ea să fie la adăpost de ceea ce este

---

[105] *Epist.* VIII, 12d. Încă din primii ani ai apostolatului său îl vedem pe Ioan sensibil el însuși la blândețea unei prezențe iubite pe care știe să o compătimească cu multă delicatețe, ca în cazul tinerei femei ce și-a pierdut soțul. *Ad vid. iun.* 3, *PG* 48, 603.

[106] *Epistolographi graeci*, p. 13.

[107] *Epist.* II, 1c.

[108] *Epist.* IV, 1b; XVII, 1d.

pentru el cea mai grea încercarea: „Un singur lucru mă întristează: nu sunt încredinţat că eşti şi tu sănătoasă"[109]. „Dă-mi des de ştire cum mergi cu sănătatea... Ştii câtă mângâiere îmi aduc, mie celui din singurătate, când îmi dai mereu ştiri de sănătatea ta"[110].

Când unul suferă, se gândeşte la suferinţele celuilalt. Când îi merge mai bine, trebuie să fie asigurat de starea celuilalt pentru a se simţi cu adevărat bine. Scrisoarea XVII ne oferă un exemplu caracteristic: Ioan vrea să calmeze neliniştea Olimpiadei cu privire la pregătirea sa pentru iarnă. Suferă doar când iese din casă, îi spune şi continuă îndată: „De aceea şi pe tine te rog şi-ţi cer asta... să ai multă grijă de sănătatea ta"[111]. Adică, mai în detaliu, o roagă ca ea să-şi consulte medicul şi să ia medicamente. „Pentru că şi eu... – continuă el – am luat doctorii..."[112] *Diò*, *epeí* sunt termeni de logică a căror folosire uimeşte, făcându-ne să trecem de la unul şi la celălalt într-un mod neaşteptat. Dar aici e vorba de logica inimii.

Cât despre admiraţie, ea izbucneşte în fiecare rând. Dacă uneori ni se pare că Ioan depăşeşte măsura în modul de exprimare a acestei admiraţii, lucrul ţine de obişnuinţele retoricii şi n-avem dreptul ca numai pentru atât să punem la îndoială solidele virtuţi ale „preaveneratei sale doamne". Întâi de toate milostenia al cărei sceptru ea îl ţine, şi această formă deosebită de caritate care deschide cu generozitate tuturor intimitatea căminului[113]. Cum să ne mirăm văzând-o pusă în prim-plan de cel a cărui caldă elocvenţă s-a revărsat în omiliile sale în favoarea celor săraci? Simplitatea, „mă voi mărgini – spune Ioan cu un surâs – să arăt leul după gheară", îndeosebi simplitatea veşmintelor. Şi, în fine, smerenia. Copleşită sub povara elogiilor, Olimpiada se fereşte fără îndoială de ele, şi Ioan îşi întăreşte spusele: „Tu... le-ai adăugat şi cununile date de smerenie"[114].

Milostivire, simplitate, smerenie sunt trăsături suficiente pentru a compune un chip plin de farmec. Ele ascund o inimă de aur, nestricăcioasă ca aurul însuşi[115]. Într-adevăr, în prietenia sa admirati-

---

[109] *Epist.* I, 1c.
[110] *Epist.* XI, 2c.
[111] *Epist.* XVII, 1a.
[112] *Ibid.* 1,b.
[113] *Epist.* VIII, 4a, 10a.
[114] *Epist.* XIII, 1a.
[115] *Epist.* XVI, 1b.

vă, Ioan aglomerează trăsături ce sfârşesc prin a o face să pară supraumană. Deşi sănătatea ei mereu precară e minată de neliniştea şi suferinţa despărţirii, ea îşi impune mortificări care depăşesc fără îndoială măsura prudenţei: trupul ei este mort, mănâncă şi bea doar cât să nu moară; petrece nopţi întregi fără să doarmă[116]. Şi aceste performanţe sunt cu atât mai admirabile în ochii săi, cu cât ele sunt înfăptuite de o femeie.

Chiar dacă trebuie să lăsăm de-o parte emfaza căreia genul *enkomion* nu-i putea scăpa, realitatea rămâne destul de frumoasă, şi credem bucuros că acest suflet puternic oţelit a fost cu adevărat, prin curajul şi forţa sa în faţa persecuţiei, „un turn de apărare, liman şi zid întărit", pentru întreaga capitală[117]. Departe de a fi fost zdrobită de boală, înrâurirea acţiunii sale se răsfrângea asupra tuturor celor ce se apropiau de ea. „Întăreşti şi încurajezi atâta lume... stând în casa şi cămăruţa ta"[118]. Termenii folosiţi evocă tratamentul la care erau supuşi atleţii înainte de intrarea în arenă. Secretul iradierii ei ne e dezvăluit câteva rânduri mai încolo: în mijlocul furtunii, ea a ştiut să desfacă pânzele răbdării.

O ultimă trăsătură desăvârşeşte acest portret extrem de viu: în exercitarea acestor virtuţi ce ţin de o epocă de încercări, Olimpiada nu s-a înăsprit, n-a devenit o persoană stânjenitoare. Dacă practică penitenţa, o face cu o naturaleţe perfectă, fără afectare, fără să i se simtă efortul, fără să deranjeze pe nimeni[119]. La fel va face mai târziu Filotea. În secolul IV, Olimpiada ştie deja că în domeniul virtuţii, ca şi în cel al artei, culmea desăvârşirii este aceea de a face cu uşurinţă lucrurile dificile.

Din admiraţie se naşte încrederea. Ioan are încredere în Olimpiada ca în cel mai bun prieten al său. Îi spune neliniştile, o însărcinează cu cele mai diverse misiuni. În acea epocă de persecuţie, cum să trimiţi o scrisoare fără să rişti să fi trădat? Ea va trebui să găsească mesageri curajoşi, prudenţi; căci mii de pericole îi pândesc în drum. Ioan nu ezită să-şi manifeste în această privinţă dorinţele: „Fă, dar, ca să ajungă repede şi sigur scrisoarea în mâinile lui... printr-un om cu cap şi priceput"[120]. Ştie că va fi înţeles şi dorinţa sa

---

[116] *Epist.* VIII, 5c.
[117] *Epist.* XII, 1b.
[118] *Ibid.* 1c.
[119] *Ibid.* 1b.
[120] *Epist.* IX, 5c.

îndeplinită. În primele săptămâni ale exilului său la Cucuz, el a sperat că şederea sa în acest orăşel izolat nu va fi definitivă. Totul era să ştie numai din timp intenţiile duşmanilor săi pentru a acţiona eficace. Olimpiada trebuia „să tatoneze terenul" cu finețea ei naturală. Îi dă chiar mandat. „Acceptă... nu accepta"[121]. Chiar dacă inițiativa nu a reuşit, el ştie că ea şi-a jucat bine rolul, „făcând tot ce a putut"[122]. Această certitudine este pentru Ioan o confirmare a credinței ei: refuzul vine de la Dumnezeu, nu din neputința Olimpiadei[123].

Prestigiul de care ea se bucură la Constantinopol, situația sa, relațiile sale fac din ea agentul cel mai prețios. Ioan îi cere de asemenea informații despre persoanele de care se interesează. Dacă el n-a putut obține nici o certitudine, Olimpiada o va putea face ea. „Dă-mi de ştire...", adaugă el simplu ca unuia care îi răspunde întotdeauna[124].

Dar rolul său nu se limitează la aceasta. El presupune cele mai grele responsabilități şi deci o încredere încă şi mai mare. Plecând în exil, Ioan a lăsat în urma sa un cler profund divizat, zguduit de atâtea discuții doctrinare şi de altă natură. Unii sunt deja pierduți, luați de val. Alții s-au înăsprit în luptă, şi la Olimpiada recurge Ioan pentru a-i aduce la sentimente mai fraterne, ca de pildă pe episcopul Maruta. Tonul devine atunci rugător. O dată mai mult, simțim dincolo din cuvinte încrederea totală. „Să nu încetezi, atât cât îți stă în putere, să te îngrijeşti de episcopul Maruta, ca să-l scoți din prăpastie... Tu fă ce poți"[125].

Din străfundurile Armeniei, Ioan poartă încă grija tuturor Bisericilor. Cu câtva timp în urmă trimisese un episcop misionar la goți. El însuşi l-a hirotonit. Episcopul a murit. Cine îl va înlocui? Cine va hirotoni pe noul episcop? Tot Olimpiadei îi încredințează misiunea de a împiedica ceea ce e mai rău. „Fă-i ca să întârzie din pricina iernii... Dă-ți pe tăcute toată silința..."[126] Imperativele presează. Nu mai e vorba de retorică. Stilul este sobru. Este cu adevărat tonul unui prieten ce se adresează prietenului său în problema unei afaceri importante în care acesta poate să facă mult.

---

[121] *Epist.* VI, 1e.
[122] *Epist.* IX, 1a.
[123] *Epist.* IV, 1b; IX, 1a.
[124] *Epist.* IV, 1d.
[125] *Epist.* IX, 5a.
[126] *Ibid.* 5b.

Olimpiada fără îndoială a meritat această încredere prin acțiunea sa inteligentă – termenii *spoudé* și *sýnesis* revin adeseori când Ioan îi dă sfaturi – dar și prin discreția sa. Numai Olimpiadei îi povestește necazurile călătoriei sale în Capadocia. „De la tine să nu afle nimeni astea", repetă el. „Păstrează, te rog, ce ți-am spus pentru tine[127]. Simțim că ea se bucură de favoarea unui tratament special; că față de ea își poate descărca sufletul povestind acea lamentabilă întâmplare în care un episcop și călugării săi au necinstit Biserica prin cruzimea și spiritul lor de partid.

Aceste scrisori sunt astfel străbătute de un curent de caldă prietenie, în care devotamentul unuia răspunde prețuirii celuilalt și în care fiecare se află învăluit de cea mai tandră solicitudine.

Povățuitorul

O nouă notă vine însă să se adauge și să dea acestei prietenii și mai multă profunzime. „Diaconiței Olimpiada, Ioan episcopul", spune formula de adresare pe care am remarcat-o în fruntea scrisorilor. Într-un capitol din *Istoria Bisericii*, Böhringer caracterizează în acești termeni rolul lui Ioan pe lângă Olimpiada: „Era părintele ei, sfătuitorul ei, povățuitorul ei duhovnicesc"[128]. Acest rol trebuie să încercăm acum să-l cunoaștem.

„Atârna întreagă de înclinația și vorba sa", spune Nichifor Calist[129]. Dar atunci când vine despărțirea, cum poate fi oare prelungită această influență, cum poate fi transmis acest cuvânt? Prin scrisori.

Este singurul mod de acțiune care îi rămâne lui Ioan pentru a-și continua apostolatul; a scrie este deci pentru el o datorie căreia nu i se poate sustrage: el folosește adverbul *anankaios*, „neapărat necesar", sau expresia *chreia estin*, „e nevoie", care justifică insistența sa. Pare să aibă cea mai mare încredere în efectul scrisorilor lui. Uneori i le prezintă ca pe un remediu: „Acest leac doresc să-l aibă scrisorile mele: să-ți sădească în suflet multă bucurie". Alteori ca pe o mângâiere: „Dar să nu-mi scrii iarăși: «Multă mângâiere am din scrisorile tale». Asta o știu și eu. Ci să-mi scrii că ai atât de multă

---

[127] *Ibid.* 3f.

[128] FR. BÖHRINGER, *Kirchengeschichte in Biographien*, Stuttgart, 1876, Bd. IX: Chrysostomus und Olympias.

[129] NICHIFOR CALIST, *HE* XIII, 24; *PG* 146, 1012.

mângâiere câtă o vreau şi eu"[130]. Olimpiada doreşte scrisori. Ioan se foloseşte abil de această dorinţă ca de un mijloc de a o face să progreseze: „pentru ca... aflând că-ţi sunt spre mângâiere scrisorile mele, că mă folosesc mai des de acest leac"[131]. Numărul mesajelor va varia în măsura în care vor fi meritate prin adevărate eforturi.

Dar cu o sensibilitate atât de delicată, el nu se poate ţine numai de argumentele pur raţionale. Aşa cum episcopul Constantinopolului făcea apel la inima creştinilor care îl ascultau pentru a-i converti, tot aşa face acum apel la prietenia Olimpiadei pentru ca ea să-i urmeze sfaturile şi să-i dovedească cât de credincioasă i-a rămas. „Arată-mi, dar, şi aici dragoste, ca să aibă scrisorile mele asupra ta mare putere; tot atâta câtă aveam când eram alăturea de tine"[132]. Ascultarea Olimpiadei va fi deci dovada afecţiunii ei.

În fine, o altă particularitate vine să desăvârşească valoarea acestor scrisori de îndrumare. Este cu adevărat o „corespondenţă" în sensul etimologic al cuvântului, o serie de schimburi în care fiecare dă şi primeşte. „Dacă voi afla aceasta (că eşti atât de veselă pe cât erai când te vedeam), îmi va fi şi mie mai uşoară singurătatea, în care mă găsesc"[133]. Pentru a preciza şi mai bine în ce fel şi Olimpiada îl poate ajuta să progreseze el însuşi, el adaugă: „Dacă vrei să mă bucur şi eu mai mult". Astfel se ajută între ele cele două suflete, astfel se stabileşte un dialog în care acum percepem doar o singură voce, dar care a fost cu adevărat un schimb nobil, spre marea mângâiere atât a unuia, cât şi a celuilalt.

Athymía

Să-l vedem însă acum pe îndrumător la lucru în chiar centrul preocupărilor sale: lupta împotriva stării depresive în care se găseşte Olimpiada.

Primul lucru ce trebuie făcut este de a privi răul în faţă, a-i studia natura, a-i cerceta cauzele, înainte de a-l ataca. Analiza minuţioasă a patimilor, pentru care Aristotel ne-a lăsat cel dintâi în *Retorica* un model complet, devenise un exerciţiu de şcoală în care fiecare îşi punea în valoare resursele artei sale. Găsim de exemplu la

---

[130] *Epist.* VII, 5e.
[131] *Epist.* V, 1c.
[132] *Epist.* VIII, 13c.
[133] *Ibid.*

Libanius în ale sale *Modele de exerciții pregătitoare*[134] elogiul cutării virtuți, studiul cutărui viciu. Ioan nu rămâne mai prejos când e vorba de a caracteriza marele rău de care suferă Olimpiada.

Acest rău îl desemnează prin termenul *athymía*. *Thymós* este sufletul în activitatea sa arzătoare, capabilă de ce-i mai bun și de ce-i mai rău. *Athymía* va fi deci absența acestei forțe. Unul din cuvintele latine ce corespunde grecului *thymós* este *cor*, în măsura în care inima este generatoarea pasiunilor puternice. Dacă dorim un echivalent modern cât mai aproape posibil de rădăcina sa, va trebui să alegem pentru traducerea lui *athymía* cuvântul „descurajare". „Dacă ți-ai cunoaște păcatele – îi spune Iisus lui Pascal – ți-ai pierde inima"[135]. La fel face Olimpiada în fața încercărilor, în fața despărțirii: își pierde inima.

Urmând procedeele îndrăgite ale retoricii, Ioan descrie răul cu o mare desfășurare de imagini într-un pasaj îndrăzneț, în care *athymía* este pe rând comparată cu cea mai îngrozitoare boală, cu un vierme, cu rugina, cu călăul, cu un tiran, cu noaptea, cu furtuna. Când este un nor, când o cenușă care învăluie sufletul. Pe sufletul care i se abandonează îl ține „mai puternic decât armura". Pentru a-i dezvolta efectele, Ioan apelează cu ușurința pe care i-o cunoaștem, la comoara unei limbi pline de imagini. *Athymía* tulbură sufletul (*thorybeî*), îl agită (*alýei*), lăsându-l să se epuizeze într-o alergare rătăcitoare (*ále*). Îl face să încerce un imens dezgust față de toate (*ademoneî*).

Dar Ioan nu se mulțumește să prezinte efectele acestei *athymía*. Meditația sa creștină îl duce mult mai departe. Citind aceste scrisori, nu poți să nu fie uimit de folosirea frecventă a cuvintelor *ametrôs*, *ametría*. Măsura și contrariul ei, lipsa de măsură sunt noțiuni familiare gândirii grecești. Ele domină, nu numai întreaga sa estetică, dar și întreaga morală. Teologia creștină învață că există o întristare bună și o întristare rea. Ioan le distinge prezentând-o pe una ca exces al celeilalte. Formația sa clasică i-a permis să înțeleagă preceptul pe care înțelepciunea greacă îl repetă mereu prin intermediul artiștilor, poeților, moraliștilor: „Nimic prea mult!" Pentru un creștin, depășirea măsurii, abandonarea fără control unei suferințe chiar legitime, primește o gravitate nouă. Într-adevăr, dacă în artă

---

[134] Colecție postumă transmisă sub titlul de *Progymnásmata*.

[135] PASCAL, *Mystère de Jésus*, ed. Brunschvicg, Section VII, 553.

grecul depăşeşte măsura, el compromite frumuseţea operei, dacă o depăşeşte în morală, consecinţele actului său recad asupra lui şi îl pedepsesc în acelaşi moment. Dacă creştinul depăşeşte măsura abandonându-se tristeţii, el face lucrul diavolului. Ioan se foloseşte mereu de acelaşi termen, *satanikón*[136], pentru a caracteriza această dezordine.

Preceptul înţelepciunii păgâne se află atunci transpus în plan creştin. Depăşirea măsurii nu este doar o eroare pe care omul o comite faţă de o armonie ideală, ea este o alianţă pe care o face cu forţele răului împotriva lui Dumnezeu. *Athymía* nu este deci doar o boală ce dăunează vigorii sufletului, ea joacă un rol şi în acţiunea misterioasă pe care Satana o exercită asupra lumii, e ajutorul său cel mai puternic, este în cele din urmă pentru Ioan un mare păcat[137].

Principiile îndrumării: rolul inteligenţei

Ioan n-a scris un tratat de îndrumare duhovnicească, dar, citind corespondenţa sa, e posibilă degajarea principiilor esenţiale care o conduc.

El acordă un mare rol darurilor şi activităţii sufletului. Pentru a lupta împotriva *athymiei* care o copleşea pe Olimpiada, el face pe rând apel la inteligenţă şi la voinţa sa.

Metoda pe care o foloseşte relevă întâi de toate grija constantă de a lămuri, înainte de a sfătui. Verbul *ennoeîn*, „a reflecta", se întâlneşte constant la el sub formă imperativă, şi prima etapă a lucrului lăuntric al sufletului constă în a-şi redresa erorile judecăţii.

Olimpiada împărtăşeşte de altfel aceleaşi exigenţe. Ea vrea ca lucrurile să-i fie explicate, pentru că şi ei îi place să vadă limpede. „Ştiu că doreşti răspuns la astfel de întrebări"[138]. Scrisorile pe care ea le primeşte nu vor fi cu adevărat un remediu decât în măsura în care, la rândul ei, ea va face un efort de atenţie pentru a scoate din ele folos. „Cugetă, dar, la acesta necontenit şi tu"[139]. Adverbul *synechôs*, „continuu", întăreşte verbul *meletô*, „a medita", care indică

---

[136] Cf. şi A. şi C. GUILLAUMONT, art. „Démons", *Dictionnaire de spiritualité*, 3 (1957), p. 189–212.

[137] Ioan reflectă aici o tradiţie iudeo-creştină, *Păstorul lui Herma*, *Mand.* X, 3, 2, potrivit căreia „omul trist... întristează pe Duhul Sfânt".

[138] *Epist.* X, 5a.

[139] *Epist.* VIII, 13b.

aici o ocupație obișnuită. Fiindcă o primă lectură în care inima își găsește satisfacția nu e suficientă. Trebuie revenit de mai multe ori pentru a se pătrunde, puțin câte puțin, de adevăr. „Dacă te vei gândi bine la toate cele ce ți-am scris în scrisoarea de mai înainte..."[140] Și dacă, din întâmplare, Olimpiada era ispitită de neatenție, Ioan o cheamă la ordine: „Te rog nu uita ce am să-și spun..."[141].

Toate eforturile unui bun îndrumător duhovnicesc vor tinde, prin urmare, să aducă în suflet lumină și ordine. El va acționa mai întâi asupra facultății numite *sýnesis* și care desemnează, la greci, „inteligența" în întreaga sa finețe și perspicacitate. Ioan face apel la ea în mod constant: „Îți știu înălțimea gândurilor tale... știu marea ta pricepere"[142]. În momentele cele mai dificile, când *athymía* a cufundat sufletul în întristare, grija de a lămuri pare să treacă înaintea celei de a mângâia: „Stăpânește cu judecata ta furtuna supărării"[143].

Rolul voinței

E vorba, de fapt, de a-și asigura concursul Olimpiadei, căci Ioan nu acceptă cu nici un preț acel tip de docilitate pe care o desemnează cu numele de *eukolía*. E o atitudine periculoasă, pentru că ea presupune, ca și *athymía*, o cădere de energie. În omiliile sale, el insistă asupra ideii că virtutea nu este un lucru ușor: ea se deprinde cu greutate. Aceeași idee revine în scrisori, exprimată prin termenii *metà pollês spoudês spoudázein*, *prothymía*, care desemnează o participare cordială, preocupată de progres. Așa cum vindecarea bolilor presupune efortul conjugat al medicului și al bolnavului, tot așa și vindecarea sufletelor. „Scoală-te, întinde mâna cuvântului meu, ajută-mă ca să te smulg desăvârșit din robia cea amară a gândurilor tale!"[144] Astfel de formule revin neîncetat în cursul scrisorilor pentru a obține de la Olimpiada acea mișcare a voinței, fără de care nu există mântuire. Ioan nu exercită în acest scop vreo acțiune constrângătoare și dominatoare. E vorba de a lucra într-o iubire comună față de Dumnezeu: „Haide cu mine... Să le punem față în față și să le vedem..."[145]

---

[140] *Ibid.* 1d.
[141] *Epist.* IX, 5b; cf. X, 11c.
[142] *Epist.* VIII, 1c.
[143] *Epist.* III, 1b.
[144] *Epist.* VIII, 1b, X, 1d.
[145] *Epist.* X, 7a.

Cu ardoarea pasionantă pe care o pune în toate lucrurile, el se găseşte atunci în elementul său. „E imposibil de dat o idee adecvată asupra insistenţei pe care o pune Hrisostom în a sădi şi a îmboldi în suflete necesitatea unei voinţe bune arzătoare. E chiar fondul învăţăturii sale"[146]. Această concluzie degajată dintr-o vastă incursiune prin operele oratorice ale lui Ioan se găseşte confirmată de corespondenţa sa, unde suntem îndreptăţiţi să căutăm gândirea sa intimă. Exprimarea se poate schimba: mai impersonală în omilii, ea devine mai directă în scrisori. Mereu aceeaşi credinţă neclintită în eficacitatea efortului. De unde şi tonul energic, imperativele care ţâşnesc la începutul frazelor. Flacăra interioară a celui care le-a scris conferă acestor texte o tinereţe veşnică. Sufletului care a atins fundul disperării el nu încetează să-i repete: „Nu te lăsa abătută, soră! Scoală-te..."[147] Verbul *dianistemi* atât de frecvent utilizat traduce bine, cu dublul său prefix, atitudinea pe care o recomandă: aceea de a rămâne în picioare sau a se ridica din mijlocul celor mai grele întristări.

Metoda lui Ioan este eminamente pozitivă. Nu este deloc vorba în aceste scrisori de a opri, de a împiedica, de a impune în detaliu renunţarea la greşeli deliberate, îndreptarea înclinaţiilor rele. Olimpiada e deja înaintată pe căile desăvârşirii şi, la capitolul mortificări, ar putea chiar să-i dea lecţii îndrumătorului ei.

Marele pericol care o paşte este de a pierde, sub efectul întristării, acea vioiciune spirituală, acea *prothymia*, „râvnă", care este, în ochii lui Ioan, o condiţie indispensabilă a progresului. El vrea să-i redea curaj, făcând-o conştientă de toate energiile pe care le poartă în ea. Astfel, înţelegem mai bine folosirea unor turnuri de frază ca aceasta: „Îţi ştiu înălţimea gândurilor tale, ştiu tăria sufletului tău..."[148]

Totuşi, trebuie să recunoaştem că acest ton sigur, această tăcere cu privire la eşecurile posibile ale unei inteligenţe întunecate, ale unei voinţe care are limitele sale, deconcertează, mai cu seamă atunci când apropiem scrisorile de unele omilii în care gândirea lui Ioan apare mult mai măsurată, mult mai conformă experienţei şi teologiei păcatului: „Virtutea e ţesută din zelul pe care-l arătăm şi

---

[146] L. MEYER, *S. Jean Chrysostome, maître de perfection chrétienne*, Paris, 1933, p. 134.
[147] *Epist.* X, 1d.
[148] *Epist.* VIII, 1c.

ajutorului pe care ni-l dă Dumnezeu"[149]. Şi încă: „Nu totul atârnă de noi, ci o parte ţine de noi, o alta de Dumnezeu. A alege binele, a-l voi, a i ne dedica, a înfrunta orice fel de osteneală, aceasta ţine de noi; dar a ne putea duce strădaniile la bun sfârşit, a nu le face să dea greş, a merge până la capătul virtuţilor noastre, aceasta ţine de harul de sus. În ce priveşte virtutea, Dumnezeu a delimitat partea Sa şi partea noastră. El n-a pus totul în puterea noastră, pentru a nu lăsa să fim duşi de o nebunie trufaşă, şi nu a luat asupra Sa totul, ca să nu cădem în lenevie, ci lăsând pe seama strădaniilor noastre rolul cel mai modest, a luat asupra Sa rolul principal"[150].

Evident, Ioan ia în considerare cu optimism jocul libertăţii umane. „Pentru a-l judeca într-un mod exact, trebuie să rememorăm condiţiile în care el vorbea, educaţia pe care a primit-o, mediul căruia i se adresa şi că, până atunci, problema harului nu fusese încă discutată de teologi"[151].

Recitirea acestei juste puneri la punct ni se pare deosebit de utilă înainte de a aborda scrisorile către Olimpiada; ea ne îngăduie să evităm anumite erori de interpretare în faţa unor texte în care problema raportului dintre intervenţia lui Dumnezeu şi acţiunea omului este atât de adeseori decisă în favoarea acestuia din urmă.

3. Problema suferinţei

Se poate spune că scrisorile către Olimpiada sunt o lungă meditaţie pe tema suferinţei. Exilat pe nedrept, smuls turmei sale, bolnav, Ioan îi scrie unei Olimpiade lipsite de bunurile ei, despărţită de prietenii săi. Cu alte cuvinte, nu ne aflăm aici în faţa unei teme de şcoală, dezvoltată în abstract de un retor avid de glorie. Experienţa personală a celor doi corespondenţi dă acestor texte o autoritate pe care n-ar îndrăzni să o pretindă nici cele mai abile exerciţii.

Natura suferinţei

În faţa problemei suferinţei, gândirea umană îşi atinge în mod dureros limitele. Neputând să o nege în întregime, ea a căutat să o

---

[149] *Expos. in Psalm* 140, 9; *PG* 55, 441.

[150] *In illud: Domine, non est in homine*, 4; *PG* 56, 160.

[151] G. BARDY, art. „Saint Jean Chrysostome", *Dictionnaire de la Théologie Catholique*, 8 (1823), col. 679.

privească în faţă pentru a o aduce la proporţiile adevărate şi a se întări împotriva loviturilor sale.

Întâi de toate trebuia făcută o distincţie exactă între relele aparente şi adevăratele rele. Literatura păgână relevă în multe locuri preocuparea foarte nobilă de a face ca bunurile spirituale, libertatea, fidelitatea faţă de cuvântul dat, curajul să prevaleze asupra bunurilor, averii, bogăţiei, puterii, forţei brute.

Aceasta înseamnă a înlătura din acel moment multe necazuri, căci dacă cea mai mare parte a bunurilor pe care le dorim ca atare sunt iluzorii, de ce să ne întristăm pentru pierderea lor?

Fructul concentrat al înţelepciunii umane, această idee se regăseşte în Vechiul Testament şi în Evanghelii. E normal să-l vedem pe Ioan citându-l pe Isaia: „Toată slava omului ca floarea ierbii"[152] şi pe Sfântul Pavel: „Cele ce se văd sunt trecătoare"[153] dar suntem uimiţi să auzim în multe pasaje un accent foarte apropiat de cel al stoicilor şi să regăsim distincţia proprie stoicismului între lucrurile care depind de noi (*tà mén estin eph'hemîn*), şi cele care nu depind de noi (*tà dè ouk eph'hemîn*)[154]. Ioan urmează în linii mari argumentaţia stoică. „Bucuria nu stă în natura lucrurilor, ci în voinţa omului", sau „ Că bucuria nu atârnă de legile neînduplecate ale naturii, cu neputinţă de înfrânat şi de schimbat, ci de voia noastră liberă, pe care o putem mântui cu uşurinţă"[155].

Dar totuşi, conformitatea de gândire şi expresii care frapează mai întâi este oare atât de completă? O lectură mai aprofundată permite nuanţarea răspunsului.

Dacă toate relele de care ne întristăm pe nedrept nu sunt decât „fantome deşarte" sau „pânze de păianjen", de ce mai trebuie să ne temem? De răul moral şi numai de el, răspunde stoicismul: „Ceea ce te-ar împiedica să fii drept, mărinimos, înţelept, echilibrat, sincer, moderat, independent"[156].

Aici gândirea lui Ioan primeşte un sunet net creştin. El nu se mulţumeşte să enumere virtuţile, garanţie a bunurilor veritabile, a căror absenţă sau privare trebuie să o resimţim cu durere, de această dată el afirmă fără nici un artificiu retoric că nu există decât

---

[152] *Isaia* 40, 6 în *Epist.* VII, 1c.
[153] *II Corinteni* 4, 18 în *Epist.* VII, 1c.
[154] EPICTET, *Enchiridion* I.
[155] *Epist.* X, 1c.
[156] MARCUS AURELIUS, *Ad se ipsum* IV, 49.

un singur rău: păcatul. „Numai un singur lucru este înfricoşător, Olimpiado, numai de o singură tulburare trebuie să ne temem: de păcat!"[157] „N-am încetat s-o spun şi nu voi înceta, că un singur lucru e dureros, păcatul"[158].

Trebuie să măsurăm aici toată distanţa care separă în acest punct gândirea elenică de gândirea creştină. „Cu prilejul fiecărei dureri – spune Marcus Aurelius – să ai în minte acest gând: Acesta nu este un lucru de ruşine, acesta nu-mi lezează inteligenţa care mă conduce"[159]. Când un păgân face răul, *aischrón*, el îşi dăunează lui însuşi, în esenţa sa de fiinţă inteligentă. Când un creştin comite un păcat, aceasta nu este doar o eroare de judecată, ci o ocară adusă lui Dumnezeu, un dispreţ al iubirii sale.

Există aici o schimbare radicală de orientare şi, în acest caz, Ioan nu ezită să părăsească drumurile bătute ale înţelepciunii păgâne pentru a vorbi ca un creştin.

Dar omul nu rămâne mai puţin expus adversităţii relelor, cărora stoicismul le va nega însăşi existenţa. Cum să ne comportăm în faţa lor?

Doctrina porticului prescrie înţeleptului o atitudine în care putem distinge două aspecte. Primul, pur negativ, se traduce printr-o serie de cuvinte ca *apatheía*, *apéchesthai*, *adiaphoreîn*, „impasibilitate", „abţinere", „indiferenţă". Omul nu vrea să aibă nici o legătură cu ceea ce privim în mod obişnuit drept o cauză a suferinţei şi propune această regulă de aur: „Să poţi să nu resimţi nici o vătămare din partea nimănui"[160]. Omul va fi deci *álypos*, *apathés*, căci lucrurile îi vor fi indiferente, *adiáphora*, şi le va privi de sus. „Aminteşte-ţi că trebuie să pătrunzi, analitic, parte cu parte, ca să ajungi astfel, printr-o cercetare riguroasă, să le dispreţuieşti"[161]. Recunoaştem portretul idealizat al înţeleptului, insensibil la nenorociri, ca stânca în furtună, ca o citadelă impenetrabilă. Dar la acest aspect negativ se adaugă un aspect pozitiv, care pune în prim-plan energia cuceritoare, desfăşurarea forţei. „Cu cât se apropie mai

---

[157] *Epist.* VII, 1c.
[158] *Epist.* IX, 4e.
[159] MARCUS AURELIUS, *Ad se ipsum* VII, 67.
[160] EPICTET, *Enchiridion* XXXVI.
[161] MARCUS AURELIUS, *Ad se ipsum* XI, 2.

mult conduita sa de impasibilitate, cu atât ea se apropie mai mult de forță"[162].

Ioan reia acest vocabular, aceste imagini, ritmul antitetic al acestei gândiri. După ce a lăudat răbdarea Olimpiadei în încercările venite din afară (*tà par' hetéron*), în austeritățile pe care şi le-a impus ea însăşi (*tà parà soû*), el conchide: „Tu, însă, n-ai ce să birui... La început te înfrânai, acum ai ajuns la nepătimire"[163]. Întregul context care pune în valoare *apatheia* Olimpiadei, pare să dovedească faptul că Ioan dă aici acestui cuvânt un sens apropiat celui stoic, şi nu sensul nou dat de un Clement Alexandrinul[164] şi Grigorie al Nyssei[165].

Se va obiecta poate că nu cxistă în scrisori nici o referință la texte profane şi că personajele citate ca exemplu aparțin toate Vechiului Testament: cei trei tineri din cuptor, Iosif, Iov. Dar ceea ce Ioan admiră în comportarea acestora sunt de preferință virtuțile naturale ale răbdării şi forței, care îi apropie mai mult de eroii păgâni decât de sfinți.

Originea suferinței

Suferința este pretutindeni. Poate însă omul cunoaşte cel puțin originea şi cauza ei?

A o atribui efectului hazardului nu este o soluție care să satisfacă un spirit însetat de limpezime. Stabilind de timpuriu o legătură logică între greşeală şi ispăşire, teatru grec salvează unul din atributiile esențiale ale divinității: dreptatea.

Dar dacă omul este nevinovat? Dreptatea zeilor este atunci grav compromisă, şi omului nu-i rămâne altceva decât să se plece în fața unei forțe superioare sau să se revolte disprețuind-o.

Stoicismul identifică divinitatea cu rațiunea universală şi se pune astfel la adăpost de orice angoasă. Fie că este concepută ca un

---

[162] MARCUS AURELIUS, *Ad se ipsum* XI, 18.

[163] *Epist.* VIII, 5ab.

[164] Cf. G. BARDY, „Apatheia", *Dictionnaire de Spiritualité*, 1 (1937), col. 729–733; TH. RÜTHER, *Die sittliche Forderung der Apatheia in den beiden ersten christliche Jahrhunderten und bei Clemens von Alexandria*, Freiburg, 1949.

[165] Cf. J. DANIÉLOU, *Platonisme et théologie mystique. Essai sur la doctrine spirituelle de saint Grégoire de Nysse*, Paris, 1953², p. 103–104; M. AUBINEAU, Introducere la ediția tratatului *De virginitate* al Sfântului Grigorie al Nyssei (*SC* 119, 1966), p. 166 *sq.*

zeu unic, fie că puterea sa este împărțită între mai mulți zei, rațiunea care guvernează lumea nu acționează decât pentru a realiza armonia întregului. Rezultă de aici un optimism absolut care duce la negarea răului: „Așa cum un scop nu este stabilit pentru a-l rata, tot astfel esența răului nu există în lume"[166]. Totuși, experiența cotidiană pune neîncetat în pericol acest frumos optimism. În ciuda raționamentelor celor mai irefutabile, suferința continuă să fie prezentă.

Pentru a-l consola, stoicismul îl smulge pe om lui însuși: ceea ce este rău pentru individ ajunge în cele din urmă să fie bine pentru colectivitate. „Primește, de asemenea, în același fel, degrabă și cu bucurie, tot ceea ce se petrece, chiar dacă unele întâmplări îți par mai împovărătoare, fiindcă ele acționează astfel, pentru desăvârșirea sănătății universului, pentru un drum fără obstacole al lui Zeus, pentru buna îndeplinire a activităților sale"[167]. Astfel omul se depășește pe el însuși pentru a contribui la fericirea întregului.

Totuși, în ciuda frumosului dezinteres pe care îl presupune, această nouă exigență n-ar putea umple inima omului. Dacă acceptă să-și dea viața, el aspiră să o facă nu pentru o rațiune impersonală și difuză în lume, ci pentru iubirea unui Dumnezeu personal, infinit drept, infinit desăvârșit.

În noțiunea de Dumnezeu se revelează deci, opoziția cea mai profundă între stoicism și creștinism; din acest moment, soluția pe care unul și celălalt o dau problemei suferinței diferă într-un punct capital. Dacă drumurile lor au părut să ducă împreună spre înălțimi, atingem aici o problemă în care nici un compromis nu este posibil. Moștenitor al gândirii biblice, creștinismul n-a încetat să pună în evidență marea idee din care se hrănește speranța lui Israel: Iahve este un Dumnezeu drept Care îi pedepsește pe cei vinovați și Care, printr-o împărțire echitabilă a pedepselor, îi răzbună pe cei oprimați[168].

Acest argument îl regăsim neîncetat sub pana lui Ioan. Îi place să creadă și să repete că toți dușmanii săi și ai Olimpiadei își vor

---

[166] EPICTET, *Enchiridion* XXVII.

[167] MARCUS AURELIUS, *Ad se ipsum* V, 8.

[168] Despre dreptatea lui Dumnezeu în Vechiul Testament cf. H. CAZELLES, *Revue biblique* 58 (1951), p. 169–188, și J. GUILLET, *Thèmes bibliques*, Paris, 1954, cap. II și III.

primi pedeapsa pentru relele pe care şi unul şi altul le-au suferit din cauza lor[169].

Nenorocirile de care sunt copleşiţi şi unul şi altul descurajează orice speranţă într-o putere ordonatoare, într-o dreaptă retribuţie. Atunci Ioan îi aduce lui Dumnezeu cea mai frumoasă laudă ce poate veni de la o fiinţă raţională şi liberă: îi dă credinţa sa. El crede într-un Dumnezeu personal, plin de iubire pentru fiinţa creată. Astfel că nu este obligat, în dispreţul experienţei umane, să nege suferinţa. Îi este de ajuns să recunoască cu umilinţă că planurile lui Dumnezeu nu se pot explica totdeauna, dar că evenimentele, fericite sau nefericite, sunt pentru creştin „asemănătoare minunilor, semne nespuse ale marii purtări de grijă a lui Dumnezeu şi a ajutorului Lui"[170].

Valoarea suferinţei

Fie prin efortul reflecţiei sale, fie în lumina unei revelaţii, omul a ajuns să admită că suferinţa nu este un efect al hazardului. Dar ea apasă atât de greu încât, pentru a nu cădea în deznădejde, trebuie să ştim mai multe. Trimisă de o inteligenţă suverană, suferinţa trebuie în cele din urmă să contribuie la bunul mers al lumii şi de aceea trebuie să o privim ca pe un bine. Totuşi, această explicaţie pare destinată justificării divinităţii mai degrabă decât uşurării celui care suferă; căci ea presupune din partea acestuia o asemenea uitare de sine, o asemenea detaşare, pe care nici stoicul însăşi, în austeritatea sa, n-a îndrăznit să o pretindă.

S-a încercat deci, să se demonstreze că, pentru cel care îi este victimă, suferinţa posedă în ea însăşi o valoare reală. Prin aceasta, ea nu mai are doar o eficacitate îndepărtată şi generală, ci şi una imediată şi particulară.

Sufletul grec a găsit acest răspuns în resursele sale cele mai adânci. Gustul vieţii dezvolta în el gustul luptei. De la antrenamentul trupului, s-a trecut la antrenamentul sufletului. Nu degeaba verbul *askeîn* desemnează mai întâi un exerciţiu fizic, înainte de a semnifica o asceză morală. Dar în ambele domenii scopul rămâne identic: dezvoltarea forţei. În ciuda alurii sale paradoxale, acesta este rodul experienţei la un popor în care forţele vii sunt în plin avânt.

---

[169] *Epist.* XIII, 1c.
[170] *Epist.* VII, 5d.

Stoicismul şi-a însuşit acest adevăr. El l-a asimilat până într-atât, încât gustul efortului, *pónos*, a devenit una din trăsăturile caracteristice ale doctrinei sale[171].

Suferința mai are un alt avantaj la care nici un bun grec nu putea rămâne insensibil. Prin suferință cel înțelept devine un model pentru toți oamenii. Predică şi încă în cel mai bun mod. Disprețuind loviturile sorții, el provoacă admirație, nu numai pentru persoana sa proprie, dar şi pentru bunurile pe care le pune mai presus de orice şi care sunt singurele adevărate. În climatul gândirii greceşti gustul gloriei[172] merge mână în mână cu gustul excelenței.

Departe de a nega suferința, departe de a fugi de ea, Ioan o consideră ca pe o mare comoară. „Zbor şi salt de bucurie pentru că am adunat comoară mare"[173]. Şi, pentru a justifica această opinie care nu este un joc de cuvinte, ci unul din aspectele esențiale ale gândirii sale, el face apel la argumente diverse inspirate de rațiune.

Faptul că suferința este o modalitate de a face mai bun un suflet deja bun este consolarea cea mai nobilă pe care a putut-o găsi omul în lunga şi dureroasa sa istorie. Ea are o virtute tonifiantă pe care timpul nu i-a răpit-o. Nu trebuie să ne mirăm dacă o vedem reluată de Ioan. „Pe cei care le îndură în liniște şi cu curaj, necazurile îi urcă deasupra suferințelor"[174]. Termenul *andreia* arată bine că este vorba de o forță morală, de această virtute naturală omului şi dragă filozofiei stoice.

Nenumărate sunt pasajele în care e dezvoltată această temă. Ea corespunde unei tendințe profunde a autorului. Astfel, o vedem pusă în evidență de o mulțime de comparații mai mult sau mai puțin originale: „Că şi pomii care cresc la umbră sunt fără putere... Cei ce pun pentru întâia oară piciorul în corabie... Şi după cum aurul ajunge mai curat când e unit cu focul..."[175]

Întâlnim de asemenea în scrisori vechea şi frumoasa idee că suferința poartă în ea o valoare educativă pentru sine şi pentru cei-

---

[171] EPICTET, *Diatrib.* XXII.

[172] A. J. FESTUGIÈRE, *La sainteté*, Paris, 1942, p. 34

[173] *Epist.* IX, 3f.

[174] *Epist.* XI, 1b.

[175] *Ibid.*; XVI, 1a. Toate aceste comparații au intrat în literatură prin stoici, cum atestă pentru noi Epictet şi Marcus Aurelius. După fericita formulă a lui É. BRÉHIER, *Études de philosophie antique*, Paris, 1955, p. 145: „Există o veritabilă transfuzie de imagini stoice în conştiința epocii".

lalți[176]. Și aici termenii folosiți au o sonoritate specific stoică: „Necazurile... îi învață să disprețuiască uneltirile"[177]. Înțeleptul știe să privească de sus tot ceea ce nu este rațiune sau virtute. Deci, atunci când înmulțesc în jurul ei dificultățile, dușmanii îi fac Olimpiadei tot atâtea servicii. „Virtutea câștigată chiar cu ajutorul curselor ce i se întind e încununată de cei care luptă împotriva ei"[178]. La rândul ei, Olimpiada exercită o iradiere care o aureolează cu slavă. Fidel neamului și epocii sale, atunci când vorbește de acest apostolat al exemplului, Ioan pune în evidență mai ales prestigiul și considerația care îl însoțesc[179].

Totuși, el este creștin. Va recurge deci la argumente deja cunoscute, dar cărora creștinismul a știut să le dea o forță nouă, precum și la altele care nu pot exista în afara lui.

Printre cele dintâi revine frecvent acesta: suferința este o dreaptă pedepsire a răului care a fost făcut; în limbaj creștin, Dumnezeu trimite suferința omului pentru a-i îngădui să-și ispășească păcatele. „Chiar de-ai fi găsit cu foarte mari păcate, scapi de povara cea grea a păcatelor"[180]. Trimiterea de încercări păcătoșilor în această viață e, deci, o imensă milostivire din partea lui Dumnezeu: acesta va fi mai puțin nevrednic dacă va consimți să le suporte: „Aceasta mi-e averea. Aceasta-i curățirea păcatelor mele! Să călătoresc prin mijlocul unor astfel de încercări..."[181]

Dar nu toți sunt vinovați. Ioan știe foarte bine că acest argument se potrivește „celor copleșiți de valul păcatelor". Pentru Olimpiada însă, va schimba registrul. Va face să răsune o altă coardă și va evoca, folosind toate resursele retoricii, „răsplățile faptelor tale... premiile cele strălucite... cununile cele frumoase... candelele acelea minunate..."[182].

În fața suferinței dreptului filozoful stoic, care nu vede în moarte decât disoluția elementelor, nu poate să-i ofere speranța compensațiilor pe care le va aduce viața veșnică. Dimpotrivă, impunând

---

[176] Cf. ESCHIL, *Agamemnon*, v. 117.
[177] *Epist.* XI, 1b.
[178] *Ibid.* 1c.
[179] Cf. *Epist.* VIII, 8b.
[180] *Epist.* XVII, 3b.
[181] *Epist.* IX, 1b.
[182] *Epist.* VIII, 3d.

credincioşilor săi credinţa în nemurirea sufletului, creştinismul le-a deschis dintr-o dată perspective infinite de fericire.

Acesta e argumentul favorit al lui Ioan. El nu se lasă, după cum singur o spune, să cânte mereu aceeaşi arie: suferinţa obţine recompense măreţe în viaţa veşnică. Încearcă să le descrie, dar îşi dă seama de neputinţa sa şi se opreşte evocând bunurile „care nu pot fi tălmăcite cu cuvântul"[183].

Temeiurile speranţei sale sunt promisiunile lui Hristos: „Fericiţi veţi fi voi când vă vor ocărî şi vă vor prigoni... că plata voastră multă este în ceruri"[184]. Olimpiada a fost exilată, lipsită de averea sa, dar bogăţiile pe care ea le-a dobândit prin suferinţă sunt o comoară nestricăcioasă, slava sa este neîmpărţită... fără sfârşit... fără margini[185]. Pentru prietenii săi de restrişte Ioan nu găseşte o mângâiere mai bună. Parcurgând întreaga corespondenţă, observăm că el reia aceeaşi temă a mângâierii, în ciuda diversităţii persoanelor cărora li se adresează. Multe din aceste scrisori sunt scrise dintr-un singur suflu şi fără efectele de stil ce se întâlnesc în scrisorile mai lungi. Argumentaţia e aici mai puţin variată, dar această monotonie poartă în sine o lecţie: lăsând deoparte, o dată cu eleganţa exprimării, argumentele de care se foloseau sofiştii, Ioan adoptă argumentul la care creştinii din acel timp erau fără îndoială cei mai sensibili, cel al fericirii cerurilor care şterge într-o clipă toate suferinţele pământului. Acesta e un punct de vedere al credinţei. Pentru sine şi pentru sufletele ce le are în grijă, el găseşte în acesta o sursă de putere şi de bucurie inepuizabilă.

Suferinţa este prezentată deci de Ioan ca o mare comoară. O astfel de certitudine este bogată în consecinţe. Ea are un profund ecou în viaţa interioară a celui ce suferă, căci o comoară nu poate fi refuzată. Ea este primită, acceptată şi chiar dorită. Nu este vorba de speculaţii cărora spiritul are răgazul să se dedea sau nu, ci de o problemă inevitabilă şi de utilitate practică, de modul de a suporta suferinţa. Studiul adverbelor folosite pe lângă verbul *phereîn*, „a purta", nu e lipsit de interes. El relevă gândirea celui care le foloseşte.

---

[183] *Epist.* XIV, 1b.
[184] *Matei* 5, 11–12.
[185] Cf. *Epist.* XIII, 1b.

Stoicismul îşi sfătuieşte discipolii să suporte suferinţa aşa cum se cuvine unui bărbat: *hos anér*[186], *andreíos*[187], sau unui om nobil, *gennaíos*[188]. Epictet şi Marcus Aurelius considerau drept un privilegiu al fiinţei raţionale acela de a urma evenimentele: *akoloutheîn*, adică de a li se supune de bunăvoie, *ekoustos* sau *práos* şi chiar de a le primi cu prietenie. „Pretutindeni şi fără întrerupere, stă în puterea ta, cu pietate faţă de zei, să fii mulţumit de împrejurările prezente"[189]. Există aici un fel de relaxare care îmblânzeşte austeritatea bucuros orgolioasă a stoicismului vechi.

Nu ne vom mira deci să regăsim la Ioan adverbele *andreíos*, *gennaíos* totuşi, formaţia religioasă pe care el a primit-o, îl face să dea acestor cuvinte un sens autentic creştin. Nu mai este vorba de resemnare, fie ea nobilă sau surâzătoare, ci de acceptarea iubitoare a voinţei lui Dumnezeu, într-o recunoaştere perpetuă a slavei Lui, *dóxa*, şi într-o mulţumire continuă, *synechôs eucharistoûsa*[190]. Expresiile care traduc bucuria nu sunt însă mai des folosite decât cele ce aduc slavă şi mulţumire lui Dumnezeu, împreună cu derivatele lor: *doxazeîn*, *doxologían anaphereîn*, *eucharisteîn*. Verbului *phereîn* i se alătură adverbul *eucharistôs*. Acest singur cuvânt ne face să trecem de la ordinea spiritului la cea a iubirii. Căci stoicul acceptă suferinţa printr-un consimţământ al raţiunii sale la voinţa impersonală a naturii. Păstrându-şi intactă în mijlocul încercărilor credinţa în bunătatea lui Dumnezeu[191], Ioan nu vrea decât să-I dea slavă, nu vrea decât să-I mulţumească.

---

[186] MARCUS AURELIUS, IV, 3, 9.

[187] EPICTET, *Diatrib.* III, 26, 37; MARCUS AURELIUS, IV, 49. Cf. A. J. FESTUGIÈRE, *La sainteté*, Paris, 1942, cap. II: „Eroul grec", p. 31–32, serie de texte despre noţiunea de *anér* şi nuanţele morale pe care le sugerează.

[188] Cf. Y. DEPRECQ, *Histoire de la notion de* gennaîos *d'Homère au IVe siècle après J.-C.*, teză de doctorat dactilografiată, Universitatea din Lille, 1965.

[189] MARCUS AURELIUS, VII, 54.

[190] Indicele textului originar arată frecvenţa acestor termeni în epistole. Ele se acordă bine cu spiritul Sfântului Ioan, ale cărui ultime cuvinte atribuite au fost *Dóxa tô Theô pánton héneka*, „Slavă lui Dumnezeu pentru toate!" (*Dial.* XI, p. 68).

[191] Cf. ultimele sale tratate scrise în exil: *Quod nemo laeditur nisi a se ipso*, *PG* 52, 459–480, ed. critică A.-M. Malingrey: *Lettre d'exil* (*SC* 103), Paris, 1964; şi *Ad eos qui scandalizati sunt ob adversitates*, *PG* 52, 479–528, ed. critică A.-M. Malingrey: *Sur la Providence de Dieu* (*SC* 79), Paris, 1961, cap. VI.

Concluzie

Lectura scrisorilor care ne vin din trecut nu este totdeauna un lucru uşor. Erudiţia nu ajunge; e nevoie de un mare respect, de o simpatie delicată şi de o atenţie constant trează pentru a le reaşeza în timpul în care au fost scrise.

Ioan a lăsat pe seama istoricilor relatarea călătoriei care l-a dus în exil. Toate detaliile sunt preţioase, căci sunt date cu o sinceritate şi o încredere totală, cu precizia cu care o scenă este retrăită pentru un prieten. Fie că povestirea e redactată de îndată, cum este cazul primelor scrisori, fie că este făcută după aceea, într-o perioadă de destindere, sensibilitatea lui Ioan, totdeauna trează, îi conferă interesul actualităţii. Nici un martor n-ar fi ştiut să spună cu atâta precizie şi naturaleţe ce a fost această călătorie, uneori cortegiu triumfal, alteori fugă disperată în noapte, nici un martor n-ar şti să noteze cu atâta fineţe şi emoţie duşmăniile şi devotamentele a căror ţintă a fost autorul însuşi. Astfel, exilul care, potrivit intenţiilor persecutorilor săi, trebuia să-l îngroape pe Ioan în uitare, devine, graţie corespondenţei, perioada vieţii sale despre care avem cele mai multe informaţii.

Totuşi, interesul istoric nu este singura raţiune care ne face să recitim aceste scrisori. Ele sunt un document psihologic de o rară calitate în acea epocă, deoarece ne permit să intrăm în intimitatea a două fiinţe extrem de diferite prin natura lor de bărbat şi femeie, prin caracterul lor, prin poziţia lor în Biserică. În ciuda dispariţiei scrisorilor Olimpiadei, cele ale lui Ioan sunt un veritabil dialog în care putem sesiza pe rând cele două voci, una mai clară, caldă şi virilă, cealaltă în surdină[192] şi trădând o solicitudine neliniştită, epuizarea, descurajarea. Există în această corespondenţă o dramă latentă, născută dintr-un anume dezacord între cei doi. Pentru Olimpiada, aceasta vine dintr-un dezechilibru psihologic şi fizic deopotrivă, o oboseală care pare să se complacă în neputinţa sa; pentru Ioan, ea vine dintr-o viziune cu totul intelectuală asupra acestor frământări şi dintr-un mod de încurajare care nu este adaptat întru totul complexităţii unei asemenea stări[193].

---

[192] Ioan reia bucuros textul scrisorilor sale pentru a reproşa Olimpiadei descurajarea: *Epist.* VIII, 3a, 11a; IX, 4b, 4d; XIII, 4c, 4d; XIV, 1a; XV, 1a, 1b, 1d; XVI, 1a, 1c; XVII, 1a, 1d, 3b, 4a.

[193] S-ar putea compara cu folos procedeele utilizate de Ioan pentru a o încuraja pe Olimpiada cu cele folosite douăzeci de ani înainte faţă de tânărul monah

De fapt, *athymia* descrisă aici cu atâta luciditate este o boală gravă, care poate ajunge să modifice temporar, dar real, personalitatea. Suferinţe de tot felul, fizice şi morale, au pus la grea încercare sensibilitatea extrem de vie a Olimpiadei şi au compromis puternic rezistenţa sa nervoasă, deşi pe de altă parte ea a dat dovezi incontestabile de curaj[194]. În faţa datelor terapeuticii moderne în domeniul psihiatriei, metoda folosită de Ioan ar părea eronată şi pe bună dreptate. Deşi este printre scriitorii creştini ai vremii sale care s-a arătat cel mai atent faţă de legătura dintre suflet şi trup[195], influenţa conjugată a moralei stoice[196] şi a ascezei la mare cinste la Părinţii pustiei[197] îl conduc la o concepţie abstractă a vieţii religioase[198] care uită de bună voie realitatea condiţiei umane şi diferenţele de temperament. De fapt, dacă Ioan opune neîncetat stării pur negative care este *athymia* o stare pozitivă, *euthymia*, este pentru că *euthymia* răspunde la el unor dispoziţii naturale. Din opoziţia dintre aceste două temperamente se naşte o anumită tensiune, pe care nici prietenia cea mai profundă nu reuşeşte să o depăşească.

În fine, această corespondenţă este prima culegere de scrisori de îndrumare duhovnicească pe care le posedă literatura greacă creştină. Forma ei este cel mai adeseori deconcertantă pentru cititorul modern şi, în anumite puncte, conţinutul nu e nici el mai puţin deconcertant. Se va remarca, pe de o parte, că tonul scrisorilor este extrem de diferit, după cum este vorba de scrisori mai scurte sau mai lungi. În timp ce primele sunt simple, spontane, destinate transmiterii unor veşti, scrisorile VII, VIII şi X sunt adevărate tra-

---

Stagir, care suferea şi el de *athymia*: *Ad Stagirium* I, 9 (felicitări pentru rezistenţă); II, 4 (perspectivele vieţii viitoare), *PG* 47, 447 şi 453.

[194] Cf. PALADIE, *Dial.* XVI (p. 98): la întrebarea diaconului: „Din ce loc e această femeie?", episcopul răspunde: „Nu zi «femeie», ci «acest om», căci e un om, în ciuda înfăţişării trupului ei!"

[195] *In Ep. ad Rom. hom.* XII, 2; *PG* 60,509; *In Ep. ad Gal. hom.* V, 5; *PG* 61,671.

[196] Cf. M. SPANNEUT, *Le stoïcisme des Pères de l'Église*, Paris, 1965, cap. VII: „Activităţile omului, viaţa morală". Deşi autorul îşi limitează ancheta de la Clement Romanul la Clement Alexandrinul, majoritatea concluziilor sale rămân valabile şi pentru Ioan Hrisostom.

[197] Ioan Hrisostom citise *Vita Antonii* a cărei lectură o recomanda credincioşilor: *In Matth. hom.* VIII, 4–5; *PG* 57, 89.

[198] Mortificările Olimpiadei, ca şi ale celorlalte personaje din *HL* erau practici curente la asceţii acelor vremi. Cf. J.-M. LEROUX, „Monachisme et communauté chrétienne d'après saint Jean Chrysostome" în *Théologie de la vie monastique*, Paris, 1961, cap. VIII.

tate în care se îmbină elogii, sfaturi, îndemnuri. Ele sunt supuse legilor ce apăsau asupra acestor diferite genuri literare şi a căror trăsătură comună este uzul – am îndrăzni să spunem chiar abuzul – retoricii. Ioan nu putea scăpa formaţiei literare pe care o primise. Adăugată darurilor sale naturale, aceasta era pentru el o a doua natură. Pe de altă parte, prin alegerea argumentelor, scrisorile de îndrumare se inspirau din morala stoică. Or, stoicismul este o şcoală a energiei; el îndeamnă la luptă şi promite victoria. Dar logica sistemului îl constrânge pe înţelept să nu conteze decât pe sine însuşi. În lipsa unui ajutor care să-i vină de Sus, el cere mult de la sufletul său şi, pentru a-şi face curaj, refuză să-şi vadă limitele. Urmând tradiţia stoică cu o fidelitate pe care am fi tentaţi să i-o reproşăm, Ioan ascultă de elanul naturii sale optimiste şi-i dă Olimpiadei o forţă pe care slăbiciunea temporară a acesteia o pretindea. Înzestrat cu un caracter fericit, regăsindu-şi rapid zelul şi speranţele după primul şoc al încercări, uşor de înveselit şi repede copleşit de atenţiile celuilalt, el elaborează pornind de la aceste date psihologice un program spiritual bazat pe fericirile evanghelice, şi ar vrea să împărtăşească tuturor idealul şi bucuria sa. Dar ar fi o greşeală să căutăm să degajăm din aceste scrisori o doctrină coerentă privitoare la raporturile dintre voinţă şi har, sau despre rolul suferinţei în economia mântuirii. Dacă vrem să cunoaştem gândirea lui Ioan asupra acestor aspecte o vom găsi în omiliile sale. Mai mult, trebuie să ne aducem aminte că opera sa întreagă răspunde nevoilor diferite ale apostolatului său şi că el nu a scris niciodată un tratat de teologie.

Mai presus de orice însă, citind aceste texte, trebuie să ţinem seama de un fapt esenţial: de evoluţia vocabularului moral împrumutat din limbajul înţelepciunii păgâne şi încărcat puţin câte puţin de un conţinut nou, care îi permite să desemneze valorile autentic creştine. Înainte de a caracteriza gândirea unui scriitor din această epocă, trebuie să ne întrebăm dacă nu cumva cuvintele sale acoperă pentru el realităţi pe care el le consideră în lumina Evangheliei, dar pe care le exprimă în termenii utilizaţi de diferitele şcoli de filozofie şi trecuţi în viaţa cotidiană. Acesta este şi cazul lui Ioan[199].

---

[199] Ioan însuşi era foarte marcat de ambivalenţa vocabularului de care se servea. Cf., de ex.: „Om nu este pur şi simplu cel ce are mâini şi picioare, nici numai cel ce este raţional, ci cel care exercită cu îndrăzneală evlavia şi virtutea (*all'hóstis eusebeían kaì aretèn metà parrhesías askeî*).

Această ultimă lecție a scrisorilor către Olimpiada este deopotrivă o mare lecție creștină. Ele ne învață fără îndoială să luptăm împotriva încercărilor, împotriva descurajării, cu o energie vrednică de filozofii Porticului, dar și să recunoaștem cu o bucurie neîncetat uimită măreția, puterea, bunătatea lui Dumnezeu aducându-i cu smerenie, chiar și în suferință, tributul laudelor, mulțumirii și al iubirii[200].

Anne-Marie Malingrey

[200] Interesul retoric și artistic excepțional al grupajului *Scrisorilor către Olimpiada* în ansamblu corespondenței hrisostomice a fost sesizat încă de patriarhul Fotie (*Codex 86*, ed. R. Henry, vol. 2, 1960, p. 10–11).

Numerotația și cronologia *Scrisorilor către Olimpiada* restituită aici diferă de ediția lor din *PG* 52 după cum urmează: I din *SC* = XI din *PG*; II = X; III = IX; IV = XII; V = VIII; VI = XIII; VII = I; VIII = II; IX = XIV; X = III; XI = V; XII = VI; XIII = VII; XIV = XVI; XV = XV; XVI = XVII; XVII = IV.

Texte

VIAȚA
ADICĂ PETRECEREA ȘI FAPTELE CUVIOASEI, FERICITEI ȘI SFINTEI OLIMPIADA CARE A FOST DIACONIȚĂ A PREASFINTEI ȘI MARII BISERICI A CONSTANTINOPOLULUI*

I. Existând mai înainte de veacuri şi strălucind în veacuri nesfârşite, Împărăţia Mântuitorului nostru Iisus Hristos îi face nemuritori pe apărătorii, pe cei ce au săvârşit alergarea şi pe cei ce au păstrat neîntinată şi neclintită credinţa lor în Dumnezeu. Fiindcă unii au lucrat iubirea de străini, coroana virtuţilor, ca sfântul strămoş Avraam şi nepotul său Lot, alţii s-au luptat pentru înfrânare, ca sfântul Iosif, alţii s-au luptat cu răbdare în suferinţe, ca fericitul Iov, alţii şi-au predat trupurile lor focului şi chinurilor, ca să ia cununa nestricăciunii şi netemându-se de maltratări, ci luptându-se vitejeşte, au călcat în picioare pe diavolul şi s-au arătat moştenitori ai Împărăţiei cerurilor. Între care şi Tecla, cetăţeana cerului, mucenica a multe lupte, cea sfântă între femei, care a disprețuit banii, care a urât plăcerile cele vremelnice şi amare ale lumii acesteia, care a refuzat o căsătorie ce îi aducea multe bogăţii, mărturisind că vrea să fie fecioară neprihănită Mirelui celui adevărat, şi care, urmând învăţăturilor binecuvântatului Apostolului Pavel şi strângând în inima ei dumnezeieştile Scripturi, a primit cununa nestricăciunii de la Stăpânul şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos şi se odihneşte în veacuri nesfârşite împreună cu toţi sfinţii cei ce din veac au bineplăcut Domnului Iisus Hristos. Pe urmele căreia mergând după toată virtutea vieţuirii celei dumnezeieşti preacinstita Olimpiada cea cu mult

---

* Traducerea după originalul grec editat de H. Delehaye în *Analecta Bollandiana* 15 (1896), p. 400–423 [ediţie reluată cu unele corecturi de A.-M. Malingrey în *SC* 13 bis, 1968, p. 406–449] a fost realizată de diac. Ioan I. Ică jr. Despre structura, datarea şi autorul *Vieţii* a se vedea la sfârşitul acestei cărţi notiţa de la rubrica *Izvoare*.

zel pentru calea ce duce la cer, urmând întru toate voii dumnezeieştilor Scripturi, s-a desăvârşit întru acestea.

II. Ea a fost după trup fiică a comitelui Seleuc, dar după duh copil adevărat al lui Dumnezeu. Se spune că cobora din neamul lui Avlavie eparhul, şi că pentru puţine zile a fost mireasa lui Nevridie, eparhul cetăţii lui Constantin, dar în realitate femeia n-a împărţit patul nimănui; căci se spune că a dormit [în Domnul] ca fecioară neprihănită, făcându-se tovarăşă de viaţă a Cuvântului dumnezeiesc, plecându-se lui cu toată smerita-cugetare, în comuniune cu şi diaconiţă a sfintei Biserici sobornicesti şi apostoleşti a lui Dumnezeu. Căci rămânând orfană, a fost însoţită cu un bărbat, dar prin iubirea de oameni a lui Dumnezeu a fost păzită nestricată la trup şi la duh; căci bărbatul ei vremelnic nu s-a învrednicit de Dumnezeu Cel ce vede toate şi Care prevede ieşirile oamenilor, să convieţuiască nici măcar un singur an cu ea, degrabă fiind chemat să plătească datoria firii, şi ea a fost păzită fecioară fără prihană până la sfârşit.

III. Ea însă, putând să se folosească de legea apostolică care spune: „vreau ca văduvele tinere să se căsătorească, să conducă o casă"[1] nu a suferit aceasta, măcar că era împodobită şi prin neam şi prin bogăţie şi prin educaţie cu multe învăţături preţioase şi prin darurile firii şi prin floarea vârstei, sărind cu graţie ca o căprioară peste laţul celei de-a doua căsătorii, căci „legea nu este pentru cel drept, ci pentru cel nesupus, pentru cei întinaţi"[2] şi nesăţioşi. S-a întâmplat însă ca prin pizma Satanei văduvia ei prematură să fie prilejul unui denunţ, fiindcă ea a fost calomniată la împăratul Teodosie ca una ce îşi risipeşte fără rânduială averea sa, întrucât o rudă a ei râvnea să o lege prin căsătorie de un oarecare Elpidie, spaniol, neam cu însăşi împăratul, şi care mult a stăruit pe lângă această femeie bărbat, şi neizbutind s-a întristat. Iar cuvioasa Olimpiada a declarat împăratului Teodosie acestea: „Dacă Împăratul meu, Domnul Iisus Hristos, ar fi vrut ca să convieţuiesc cu un bărbat, nu mi l-ar fi luat înainte de vreme pe primul, ci fiindcă ştia că nu sunt potrivită pentru viaţa conjugală, neputând să plac unui bărbat, şi pe acela l-a eliberat de legătură şi pe mine m-a slobozit de jugul prea greu şi de servitutea bărbatului, punând asupra cugetului meu jugul cel bun al înfrânării".

---

[1] *I Timotei* 5, 14.
[2] *I Timotei* 1, 9.

IV. Acestea declarându-le ea astfel împăratului Teodosie înainte de meşteşugirile făcute împotriva preasfântului Ioan, patriarhul Constantinopolului, auzind împăratul cele declarate lui de către cuvioasa Olimpiada, porunceşte lui Clementin, eparhul cetăţii, să pună sub strajă bunurile ei, până când va împlini vârsta de treizeci de ani, adică deplina maturitate a trupului. Iar eparhul primind de la împărat această epitropie, atât a necăjit-o, la sugestiile lui Elpidie, încât ea nu avea autoritatea nici de a se întâlni cu episcopii cei mai de vază nici chiar de a frecventa biserica, pentru ca strâmtorată de plictiseală [akedia] să fie silită să aleagă căsătoria. Ea însă, mulţumind şi mai mult lui Dumnezeu, a declarat acestea: „Stăpâne, Atotţiitorule, ai arătat smereniei mele o virtute cuvenită unui împărat şi potrivită unui episcop, poruncind să fie străjuită povara mea cea foarte apăsătoare [a averii mele], pentru care îmi făceam griji cum să o administrez; dar vei face şi mai bine, poruncind ca ea să fie împărţită celor săraci şi bisericilor, căci mult m-am rugat să se depărteze de la mine slava deşartă venită din averi ca să nu fiu cu nepăsare faţă de bogăţia [adevărată a] firii, lăsându-mă prinsă în agitaţiile din jurul materiei".

V. Reîntorcându-se însă împăratul de la războiul împotriva lui Maxim, a poruncit să i se dea din nou autoritate asupra bunurilor sale, auzind de intensitatea ascezei ei. Ea însă, risipind toată acea nesfârşită şi nemăsurată bogăţie, ajuta pe toţi cu simplitate şi fără deosebire, depăşind în multe pe samarineanul acela care e arătat în sfintele Evanghelii[3], şi care, găsind pe când se cobora la Ierihon pe cel zdrobit în bătaie de tâlhari şi lăsat pe jumătate mort, l-a aşezat pe dobitocul său ducându-l până la casa de găzduire şi, amestecând untdelemnul iubirii de oameni cu vinul afecţiunii, i-a tămăduit rănile.

Aşadar, de îndată după ce s-au desfăcut şi s-au rupt peceţile puse asupra averii ei, aprinzându-se în ea focul dragostei dumnezeieşti, se refugiază în portul mântuirii, sfânta şi marea Biserică sobornicească şi apostolească a lui Dumnezeu din acea cetate împărătească, urmând cu pricepere şi curăţie învăţăturilor celor de-Dumnezeu-insuflate ale preasfântului arhiepiscop al acelei sfinte Biserici, Ioan. Imitând şi în aceasta pe acei iubitori şi ucenici înflăcăraţi ai lui Hristos care la începuturile propovăduirii mântuitoare

[3] *Luca* 10, 30–35.

[a Evangheliei] îşi aduceau şi puneau la picioarele apostolilor averile lor[4], a dat acestuia pentru sfânta Biserica aceasta zece mii de livre de aur, o sută de mii livre de argint şi toate proprietăţile imobiliare aflate în provinciile Tracia şi Galatia, în Capadocia Prima şi în Bitinia şi pe cele pe care le avea în însăşi cetatea împărătească, pe cea aflată în apropierea preasfintei Marii Biserici şi numită „casele Olimpiadei" împreună cu clădirile tribunalului şi ale băilor desăvârşite şi ale tuturor edificiilor situate în vecinătatea lor, precum şi ale brutăriei [*silignarium*] şi, în apropierea băilor publice ale lui Constanţiu, casa care îi aparţinea şi în care locuia, şi cealaltă casă a ei numită „casele lui Evandru", ca şi toate proprietăţile din afara zidurilor cetăţii.

VI. Aşadar, prin voinţa lui Dumnezeu ea e hirotonită diacon al acestei sfinte şi mari Biserici a lui Dumnezeu şi ctitoreşte o mănăstire în partea de miazănoapte a acesteia, căci toate clădirile situate lângă sfânta Biserică [catedrala Sfintei Sofii] şi toate atelierele ce se găseau în partea ei de miazănoapte îi aparţineau; şi face de asemenea şi pasajul care duce de la această mănăstire şi până la porticul sfintei Biserici. Şi ca primă ceată face să intre în ea pe cameristele [cubiculare] ei, în număr de cincizeci, care toate duceau o viaţă în curăţie şi feciorie. Apoi, Elisantia, ruda ei, văzând fapta cea bună şi plăcută lui Dumnezeu, pe care Dumnezeu o călăuzise să o făptuiască, şi fiind şi ea fecioară, aprinzându-se de râvnă dumnezeiască, s-a lepădat şi ea de lucrurile vremelnice şi deşarte ale vieţii şi împreună cu Martiria şi Paladia, surorile ei, fecioare şi ele, cele trei intră împreună cu toate celelalte în acea strălucită mănăstire după ce mai înainte i-au făcut danie toate averile lor. În chip asemănător şi Olimpia, nepoata Olimpiadei noastre celei întru sfinţi, împreună cu mai multe femei din familii senatoriale, după harul şi bunăvoinţa lui Dumnezeu Care vrea ca toţi să se mântuiască şi a aprins în el dragostea dumnezeiască, au ales Împărăţia cea cerească, dispreţuind lucrurile acestea pământeşti şi care ne trag în jos, şi intră şi ele împreună cu celelalte, astfel încât numărul tuturor celor adunate prin harul lui Dumnezeu în acel sfânt staul al lui Hristos era de două sute cincizeci, toate fiind împodobite cu cununa fecioriei şi ducând viaţa înaltă şi cuvenită sfinţilor.

---

[4] *Fapte* 4, 32–35.

VII. Deci cu împreună-lucrarea lui Dumnezeu, lucrurile ajungând aici, iarăşi adevărata roabă a lui Dumnezeu Olimpiada aduce numitei sfinte Biserici prin preasfântul patriarh Ioan [Gură de Aur] şi toate celelalte proprietăţi imobiliare ale ei, aflate în toate provincie şi drepturile pe care le avea la aprovizionările publice, şi hirotoneşte diaconiţe ale sfintei Biserici şi pe cele trei rude ale ei, Elisantia, Martiria şi Paladia, pentru ca mănăstirea strălucită întemeiată de ea să aibă de-a pururea celebrate în ea cele patru slujiri [ale laudelor][5].

VIII. Şi se putea vedea un lucru uimitor în acel cor sfânt şi în acea stare îngerească a acestor sfinte femei: neîncetata lor înfrânare şi priveghere, necontenita laudă şi mulţumire către Dumnezeu, „iubirea care este legătura desăvârşirii"[6], liniştirea [isihia]; căci nimeni din cei din afară, fie bărbat, fie femeie, nu putea intra la ele decât numai preasfântul patriarh Ioan, care intra continuu şi le întărea prin preaînţeleapta lui învăţătură. De unde întărite fiind ele în fiecare zi din învăţăturile de-Dumnezeu-insuflate ale acestuia, aprindeau în ele dragostea dumnezeiască prin multa iubire dumnezeiască revărsată de ele asupra lui. Imitând şi în această privinţă ucenicele Domnului ce-I slujeau Lui din averile lor, şi pregătind celui întru sfinţi Ioan cheltuiala sa zilnică, cuvioasa şi fericita Olimpiada i-o trimitea la episcopie, căci nu era mare distanţa între episcopie şi mănăstire, decât numai un singur zid. Iar aceasta o făcea nu numai înaintea uneltirilor făcute împotriva lui, ci şi după ce el a fost exilat şi până la sfârşitul vieţii lui, oferind toată cheltuiala necesară întreţinerii lui şi celor ce erau împreună cu el în exil.

IX. Deci diavolul, nesuferind marea şi minunata vieţuire a acestor cuvioase femei izbândită de ele mai întâi prin harul lui Dumnezeu, iar în al doilea rând prin învăţătura neîncetată a preasfântului patriarh, ridică pe ascuns oameni ticăloşi, care aveau ură şi vrăjmăşie faţă de cel între sfinţi Ioan, pentru mustrarea pe care o

---

[5] Termenul „slujiri" [*diakonias*] nu are aici sensul social, caritabil, ci acela liturgic. Organizarea mănăstirii Olimpiadei semăna cu cea a cele a lui Alexandru Achimitul („neadormitul"). Acesta introdusese în Asia şi la Constantinopol regula celebrării continue a cultului divin în biserică, 24 de ore din 24, de către grupe de monahi ce se schimbau prin rotaţie. Prezenţa celor trei diaconiţe sugerează şi posibila existenţă în comunitatea Olimpiadei a trei grupuri de femei aparţinând unor clase sociale diferite [R. TEJA, 1997, p. 57 *sq.*].

[6] *Coloseni* 3, 14.

făcea acesta la adresa nelegiuiților fără a ține seama de fața cuiva; și urâtorul-de-bine demon aprinde în ei săgeata defăimării și lucrează uneltirea diavolească împotriva lui și a cuvioasei aceleia. Și defăimat fiind acesta de către ei nu numai în ce o privește pe ea, ci și pentru unele lucruri bisericești, ei l-au dat jos după vrerea lor și l-au surghiunit; dar vestitorul și dascălul adevărului, primind ca un atlet viteaz atacurile potrivnicilor, a luat cununa biruinței, lăsând furtunile acestei vieți și strămutându-se spre viața cea senină de sus. Întrucât, după ce acesta a fost exilat, cuvioasa a făcut prin tot felul de personaje imperiale și sacerdotale o mișcare [acțiune] stăruitoare pentru rechemarea lui, potrivnicii o învăluie cu nenumărate rele, îngrămădind împotriva ei învinuiri și defăimări, până când au făcut-o să compară înaintea eparhului cetății pentru a fi interogată de el.

X. Văzând, deci, îndrăzneala ei cea pentru adevăr și neputând suporta vitejia și nestrămutarea iubirii ei față de Dumnezeu, vrând să o facă să înceteze acțiunea neîncetată pe care o făcea în favoarea rechemării celui între sfinți Ioan, o trimit și pe ea în exil în Nicomidia, metropola provinciei Bitinia. Ea însă învigorată de harul dumnezeiesc și suportând cu vitejie și bărbăție pentru iubirea față de Dumnezeu furtunile încercărilor și feluritelor necazuri venite asupra ei, și-a petrecut tot timpul rămas al vieții ei în metropola Nicomidia împlinind și acolo neschimbată toată asceza și pravila ei; și, biruind în lupta cea bună, a câștigat cununa răbdării, lăsând turma ei celei întru sfinți și în pomenire dumnezeiască Marina, ruda și fiica ei duhovnicească, pe care a primit-o la ieșirea din neprihănitul și mântuitorul Botez, rugând-o să se alipească de sufletele aflate în aceasta și să le păzească în toate nezdruncinată. Lucru pe care aceasta l-a și făcut nu numai în restul timpului cât cea întru sfinți Olimpiada l-a petrecut în metropola Nicomidia, ci și după moartea ei. Căci vrând cuvioasa să se alăture Sfinților Părinți și să se desfacă de viața aceasta și să fie împreună cu Hristos, a însărcinat-o în scris pe numita în dumnezeiască pomenire Marina să aibă și mai multă grijă și atașament față de aceasta, încredințându-i după Dumnezeu toate surorile și grija lor. Și făcând aceasta a ieșit din furtuna lucrurilor omenești, ajungând la limanul cel liniștit al sufletelor noastre, Hristos Dumnezeu.

XI. Dar înainte de a fi îngropat sfântul ei trup, ea s-a arătat în vis mitropolitului acestei cetăți a Nicomidiei spunând: „Așează trupul meu într-un sicriu și pune-l într-o barcă și lasă-l să plutească, și

în care loc va sta barca, ieşind pe pământ, aşezaţi-mă acolo!" Făcând deci mitropolitul ceea ce îi fusese spus de ea în visul acela şi punând trupul împreună cu sicriul în corabie şi lăsând-o să plutească în voia valurilor, spre miezul nopţii barca ajunge în faţa galeriei strălucitei case a Sfântului Apostol Toma care este în Brohtoi şi se opreşte acolo fără a înainta mai mult. În acelaşi ceas însă, un înger al Domnului se arată în vis egumenului şi ecleziarhului acelei cinstite case zicând: „Treziţi-vă şi sicriul pe care îl veţi găsi în barca împotmolită pe râu în faţa galeriei, aşezaţi-l în altar!" Şi pe când li se grăia lor acestea, văd ei toate porţile bisericii deschizându-se de la sine, dar cum erau încă adormiţi şi li se părea că ceea ce se întâmplă este o închipuire şi, porţile fiind din nou închise, iar se arată acelaşi înger văzut mai întâi, stăruind cu până de trei ori mai multă insistenţă şi zicând: „Ieşiţi şi luaţi sicriul cuvioasei Olimpiada căci multe a suferit pentru Dumnezeu şi aşezaţi-l în altar!"

Atunci sculându-se şi iarăşi văzând porţile bisericii deschise, nemaişovăind întru nimic, luând sfintele evanghelii şi crucea şi sfeşnicele cu lumânări şi tămâie au ieşit în procesiune la galerie şi găsind sfântul ei trup în barcă, şi adunând toate mănăstirile de bărbaţi şi de femei, cu lumânări şi laudă şi mulţumire multă către Dumnezeu au aşezat sfântul e trup în altarul numit al cinstitei case a Sfântului Apostol Toma care este în Brohtoi; şi s-au putut vedea multe tămăduiri făcute la sfântul ei mormânt, duhurile cele necurate fiind alungat şi multe felurite boli fugind de la cei la cei care le aveau. Deci, sfânta şi cuvioasa şi fericita roabă a lui Dumnezeu Olimpiada s-a săvârşit în luna iulie, ziua a 25-a, sub domnia împăratului Arcadie, preadivinul şi preaevlaviosul împărat, numărându-se în ceata sfinţilor mărturisitori şi împărăţind în veacuri nesfârşite împreună cu nemuritorul Împărat Hristos, Dumnezeul nostru.

XII. Iar după săvârşirea ei, adevărata roabă lui Dumnezeu Marina, ruda şi fiica ei duhovnicească iubitoare-de-Hristos, pe care, aşa cum s-a spus, a primit-o din apele sfântului şi neprihănitului şi mântuitorului Botez, făcând vădită tuturor iubirea pe care o avea faţă de acel fericit suflet, şi împlinind testamentul ei şi toate cele poruncite ei de către ea, a îmbrăţişat cu afecţiune toată însoţirea [sinodia] turmei sale care după Dumnezeu şi Stăpâna noastră, Preasfânta Născătoare de Dumnezeu, fusese aşezată în mâinile sale, s-a îngrijit de ea şi a ocârmuit-o ca nu cumva vreuna din surori să simtă vreo lipsă [frustrare] oarecare din pricina despărţirii aceleia [Olim-

piadei] acum întru sfinți. Şi după săvârşirea cuvioasei, a fost rânduită egumenă a acelei sfinte turme a lui Hristos preaiubitoarea-de-Hristos mai sus-pomenită Elisantia, diaconița, ruda acesteia, care a umblat păzind neschimbat canonul pe care îl primise de la acel suflet cuvios şi fericit, şi toate virtuțile lui. Acestea deci să fie spuse despre aceste lucruri.

XIII. Am socotit însă de neapărată trebuință şi foarte folositor să povestesc în parte şi unele din sfintele virtuți ale adevăratei roabe a lui Dumnezeu întru sfinți Olimpiada spre folosul multora; căci nici un loc, nici un ținut, nici un pustiu, nici o insulă, nici ungherul cel mai de pe urmă n-a rămas străin de daniile acestei femei vrednice de cântare, ci aceasta a venit în ajutor şi bisericilor prin ofrande sfințite şi mănăstirilor şi chinoviilor şi săracilor şi închisorilor şi celor din exiluri, simplu spus, semănându-şi milosteniile ei în tot pământul locuit. Astfel, fericita Olimpiada a ajuns la hotarul cel mai înalt al milosteniei şi smeritei cugetări dincolo de care nu s-ar putea găsi ceva mai mult: viață lipsită de slavă deşartă, înfățişare fără chip, caracter neplăsmuit, privire neînfrumusețată, priveghere fără somn, trup fără materie, minte neuşuratică, voință neînfumurată, inimă netulburată, duh neiscoditor, iubire fără măsură, părtăşie necuprinsă, veşminte disprețuite, înfrânare nemăsurată, dreptatea gândului, nădejde înnoită în Dumnezeu, milostenii nepovestite, podoabă a tuturor celor smeriți; de aceea a şi fost cinstită după vrednicie de preasfântul patriarh Ioan; căci se abținea de la gustarea din [carnea] viețuitoarele însuflețite şi petrecea cea mai mare parte a timpului fără să se spele. Şi dacă era trebuință să o facă din pricina neputinței sănătății, căci pătimea neîncetat de stomac, cobora în ape îmbrăcată în tunica ei, ruşinându-se, precum se spune, şi de ea însăşi.

XIV. Întreținea legături cu mulți părinți, precum am spus, mai cu seamă cu preafericitul Ioan, arhiepiscopul, şi s-a arătat vrednică de virtutea lui; căci atunci când acesta a fost calomniat şi exilat, precum s-a spus mai înainte, cuvioasa a purtat de grijă neîncetat de nevoile lui şi ale celor împreună cu el; ceea ce nu este puțin lucru pentru lucrătorii lui Hristos, ce se îngrijesc noapte şi zi de cele ale lui Hristos. Aşa cum Pavel îmbrățişează pururea pe Persida, pe Trifena şi pe Trifosa[7], aceeaşi îmbrățişare o primea adeseori şi cuvioasa şi de-Dumnezeu-imitatoarea Olimpiada. Ştiu că această

[7] *Romani* 16, 12.

preavirtuoasă şi de-Dumnezeu-insuflată Olimpiada a slujit şi pe preafericitul Nectarie, arhiepiscopul Constantinopolului, care mult se încredea în ea chiar şi în cele bisericeşti. Şi pe Amfilohie, episcopul Iconiumului, şi pe Optim şi pe Petru şi pe Grigorie, fratele Sfântului Vasile, şi pe Epifanie, arhiepiscopul Constantiei Ciprului, şi mulţi alţii dintre sfinţii şi de-Dumnezeu-purtătorii părinţi ce se întâmplau să fie în cetatea împărătească. Şi mai trebuie oare să spunem că le dăruia şi dobitoace şi bani? Când mai sus-numitul Optim s-a săvârşit în Constantinopol, cu propriile ei mâini a închis ochii acestui mare bărbat. Pe lângă acestea, ea însufleţea nu puţin întru toate pe cei nenorociţi, pe Antioh al Ptolemaidei şi pe Acachie, episcopul Veriei, şi pe strălucitul Severian, episcopul Gabalelor, şi pur şi simplu pe toţi sfinţiţii ierarhi ce se întâmplau a fi [în capitală][8], îngrijind şi nenumăraţi asceţi şi fecioare.

XV. Pentru compasiunea pe care le-o arăta, a suferit multe încercări din lucrarea celui ce vrea răul şi nu vrea binele, luptând lupte nu mici pentru adevărul lui Dumnezeu, trăind neîntrerupt ziua şi noaptea în nemăsurate lacrimi „supusă întregii firi omeneşti pentru Domnul“[9], plecându-se sfinţilor plină de evlavie, venerând pe episcopi, cinstind preoţimea, respectând clerul, primind pe asceţi, dorind fecioria, ajutând văduvele, hrănind pe orfani, apărând pe cei bătrâni, cercetând pe cei neputincioşi, plângând împreună cu cei păcătoşi, călăuzind pe cei rătăciţi, milostivindu-se de toţi, înduioşându-se din toată inima de cei nevoiaşi, catehizând multe femei străine de credinţă şi procurându-le cele necesare vieţii, ea a lăsat toată viaţa ei un nume de veşnică pomenire; chemând din robie la libertate ceata miilor ei de slujitori i-a declarat având o egală cinstire cu neamul ei nobil; mai mult, dacă e să spunem adevărul, i-a arătat chiar mai nobili la înfăţişare decât sfinţenia ei, căci nu putea fi găsit cineva purtând veşminte mai simple decât ea; căci până şi cei mai zdrenţăroşi socoteau nevrednice de ei acoperămintele acestei

---

[8] Olimpiada s-a îngrijit, cum se vede, nu numai de episcopii capadocieni, ci şi de episcopii orientali deveniţi adversari ai Sfântului Ioan Gură de Aur şi care au jucat un rol în depunerea lui (ca Epifanie, Acachie, Severian şi alţii). Amfilohie al Iconiumului era văr al lui Grigorie din Nazianz; Petru [al Sebastiei] şi Grigorie [al Nyssei] sunt fraţii mai mici ai Sfântului Vasile cel Mare; Optim era episcop al Antiohiei Pisidiei, semnatar al actelor Sinodului II Ecumenic, 381, mort la Constantinopol după 391.

[9] *I Petru* 2, 13.

viteze femei. Iar caracterul copilăros păstrat de ea întrecea până şi nevinovăţia pruncilor: căci nici o mustrare nu se găsea la această purtătoare de Hristos nici măcar faţă de cei apropiaţi, ci toată viaţa ei, care nu era o viaţă, era zdrobire de inimă şi curgere neîncetată a lacrimilor şi era mai uşor a vedea un izvor secându-şi apele în rezervoare decât ochii ei neînălţaţi şi privind pururea la Hristos, încetând vreodată lacrimile. Şi ce voi mai spune? Căci oricât răgaz aş da minţii mele să povestească luptele şi virtuţile acestui suflet înflăcărat, cuvintele se vor găsi multe şi sărace. Şi să nu socotească cineva că spun acestea înfrumuseţând cele privitoare la preanepătimitoarea Olimpiada, care a fost de altfel întreagă un vas de cinste al Duhului Sfânt, ci le spun fiind martor ocular şi văzând viaţa şi petrecerea îngerească a fericitei acesteia, ca un adevărat prieten duhovnicesc şi un intim al familiei sale şi care după voinţa ei a împărţit multe din bunurile acesteia.

XVI. Aşadar, această dumnezeiască şi de-Dumnezeu-insuflată Olimpiada, necugetând nicicum cele ale trupului, fiind supusă stăpânirilor, ascultătoare faţă de autorităţi, înclinându-se înaintea bisericilor, venerând pe episcopi şi pe preoţi, cinstind tot clerul, s-a făcut vrednică şi de mărturisirea pentru adevăr, primind multe furtuni de învinuiri nelalocul lor, şi pentru viaţa ei toţi oamenii cuvioşi ce locuiesc în Constantinopol o socotesc ca fiind între mărturisitoare, căci în luptele ei pentru Dumnezeu s-a primejduit de multe ori până aproape de moarte. Şi săvârşindu-se în aceste lupte, a luat faima cea fericită purtând cunună în veci nesfârşiţi, şi acum dănţuieşte în lăcaşurile cele fără de prihană, locuind de-a pururea împreună cu sufletele cuvioase şi asemănătoare ei, cerând cu îndrăzneală răsplătirile faptelor bune de la Stăpânul Dumnezeu.

XVII. Ale cărei rugăciuni să le cerem şi noi ca ele să-L înduplece pe preamilostivul şi iubitorul de oameni Dumnezeu să depărteze pedepsele de la păcatele noastre şi să stingă gheena focului cea aprinsă pentru căderile noastre, pentru ca prin căinţă să ne apropiem de preamilostivul Dumnezeu şi să dobândim de la El mare milă.

Cuvioasa şi fericita ne îndeamnă pe noi cei ce citim şi ascultăm învăţând în Hristos Iisus cu glasul Sfântului Pavel, corifeul Sfinţilor Apostoli: „Ţineţi predaniile pe care le-aţi învăţat mai înainte[10] şi vedeţi cum umblaţi, nu ca nişte neînţelepţi, ci ca nişte înţelepţi, răs-

[10] *II Tesaloniceni* 2, 15.

cumpărând vremea, pentru că zilele sunt rele, pentru că nu este lupta noastră împotriva sângelui şi a trupului, ci împotriva stăpânirilor, a puterilor, împotriva stăpânitorilor întunericului acestui veac, împotriva duhurilor răutăţii din văzduhuri"[11], adică nu numai împotriva oamenilor, ci şi împotriva duhurilor necurate care sugerează fiecăruia să stăruie în rătăcirile lui şi îi strică pe cei îngâmfaţi; „de aceea luaţi toate armele lui Dumnezeu"[12], adică curăţia cu trupul şi cu duhul, smerita cugetare, blândeţea, înfrânarea, „nimeni să nu răsplătească cuiva cu rău pentru rău"[13], ci dacă vezi pe fratele tău sau căzând în ceva[14], sau vrând să se supună diavolului, să nu taci, ca el să cadă, ci, precum ne învaţă dumnezeiasca Scriptură, „mustră, ceartă, îndeamnă[15], veghind la tine însuţi, ca să nu cazi în ispită"[16]; nimeni deci, să nu vă amăgească prin cuvinte desfătătoare şi deşarte ale convingerii omeneşti[17], ci purtaţi-vă cu demnitate „faţă de toţi, şi mai cu seamă faţă de cei apropiaţi în credinţă"[18]; priviţi şi la acesta: căci dacă o femeie legată de un bărbat trecător şi stricăcios se va găsi stricată de un altul, se supune pedepselor şi supliciilor şi exilului, cu atât mai mult cea logodită Stăpânului şi Domnului nostru Iisus Hristos, şi care Îl lasă pe El, alipindu-se de viaţa aceasta cea vremelnică şi deşartă, „se va învrednici de pedepse încă mai rele"[19]. Şi să ne facă pe noi Domnul „curaţi şi fără prihană înaintea Lui în iubire"[20], prin mijlocirile Sfintei Slăvitei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarei şi Pururea Fecioarei Maria şi ale cuvioasei Olimpiada, ca şi pe cei ce citesc şi ascultă acestea din tot sufletul; Domnul să ne dea har şi milă în ziua răspunsului şi să ne izbăvească pe toţi şi pe toate de lucrarea diavolului în Hristos Iisus, Domnul nostru.

XVIII. Vă cer vouă şi eu, păcătosul, care am scris acestea şi vă implor pentru Iubitorul-de-oameni Dumnezeu Atotţiitorul şi Domnul nostru Iisus Hristos şi Duhul Sfânt, pe voi care citiţi în pa-

---

[11] *Efeseni* 5, 15–16; 6, 12.
[12] *Efeseni* 6, 13.
[13] *I Tesaloniceni* 5, 15.
[14] *I Ioan* 5, 16.
[15] *II Timotei* 4, 2.
[16] *Galateni* 6, 1.
[17] Cf. *Coloseni* 2, 4; *Efeseni* 5, 6.
[18] *Galateni* 6, 10.
[19] *Evrei* 10, 29.
[20] *Efeseni* 1, 4.

ce şi pe cei ce ascultă în nădejde bună acestea, să vă rugaţi pentru lăsarea păcatelor sărmanului meu suflet, ca să se dea răspuns bun mie şi tuturor celor care citesc acestea de la Iubitorul-de-oameni şi Mântuitorul nostru Iisus Hristos şi adevăratul Dumnezeu Cel Viu, căci Lui i se cuvine slavă, cinste şi închinăciune împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Sfântul Grigorie din Nazianz

Poem-îndemn către Olimpiada

[*Carmina* II, 2, 6]*

Copilul meu, acest dar îți trimit
eu, Grigorie: îndemnul unui părinte este darul cel mai bun.
Nu aurul amestecat cu pietre prețioase,
podoabă femeilor nobile, Olimpiada, nici culorile
să nu împodobească un chip împărătesc cu ruşinoasă grație,
fiindcă ele aduc peste chip un chip ce duce la pierzanie.
Iar veşmintele de purpură, aurite, strălucitoare şi sclipitoare,
să fie pentru cele cărora nu le ajunge slava unei vieți luminoase.
Tu să te îngrijeşti de cumințenie şi frumusețea ta va fi minunată
chiar şi pentru ochii închişi. Purtarea este cea mai aleasă floare,
înfiptă în pământ, nezdruncinată, pentru cea cu bună faimă.
Cinsteşte întâi de toate pe Dumnezeu, apoi pe soțul tău,
ochiul vieții tale, arbitrul sfatului tău,
pe care singur să-l iubeşti, căruia singur să-i încălzeşti inima;
cu atât mai mult cu cât el însuşi te iubeşte cu doruri line,
având o afecțiune neîmpărțită, sub lanțurile aceloraşi sentimente.
Îndrăzneală să nu ai atât cât să urmeze de aici pofta bărbatului,
ci cât se cuvine, fiindcă există o săturare de toate.
Există o săturare a tuturor, dar pofta nesăturată e mai bună.
Femeie fiind, nu te împinge spre înfumurare bărbătească.
Nu-ți afirma peste tot neamul nobil, nici nu te trufi cu eleganța veşmintelor,
nici cu înțelepciunea: căci înțelepciunea stă în a te supune aşezămintelor conjugale.

---

* *Parainetikòn pròs Olympiáda.* Traducere din greaca veche după textul din *PG* 37, 1542–1551 de diac. Ioan I. Ică jr.

Căci legătura căsătoriei pune în comun între cei doi toate.
Lasă de la tine atunci când soțul tău fierbe, ajută-l când e chinuit și suferă
cu vorbe dulci și îndemnurile cele mai bune.
Căci nici cel ce hrănește lei nu domolește cu forța furia fiarei,
când răsuflarea ei fierbe și răcnește, ci o îmblânzește
mângâind-o cu mâinile și cu cuvinte blânde.
Niciodată să nu-ți ocărăști sau să-ți vatămi cumva soțul,
chiar dacă ai fi foarte furioasă, fiindcă el însuși îți este folosul cel mai mare.
Nici chiar dacă sfârșitul sfatului lui îți este împotrivă; căci nu se cuvine.
Fiindcă de multe ori demonul pune capăt sfatului înțelept.
Nici nu fi slabă, căci sabia e a celui puternic.
Nici nu lăuda pe cel ce nu este prieten bărbatului tău,
adresându-i-te pieziș cu cuvinte înșelătoare.
De altfel, purtarea simplă e lucru potrivit bărbaților și
femeilor nobile, și mai cu seamă părții femeiești.
Să ai în comun cu el toate bucuriile și durerile,
comune și grijile, fiindcă acest lucru sporește casa.
Dă sfatul tău, dar hotărârea să fie a bărbatului.
Suferă măcar puțin împreună cu el când se necăjește, căci durerea prietenilor .
e un leac plăcut al suferinței. După care însă,
având un chip vesel, risipește îngrijorările inimii lui.
Căci pentru bărbatul întristat limanul cel mai bun e soția.
Îngrijește de țesut și de lână, și meditează la
cuvintele lui Dumnezeu, iar de cele din afara [casei] să se îngrijească bărbatul.
Nu pune de multe ori piciorul în afara ușilor [casei], nici nu ieși
la distracții obștești și în mulțime dezordonată, căci aceasta
desființează rușinea chiar și la cei rușinoși amestecând ochi cu ochi,
iar pierderea rușinii naște toate relele cele mai mari.
Îți poruncesc să pui piciorul în întruniri bune împreună cu cei înțelepți,
ca să-ți întipărești în minte și oarecare cuvinte nobile,
fie spre pierzania răutății tale, fie ca legătură a virtuților.

Casa să-ți fie și oraș și vatră sfântă. Să nu fi văzută
de alții decât de rubedeniile cuminți sau de preot
și de bătrâni, care sunt mai buni decât tineretul, iar nu de femei
care-și țin nasul pe sus și au chip de femei ușoare;
nici de acei bărbați evlavioși pe care bărbatul tău îi ține în afara casei
chiar dacă-i socotește respectabili. Căci ce lucru îți este atât de folositor
ca un soț ales, pe care singur să-l iubești?
Ai cuget înalt, dar nu te mândri cu aceasta.
Laud acele femei pe care bărbații lor nici măcar nu le cunosc.
Nu te grăbi la ospețe de nuntă sau la zile de naștere,
unde sunt pofte, dansuri și râs,
și glume proaste; căci acestea încântă și un om cuminte
ca o rază ce degrabă topește ceara.
Nu ține în casa ta ospețe cu băutură
fie că e de față sau nu bărbatul tău ireproșabil.
Pântecul care ține măsura va stăpâni poate asupra patimilor.
De distracții mă tem și eu, se teme și soțul tău.
Să nu lași să-ți palpite genele în chip lasciv,
nici să se umple de mânie; căci aceasta e o rușine pentru muritori,
și încă și mai mult pentru femei, și face fața respingătoare.
Urechile să aibă podoabă nu mărgăritare, ci primirea
cuvintelor nobile, iar peste cele rele să fie pusă cheia minții;
și așa, atât deschise, cât și închise, urechile vor fi cuminți.
Pudoarea feciorelnică să picure roșeață neprihănită soțului tău
când privești la el sub pleoapele tale; roșește pentru cei ce te privesc,
dar ai ochi orbi și pogoară în jos sprâncenele.
Dacă ai limbă neînfrânată, vei fi mereu nesuferită soțului tău,
căci o limbă nerușinată va face rău chiar și celor inocenți.
E mai bine să taci, chiar dacă lucrul te îndeamnă la cuvânt,
decât să vorbești, atunci când împrejurarea oprește un cuvânt lipsit de rânduială.
Cuvântul tău să fie pururea dorit. Picioarele ce pășesc cu aroganță
au o cumințenie mincinoasă; chiar și în pași poate să fie trufie.
Primește și aceasta: Nu avea o dorință nedomolită a cărnii,

nici nu te complace mereu în patul nupțial. Convinge-ți soțul
să respecte zilele preasfinte. Căci pe cât se pare,
a te supune așezămintelor dumnezeiești e o icoană a marelui
Dumnezeu,
pentru că Însuși Fiul, pe când era încă fără trup, a dat
așezământul conjugal
neamului nostru și făpturii pe care a zidit-o cu mâna Sa,
pentru ca în vreme ce unii se duc și alții vin, nașterea
să continue și neamul schimbător al muritorilor, ca un râu
curgător,
nestatornic din cauza morții, să rămână statornic prin nașteri.
Dar ce mai continui spunându-ți acestea?
Căci cunosc eu însumi un îndemn negreșit mai bun decât al
meu.
Acesta îți este, preaiubită, Teodosia. Să-ți stea deci înainte
pururea ca icoană însuflețită a oricărui cuvânt și a oricărei
fapte,
un Chiron* feminin sub legământul căsniciei,
care te-a primit de la tatăl tău și te-a plămădit cu obiceiuri
alese,
soră geamănă a neprihănitului arhiereu
Amfilohie, pe care [la moartea sa] l-am trimis la Dumnezeu
împreună cu Tecla preacurata,
vestitor răsunător al adevărului, slava mea.
Și dacă ai primi vreun cuvânt cu cuget înalt de la cărunțetile
mele,
îți poruncesc să-l păzești în ascunsul inimii,
ca prin el să poți ajuta și pe soțul tău, nobil cetățean,
și mândru chiar, având în tine o slavă preaînaltă.
Acum ți-am dăruit acest dar. Iar dacă dorești lucrul cel mai
folositor
să te faci viță mult-roditoare și să vezi pe fiii fiilor tăi,
ca de tot mai mulți să fie lăudat marele Dumnezeu,
prin Care ne-am și născut și către Care se cuvine să și mergem
de aici.

---

* Figură din mitologia greacă antică: centaurul înțelept care a avut grijă de educația lui Ahile.

Sfântul Grigorie al Nyssei

TÂLCUIRE AMĂNUNȚITĂ LA *CÂNTAREA CÂNTĂRILOR* *

– fragmente –

Cuvânt înainte, către Olimpiada

Am luat cunoştinţă de râvna ce o ai, pe măsura vieţii tale cuvioase şi a sufletului tău curat, pentru *Cântarea Cântărilor*, râvnă pe care ne-ai arătat-o atât în persoană, cât şi prin scrisoare, ca să se dezvăluie, printr-o tâlcuire corespunzătoare în înţelesurile ei curate, înţelepciunea ascunsă în aceste înţelesuri şi în cuvintele ei curăţite de înţelesul nemijlocit literal. De aceea mi-am însuşit cu toată inima dorinţa ta cu privire la aceasta, nu pentru că ar reieşi de aici vreun folos pentru viaţa ta morală (căci sunt încredinţat că ochiul sufletului tău e curat prin aceste cuvinte dumnezeieşti), ci pentru a li se da celor mai trupeşti o oarecare călăuzire spre starea duhovnicească şi nematerială a sufletului, spre care duce această carte prin înţelepciunea ascunsă în ea[1].

Iar fiindcă sunt unii bărbaţi ai Bisericii cărora li se pare că trebuie să urmeze în toate literei Sfintei Scripturi şi nu recunosc că s-a spus în ea ceva spre folosul nostru în chip acoperit şi în ghicitură, socotesc de trebuinţă să răspund mai întâi cu privire la acestea, ce-

---

* *PG* 44, 755 *sq.* Traducere şi comentarii de pr. prof. D. Stăniloae, *PSB* 29, Bucureşti, 1982, p. 113–124.

[1] *Cântarea Cântărilor*, luată ca o simplă descriere a unei iubiri între un tânăr şi o tânără, poate trezi în minte înţelesuri întinate. De aceea, Sfântul Grigorie vrea să descopere înţelesul neîntinat, mai înalt al iubirii între Dumnezeu şi sufletul omenesc (cuvântul grecesc ψυχὴ fiind feminin), pentru ca cel ce o citeşte să fie ridicat la înţelesurile neîntinate, duhovniceşti ale ei.

lor ce ne fac din căutarea acestor înţelesuri învinuiri, arătându-le că nu săvârşim nici o greşeală prin faptul că ne străduim să scoatem ceea ce este de folos, în tot felul, din dumnezeiasca şi de-Dumnezeu-insuflata Scriptură. Deci, dacă foloseşte la ceva şi cuvântul înţeles aşa cum s-a rostit, avem de-a gata ceea ce năzuim. Dar dacă ceva spus în chip ascuns în cuvinte acoperite şi ghicituri nu-şi arată folosul prin înţelesul nemijlocit, acele cuvinte trebuie tâlcuite cum ne spune Scriptura, învăţându-ne prin *Proverbe* ca să înţelegem ceea ce spune, fie ca parabolă, fie ca un cuvânt întunecos, fie ca o sentinţă a înţelepţilor, fie ca o ghicitură[2].

O astfel de tâlcuire mai înaltă (anagogică) a acestora, fie că vrea cineva să o numească figurată, fie alegorică, fie altfel, nu ne vom certa pentru nume; numai să nu fie lipsită de un înţeles folositor.

*

În toate aceste moduri şi nume diferite ale tâlcuirii duhovniceşti ne învaţă un singur lucru: că nu trebuie să rămânem la literă, deoarece înţelesul nemijlocit al celor spuse ne vatămă în multe privinţe în viaţa noastră virtuoasă; ci să trecem la înţelesul nematerial şi duhovnicesc (inteligibil) în aşa fel, ca înţelesurile mai trupeşti să se strămute în minte şi în înţelegere, înţelesul mai trupesc al celor spuse scuturându-se de pe ele asemenea prafului. De aceea zice că: „litera omoară, iar duhul face viu"[3], întrucât în multe locuri (ale Scripturii) istoria, dacă rămâne la faptele ei simple, nu ne înfăţişează pildele unei vieţi bune. Căci cu ce se foloseşte spre virtute cel ce aude că Osea, proorocul, a avut doi fii din curvie[4] şi că Isaia a intrat la proorociţă[5], dacă rămâne la litera celor spuse? Sau, cu ce ajută vieţii virtuoase povestirile despre David, al cărui adulter şi ucidere se unesc cu aceeaşi urâciune? Dacă s-ar găsi vreun înţeles care să dezvăluie nevinovăţia cuprinsă în ele, se va dovedi ca adevărat cu-

---

[2] Erau unii în vremea Sfântului Grigorie, care luau *Cântarea Cântărilor* în înţelesul literal, ca o dragoste între un tânăr, eventual Solomon, şi o tânără (Sulamita) şi învinuiau pe cei ce o tâlcuiau în înţeles duhovnicesc. Sfântul Grigorie nu neagă că unele cuvinte din scriere pot fi luate şi în înţeles nemijlocit. Dar când rămânerea la acest înţeles nu aduce nici un folos duhovnicesc, trebuie să se caute înţelesul mai înalt, ascuns în cuvinte.

[3] *II Corinteni* 3, 6.

[4] *Osea* 1, 6.

[5] *Isaia* 8, 3.

vântul Apostolului că „litera omoară", căci ridică înțelesul de suprafață și de ocară, la înțelesuri mai dumnezeiești.

*

Precum deci rodul neprelucrat este hrana animalelor și nu a oamenilor, așa s-ar putea spune că cuvintele de-Dumnezeu-insuflate, neprelucrate printr-o înțelegere mai subțire, sunt mai degrabă hrana celor neraționali decât a celor rațional[6].

*

Acestea le-am scris din pornirea inimii, în scrisoarea mea către înțelepciunea ta, drept răspuns celor ce îndeamnă să nu se caute în cuvintele dumnezeiești nimic altceva decât înțelesul nemijlocit al literei. Iar dacă, după ce s-a ostenit Origen cu cartea aceasta, am hotărât și noi să punem în scris osteneala noastră, să nu ne învinuiască nimeni pentru aceasta, privind la dumnezeiescul cuvânt al Apostolului, care zice: „Fiecare va lua plata sa după osteneala sa"[7]. Căci nu am alcătuit-o din mândrie, ci fiindcă multe din cele spuse în biserică le-au însemnat unii din cei ce erau cu noi, din iubirea de învățătură, și luând unele de la ei, și anume cele însemnate de ei în înșiruire continuă, altele adăugându-le de la noi, și anume cele al căror adaus era de trebuință, am făcut o expunere în formă de omilii[8]. Am pus adică după cuvinte tâlcuirea lor, în măsura în care timpul și ocupațiile mi-au dat răgaz pentru aceasta, în timpul posturilor. Căci în vremea acestora am întocmit cuvântul de față pentru auzul de obște. Iar dacă Dumnezeu, vistiernicul vieții noastre, ne va dărui viață și vreme pașnică, ne vom îndeletnici și cu celelalte.

*

---

[6] Este interesantă această paralelă între trebuința oamenilor de a prelucra lucrurile în vederea folosirii lor, și trebuința căutării înțelesurilor spirituale exprimate prin ele, luându-le ca simboluri. Amândouă aceste trebuința se satisfac prin rațiunea umană. Omul pune și în lucruri ceva din rațiunea sa prin prelucrarea celor materiale, sau descoperă unele rațiuni maleabile în ele, care se conciliază cu libertatea de adaptare a lor la alte și alte trebuințe ale lui.

[7] *I Corinteni* 3, 18.

[8] Sfântul Grigorie a ținut în biserică un șir de *Omilii* la *Cântarea Cântărilor*. Cele spuse de el le-au însemnat unii în ordinea expusă de el. Sfântul Grigorie le-a luat pe acelea de la ei în ordinea în care le-au însemnat, dar a mai adăugat la ele și altele socotite de folos. Se pare că a făcut aceasta la fiecare *Omilie* și nu numai prin adăugarea la *Omiliile* scrise de către aceia, a altor *Omilii*.

Omilia I

Cei ce, după sfatul lui Pavel, aţi dezbrăcat pe omul cel vechi, ca pe un veşmânt murdar, împreună cu faptele şi poftele lui, şi v-aţi îmbrăcat în veşmintele luminoase ale Domnului, ca cele arătate pe muntele Schimbării la Faţă, mai bine zis, v-aţi îmbrăcat în Însuşi Domnul nostru Iisus Hristos şi în iubirea, adică în haina Lui, şi v-aţi făcut în chipul Lui, ajungând nepătimaşi şi mai dumnezeieşti, ascultaţi taina *Cântării Cântărilor*[9].

Intraţi în cămara neîntinată a Mirelui, îmbrăcându-vă în haina albă a cugetărilor curate şi neîntinate. Dar dacă vreunul, luând cu sine vreun gând pătimaş şi neavând veşmântul conştiinţei vrednic de nunta dumnezeiască, se va lipi de cugetările sale, atrăgând cuvintele Mirelui şi ale miresei spre patimile necuvântătoare şi prin ele se va îmbrăca în nălucirile de ruşine, va fi aruncat afară dintre cei strălucitori de fericire, primind în locul bucuriei din cămara de nuntă, scrâşnirea şi plânsul. Căci prin cele scrise în ea e dus sufletul, ca o mireasă, spre însoţirea netrupească, duhovnicească şi nematerială, cu Dumnezeu; fiindcă Dumnezeu, Care vrea ca toţi să se mântuiască şi la cunoştinţa adevărului să vină, arată aici chipul cel mai desăvârşit şi mai fericit al mântuirii, adică cel al iubirii[10].

Ce-i drept, unii dobândesc mântuirea şi prin frică, atunci când, gândindu-se la ameninţarea chinurilor din gheenă, se despart de rău. Iar alţii, săvârşind virtutea pentru nădejdea răsplăţii făgăduite celor ce au vieţuit binecredincios, dobândesc binele nu prin iubire, ci prin aşteptarea răsplăţii. Dar cel ce aleargă din suflet (spre desăvârşire) alungă frica (căci are o simţire de slugă cel ce nu din iubire rămâne lângă Domnul, ci de frica biciului nu fuge de El). Acela nu se gândeşte nici la răsplată, ca să nu pară că preţuieşte mai mult plata de-

---

[9] Numai cei ce s-au dezbrăcat de omul vechi al patimilor şi s-au îmbrăcat în omul cel nou al vieţuirii în Hristos, sau în Hristos Însuşi, sau în iubirea curată faţă de El, care e una cu lumina în care a strălucit El pe Tabor, pot auzi cuvintele *Cântării Cântărilor*, fără să se trezească în ei înţelesuri pătimaşe, sau pot pătrunde la taina ei.

[10] În iubirea de Dumnezeu îşi află sufletul treapta cea mai înaltă a desăvârşirii şi deci a mântuirii. Căci prin iubirea de Dumnezeu sufletul se uneşte în chip curat cu El. Şi desăvârşirea şi mântuirea în gradul cel mai înalt constau în unirea cu Dumnezeu, din care se revarsă în noi toate bunătăţile şi toată fericirea.

cât pe Cel ce dăruieşte câştigul[11]. El iubeşte din toată inima, din tot sufletul şi din toată puterea, nu altceva din cele ce se fac de El, ci pe Însuşi Acela care este izvorul bunătăţilor. Deci această simţire o legiuieşte sufletelor auzitorilor cel ce ne cheamă spre împărtăşirea de El. Iar cel ce întăreşte această legiuire este Solomon, a cărui înţelepciune, după dumnezeiasca mărturie, nu are măsură, fiind fără asemănare şi fără egal, faţă de a tuturor celor ce au fost înainte şi vor fi. Căci nu-i rămânea nimic ascuns din toate câte sunt. Dar socoteşti că vorbesc de Solomon cel născut din Berşeba, de cel care a urcat pe munte o mie de boi, de cel care a ascultat de sfatul Sidonei pentru a păcătui? Un alt Solomon e arătat prin el, Care şi El S-a născut din David după trup, al Cărui nume e pace, Care e adevăratul împărat al lui Israil, ziditorul templului lui Dumnezeu, Care a îmbrăţişat toată cunoştinţa, a Cărui înţelepciune e fără hotar, a Cărui fiinţă este înţelepciunea şi adevărul şi tot numele şi înţelesul înalt şi vrednic de Dumnezeu. Acesta, folosindu-Se de Solomon ca de un organ, ne vorbeşte nouă prin el, mai întâi în *Proverbe*, apoi în *Eclesiast*, şi după aceea, în filozofia de faţă a *Cântării Cântărilor*, ducându-ne prin cuvânt, ca pe o cale bine rânduită, spre urcuşul desăvârşit[12].

---

[11] Mai jos de mântuirea dobândită prin iubire este mântuirea dobândită prin frică şi cea dobândită prin silinţele de a împlini poruncile Domnului pentru răsplată. Dar mântuirea prin iubire o dobândeşte cel ce nu preţuieşte răsplata mai mult decât pe Cel ce o dăruieşte. A iubi pe Dumnezeu ca Persoană e cu mult mai mult decât a dori răsplata de la El. Cel ce face aceasta rămâne aţintit la bunurile date de Dumnezeu, nu la El Însuşi ca Persoană. Iar Persoana e nesfârşit mai mult decât orice răsplată dăruită de ea. Comuniunea cu Persoana iubită e nesfârşit mai mult decât orice dar al ei, care se interpune între persoana care dăruieşte şi cea căreia se dăruieşte.

[12] Solomon însuşi e numai chipul sau simbolul altui Solomon, al lui Iisus Hristos, Fiul desăvârşit al lui David, care a adus nu numai pacea mărginită de pe pământ (Şalom), şi pacea veşnică şi nemărginită. El e Împăratul veşnic şi are în Sine toată înţelepciunea, căci e însăşi fiinţa înţelepciunii şi adevărului. Solomon cel istoric e numai organul prin care ne vorbeşte Solomon cel adevărat. Orice om e un chip al Cuvântului, căci e un cuvânt ipostatic. Dar între oameni, unii sunt chipuri mai realizate, mai luminoase ale Cuvântului ipostatic originar şi fundamental. Cuvântul acesta a creat chipurile vii ale Sale, pentru ca să pregătească prin sporirea lor în înţelepciune, sau în legătura cu Cuvântul ipostatic suprem, însăşi venirea Lui ca om, pentru ca El Însuşi să vorbească oamenilor adevărul, sau să Se descopere direct pe Sine, intrând în acelaşi timp cu ei în dialogul cel mai luminător ca om întrupat. În cuvintele oamenilor şi mai ales ale unora înţelepţi ca Solomon, vorbeşte Cuvântul în mod mijlocit, presându-i pe ei să vor-

Căci, precum în viaţa cea după trup, nu toată vârsta are toate lucrările, nici nu înaintează viaţa noastră prin aceleaşi lucrări în vârstele deosebite (pentru că nici pruncul nu săvârşeşte faptele celor desăvârşiţi, nici cel desăvârşit nu e luat în braţele doicii), ci, în fiecare timp al vârstei, altceva e potrivit şi cuvenit, aşa se poate vedea şi în suflete o anumită asemănare cu vârstele trupeşti, prin care se arată o cale bine orânduită, şi neîntreruptă, ce conduce pe om spre viaţa virtuoasă. De pildă, altfel mustră *Proverbele* şi altfel vorbeşte *Ecleziastul*. Iar filozofia *Cântării Cântărilor* e mai presus de amândouă, prin dogmele ei înalte. Învăţătura *Proverbelor* îşi îndreaptă cuvintele spre cel ce e încă prunc, potrivind cuvintele cu vârsta lui. „Ascultă, zice, fiule, legile tatălui tău şi nu dispreţui poruncile maicii tale"[13]. Vezi din cele spuse tinereţea lui sufletească, cum are încă nevoie de poruncile maicii şi de sfătuirea tatălui. Şi cu cât ascută copilul mai mult de părinţi, cu atât i se făgăduieşte mai mult dobândirea podoabelor copilăriei, pentru râvna ce o are din învăţăturile primite. Iar podoaba copiilor este salba de aur ce străluceşte în jurul braţului şi cununa împletită din nişte flori gingaşe[14]. Şi acestea trebuie înţelese astfel, ca înţelesul ghiciturii să ducă spre ceea ce este mai bun. Şi aşa începe să descrie înţelepciunea, tâlcuind în chip felurit şi în multe feluri strălucirea frumuseţii negrăite, pentru ca nu de frică şi de nevoie, ci din poftă şi din dorinţă să urce spre împărtăşirea de bunuri. Căci descrierea frumuseţii atrage oarecum pofta tinerilor spre ceea ce arată, mişcând pornirea spre împărtăşirea de strălucirea ei.

Iar când a crescut şi mai mult pofta, o mută, de la împărtăşirea materială, la dragostea nematerială, căci împodobeşte prin laudă frumuseţea înţelepciunii. Ba nu numai că scoate la arătare frumuseţea podoabei, ci şi numără bogăţia ei, al cărei stăpân se va face cel ce se va însoţi cu ea. Iar bogăţia se vede în podoabele ce o înconjoară. Podoaba din dreapta ei sunt toate veacurile, cum spune Scriptura: „Lungime de viaţă şi ani de viaţă în dreapta"[15]; iar în

---

bească. Dar în Iisus Hristos vorbeşte nemijlocit Însuşi Cuvântul originar şi suprem. Chipurile Cuvântului originar vin la existenţă după El, dar El Se întrupează după ce ele se apropie de El şi se ridică la nivelul simţirii faptului că sunt în dialog cu El, sau că El Însuşi îi presează pe ei la un dialog între ei şi cu El.

[13] *Proverbe* 1, 8.

[14] *Proverbe* 1, 9.

[15] *Proverbe* 1, 9.

stânga poartă înfăşurată bogăţia de mult preţ a virtuţilor, care strălucesc de lumina slavei[16]. Căci zice: „În stânga ei, bogăţie şi slavă"[17]. Arată apoi şi buna răsuflare a gurii ei, din care se răspândeşte mireasma cea bună a dreptăţii. Căci zice: „Din gura ei purcede dreptatea". Iar pe buzele ei zice că, în locul rumenelii naturale, înfloreşte legea şi mila[18]. Şi ca din toate părţile să se afle arătată frumuseţea acestei mirese, e lăudat şi mersul ei: „în căile dreptăţii umblă". Nu lipseşte din laudele frumuseţii nici mărimea, înălţându-se în creşterea ei la fel cu planta bine crescută. Iar planta aceasta cu care se aseamănă înălţimea ei „este – zice – însuşi pomul vieţii", care e „hrană celor ce se lipesc de ea" şi „stâlp sigur şi neclintit" celor ce se reazemă pe ea[19]. Dar prin amândouă acestea înţeleg pe Domnul, căci El este viaţa şi sprijinul[20]. Între toate celelalte laude ale ei se cuprinde însă şi puterea, ca prin toate bunătăţile să se laude frumuseţea înţelepciunii. Căci „Dumnezeu – zice – întru înţelepciune a întemeiat pământul şi întru chibzuială a gătit cerurile"[21]. Şi toate cele ce se văd în zidire le reduce la puterea înţelepciunii dându-i acesteia felurite numiri. Căci o numeşte pe ea şi înţelepciune, şi pricepere, şi simţire, şi cunoştinţă şi cele asemenea.

După acestea, începe să-l conducă pe tânăr ca pe un mire spre împreuna locuire cu ea, poruncindu-i să privească de acum spre cămara de nuntă dumnezeiască. Căci zice: „Nu o părăsi pe ea şi va sta lângă tine; iubeşte-o pe ea şi te va păzi; înconjoar-o şi te va înălţa; cinsteşte-o pe ea ca să te îmbrăţişeze; ca să dea capului tău cunună de daruri, acopere-o cu cunună de dezmierdări"[22]. Împodobind-o pe ea cu aceste cununi de nuntă ca pe o mireasă, îi porunceşte să nu se mai despartă de ea, zicând: „Când umbli, du-te cu ea,

---

[16] Virtuţile au în ele nu numai o tărie de voinţă, ci şi lumina descoperită a înţelesului vieţii şi a ţintei spre care înaintează ea. Înţelepciunea înaintează prin veacuri (spre dreapta), ducând cu ea spre creştere continuă virtuţile (de la partea stângă).

[17] *Proverbe*, 1, 16 *sq.*

[18] Pe buze se arată floarea milei, prin cuvintele ce le rosteşte cel înţelept. Cuvintele nu sunt lipsite de simţire. Ele nu au un rost pur intelectual. Căci şi prin simţire ele slujesc ca mijloace de întărire a legăturii dintre oameni.

[19] *Proverbe* 3, 18.

[20] Cel ce creşte duhovniceşte se aseamănă tot mai mult cu Domnul, sau se reazemă pe El şi se hrăneşte din El, ca din „pomul vieţii". Domnul e stâlp neclintit şi hrană care susţine creşterea.

[21] *Proverbe* 3, 19.

[22] *Proverbe* 4, 6–9.

ca ea să fie cu tine; când dormi, te va păzi, ca sculându-te să vorbească cu tine".

Aprinzând prin acestea şi prin cele asemenea pofta celui ce e încă tânăr după omul din lăuntru, o pune şi pe ea să-şi povestească prin cuvânt farmecele ei, prin care mai ales atrage simţirea iubitoare a auzitorilor, spunând pe lângă altele: „Eu iubesc pe cei ce mă iubesc"[23]. Căci nădejdea că i se va răspunde iubirii trezeşte şi mai puternică poftă în cel ce iubeşte. După acestea adăugând şi celelalte sfaturi în învăţături nemărginite în formă de proverbe şi conducându-l la o deprindere şi mai desăvârşită, în ultimele proverbe fericindu-l pentru această căsătorie, întru cât face în ele lauda acelei femei cuminţi adaugă înţelepciunea *Eclezíastului*, după ce l-a condus îndeajuns prin îndrumarea proverbelor spre pofta virtuţilor. Şi mustrând în acest „Cuvânt" alipirea oamenilor la cele văzute şi declarând că tot ce e nestatornic şi trecător e deşert, întru cât spune că tot ce se arată e deşertăciune, pune mai presus de tot ce cuprindem prin simţire, mişcarea firească a sufletului nostru spre frumuseţea nevăzută.

Şi aşa, curăţind inima de alipirea la cele văzute, introduce tainic prin *Cântarea Cântărilor* înţelegerea Sfintei Sfintelor dumnezeieşti, în care ceea ce se săvârşeşte este o rânduială de nuntă, iar ceea ce se înţelege este unirea sufletului omenesc cu Dumnezeu.

De aceea, fiul din *Proverbe* se numeşte aici mire, şi înţelepciunea ţine loc de mireasă, ca să se logodească cu Dumnezeu omul ajuns mireasă curată şi lipindu-se de Domnul să fie un duh, devenind, prin unirea cu Cel neîntinat şi nepătimitor, în loc de trup greoi, înţelegere curată. Fiindcă, deci, cea care grăieşte este înţelepciunea, iubeşte-o cât poţi din toată inima şi puterea, pofteşte-o cât poţi. Ba adaug cu îndrăzneală la aceste cuvinte şi: „Îndrăgosteşte-te". Căci e nevinovată şi nepătimaşă această patimă pentru cele netrupeşti[24], cum zice Înţelepciunea din *Proverbe*, legiuind dragostea pentru

---

[23] *Proverbe* 8, 16.

[24] Sfântul Maxim Mărturisitorul spune şi el undeva că singură pasiunea iubirii este îngăduită şi vrednică de laudă. Căci creştinul nu trebuie să devină un apatic, ci să iubească pe Dumnezeu cu înfocare. Iubirea aceasta e singura pasiune ziditoare de viaţă. Sfântul Grigorie al Nyssei precizează însă aici că numai dragostea de cele netrupeşti e nepătimaşă. Avem aci un paradox care nu e înţeles decât prin trăire. De fapt numai dacă iubeşti pe om în fundamentul lui spiritual, în caracterul lui de subiect netrecător, îl promovezi cu adevărat în viaţă.

frumusețea cerească. Dar şi cuvântul de față porunceşte acelaşi lucru, întrucât nu dă un sfat gol cu privire la aceasta, ci filozofează prin cele tainice, zugrăvind pentru cele cunoscute cu mintea o icoană din cele dulci ale vieții, spre înfățişarea dogmelor acestora. Iar icoana este o rânduială de nuntă, în care poftirea frumuseții trezeşte dorul, neîncepând, după obiceiul omenesc, mirele să poftească, ci o fecioară îi ia înaintea mirelui, vestindu-şi dorința fără să se ruşineze şi rugându-se să se împărtăşească de sărutarea mirelui[25]. Fiindcă bunii petitori, Patriarhii şi Proorocii şi Legiuitorii, au adus logodnicei darurile dumnezeieşti, pe care oricine le numeşte cadouri, numind astfel darurile dinainte de nuntă. Iar acestea erau: iertarea greşelilor, uitarea relelor, ştergerea păcatelor, transformarea firii, prefacerea a ceea ce e stricăcios în ceea ce e nestricăcios, desfătarea raiului, demnitatea împărătească, bucuria ce nu are sfârşit. Fecioara, primind aceste daruri cereşti de la bunii petitori, care i-au adus, prin învățătura proorocească, darurile, îşi mărturiseşte pofta şi se grăbeşte să se bucure de harul frumuseții Celui dorit[26]. Pe ea o ascultă unele prietene şi surate de vârstă, care stârnesc şi mai mult pofta miresei. Dar vine şi Mirele aducând cu sine o ceată de prieteni şi părtaşi de gânduri. Acestea sunt duhurile slujitoare prin care oamenii se mântuiesc, sau sfinții prooroci, care, auzind glasul Mirelui, se bucură şi se veselesc de neîntinata căsătorie ce se înfăptuieşte, prin care sufletul, lipindu-se de Domnul, devine un duh cu El, cum zice Apostolul.

Drept aceea, voi repeta iarăşi cuvântul din *Proverbe*: „Nimeni, pătimaş şi trupesc fiind, răspândind mirosul de mortăciune al omului vechi, să nu tragă înțelesurile gândurilor şi cuvintelor de Dumnezeu insuflate, spre lipsa dobitocească de rațiune", ci ieşind fiecare din sine şi ajungând în afara lumii materiale şi întorcându-se în oarecare chip în rai şi prin curăție asemănându-se cu Dumnezeu, să

---

[25] De paradoxul iubirii nepătimaşe, sau al iubirii celei duhovniceşti, ține şi faptul contrar iubirii trupeşti, că nu Mirele îşi exprimă dorința către mireasă, ci mireasa şi-o exprimă către mire. Căci Mirele e Dumnezeu şi iubirea față de El nu ruşinează.

[26] Totuşi primul pas spre omul-mireasă l-a făcut Mirele-Dumnezeu prin darurile ce i le-a trimis. Darurile sunt toate cele trimise omului prin revelația supranaturală. Dar trebuie să punem înaintea acestora darurile naturale ale creației, prin care îl înconjoară pe om dovezile iubirii lui Dumnezeu din toate părțile, lăsându-l totuşi pe omul însuşi să descifreze din ele cuvintele şi gesturile de iubire ale lui Dumnezeu.

înainteze spre adâncul tainelor ce ni se dau de înțeles prin cartea aceasta. Iar dacă sufletul unora e nepregătit să asculte aceasta, să audă pe Moise care legiuiește să nu cutezăm să ne urcăm pe muntele cel duhovnicesc, înainte de a ne spăla veșmintele inimilor și de a ne albi și sufletele prin stropirile cuvenite ale cugetărilor. Deci, câtă vreme stăruim în contemplarea aceasta, să uităm de gândurile de nuntă, după porunca lui Moise, care legiuiește ca cei ce înaintează să se curețe de nuntă; și în toate trebuie să ascultăm de preceptele legiuitorului. Vrând deci să ne apropiem de muntele duhovnicesc al cunoașterii lui Dumnezeu, partea femeiască a gândurilor să rămână în viața de jos împreună cu ordinea materială. Și tot înțelesul nerațional, ce e văzut în acest munte, e omorât de gândurile mai tari ca de niște pietre. Căci numai așa auzim glasul trâmbiței acesteia, care e un sunet mare, minunat și mai presus de puterea celor ce-l primesc, pe care-l scoate însuși întunericul negurii, care este Dumnezeu, Cel ce arde afară de acest munte tot ce este material[27].

Deci ne aflăm acum în lăuntrul Sfintei Sfintelor, care este *Cântarea Cântărilor*[28]. Căci precum în Sfânta Sfintelor avem o prisosință și o întărire a sfințeniei, arătată prin cuvintele cele mai înalte, așa și prin *Cântarea Cântărilor*, Înaltul Cuvânt ne făgăduiește să ne învețe taina tainelor. Căci, după învățătura de-Dumnezeu-insuflată, sunt multe cântările prin care învățăm marile înțelesuri despre Dumnezeu, de la marele David și Isaia și Moise și mulți alții[29]. De la titlul acesta învățăm că, pe cât sunt de departe cântările sfinților de cântările înțelepciunii din afară, tot pe atât întrece taina din *Cântarea Cântărilor*, cântările sfinților. Mai mult decât aceasta nu poate nici afla, nici încăpea urechea și firea omenească. De aceea

---

[27] Dumnezeu este în întunericul tenebrelor, căci El ne rămâne neînțeles. Dar din El pornește un sunet mare de trâmbiță. El e viață și din viață pornește vuietul vieții. Care deși nu e cu totul articulat, depășește, prin puterea lui și prin înțelesul lui mai presus de cuvintele noastre, puterea noastră de cuprindere. Dumnezeu arde ca un foc în cel ce se apropie de muntele în care este El, de întunericul izvorâtor de cunoștință, în cel care vrea să fie străin de orice alipire de chipurile văzute material și deci mărginite.

[28] *Cântarea Cântărilor* este Sfânta Sfintelor pentru că descrie taina unirii dintre omul-mireasă și Mirele-Dumnezeu.

[29] Multe cântări sunt în Legea veche, prin care e descrisă taina lui Dumnezeu: sunt psalmii lui David, cântările lui Isaia, ale lui Moise și ale multor altora. Dar cea mai înaltă cântare, care descrie cea mai înaltă taină a omului cu Dumnezeu este *Cântarea Cântărilor*. Și ea este cea mai înaltă poezie, dacă poezia se străduiește să exprime ceea ce nu poate fi deplin exprimat.

foloseşte cea mai puternică dintre plăcerile ce se mişcă în om (adică pasiunea dragostei) pentru descrierea în chip de ghicitură a dogmelor: ca din aceasta să învăţăm că sufletul care priveşte spre strălucirea negrăită a frumuseţii dumnezeieşti trebuie să aibă atâta dragoste faţă de aceea, câtă dragoste are trupul faţă de ceea ce-i este înrudit şi de aceeaşi fire, dar mutând pasiunea spre nepătimire[30], căci stingându-se toată simţirea trupească, mintea arde numai cu duhul din puterea dragostei, încălzită fiind de focul acela pe care a venit Domnul să-l arunce pe pământ[31].

*

[30] Pasiunea iubirii de Dumnezeu e o pasiune unită în chip paradoxal cu nepătimirea; în ea mintea e încălzită de focul dumnezeiesc, dar numai pentru că s-a stins în ea tot focul simţirii trupeşti. Un foc curat a stins un foc necurat, o nepătimire trupească a aprins focul pasiunii spirituale a iubirii de Dumnezeu, Duhul suprem. În iubirea curată nu e nimic care ne robeşte cum ne robesc patimile trupeşti. În ea duhul nostru şi-a găsit zborul liber de tot ce-l atrage spre cele de jos.

[31] Cf. *Luca* 12, 49.

Sfântul Ioan Gură de Aur

Scrisori către Olimpiada*

Scrisoarea I [1]

Stăpânei mele, preavenerabilei şi preaiubitoarei de Dumnezeu diaconiţei Olimpiada, Ioan episcopul, în Domnul salutare.

1.a. Cu cât mai mult se întind asupra mea încercările, cu atât mai mult îmi creşte mângâierea şi am mai bune nădejdi de viitor. Acum toate se scurg mulţumitor şi cu vânt prielnic. Cine a văzut? Cine a auzit? Sunt stânci ascunse sub apă, stânci pline de primejdie, vârtejuri de apă şi furtuni mă lovesc cu putere; e noapte fără lună, întuneric adânc, prăpăstii şi stânci; călătoresc, e drept, pe o astfel de mare, dar nu mă simt mai rău decât cei ce se clatină în port.

b. La acestea, dar, gândeşte-te şi tu, Doamna mea prea iubitoare de Dumnezeu! Ridică-te deasupra tulburărilor şi furtunilor acestora şi învredniceşte-mă cu veşti despre sănătatea ta. Eu sunt sănătos şi vesel. Trupul mi s-a mai înzdrăvenit; respir aer curat, iar ostaşii, care mă însoţesc, sunt atât de îndatoritori, că nu mă lasă să mă folosesc de slugile mele; fac ei treburile lor. Dragostea ce mi-o poartă îi îndeamnă la asta. Pretutindeni sunt însoţit de oameni; şi fiecare din aceştia îi fericeşte pe cei ce mă slujesc.

c. Un singur lucru mă întristează: nu sunt încredinţat că eşti şi tu sănătoasă. Dă-mi ştiri de sănătatea ta, ca să mă bucur şi de asta şi să-i aduc multe mulţumiri domnului Pergamie, prea iubitul meu fiu. De vrei să-mi scrii, foloseşte-l pe el pentru aceasta; e un prieten sincer, devotat mie şi cu foarte mult respect pentru evlavia şi bunăcuviinţa ta.

---

* Traducere după originalul grec [ediţia A.-M. Malingrey, *SC* 13 bis, 1968] de pr. Dumitru Fecioru publicată iniţial în revista *Mitropolia Olteniei* (Craiova) 39 (1987) nr. 3, p. 51–76 (*Epist.* I–VIII); nr. 4, p. 45–69 (*Epist.* IX–XI) şi nr. 6, p. 62–78 (*Epist.* XII–XVII), de unde a fost preluat textul de faţă.

[1] Scrisă din Niceea, iunie 404 [= XI, *PG* 52].

Scrisoarea II [2]

1.a. Alungă şi teama pe care o ai cu privire la călătoria mea! Aşa precum îţi scriam mai înainte, trupul mi-e sănătos şi a căpătat tot mai multă vigoare; aerul îmi face bine, iar cei ce mă conduc îşi dau toată silinţa, ca mai mult decât vreau, să mă simt bine; şi ei fac asta. Îţi scriu scrisoarea aceasta în trei iulie, la plecarea din Niceea.

b. Scrie-mi des de sănătatea ta. Îţi va sluji pentru asta domnul Pergamie, în care am mare încredere. Nu-mi da ştiri numai de sănătatea ta, ci vesteşte-mă şi dacă s-a risipit norul tristeţii tale. Dacă voi afla lucrul acesta din scrisorile tale, îţi voi scrie mai des, pentru că voi fi eu în câştig cu cele ce-ţi scriu. Daci, dacă doreşti să te bucuri de scrisori mai des, arată-mi că ai un câştig de pe urma desimii scrisorilor şi vei vedea că vei primi multe scrisori.

c. Acum m-am întristat tare, că n-am primit de la tine nici o scrisoare, cu toate că au venit aici mulţi care puteau să-mi aducă scrisori.

Scrisoarea III [3]

1.a. Când văd mulţimea de bărbaţi şi de femei că umplu drumurile, popasurile şi oraşele pe unde trec, când îi văd că se uită la mine cu lacrimi în ochi, înţeleg cele ce se petrec în sufletul tău. Dacă aceştia, care mă văd acum pentru întâia oară, sunt atât de zdrobiţi de tristeţe, că nici n-o pot îndura uşor, ci când îi rog dau drumul la izvoare şi mai fierbinţi de lacrimi, îi îmbărbătez şi-i sfătuiesc, e vădit că furtuna din sufletul tău e mult mai puternică. Dar cu cât furtuna e mai puternică, apoi cu atât şi răsplata e mai mare, dacă înduri furtuna cu mulţumită şi cu bărbăţia cuvenită, precum o şi înduri. Un căpitan de corabie răstoarnă corabia dacă ridică peste măsură pânzele când bate vânt puternic, dar dacă le întinde cu măsură şi cum se cuvine, călătoreşte în deplină siguranţă.

b. Cunoscând acestea, Doamna mea prea iubitoare de Dumnezeu, nu te lăsa doborâtă de tirania tristeţii, ci stăpâneşte cu judecata ta furtuna supărării. Poţi să-o faci, pentru că nu-i mai mare furtună decât măiestria ta. Trimite-mi scrisori care să-mi dea această veste,

---

[2] Scrisă din Niceea, 3 iulie 404 [= X, *PG* 52].

[3] Scrisă la sosirea în Cezareea, la sfârşitul lui iulie 404 [= IX, *PG* 52].

pentru ca aici, între străini, să mă umplu de multă bucurie, aflând că ai îndurat tristețea aceasta cu înțelegerea și filozofia cuvenită. Scrisoarea aceasta ți-o scriu când am ajuns aproape de Cezareea.

Scrisoarea IV [4]

1.a. Am scăpat de boala căpătată pe drum și ale cărei urme le-am adus în Cezareea. Acum sunt deplin sănătos și-ți scriu chiar din Cezareea, unde mă bucur de multă îngrijire; am doctori buni și renumiți, care mă îngrijesc nu numai cu știința lor, dar mai ales cu simpatia și dragostea lor. Unul dintre cei doi doctori, care mă îngrijesc, mi-a făgăduit chiar să meargă cu mine; aceeași făgăduință mi-au făcut-o și alți mulți dregători.

b. Eu ți-am scris adeseori cum mă aflu, tu, așa cum te-am învinuit și mai-nainte, îmi scrii rar. Și ca să știi că faci asta din pricina trândăviei tale și nu din pricină că n-ai prin cine-mi trimite scrisori, află că fratele fericitului episcop Maxim, pe care l-am întâlnit acum două zile și l-am întrebat de vreo scrisoare de a tine, mi-a răspuns că nimeni n-a vrut să-mi dea; nici preotul Tigris nu i-a dat vreo scrisoare pentru mine, cu toate că i-a cerut. Te rog ține-l de rău pentru asta, pe prietenul meu sincer și drag, ca și pe toți ceilalți care sunt cu episcopul Chiriac. Schimbarea locului meu de surghiun nu-l supără nici pe el, nici pe altcineva. Primesc această binefacere. Poate că au voit, dar n-au putut. Slavă lui Dumnezeu pentru toate. N-am să încetez să spun asta totdeauna pentru toate cele ce mi se întâmplă. Fie așa! Dar ca să-mi scrie, n-au putut?

c. Multe mulțumiri doamnelor mele, surorile prea cinstitului meu domn, episcopul Pergamie, pentru mare grijă ce mi-au arătat. Ele l-au făcut pe duce, ginerele lui, să mă iubească atâta încât să dorească și el să vină să mă vadă.

d. Iar tu dă-mi știri dese despre sănătatea ta și a celor care mă iubesc. De mine fii fără grijă. Până astăzi sunt sănătos, mulțumit și mă bucur de multă tihnă. Doresc să aflu dacă au fost puși în libertate prietenii episcopului Chiriac. Nimeni nu mi-a dat vreo știre precisă. Măcar despre asta dă-mi de știre Spune-i episcopului Chiriac că din pricina supărărilor și necazurilor mele n-am putut să-i scriu.

---

[4] Scrisă în Cezareea, august 404 [= XII, *PG* 52].

Scrisoarea V [5]

1.a. Nu trebuia, deci, să scap, nici după plecarea din oraş, de cei ce-mi zdrobesc inima. Toţi care m-au întâlnit pe drum, unii din răsărit, alţii din Armenia, iar alţii din altă parte a lumii, au vărsat râuri de lacrimi când m-au văzut. Tot drumul am fost însoţit de plânsete şi jale. Spun asta ca să afli că sunt mulţi care jelesc împreună cu tine. Iar asta nu-i puţin lucru pentru mângâierea ta. Dacă lipsa de oameni, care să sufere cu cei ce suferă, o numeşte profetul grea şi de neîndurat, spunând: „Şi am aşteptat pe cel ce s-ar mâhni împreună cu mine şi nu era şi pe cel ce m-ar mângâia şi nu l-am aflat“[6]. Apoi negreşit capeţi multă mângâiere când ştii că toată lumea ia parte la tristeţea ta. Iar de cauţi şi o altă mângâiere, află că, după ce am suferit atâtea şi atâtea necazuri, sunt sănătos, o duc bine şi sunt tare liniştit. Depăn în mine suferinţele mele felurite şi neîntrerupte, necazurile mele şi duşmăniile şi mă bucur necontenit de amintirea lor.

b. Gândeşte şi tu aşa, risipeşte negura tristeţii şi scrie-mi des de sănătatea ta.

Acum am primit o scrisoare de la prea doritul meu domn Arabie şi m-am mirat că nu mi-ai scris şi tu, când ştiu că soţia lui este bună prietenă cu tine.

Gândeşte-te apoi şi la aceea că toate cele ale vieţii acesteia şi cele vesele şi cele triste, trec. Da, uşa e strâmtă[7] şi calea îngustă[8], dar e cale! Aminteşte-ţi de cuvintele pe care ţi le-am grăit adeseori: Da, uşa e largă şi calea lată, dar şi ea e cale!

Dezleagă-te de pământ, dar mai bine spus, de lanţul trupului! Ridică-te pe aripa filozofiei şi nu te lăsa acoperită de umbră şi de fum! Că aşa sunt cele lumeşti. Iar când vezi pe cei ce mi-au făcut atâtea nedreptăţi că sunt stăpâni pe oraşe, că se bucură de onoruri şi sunt însoţiţi de strajă, spune cuvintele acestea: „Largă e uşa şi lată e calea ce duce la pieire“[9] şi plânge-i şi jeleşte-i pentru asta mai mult pe ei! Că omul care face aici pe pământ rău şi se bucură de onoruri în loc să fie pedepsit, pleacă de pe lumea aceasta având onorurile

---

[5] Scrisă în august 404, în drum spre Cucuz [= VIII, *PG* 52].
[6] *Psalm* 68, 24.
[7] *Matei* 7, 14.
[8] *Matei* 7, 13.
[9] *Matei* 7, 13.

încărcătură prea mare de pedeapsă. Pentru asta se pârjolea cumplit şi bogatul cel nemilostiv[10]; nu era pedepsit numai din pricina cruzimii arătate lui Lazăr, ci şi din pricina traiului bun pe care-l ducea în timp ce era atât de crud şi din pricină că nici fericirea lui nu l-a făcut bun.

c. Astfel de cuvinte şi altele asemenea – pe care nu încetez de a ţi le aminti – spuneţi-le în sine, Doamna mea preaiubitoare de Dumnezeu, şi aruncă această grea povară de tristeţe. Vesteşte-mă că ai făcut asta, pentru ca, aşa cum ţi-am scris şi mai înainte, aflând că-ţi sunt spre mângâiere scrisorile mele, să mă folosesc mai des de acest leac.

Scrisoarea VI [11]

1.a. În sfârşit am răsuflat, ajungând în Cucuz, de unde îţi şi scriu. În sfârşit mi-s ochii limpezi după fumul şi feluriţii nori de necazuri ce m-au lovit pe drum. Acum după ce au trecut necazurile, pot spune evlaviei tale acestea. Când eram în necazuri nu voiam s-o fac, ca să nu te întristez. Mai bine de treizeci de zile m-am luptat cu friguri groaznice; şi aşa bolnav am făcut această cale lungă şi anevoioasă, suferind şi de dureri cumplite de stomac. Gândeşte-te la cele îndurate pe cale! Să n-ai doctori, să n-ai băi, să n-ai cele de trebuinţă şi nici vreo altă înlesnire; să fii stăpânit mereu de frica atacurilor isaurilor şi a altor necazuri pe care le naşte greutate unei călătorii: grijile, supărările, lipsa celor care să-ţi dea o mână de ajutor. Dar acum toate acestea s-au terminat.

b. Ajuns în Cucuz am scăpat de boală şi de toate urmările ei, sunt deplin sănătos şi am scăpat de frica isaurilor; sunt aici mulţi ostaşi şi le ţin piept cu străşnicie. Am din belşug tot ce-mi trebuie şi toţi mă primesc cu toată buna-cuviinţă, deşi locul este tare pustiu. S-a întâmplat ca domnul Dioscor să fie aici şi a trimis pe slugă ca să mă roage să nu stau în altă casă decât a lui. Asta au făcut-o şi alţii mulţi. Dar am socotit să-l prefer pe el altora şi am tras la el. Îmi pune totul la dispoziţie; ba adesea mă împotrivesc lui din pricina marii ospitalităţi şi belşugului pe care vrea să mi-l dea. Pentru mine s-a mutat şi stă la ţară ca să mă servească în orice chip; mi-a

---

[10] *Luca* 16, 23–24.

[11] Scrisă la sosirea în Cucuz, septembrie 404 [= XIII, *PG* 52].

pregătit casa pentru iarnă şi în acest scop a făcut tot ce i-a stat în putinţă. N-a lăsat nimic deoparte ca să mă simt bine. Vin apoi la mine adeseori şi alţi mulţi admiratori şi iconomi trimişi de stăpânii lor prin ordine scrise, gata să-mi pună la îndemână toate înlesnirile.

c. Ţi-am spus toate acestea; de unele, de cele de mai înainte m-am plâns; ţi-am spus şi de cele bune, ca să nu mă scoată cineva de aici cu uşurinţă. Dacă unii vor să-mi facă un bine, apoi să mă lase să stau acolo unde vreau şi să nu-mi dea un loc pe care-l vor ei! Mulţumeşte-le pentru asta! Iar dacă e vorba să mă ridice de aici şi să mă trimită în alt loc, să călătoresc iarăşi, să fac alt drum, apoi asta e pentru mine lucru îngrozitor. Mai întâi, mi-i groază să nu fiu trimis într-un loc mai îndepărtat şi mai sălbatic decât acesta; apoi mai mult mă îngrozeşte călătoria decât surghiunul. Greutăţile călătoriei m-au coborât chiar până la porţile morţii. Acum locuiesc în Cucuz; şederea în linişte de aici mă întremează; tihna de aici îmi alină suferinţele îndurate atâta amar de vreme şi-mi vindecă oasele zdrobite şi trupul chinuit.

d. În aceeaşi zi în care am sosit eu, a venit aici şi doamna Sabiniana diaconiţa, zdrobită de călătorie şi obosită, pentru că este la o vârstă când e greu să te mişti; totuşi râvna a întinerit-o şi nu suferă deloc durerile. A spus că e gata să meargă şi în Sciţia, pentru că se răspândise zvonul că am să fiu surghiunit acolo. Este gata, după cum spune, să nu se mai întoarcă acasă, ci să locuiască acolo unde sunt eu. Oamenii Bisericii au primit-o cu dragoste şi râvnă mare. Era aici, mai-nainte, şi prea bine credinciosul preot, domnul Constanţie. Îmi scrisese rugându-mă să-l îngădui să vină aici; că, după cum spunea, fără învoirea mea, cu toată dorinţa lui cea mare, n-ar fi îndrăznit să vină şi că nici nu poate rămâne aici; trebuie să se ascundă şi să stea tăinuiţi; atât de multe primejdii îl pândesc, după cum spune.

e. În privinţa locului meu de surghiun te rog să nu faci altfel, decât cum ţi-am spus. Dacă se fac iarăşi încercări, să mă trimită în alt loc, tu să nu spui nimic; dar, după iscusinţa ta, caută să afli unde vor să mă trimită; că poţi. De afli că e vorba de vreun oraş apropiat, de pe lângă mare, sau în Cizic, sau aproape de Nicomidia, acceptă. Dar dacă e vorba de un loc mai îndepărtat decât acesta sau tot atât de departe, nu accepta. Că mi-ar fi foarte greu şi neplăcut. Deocamdată aici mă bucur de multă tihnă; în două zile am scăpat de toate oboselile călătoriei.

Scrisoarea VII [12]

1.a Haide să uşurez durerea tristeţii tale şi să risipesc gândurile care au adunat norul acesta! ce-ţi stânge inima, ce te întristează şi ce te chinuie? Te întristezi că furtuna care loveşte Bisericile este sălbatică, că întunecă totul, că noaptea este fără lună, că a stăvilit totul, că se înalţă zi de zi, că dă naştere la cumplite naufragii şi că prăpădul lumii creşte? Ştiu şi eu, nimeni nu e de altă părere. Iar dacă vrei, îţi voi zugrăvi şi tabloul celor petrecute, ca să-ţi fac şi mai clară tragedia. Vedem o mare care şi-a deszăvorât adâncul; unii corăbieri plutesc morţi pe ape, iar alţii sunt gata să se înece; scândurile corăbiilor sunt desfăcute; pânzele rupte; catargele sfărâmate, vâslele lipsite de mâinile vâslaşilor; cârmacii, în loc să stea la cârmă, stau pe aşternuturi cu mâinile încrucişate pe genunchi; neputincioşi în faţa împrejurărilor, suspină, strigă, varsă lacrimi, se vaită; nu văd nici cerul, nici marea; peste tot întuneric adânc, de nepătruns, că nu pot vedea nici pe cei de lângă ei; mugetul valurilor e mare, iar fiarele mării se năpustesc din toate părţile asupra celor ce plutesc. Dar mai bine spus, până când am să urmăresc lucruri ce nu le pot atinge? Orice imagine aş căuta relelor de faţă, cuvântul pleacă biruit.

b. Dar cu toate că văd acestea nu-mi pierd bunele nădejdi, pentru că mă gândesc la Cel de cârmuieşte acest univers. Acesta n-are nevoie de arta cârmaciului ca să biruie furtuna; El cu un semn potoleşte tulburarea. Dar nu potoleşte răul de la început, nici îndată ce s-a ivit – aşa e obiceiul Lui – ci când a crescut, când a ajuns la sfârşit, când deznădejdea a cuprins pe cei mai mulţi; atunci face minunea, arătându-Şi şi propria-I putere şi deprinzând cu răbdare pe cei ce au îndurat răul.

c. Nu-ţi pierde, dar, Olimpiado, nădejdea! Numai un singur lucru este înfricoşător, Olimpiado, numai de o singură tulburare trebuie să ne temem: de păcat! Şi n-am să încetez să-ţi spun mereu acest cuvânt. Basme sunt toate celelalte, chiar de mi-ai vorbi de duşmănie, de ură, de viclenie, de calomnie, de ocară, de grăire de rău, de confiscare de averi, de surghiun, de ascuţitul sabiei, de un ocean de rele, de războiul întregii lumi! Oricum ar fi acestea, sunt vremelnice şi pieritoare; se petrec într-un trup muritor şi nu vatămă

[12] Scrisă în Cucuz, la sfârşitul anului 404 [= I, *PG* 52].

deloc sufletul care priveghează. De aceea şi fericitul Pavel, vrând să arate că sunt o nimica şi cele bune şi cele rele din viaţa aceasta, a arătat totul printr-un cuvânt, spunând: „Cele ce se văd sunt trecătoare“[13]. Pentru ce te temi de cele trecătoare, când ele curg ca apa unui râu? Aşa sunt cele de aici, fie bune, fie rele! Iar un alt profet a asemuit toată fericirea omenească, nu cu iarba, ci cu altceva mai trecător, cu floarea ierbii. Şi n-a vorbit numai de o parte a fericirii, numai de bogăţie de pildă, sau numai de petreceri sau numai de putere, sau numai de onoruri, ci, printr-un singur cuvânt, prin slavă, cuprinzând tot ce pare strălucitor în viaţa omenească, a adăugat aceste cuvinte la imaginea ierbii: „Toată slava omului ca floarea ierbii“[14].

2.a. Spui că viaţa plină de necazuri şi nenorociri e cumplită şi împovărătoare? Dar iat-o asemuită şi pe aceasta cu o altă imagine! Aşa că, dispreţuieşte şi viaţa plină de necazuri şi nenorociri! Profetul a asemuit ocările, insultele, hulele şi batjocurile ce ni le aduc duşmanii, ca şi uneltirile lor, cu o haină învechită şi cu lâna mâncată de molii: „De mustrarea oamenilor nu vă temeţi şi de hula lor nu vă lăsaţi biruiţi, căci ca o haină se vor învechi şi ca lâna mâncată de molii“[15].

b. Deci, nimic din cele ce se întâmplă în viaţă să nu te tulbure! Încetează de a ruga pe cutare sau pe cutare; lasă umbrele să treacă – umbră doar e ajutorul omenesc – şi roagă necontenit pe Iisus, Căruia-i slujeşti, să facă un semn numai; şi toate se vor limpezi într-o clipită. Iar dacă L-ai rugat şi nu ţi s-a împlinit ruga, află că aşa a rânduit Dumnezeu; nu pune capăt de la început relelor – voi repeta cuvântul spus mai înainte – ci când răul a crescut, când s-a mărit, când duşmanilor noştri nu le-a mai rămas aproape rău de săvârşit, atunci dintr-o dată Dumnezeu preface totul în linişte şi dă dezlegări neaşteptate lucrurilor. Da, Dumnezeu poate să dea nu numai atâtea bunătăţi câte aşteptăm şi nădăjduim, ci chiar cu mult mai multe şi nesfârşit de mari. De aceea şi Pavel spunea: „Iar Celui ce poate să le facă pe toate mai cu prisos decât cele pe care le cerem sau le gândim“[16].

---

[13] *II Corinteni* 4, 18.
[14] *Isaia* 40, 6.
[15] *Isaia* 51, 7–8.
[16] *Efeseni* 3, 20.

c. N-ar fi putut oare de la început să împiedice căderea celor trei tineri în încercarea aceea grozavă? Dar n-a voit, ca să le adune tinerilor mare câştig. De asta a îngăduit să fie daţi în mâinile barbarilor, să se înalţe focul din cuptor la mare înălţime, să se aprindă mânia împăratului mai tare decât cuptorul, să li se lege picioarele şi mâinile cu multă străşnicie şi aşa să fie aruncaţi în foc. Şi când toţi cei ce priveau pierduseră nădejdea mântuirii lor, atunci, dintr-o dată, mai presus de orice nădejde, s-a arătat facerea de minuni a lui Dumnezeu, Marele Meşter, atunci a strălucit minunea Lui cu multă măreţie. Focul a fost stins, iar cei legaţi dezlegaţi. Cuptorul a ajuns biserică, izvor şi rouă şi mai de preţ decât curţile împărăteşti. Părul capetelor lor a fost mai tare decât focul, care înghite totul, care biruie şi fierul şi pietrele, care subjugă orice materie. S-a alcătuit acolo un cor armonios, corul acelor sfinţi, care chemau la această cântare minunată şi firea cea văzută şi firea nevăzută. Cântau, înălţând imnuri de mulţumire, pentru că au fost legaţi, pentru că au fost daţi focului, atât cât depindea de duşmani, pentru că au pierdut ţara, pentru că au ajuns robi, pentru că li s-a luat libertatea, pentru că au ajuns fără patrie, fără casă, nişte surghiuniţi, pentru că trăiau într-un pământ străin şi barbar. Aşa face un suflet recunoscător.

d. După ce răutatea duşmanilor a mers până la sfârşit – că ce puteau încerca după ce-i omorau? şi după ce atleţii au împlinit totul, după ce a fost împletită cununa, după ce au fost adunate răsplătirile lor şi nimic nu mai lipsea spre slava lor, atunci relele au luat sfârşit. Iar cel ce a aprins cuptorul, cel ce i-a supus pe tineri la o pedeapsă atât de mare, chiar el îi laudă minunat pe sfinţii aceia şi ajunge crainicul minunii lui Dumnezeu: a trimis în toată lumea scrisori pline de cuvinte de laudă, în care povesteşte cele întâmplate şi ajunge predicator vrednic de credinţă al minunilor lui Dumnezeu, făcătorul de minuni. Erau mai presus de bănuială cele scrise de el chiar în ochii duşmanilor, pentru că fusese duşmanul şi vrăjmaşul lor.

3.a. Ai văzut măiestria lui Dumnezeu? Ai văzut înţelepciunea Lui? Ai văzut minunea Lui? Ai văzut iubirea Lui de oameni şi purtarea Lui de grijă? Nu te tulbura, dar, nu te nelinişti, ci continuă să mulţumeşti mereu lui Dumnezeu pentru toate, să-L slăveşti, să-L rogi, să-I ceri. De se năpustesc asupra-ţi mii de tulburări şi mii de necazuri, de vin în faţa ta furtuni, nimic să nu te tulbure. Dumnezeu iese întru întâmpinarea noastră chiar când totul ne duce la pieire. Dumnezeu poate să scoale şi pe cei căzuţi, poate să întoarcă şi pe

cei rătăciți, poate să îndrepte pe cei ce se poticnesc, poate să scape de păcate pe cei se sunt plini de mii şi mii de păcate, poate să facă drepți, poate să dea viață celor morți, poate să facă mai strălucitoare pe cele dărâmate, poate să înnoiască pe cele învechite. Dacă aduce la existență pe cele ce nu sunt, dacă dăruieşte ființa celor ce niciând n-au ființa, apoi cu mult mai mult va îndrepta pe cele ce sunt şi-au fost.

b. Vrei să spui că sunt mulți cei ce pier, că mulți sunt cei ce se poticnesc? Adeseori s-au întâmplat multe ca acestea, dar mai pe urmă toate au primit cuvenita îndreptare, afară de unii care au rămas nevindecați şi după schimbarea lucrurilor. Pentru ce te tulburi şi te neliniştești, că unul este scos afară, iar altul primit? Hristos a fost răstignit, Varava tâlharul a fost eliberat, iar poporul stricat striga că trebuie să fie mântuit mai degrabă ucigaşul decât Mântuitorul şi Binefăcătorul. Pe câți crezi că nu i-a dus la o cădere asta atunci? Pe câți nu i-a pierdut?

c. Dar mai bine spus, să iau cuvântul meu de sus. N-a trebuit, oare, Acest răstignit să-Şi părăsească țara îndată după naştere, n-a trebuit, oare, să fugă şi să Se mute chiar când era în scutece cu întreaga Lui casă într-un pământ străin, ducându-Se într-o țară barbară atât de depărtată? Din pricina naşterii Lui au curs râuri de sânge, au fost uciderи nedrepte şi junghieri. Pruncii în fragedă vârstă au fost tăiați ca pe câmpul de luptă, ca la război; copii smulşi de la pieptul mamelor au fost dați junghierii, pe când le era laptele încă în gâtlej sabia le-a retezat gâtul. Poate fi o grozăvie mai mare ca aceasta? Şi asta a făcut-o cel ce căuta să-L omoare; dar îndelung răbdătorul Dumnezeu a îngăduit să se săvârşească o grozăvie ca aceasta, a îngăduit să curgă atâta sânge; a îngăduit-o, cu toate că putea să-i oprească pentru a-şi arăta printr-o înțelepciune negrăită mare Lui îndelungată răbdare.

d. După ce S-a întors din țara cea barbară şi S-a făcut mare, război s-a dezlănțuit de pretutindeni împotriva Lui. Şi mai întâi L-au gelozit şi L-au invidiat ucenicii lui Ioan – deşi Ioan slujea venirii lui Hristos – şi spuneau: „Cel ce era cu tine dincolo de Iordan, iată botează şi toți merg la El"[17]. Cuvintele acestea sunt cuvinte de oameni atinşi de invidie, cuvinte de oameni roşi de patimă. Unul din ucenicii lui Ioan, care spusese cuvintele acestea, avusese o neînțele-

[17] *Ioan* 3, 26

gere cu un iudeu şi discutase despre curăţire, punând faţă în faţă un botez cu altul, botezul lui Ioan cu botezul săvârşit de ucenicii lui Hristos: „Şi a fost neînţelegere între ucenicii lui Ioan şi un iudeu despre curăţire“[18].

e. Dar când a început Hristos să facă minuni, câte calomnii? Unii îl numeau samarinean şi îndrăcit, spunând: „Samarinean eşti Tu şi ai demon“[19]; alţii Îl numeau înşelător spunând: „Acesta nu este de la Dumnezeu, ci amăgeşte mulţimea“[20]; alţii Îl numeau vrăjitor, spunând: „Cu domnul demonilor, cu Beelzebut, scoate pe demoni“[21]. Şi mereu spuneau asta. Îl numeau potrivnic lui Dumnezeu, mâncăcios, chefliu, beţiv, prieten cu desfrânatele şi cu stricaţii. „A venit – spune El – Fiul Omului mâncând şi bând, şi zic ei: «Iată om mâncăcios şi băutor de vin, prieten cu vameşii şi păcătoşii»“[22]. Când a vorbit cu femeia cea păcătoasă, L-au numit profet mincinos: „Dacă ar fi prooroc – spuneau ei – ar şti cine este această femeie care Îi vorbeşte“[23]. În fiecare zi îşi ascuţeau dinţii împotriva Lui nu numai iudeii, ci chiar şi cei care păreau că-I fie fraţi nu se purtau bine cu El; mai mult, chiar cei din casă cu El au dezlănţuit război împotriva Lui. Iată că şi casnicii Lui erau stricaţi. Evanghelistul ne spune: „Nici fraţii Lui nu credeau în El“[24].

4.a. Dar pentru că mi-ai vorbit de mulţimea celor ce s-au poticnit şi s-au rătăcit din pricina celor întâmplate, îţi spun: Gândeşte-te, câţi ucenici s-au poticnit în timpul răstignirii! Unul L-a vândut[25], alţii au fugit[26], altul s-a lepădat de El[27], toţi au plecat şi El singur a fost dus şi pus în lanţuri. Gândeşte-te, câţi din cei ce mai înainte îl văzuseră săvârşind minuni, înviind morţi, curăţind leproşi, izgonind demoni, înmulţind pâini şi făcând şi celelalte minuni, câţi din aceştia nu s-au poticnit în vremea aceea, când L-au văzut singur, dus înlănţuit, înconjurat de nişte ostaşi de rând, urmat de preoţi iudei zgomotoşi şi gălăgioşi, când L-au văzut singur prins în mijlocul

---

[18] *Ioan* 3, 25.
[19] *Ioan* 8, 48.
[20] *Ioan* 7, 12.
[21] *Matei* 12, 24.
[22] *Luca* 7, 34.
[23] *Luca* 7, 39.
[24] *Ioan* 7, 5.
[25] *Marcu* 14, 10.
[26] *Matei* 26, 56.
[27] *Matei* 26, 69–75.

dușmanilor Lui, de față cu vânzătorul, bucuros deocamdată de ispravă? Dar când era biciuit? Și era de față mulțime nenumărată. Că era sărbătoare mare, care-i adunase pe toți; drama nelegiuirii se petrecea în capitală, în mijlocul zilei.

b. Gândește-te, câți n-au căzut atunci; câți nu s-au poticnit, când L-au văzut legat, biciuit, plin de sânge, cercetat de căpetenia scaunului de judecată și nici un ucenic lângă El? Dar când au început să curgă peste el aceste felurite, necontenite și repetate batjocuri? Dar când L-au încununat cu spini, când L-au îmbrăcat în hlamidă, când I-au pus în mână trestie, când Îi cădeau la picioare I se închinau, când își băteau joc și râdeau de El în fel și chip?[28]. Gândește-te câți s-au poticnit, câți s-au tulburat, câți și-au pierdut liniștea când Îl băteau peste obraz și Îi spuneau: „Profețește-ne, Hristoase, cine-i cel ce Te-a lovit?"[29] Și L-au dus și L-au readus de colo-colo, și toată ziua cu asta și-au pierdut-o; batjocorindu-L, ocărându-L, râzând de El în mijlocul mulțimii de iudei. Dar când L-a pălmuit sluga arhiereului[30]? Dar când au împărțit ostașii hainele Lui[31]? Dar când L-au urcat pe cruce gol cu spatele plin de lovituri și L-au răstignit? Nici atunci fiarele sălbatice nu s-au potolit; dimpotrivă, s-au sălbăticit mai mult, au mărit grozăvia faptei, și-au înmulțit batjocura.

c. Unii spuneau: „Cel ce dărâmi templul și în trei zile îl zidești"[32]; alții ziceau: „Pe alții a mântuit, dar pe Sine nu Se poate mântui"[33]; iar alții ziceau: Dacă ești Fiul lui Dumnezeu pogoară-Te de pe cruce și vom crede în Tine"[34]. Dar când L-au batjocorit, dându-i să bea dintr-un burete fiere și oțet[35]? Dar când îl ocărau tâlharii[36]? De fapta aceea înfricoșătoare și prea nelegiuită, de care am vorbit și mai înainte, când au spus că tâlharul acela vestit, spărgătorul acela, omul care săvârșise nenumărate crime este mai vrednic de liberare decât Hristos, când la propunerea judecătorului au

---

[28] *Matei* 27, 28. 31.
[29] *Matei* 26, 68.
[30] *Ioan* 18, 22.
[31] *Matei* 27, 35.
[32] *Matei* 27, 40.
[33] *Matei* 27, 42.
[34] *Matei* 27, 40.
[35] *Matei* 27, 48.
[36] *Matei* 27, 44.

preferat pe Varava nu numai cu gândul de a-L răstigni, ci şi cu gândul de a-I face numai rău? Socoteau că pot dovedi cu asta că Hristos este mai rău decât tâlharul, că este atât de nelegiuit încât nu-L poate scăpa nici mila, nici vrednicia sărbătorii. Acesta este scopul tuturor faptelor lor; să-I strice bunul Lui nume. De asta au răstignit doi tâlhari împreună cu El.

d. Adevărul, însă, n-a fost umbrit; dimpotrivă, a strălucit şi mai mult! L-au învinuit că vrea să ajungă stăpânitor, spunând: „Oricine se face pe sine împărat, nu este prieten cezarului"[37]. L-au învinuit că vrea să pună mâna pe stăpânire pe Acela Care nu avea unde să-şi plece capul[38]. L-au învinuit şi de hulă. Marele preot şi-a sfâşiat veşmintele, zicând: „A hulit! Ce nevoie mai avem de martori"[39]. Dar moartea Lui, cum a fost? N-a fost silnică? N-a fost osândită? N-a fost însoţită de blestem? N-a fost plină de ruşine? N-a fost o moarte care se dădea celor mai mari nelegiuiţi, care nu erau vrednici să răsufle pe pământ?

e. Mormântul, apoi, nu I s-a dat în dar? A venit unul şi I-a cerut trupul[40]. Astfel, nici cel care L-a îngropat nu era dintre ai Lui, dintre cei cărora le făcuse bine, dintre ucenici, dintre cei care dobândiseră de la El atâta îndrăznire şi mântuire; toţi aceştia fugiseră, toţi se făcuseră nevăzuţi. Dar faima aceea rea pe care o ticluiseră despre înviere, spunând că „Au venit ucenicii Lui şi L-au furat"[41], pe câţi nu i-a făcut să cadă, pe câţi nu i-a împiedicat? Cuvântul a avut atunci putere, deşi era plăsmuit, deşi era cumpărat cu bani[42]; a avut putere în ochii unora, cu toate că a fost pecetluit mormântul[43], cu toată marea strălucire a adevărului Învierii. Nici învăţătura despre Înviere n-o cunoştea mulţimea! Şi nu e de mirare, când nici ucenicii Lui n-o cunoşteau. „Că nu ştiau atunci, spune Scriptura, că El trebuie să învie din morţi"[44]. Gândeşte-te, dar, câţi nu s-au poticnit în zilele acelea? Cu toate acestea, îndelung răbdătorul Dumnezeu a îngăduit, rânduind totul cu înţelepciunea lui cea nespusă.

---

[37] *Ioan* 19, 12.
[38] *Matei* 8, 20.
[39] *Matei* 26, 65.
[40] *Matei* 27, 57–60.
[41] *Matei* 28, 13.
[42] *Matei* 28, 12–15.
[43] *Matei* 27, 62–66.
[44] *Ioan* 20, 9

5.a. Apoi, după acele zile, ucenicii iarăşi au stat ascunşi, tăinuiţi, fugari şi plini de frică; tremurau şi-şi schimbau mereu locul; aşa se ascundeau. După cincizeci de zile au început să se arate şi să facă minuni; dar nici aşa n-au avut tihnă. Cu toate acestea nenumăraţi oameni dintre cei slabi s-au poticnit când au văzut că apostolii sunt biciuiţi, Biserica răvăşită, ei prigoniţi, iar duşmanii, puternici prctutindeni şi gălăgioşi. Când au dobândit multă îndrăznire de pe urma minunilor, atunci iarăşi moartea lui Ştefan a adus prigoană cumplită; a împărtăşit pe toţi şi a tulburat Biserica[45]. Şi iarăşi ucenicii au fost cuprinşi de frică, iarăşi au fugit, iarăşi erau neliniştiţi.

b. Şi aşa creştea necontenit Biserica, pentru că înflorea prin minuni, pentru că a fost strălucitoare dintru începuturile ei. Unul din apostoli a fost lăsat în jos printr-o fereastră şi aşa a scăpat din mâinile căpeteniei[46]; pe alţi apostoli i-a scos din temniţă îngerul şi aşa au scăpat de lanţuri[47], pe alţi apostoli, prigoniţi de cei puternici, i-au adăpostit şi le-au dat tot felul de îngrijiri oameni sărmani, meseriaşi, vânzătoare de porfiră, făcători de corturi, tăbăcari, oameni care locuiau la marginile oraşelor şi pe ţărmul mării. Adeseori nici în mijlocul oraşelor nu îndrăzneau să se arate; iar dacă îndrăzneau ei, nu îndrăzneau gazdele lor.

c. Aşa s-a urzit Biserica: prin încercări şi vremi de nelinişte; cei care se poticniseră mai înainte s-au îndreptat mai târziu; cei care s-au rătăcit s-au întors pe drumul cel bun, iar cele ce fuseseră dărâmate s-au zidit mai măreţ. De aceea când Pavel a cerut lui Dumnezeu să predice cuvântul în tihnă, Atotînţeleptul şi Atotpriceputul Dumnezeu nu i-a făcut pe placul ucenicului, cu toate desele lui rugăciuni, nu a îngăduit, ci a zis: „Destul îţi este harul Meu; căci puterea Mea se desăvârşeşte în slăbiciune"[48].

d. Dacă vrei, deci, să socoteşti faptele bune cu cele rele care se petrec în timpul de faţă, vei vedea, dacă nu semne şi minuni, multe fapte asemănătoare minunilor, semne nespuse ale marii purtări de grijă a lui Dumnezeu şi a ajutorului Lui. Dar ca să nu auzi totul cu lesniciune de la mine, îţi las partea aceasta, ca să aduni cu grijă singură şi să pui faţă în faţă faptele cele minunate ale lui Dumnezeu din vremea de acum cu faptele cele pricinuitoare de tristeţe; şi

---

[45] *Fapt* 8, 1.
[46] *II Corinteni* 11, 33; *Fapte* 9, 25.
[47] *Fapte* 5, 19.
[48] *II Corinteni* 12, 9

îndeletnicindu-te cu această frumoasă muncă să alungi din suflet întristarea. Multă mângâiere vei scoate de aici.

e. Spune, rogu-te, binecuvântatei tale case din parte-mi multe urări de bine. Să-ți dea Dumnezeu sănătate și bucurie, Stăpâna mea preavenerabilă și preaiubitoare de Dumnezeu.

De vrei să-mi scrii pe larg, arată-mi și în aceasta – fără să mă înșeli – că ai alungat din suflet orice tristețe și că ești liniștită. Acest leac doresc să-l aibă scrisorile mele: să-ți sădească în suflet multă bucurie. Și vei primi mereu scrisori. Dar să nu-mi scrii iarăși: „Multă mângâiere am din scrisorile tale". Asta o știu și eu. Ci să-mi scrii că ai atât de multă mângâiere câtă o vreau și eu, că nu-ți mai este sufletul neliniștit, că nu mai plângi, ci ești veselă și liniștită.

Scrisoarea VIII [49]

1.a. Ar fi fost de ajuns să-ți potolească marea ta durere și scrisoarea ce ți-am trimis-o mai înainte. Dar pentru că tirania întristării [*athymías*] te apasă tare, am socotit că trebuie neapărat să adaug a doua scrisoare celei dintâi, ca să culegi din ea mângâiere din belșug, iar sănătatea sufletească să-ți fie pe viitor nezdruncinată.

b. Haide, dar, să risipesc și în alt chip praful tristeții tale. Socot că din răni și din buboaie cumplite s-a născut praful acelei tristeți. Dar nici așa nu trebuie lăsată-n grija sănătății tale; că praful dacă nu-i îndepărtat în grabă, vatămă pe cel mai gingaș dintre mădularele trupului: tulbură limpezimea ochiului și în sfârșit, strică toată vederea celui nepăsător. Ca să nu se întâmple, dar, asta, să stârpim cu multă grabă și răul ce a mai rămas. Scoală-te, însă, și întinde-mi mâna. Ceea ce se întâmplă cu cei bolnavi trupește se întâmplă și cu cei bolnavi sufletește: bolnavii nu se fac sănătoși dacă nu vin și ei în ajutorul muncii doctorilor.

c. Ca să nu se întâmple asta, silește-te să mă ajuți și tu cu priceperea pe care o ai, ca folosul să fie mare din munca noastră a amândurora.

Poate că îmi vei spune:

– Vreau, dar nu pot! Nu sunt în stare să îndepărtez norul cel gros și întunecos al tristeții, deși mă străduiesc atâta.

---

[49] Scrisă din Cucuz la sfârșitul anului 404 [= II, *PG* 52].

– Vorbe şi pretexte! Îţi ştiu înălţimea gândurilor tale, ştiu tăria sufletului tău evlavios, ştiu marea ta pricepere, puterea credinţei tale şi că ţi-i de ajuns numai să porunceşti oceanului înfuriat al tristeţii, ca să se facă linişte deplină.

d. Dar ca să-ţi fie mai cu înlesnire, am să-ţi ajut şi eu.

Cum vei putea face mai uşor aceasta? Dacă te vei gândi bine la toate cele ce ţi-am scris în scrisoarea de mai înainte – şi ţi-am vorbit în ea pe larg tocmai de acest subiect – şi dacă vei face ce-ţi poruncesc acum.

– Ce anume?

– Când auzi că o Biserică a căzut, că alta s-a clătinat, că alta a fost cuprinsă de valuri cumplite, că alta a suferit alte nenorociri, că una a primit lup în loc de păstor, alta pirat în loc de cârmaci, alta călău în loc de doctor, suferă – că nu trebuie să treci pe lângă astfel de fapte fără să suferi –, dar pune măsură suferinţei.

e. Dacă pentru păcatele noastre, pentru faptele pentru care avem să dăm socoteală, nu e trebuincios, nici bine, ci tare primejdios şi păgubitor, să te laşi stăpânit de tristeţe deznădăjduitoare, apoi cu mult mai mult e zadarnic şi de prisos, iar pe lângă asta şi diavolesc şi pierzător de suflet, să te topeşti de durere şi să te pierzi pentru păcatele altora.

2.a. Şi ca să vezi că lucrurile stau aşa, am să-ţi povestesc o istorie veche. Era un corintean; avusese parte de sfinţitele ape, fusese curăţit prin Taina Botezului, se împărtăşise din masa cea prea înfricoşată; într-un cuvânt, luase parte la toate tainele noastre – mulţi spun că era şi învăţător al Bisericii –; ei bine, după ce luase parte la aceste sfinte slujbe, după ce se împărtăşise de toate acele bunătăţi nespuse, după ce i se dăduse în Biserică un loc de frunte, a săvârşit un păcat groaznic. S-a uitat cu ochi pofticioşi la femeia tatălui său; şi nu s-a mărginit numai la această poftă rea, ci a prefăcut în faptă gândul lui desfrânat. Fapta îndrăznită de el nu era numai desfrânare, ci şi adulter; dar mai bine spus o faptă cu mult mai cumplită decât adulterul.

b. De asta şi fericitul Pavel, când a auzit, pentru că nu avea un nume potrivit să i-l dea după nevrednicia păcatului, înfăţişează astfel mărimea nelegiuirii, grăind aşa: „Îndeobşte se aude că la voi este desfrânare şi aşa desfrânare, cum nici la păgâni nu se pomeneşte“[50]

---

[50] *I Corinteni* 5, 1.

N-a spus: „Nu se îndrăzneşte", ci: „Nu se pomeneşte", vrând să arate câte de mare e fărădelegea aceea. Şi l-a dat pe el diavolului, l-a tăiat din toată Biserica şi nici nu i-a mai dat voie să ia parte la masa cea de obşte. Cu unul ca acesta, spune Pavel, nici nu se cade să mâncaţi[51]. Pavel era mâniat foarte tare pe el şi a cerut cea mai aspră pedeapsă; pentru asta foloseşte de călău pe Satana ca el să-i sfâşie trupul.

c. Cu toate acestea, cel care l-a tăiat din Biserică, cel care nu i-a dat voie să ia parte la masa cea de obşte, cel care a poruncit ca toţi să-l plângă – „Şi voi v-aţi scmeţit în loc mai degrabă să fi plâns ca să fie scos din mijlocul vostru cel ce a făcut fapta aceasta"[52] – cel care l-a alungat de pretutindeni ca pe un ciumat, cel care i-a închis uşa oricărei case, cel care l-a dat Satanei, cel care i-a cerut o pedeapsă atât de aspră, când l-a văzut că suferă şi se căieşte de păcatul săvârşit, când a văzut că el cântă prin fapte un alt cântec, însuşi Pavel şi-a schimbat părerea, că a poruncit contrariul de ce poruncise. Ce spune cel ce spusese: Tăiaţi-l, întoarceţi-i spatele, plângeţi-l, să-l ia diavolul? Ce spune? „Întăriţi-l în dragoste, ca nu cumva să fie doborât de mai multă întristare unul ca acesta[53] şi să nu ne lăsăm covârşiţi de Satana, că nu ne sunt necunoscute gândurile lui"[54]. Vezi că este diavolească o supărare peste măsură? Vezi că este o cursă a Satanei, care face dintr-un leac tămăduitor otravă?

d. Şi ajunge otrava şi dă pe om Satanei, când omul depăşeşte măsura. De asta spunca Pavel: „ca să nu ne lăsăm covârşiţi de Satana". Cu alte cuvinte spune aşa: „Oaia s-a umplut de râie, a fost scoasă afară din turmă, a fost îndepărtată din Biserică; dar a scăpat de boală, a ajuns oaie ca şi mai înainte. Aşa e puterea pocăinţei. Face parte iarăşi din turma noastră. S-o atragem cu totul la noi, s-o primim cu braţele deschise, s-o luăm, s-o îmbrăţişăm, s-o unim cu noi. Dacă nu vom vrea să facem asta, ne lăsăm covârşiţi de diavol; diavolul nu ia ce-i al lui; ci ce-i al nostru, din pricina trândăviei noastre; iar din pricina tristeţii fără de măsură îl înghite şi-l face al său". Din pricina asta Pavel a şi adăugat: „Că nu ne sunt necunoscute gândurile lui". Diavolul obişnuieşte adeseori să-i facă să cadă

---

[51] *I Corinteni* 5, 11.
[52] *I Corinteni* 5, 2.
[53] *II Corinteni* 2, 7.
[54] *II Corinteni* 2, 11

pe cei ce nu sunt cu luare aminte, chiar prin virtuți, când acestea nu sunt făcute cum trebuie.

3.a. Dacă Pavel nu îngăduie să se întristeze mult un om care a făcut un păcat – şi un păcat atât de mare – ci se sârguieşte, se grăbeşte, face şi iscodeşte totul ca să se taie mărimea tristeții, spunând că este diavolească lipsa de măsură, că este o viclenie a diavolului, o faptă a răutății lui şi a gândurilor lui rele, cum să nu fie cea mai mare prostie şi nebunie să te frământi şi să suferi atâta pentru greşeli făcute de alții, pentru păcate pentru care alții au să dea socoteală, încât să aduci în suflet întuneric nespus, tulburarea mea, zăpăceală, neliniște şi frământare multă? Iar dacă ai să-mi spui aceleaşi cuvinte că: „Vreau, dar nu pot", iarăşi, am să-ți răspund şi eu tot aşa, că: „Vorbe şi pretexte sunt astea!", că îți cunosc tăria şi credința sufletului tău.

b. Dar ca să-ți fac şi în alt chip mai uşoară biruința şi lupta împotriva tristeții acesteia pierzătoare şi ne la locul ei, îți spun iarăşi: „Fă ce-ți poruncesc!"

Când auzi pe cineva că povesteşte de prăpădul de acum, depărtează-te îndată de gândurile acestea şi fugi cu mintea la ziua ce înfricoşătoare. Gândeşte-te la scaunul de judecată cel înfricoşător, la Judecătorul cel nemitarnic, la râurile de foc ce curg prin fața scaunului Aceluia şi clocotesc din pricina iuțimii flăcărilor lui, la săbiile ascuțite, la pedepsele grozave, la chipul cel fără de sfârşit, la întunecimea cea adâncă, la întunericul cel din afară, la viermele cel neadormit, la legăturile cele de nedezlegat, la scrâşnirea dinților, la plângerea cea fără de mângâiere, la priveliştea întregii lumi, dar mai bine spus, la priveliştea celor două lumi, a lumii de sus şi a lumii de jos. Că spune Domnul: „Puterile cerurilor se vor clătina"[55]. Chiar dacă aceste puteri nu se simt cu nimic pe cuget, chiar dacă n-au să fie trase la răspundere, ci privesc doar tot neamul omenesc, privesc doar nenumăratele popoare ce au să fie judecate, totuşi nu stau acolo fără frică. Atât de mare va fi atunci frica. La acestea gândeşte-te, deci, şi la întrebările de care nu poate nimeni scăpa!

c. Judecătorul Acela n-are nevoie de pârâți, nici de martori, nici de dovezi, nici de probe, ci toate vor veni în mijloc aşa cum s-au săvârşit şi înaintea ochilor celor ce le-au săvârşit. Atunci nimeni nu ne va putea scăpa de pedcapsă! Nici tată, nici fiu, nici fiică, nici

---

[55] *Matei* 24, 29

mamă, nici altă rudă, nici vecin, nici prieten, nici avocat, nici banii, nici mulțimea bogățiilor, nici mărimea puterii! Toate acestea vor pieri ca praful; va rămâne singur cel judecat și va primi sau osânda sau achitarea, potrivit celor săvârșite. Atunci nimeni nu va fi judecat pentru păcatele altuia, ci pentru păcatele făcute de el.

d. Strânge în jurul tău aceste gânduri, sporește-ți frica aceasta și ridic-o zid puternic împotriva tristeții satanice și pierzătoare de suflet! Stai înarmată cu această frică în lupta împotriva tristeții! Și vei putea, numai cu arătarea ei, să o risipești, să o sfărmi, mai ușor ca pe o pânză de păianjen. Tristețea, pe lângă faptul că este zădărnicită și de prisos, mai este și tare pustiitoare și vătămătoare. Frica aceea, însă, este și de neapărată trebuință și bună folositoare și cu mult câștig.

Dar furat de cuvânt, fără să vreau ți-am dat acest sfat ce nu ți se potrivește ție. Mie și celor cufundați ca mine în mulțime de păcate le este necesar sfatul acesta, că îi înfricoșează și-i trezește. Dar tu, care ești împodobită cu atâtea fapte creștinești, care ai stins chiar de pe acum bolțile cerului, frica aceasta nu te poate deloc tulbura. De aceea, vorbind cu tine, voi cânta alt cântec, voi atinge altă coardă, pentru că frica de judecata viitoare nu poate să te tulbure, după cum nu-i tulbură nici pe îngeri. Voi schimba dar cuvântul, dar schimbă-te și tu o dată cu cuvântul! Gândește-te la răsplățile faptelor tale, la premiile cele strălucite, la cununile cele frumoase, la dansul cel împreună cu fecioarele, la chemările cele sfinte, la cămara de nuntă cea cerească, la moștenirea împreună cu îngerii, la îndrăznirea și vorbirea cu Mirele, la candelele acelea minunate, la bunătățile care covârșesc și mintea și cuvântul.

4.a. Nu ține, însă, de rău cuvintele mele, că te-am așezat în ceata cea sfântă a fecioarelor, pe tine care trăiești în văduvie! M-ai auzit de multe ori vorbind, și în public și în particular, ce înseamnă fecioria și că o femeie care a arătat multă credință în celelalte virtuți nu poate fi împiedicată să fie rânduită în ceata fecioarelor, dar mai bine spus, chiar să le întreacă cu multă prisosință. De aceea, și Pavel când a vorbit de feciorie, n-a numit fecioară pe aceea care nu știe de nuntă, care n-a avut legătură cu bărbat, ci pe aceea care se îngrijește de cele ale Domnului[56] Însuși Hristos arată cu cât e mai

[56] *I Corinteni* 7, 34.

mare milostenia decât fecioria[57]; iar tu, care ții sceptrul milosteniei, de mult ți-ai împletit cununa. Hristos a scos afară jumătate din ceata aceea de fecioare, pentru că au venit fără milostenie; dar mai bine spus, pentru că n-au avut din destul; că aveau untdelemn, dar nu aveau de ajuns. Dimpotrivă, pe cei care au venit fără virtutea fecioriei, dar au venit încărcați cu virtutea milosteniei, i-a primit cu multă cinste, i-a numit binecuvântații Părintelui Lui, i-a chemat la El, le-a dăruit moștenirea împărăției și i-a strigat în auzul întregii lumi; nu s-a ferit de a spune în fața îngerilor și a întregii zidiri că ei L-au hrănit și ei L-au găzduit[58].

b. Aceste fericite cuvinte le vei auzi și tu atunci, te vei bucura atunci și tu cu multă prisosință de această răsplătire. Dacă numai pentru milostenie atât de mari își sunt răsplățile, atât de frumoase cununile, atât de multă e strălucirea și atât de mare cinstea și slava – fără să mai vorbesc de celelalte virtuți – ce iertare poți avea că, în loc să prăznuiești chiar de aici, în loc să salți, să dănțuiești și să te încununezi, tu te frământi și te întristezi că cutare și-a pierdut mințile, că cutare s-a aruncat în prăpastie, și înlesnești astfel atacul diavolului împotriva sfântului tău suflet? Și doar până acum n-ai încetat a-l sfâșia pe diavol.

c. Cine poate vorbi de marea, îndelungata și felurita ta răbdare? Ar fi de ajuns, oare, cuiva o cuvântare întreagă, o istorie lungă ca să povestească toate suferințele tale din copilărie și până acum, pe care le-ai îndurat de la ai tăi și de la străini, de la prieteni și de la dușmani, de la cei înrudiți cu tine și de la cei cu care n-aveai nici o legătură de rudenie, de la cei puternici și de la oameni de nimic, de la dregători și de la oameni de rând, de la clerici? Dacă cineva ar vrea să înșire fiecare din aceste suferințe, una câte una, ar scrie o istorie întreagă.

d. Iar dacă cineva ar vrea să vorbească de celelalte chipuri ale acestei virtuți, să vorbească nu de suferințele îndurate de la alții, ci de acelea pe care ți le-ai făcut singură, va găsi că ești mai tare ca piatra, ca fierul și ca diamantul! Ți-ai supus trupul tău slab și plăpând, crescut în tot felul de desfătări, la atâtea suferințe că nu se deosebește întru nimic de unul mort. Ți-ai pricinuit atât de multe

---

[57] *Matei* 25, 1–11.
[58] *Matei* 25, 34–36.

boli, că nu mai are putere nici ştiinţa doctorilor, nici doctoriile, nici îngrijirca! Trăieşti într-o continuă suferinţă.

5.a. Câte cuvinte nu i-ar trebui unuia care ar vrea să vorbească de înfrânarea ta la masă şi de răbdarea ta în privegherile de noapte. Dar mai bine spus, când e vorba de tine nici nu se poate vorbi de înfrânare şi de răbdare! Trebuie găsit acestor virtuţi alt nume cu mult mai mare. Spunem că un om rabdă şi se înfrâneză, când biruie pofta care îl supără. Tu, însă, n-ai ce să birui. Cu multă pornire te-ai năpustit de la început împotriva cărnii şi ai stins poftele ei; n-ai înfrânat calul, ci i-ai legat picioarele, l-ai aruncat la pământ şi l-ai lăsat nemişcat.

b. La început te înfrânai, acum ai ajuns la nepătimire. Nu te mai tulbură pofta desfătării cu mâncăruri şi băuturi, aşa că nu mai ai de biruit atacurile ei. O dată ce ai alungat pofta şi n-ai mai lăsat-o să intre în trup, ţi-ai învăţat pântecele să mănânce şi să bea, atâta cât să nu moară de foame şi că nu merite osândă. De aceea nu numesc aceasta nici post, nici înfrânare, ci ceva mai mult decât aceasta.

c. Acelaşi lucru şi cu privegherile tale sfinte. După ce ţi-ai stins pofta de mâncare şi de băutură, ţi-ai stins odată cu ea şi pofta de somn. Că hrana este mâncarea somnului. Pofta aceasta ai biruit-o în alt chip; la început ai silit firea şi stătea neadormită nopţi întregi; mai pe urmă privegherea a ajuns un obicei, ţi-a intrat în sânge. După cum pentru alţii este ceva firesc să doarmă tot aşa pentru tine să priveghezi. Minunate şi pline de uimire sunt aceste lucruri privite chiar numai în sine; dar dacă ar cerceta cineva şi timpul când au fost săvârşite, că au fost săvârşite în vârstă fragedă, că n-ai avut nici un dascăl care să te înveţe, că erai înconjurată de mulţime de oameni, care te puteau face să te poticneşti, că au fost săvârşite de un suflet ieşit dintr-o casă necredincioasă trecută acum la adevăr, şi într-un trup femeiesc şi cu totul plăpând din pricina strălucirii neamului strămoşilor şi a luxului în care a trăit, câte oceane de minuni n-ar găsi, dacă ar deschide pe fiecare din ele? De asta nici nu fac pomenire de celelalte fapte mari, de smerenie, de dragoste şi de celelalte virtuţi ale sfântului tău suflet. Dar numai ce le-am pomenit şi le-am spus numele, că a şi izvorât mintea mea iarăşi mii de izvoare; şi dacă m-aş sili să vorbesc ca şi de cele de mai înainte, numai în parte de felurile lor, dar mai bine spus, de temeiurile lor, aş lungi la nesfârşit cuvântul.

d. Nu vreau, pentru ca nu cumva alunecând pe un ocean nesfârşit, să mă depărtez de subiectul de care mi-am propus să vorbesc. Dacă n-aş avea de gând acum să-ţi smulg din rădăcini tristeţea, cu drag aş vorbi de virtuţile tale, cu drag aş călători pe acest nesfârşit ocean, dar virtuţile tale, că fiecare din aceste căi dă iarăşi naştere la un ocean: fie răbdare, fie smerenie, fie milostenia cea în multe chipuri, care s-a întins chiar până la marginile lumii, fie dragostea, care întrece în căldură nenumăratele cuptoare, fie priceperea cea nesfârşită, plină de mult har, care depăşeşte măsurile firii. Iar dacă ar vrea cineva să vorbească de faptele creştineşti născute din ele, s-ar asemăna cu unul care ar vrea să numere valurile mării.

6.a. De aceea, lăsând la o parte aceste nesfârşite oceane, voi încerca să arăt leul după unghiile lui. Voi vorbi puţin despre îmbrăcămintea ta, despre hainele cu care te îmbraci. Într-adevăr, felul cum se îmbracă cineva pare a fi un lucru de foarte mică însemnătate; dar dacă îl cercetezi bine vei vedea că e de foarte mare însemnătate, că are nevoie de un suflet de creştin, care să calce în picioare pe toate cele lumeşti şi să zboare chiar până la cer.

b. De aceea, nu numai în Noul Testament, ci şi în Vechiul Testament, când Dumnezeu conducea neamul omenesc prin umbre şi închipuiri, când îngăduia ca oamenii să-şi ducă mai trupeşte viaţa, când nu se vorbea încă deloc de cele cereşti şi nici nu se pomenea de cele viitoare, când nu erau tainele credinţei care stăpâneşte acum, li se dădeau evreilor legi mai simple şi mai trupeşti: ei bine, chiar atunci Dumnezeu interzicea cu multă străşnicie dragostea oamenilor de a se îmbrăca cu haine frumoase, iar profetul Isaia le grăieşte aşa: „Acestea zice Domnul către fetele căpeteniilor din Sion: Pentru că s-au înălţat fetele lor şi au umblat cu grumajii ridicaţi pentru că fac semne cu ochii, pentru că cu păşitul picioarelor îşi târăsc hainele, iar cu picioarele joacă, va smeri Domnul pe fetele căpeteniilor Sionului, va dezveli chipul lor şi va lua slava îmbrăcămintelor lor[59]; şi-ţi va fi în loc de miros plăcut praf, în loc de brâu te vei încinge cu funie, în loc de podoaba capului tău, vei avea chelie pentru faptele tale şi în loc de haină de porfiră te vei îmbrăca în sac[60]. Acestea-ţi vor fi în loc de podoabă. Ai văzut ce mânie nespusă? Ai văzut ce pedcapsă şi osândă cumplită? Ai văzut ce robie crudă? Asta să te

---

[59] *Isaia* 3, 15–17

[60] *Isaia* 3, 23

facă să te gândeşti la mărimea păcatului. Iubitorul de oameni Dumnezeu n-ar fi adus peste fiiccle Sionului o pedeapsă atât de cumplită, dacă păcatul care atrage pedeapsa n-ar fi fost cu mult mai mare.

c. Iar dacă păcatul acesta este mare, atunci e lămurit că şi virtutea contrară acestui păcat este foarte mare. De asta şi Pavel, vorbind femeilor din lume, nu numai că le opreşte să poarte aurării, ci nici nu le lasă să se îmbrace cu haine scumpe[61]. Ştia Pavel, ştia bine că aceasta este o boală cumplită a sufletului, boală cu greu de înlăturat; ştia Pavel că acesta este un semn foarte mare al unui suflet stricat, al unui suflet care are nevoie de multă filozofie. Şi cu această patimă nu numai femeile din lume, ccle care sunt căsătorite cu bărbaţi şi care nu primesc cu uşurinţă aceste sfaturi, ci şi femeile care par că au îmbrăţişat viaţa monahală, care şi-au ales soarta de a trăi în ceata fecioarelor.

Multe din acestea, după cc au biruit trupul şi după ce au mers în curăţenie pe drumul fecioriei, după cc în această privinţă duc viaţă îngerească şi au arătat în trup muritor semnele prevestitoare ale învierii – că spune Hristos că în veacul acela „nici nu se însoară, nici nu se mărită“[62] – după cum s-au luat la întrecere cu puterile ccle netrupeşti, străduindu-se să ajungă la nestricăciune într-un trup stricăcios; după ce săvârşesc cu fapta lucruri de care mulţi nici nu vor să audă, după ce au alungat pofta trupului ca pe un câine rău care atacă mereu, după ce au potolit marea înfuriată şi călătoresc liniştite printre valuri sălbatice, având vânt prielnic pe un ocean tare neliniştit, după ce stau în cuptorul poftei trupeşti şi nu se ard, ci calcă peste cărbunii accştia ca pe lut, ei bine, femeile acestea sunt biruite în chip ruşinos şi jalnic de pofta de a se împodobi cu podoabe şi a se îmbrăca cu haine scumpe; au putut birui pofte mai mari, dar au fost înfrânte de pofta asta.

7.a. Atât de greu lucru este fecioria şi are nevoie de atâta osteneală, că Hristos când s-a pogorât din ccr ca să facă pe oameni îngeri, ca să sădească pe pământ vieţuirea cea de sus, nici n-a cutezat să poruncească fecioria, nici să o pună în rândul legilor, ci a legiuit să mori – este oare ceva mai greu ca asta? – a legiuit să te răstigneşti necontenit[63], să faci bine duşmanilor[64], dar n-a legiuit să tră-

---

[61] *I Timotei* 2, 9.
[62] *Luca* 20, 35.
[63] *Matei* 16, 24–26.
[64] *Luca* 6, 27.

ieşti în feciorie; a lăsat virtutea asta la voia ascultătorilor, spunând : „Cine poate să înţeleagă, să înţeleagă“[65]. Grea este povara fecioriei, anevoioase sunt luptele ei, pline de sudoare ostenelile, iar drumul acestei virtuţi plin de mari prăpăstii.

b. Şi o arată asta bărbaţii din Vechiul Testament, care au săvârşit atât de multe fapte mari! De pildă, Moise, bărbatul acela vestit, capul profeţilor, prietenul adevărat al lui Dumnezeu, care s-a bucurat de atâta îndrăznire înaintea lui Dumnezeu, încât a scăpat de mânia dumnezeiască şase sute de mii de oameni vrednici de pedeapsă; bărbatul acesta mare şi cu astfel de însuşiri a poruncit mării, a despărţit marea, a despicat piatra, a schimbat văzduhul, a prefăcut apa Nilului în sânge, a pus împotriva lui Faraon oştire de broaşte şi de lăcuste, a dat altă rânduială întregii zidiri, a făcut şi alte nenumărate minuni, a săvârşit multe fapte de virtute şi a strălucit şi în una şi în alta, dar n-a putut nici să caute măcar la luptele fecioriei, ci s-a căsătorit, şi-a luat femeie, şi şi-a găsit în căsătorie siguranţa vieţii; n-a îndrăznit să se avânte pe oceanul fecioriei, temându-se de valurile de acolo.

Patriarhul Avraam, apoi, prcotul copilului său, a putut să-şi biruie tiranicul glas al sângelui, a putut să-şi ucidă copilul, pe Isaac fiul său, în floarea vârstei, în puterea tinereţii, pe fiul său unulnăscut, pe fiul lui adevărat, dar mai presus de orice nădejde[66], plin de virtuţi, singurul lui sprijin la adânci bătrâneţe; a putut să-l ia cu el sus în munte şi să-l ia când avea dc gând să facă o astfel de faptă; a putut să clădească jertfelnicul, să pună lemne, să aşeze jertfa pe jertfelnic, să pună mâna pe cuţit şi să întindă cuţitul spre gâtul copilului[67]. Şi l-a întins şi s-a umplut de sânge, bărbatul acela tare ca diamantul, dar, mai bine spus, mai tare ca diamantul; pentru că diamantul e tare prin natura lui, pe când Avraam a imitat tăria naturală a diamantului prin voinţa sa de credincios, a arătat prin fapte nepătimirea îngerilor. Ei bine, un om care a putut duce la sfârşit o faptă atât de mare, n-a cutezat să-şi înfrângă firea ca să înfrunte nevoinţele fecioriei, ci s-a temut chiar de luptă şi a căutat mângâierea dată de căsătorie.

---

[65] *Matei* 19, 12.
[66] *Facere* 17, 16-19
[67] *Facere* 22, 1-10

8.a. Vrei să-ți adaug la cei amintiți mai sus și pe Iov, pe bărbatul acela drept, sfânt, cinstitor de Dumnezeu, care să abțină de la orice rău? Iov acesta a zdrobit fața diavolului; a golit tolba diavolului fiind lovit, nu lovind. A fost săgetat necontenit de diavol și a răbdat tot felul de încercări; și fiecare era foarte puternică. S-au abătut asupra unui singur trup și au cuprins un singur suflet, tot ceea ce pare și este în adevăr nenorocire în viața aceasta: sărăcia, boala, moartea copiilor, atacurile dușmanilor, nerecunoștința prietenilor, foametea, dureri fără capăt în trup, ocări, bârfeli, nume rău. Și ceea ce-i mai cumplit e că pe neașteptate l-au lovit toate aceste nenorociri.

b. Iată ce vreau să spun: Un om născut sărac și crescut într-o casă săracă, pentru că este desprins și învățat cu sărăcia, îndură cu ușurință povara sărăcici, dar un om, căruia îi curg în jurul său bani cu nemiluita, care are bogăția mare, nu poate îndura cu ușurință schimbarea, dacă ajunge pe neașteptate sărac. Nefiind desprins cu sărăcia, i se pare mai grozavă când îl lovește pe negândite. O altă pildă: un om de rând, născut din oameni de rând, care a trăit disprețuit toată viața lui, nu se tulbură tare dacă e ocărât și insultat; dar un om, care se bucură de slavă, care-i însoțit totdeauna de alai de oameni, al cărui nume este pe buzele tuturor, care-i vorbit de bine de toți, va suferi la fel cu bogatul sărăcit pe neașteptate, de-și pierde slava și coboară printre oamenii de rând. La fel, un tată care-și pierde copiii, și chiar pe toți, dar nu în același timp, se mângâie de cei morți cu cei rămași; durerea este mai mică dacă se scurge timp între durerile pricinuite de moartea copiilor; când a venit durerea cea nouă, durerea cea dintâi e adormită și dispărută; iar lucrul acesta micșorează cu puțin durerea.

c. Ei bine, Iov a văzut moartea tuturor copiilor săi într-o clipită de vreme; și o moarte groaznică de tot. Moartea le-a fost și silnică și înainte de vreme, iar timpul și locul au mărit jalea; era în timpul mesei și într-o casă deschisă străinilor; și casa le-a fost mormânt. Ce ai putea spune apoi de foamea aceea nemaiauzită și nemaivăzută îndurată de Iov, cu neputință de tălmăcit prin cuvinte? Cum să o numesc, de voie sau fără de voie? Nu știu cum să-i spun, nici nu-i găsesc un nume acestui fel de suferință nemaiîntâlnită.

d. Iov nu se putea apropia de masa întinsă și nu se putea atinge de bucatele care i se puneau în față, pentru că mirosul greu care ieșea din rănile trupului lui îi tăia pofta de mâncare și-i făcea scârbă

de bucate. Asta voia să arate Iov prin cuvintele: „Cu scârbă mă uit la mâncările mele“[68]. Foamea îl silea să se atingă de bucate, dar mirosul greu care ieşea din trupul lui biruia silnicia foamei. De asta am spus că nu ştiu cum să numesc foamea lui Iov. De bună voie? Dar voia să guste din cele ce i se puneau înainte. Fără voie? Dar mâncarea îi stătea în faţă şi nimeni nu-l oprea să mănânce! Cum aş putea povesti suferinţele lui, izvoarele de viermi, puroiul care curgea din răni, ocările prietenilor, dispreţul slugilor? „Nu m-au cruţat slugile mele, spunea el, în faţă mă scuipau“[69]. Cum voi putea povesti de cei care îl atacau, care se năpusteau asupra lui? „Cei pe care nu-i socoteau vrednici să fie câini turmelor mele – spunea el – aceia se năpusteau asupra mea şi nişte oameni de nimic îmi dau sfaturi“[70]. Nu-ţi par cumplite toate acestea? Şi sunt într-adevăr cumplite!

e. Să-ţi vorbesc şi de capul nenorocirilor lui, de cea mai mare suferinţă, care îl înăbuşea mai ales? Ceea ce mai cu seamă îl înăbuşea era furtuna tulburărilor din sufletul său; conştiinţa lui curată îi tulbura mai cu seamă sufletul, îi întuneca gândirea, îi buimăcea mintea. Cei care se ştiu cu multe păcate pe cuget, de suferă vreo nenorocire, pot găsi o pricină a celor ce li se întâmplă: se gândesc la păcatele lor şi pun capăt tulburării pricinuite de îndoială. La fel cei care nu se ştiu cu nimic pe cuget, care sunt plini de fapte bune, dar cunosc învăţătura despre înviere, dacă suferă vreo nenorocire, gândindu-se la răsplăţile de după înviere, ştiu că nenorocirile ce li se întâmplă sunt lupte şi pricini de mii şi mii de cununi. Iov, însă, fiind drept şi neştiind nimic despre înviere, era frământat tocmai de aceea că nu ştia pentru ce suferă; era mai chinuit de nedumerirea aceasta decât de durerile pricinuite de viermi şi de răni.

Şi ca să vezi că lucrurile sau aşa, este aceea că Iov a răsuflat uşurat când iubitorul de oameni Dumnezeu l-a învrednicit să-i spună pricina suferinţelor sale: „S-au îngăduit toate acestea ca să arăţi că eşti drept“. A răsuflat uşurat, ca şi cum n-ar fi suferit nimic. Asta se vede din cuvintele rostite de el. Totuşi, chiar înainte de a afla pricina suferinţei sale, Iov a suferit, dar a îndurat nenorocirile cu curaj; iar după ce a pierdut totul a rostit acele minunate cuvinte: „Domnul a

---

[68] *Iov* 6, 7.
[69] *Iov* 30, 10.
[70] *Iov* 30, 1

dat, Domnul a luat; cum a hotărât Domnul, aşa s-a întâmplat; fie numele Domnului în veci binecuvântat"[71].

9.a. Dar mi se pare că, furat de dragostea pentru acest bărbat, m-am depărtat de subiect; am să mă întorc, însă, după ce voi mai adăuga câteva cuvinte.

Bărbatul acesta atât de mare şi cu atâtea însuşiri, care a călcat în picioare atâtea nevoi ale firii, n-a îndrăznit, nici el, să intre în stadiul luptelor fecioriei, ci s-a căsătorit şi a ajuns tată a atâtor copii. Aşa de mare e greutatea fecioriei, aşa de cumplite sunt luptele, aşa de multe sudorile! E nevoie de mare tărie!

b. Ei bine, multe femei care au fost biruitoare în luptele fecioriei, n-au putut birui patima împodobirii cu haine frumoase, ci au fost înfrânte, doborâte la pământ mai mult decât femeile din lume. Nu-mi spune mie că nu-şi pun podoabe de aur, că nu se îmbracă cu haine de mătase, brodate cu aur, că n-au coliere bătute în pietre scumpe. Ceea ce este mai cumplit decât toate, ceea ce arăta cu covârşire boala lor şi tirania patimii lor, este că se străduiesc şi se silesc cu hainele lor simple să întreacă în eleganţă pe femeile îmbrăcate în haine de mătase şi împodobite cu bijuterii de aur şi să arate mai plăcute la înfăţişare decât acelea. După părerea lor săvârşesc un lucru indiferent, dar, după cum îl arată natura, pierzător de suflet, vătămător şi cu prăpastie adâncă.

c. De asta tu trebuie să fii lăudată de mii şi mii de guri că, trăind în văduvie, ai biruit cu atâta uşurinţă o patimă care doboară pe fecioare. Şi lucrul acesta l-a arătat adevărul lucrurilor. Nu te admir numai pentru că eşti nespus de simplă în îmbrăcăminte, mai simplă chiar decât cerşetorii, ci şi pentru că nu ţi-s căutate, nici prefăcute, nici mersul, nici încălţămintea, nici îmbrăcămintea. Toate acestea sunt semne de virtute, care zugrăvesc pe dinafară credinţa strânsă în sufletul tău. „Îmbrăcămintea bărbatului, spune Scriptura, râsul dinţilor, călcătura piciorului ne spune cine este"[72]. Dacă n-ai fi aruncat la pământ şi n-ai fi călcat în picioare, ca nimeni altul, gândurile pământeşti ale luxului, n-ai fi ajuns să le disprețuieşti atâta, n-ai fi biruit, n-ai fi alungat, cu atâta tărie, păcatul acesta foarte cumplit.

d. Nimeni să nu-mi aducă vina că exagerez, pentru că am numit foarte cumplit păcatul acesta. Dacă femeile evreilor, chiar în

---

[71] *Iov* 1, 21.

[72] *Isus Sirah* 29, 27

vremea legii, primeau o pedeapsă atât de mare pentru păcatul acesta, ce iertare mai pot avea femeile acelea care sunt datoare să ducă o viețuire cerească, care trebuie să imite viața îngerilor, femeile care trăiesc pe vremea harului, când ele săvârșesc acest păcat cu mai multă străşnicie?

e. Când vezi o fecioară îmbrăcată în haine moi, în haine cu trenă, îmbrăcămintea osândită de profet, cu mersul legănat, aruncând cu glasul, cu privirea şi cu îmbrăcămintea cupa cu otravă în ochii celor ce se uită la ea cu desfrânare, săpând prăpăstii sub picioarele trecătorilor şi întinzându-le curse, poți să o mai numeşti călugăriță pe călugărița asta? Nu trebuie s-o numeri printre desfrânate? Nu sunt tot atât de ademenitoare acestea ca şi acelea? Că acelea pretutindeni îşi întind aripile plăcerii. De aceea te fericesc, de aceea te admir, că ai scăpat de toate acestea! Ai arătat, şi în această privință, că ți-ai mortificat trupul; nu ți l-ai înfrumusețat, ci i-ai dat tăria unui trup tânăr; nu l-ai împodobit, ci l-ai înarmat.

10.a. Dar pentru că deocamdată am arătat leul după gheare, şi asta numai în parte – pentru că nici despre virtutea asta a ta n-am spus tot ce trebuie şi pentru că, după cum spuneam mai sus, mă tem să intru în oceanele cele fără margini ale celorlalte virtuți ale tale, şi pentru că nici nu mi-am pus în gând de altfel să fac lauda sfântului tău suflet, ci să dau leac de mângâiere – haide să revin la cele spuse mai înainte. Ce spuneam mai înainte? Spunem să încetezi de a te mai gândi la ce a păcătuit cutare, la ce a greşit cutare, ci să te gândeşti necontenit numai la nevoințele tale, la stăruința ta, la răbdarea ta, la postul tău, la rugăciunile tale, la privegherile tale cele sfinte, la înfrânarea ta, la milostenia ta, la iubirea ta de străini, la feluritele, desele şi cumplitele tale încercări. Gândeşte-te că din frageda vrâstă până în ziua de azi n-ai încetat să hrăneşti pe Hristos când era flămând, să-I dai să bea când era însetat, să-L îmbraci când era gol, să-L primeşti când era străin, să-L cercetezi când era bolnav, să te duce cu El când era legat. Gândeşte-te la oceanul dragostei tale care s-a întins atât de mult, că a ajuns cu atâta iuțeală chiar până la marginile lumii. Casa ta nu era deschisă numai celui ce-ți călca pragul, ci mulți de pe tot întinsul pământului şi mării s-au bucurat de dărnicia iubirii tale de străini. Adună cu mintea toate aceste fapte bune! Bucură-te şi te veseleşte, nădăjduind la cununile şi răsplățile lor!

b. Iar dacă doreşti să vezi pedepsiți pe nelegiuiții aceştia de acum, pe setoşii aceştia de sânge, pe cei ce au săvârşit fapte cu mult

mai cumplite decât acestea, află că vei vedea atunci şi asta. Şi Lazăr a văzut pe bogat prăjit la foc[73]. Da, din pricina vieţii deosebite pe care au dus-o, li s-au hotărât locuri deosebite şi îi despărţea prăpastia: unul era în sânurile lui Avraam, celălalt în cuptoarele cele cu neputinţă de suferit; totuşi şi Lazăr l-a văzut pe bogat, i-a auzit glasul, i-a răspuns. Aşa se va întâmpla şi cu tine atunci.

c. Dacă a primit o pedeapsă aşa de grea bogatul acela nemilostiv care a trecut cu nepăsare pe lângă suferinţa unui singur om, dacă unuia care face pe altul să cadă îi este de folos să-şi atârne o piatră de moară de gât şi să se înece în mare[74], ce pedeapsă crezi că vor primi atunci ciumaţii aceştia, setoşii aceştia de sânge, care au dus la cădere atâta lume, care au răvăşit atâtea Biserici, care au umplut pe toate de tulburare şi de frământare, care au întrecut în cruzime şi neomenie pe tâlhari şi pe barbari, care atât de tare au fost înnebuniţi de diavolul, căpetenia lor, şi de demoni, împreună-lucrătorii lor, că au făcut de râs în faţa evreilor şi a păgânilor învăţătura noastră creştinească, cutremurătoare, plină de sfinţenie şi vrednică de Cel Ce a dat-o, ce pedeapsă crezi că vor primi atunci aceştia care au înecat mii şi mii de suflete, care au pricinuit naufragii în întreaga lume, care au aprins atâta vâlvătaie, care au sfâşiat trupul lui Hristos, care au împrăştiat pretutindeni mădularele Lui? „Voi sunteţi, spune Scriptura, trupul lui Hristos şi mădularele în parte"[75]. Dar mai bine spus, pentru ce să mă străduiesc să înfăţişez nebunia lor, când cu cuvântul nu se poate tălmăci? Ce pedeapsă vor suferi atunci ciumaţii şi setoşii aceştia de sânge?

d. Dacă cei care n-au hrănit pe Hristos când a flămânzit au fost pedepsiţi cu focul cel nestins împreună cu diavolul, gândeşte-te ce pedeapsă vor primi cei ce au înfometat cete de călugări şi călugăriţe, care au dezbrăcat pe cei îmbrăcaţi, care nu numai că n-au primit pe cei străini, dar i-au alungat, care nu numai că n-au cercetat pe cei bolnavi, dar le-au mai şi mărit boala, care nu numai că n-au văzut pe cei legaţi, dar au făcut să fie aruncaţi în închisoare şi cei liberi! Atunci îi vei vedea pe aceştia prăjiţi pe foc, arşi, legaţi, scrâşnind din dinţi, vărsând lacrimi, plângând fără de folos, căindu-se în zadar şi fără câştig, ca şi bogatul acela. Te vor vedea şi ei încununată în

---

[73] *Luca* 16, 23.
[74] *Matei* 18, 6.
[75] *I Corinteni* 12, 27.

locul acela fericit pe care l-ai moştenit, dănţuind împreună cu îngerii, împărăţind împreună cu Hristos! Vor striga tare, vor plânge, se vor căi de nelegiuirile săvârşite, vor adăuga rugi lângă rugi, îţi vor pomeni de milă şi de iubire de oameni, dar fără de folos.

11.a. Gândeşte-te la toate acestea! Cântă-le necontenit la urechea sufletului tău şi vei putea împrăştia praful acesta. Dar pentru că, după părerea mea, este şi altceva care te îndurerează, haide să dăm un leac şi acestor gânduri pline de durere şi prin cele ce am spus mai înainte şi prin cele ce am să spun acum. Ştiu că te îndurerează nu numai nenorocirile şi necazurile de acum, ci şi aceea că eşti despărţită de nimicnicia mea. Şi asta te face să plângi necontenit şi să spui tuturora: „Nu mai auzim glasul acela, nu ne mai bucurăm de predicile lui; suntem osândiţi la foamete. Ameninţarea cu care ameninţase odinioară Dumnezeu pe evrei, o îndurăm noi acum; nu suferim de foame de pâine, nici de sete de apă, ci de foame de dumnezeiască învăţătură“[76].

b. Ce voi răspunde acestor cuvinte? Îţi voi răspunde că în lipsa mea poţi vorbi cu mine, citind cărţile mele. În ce mă priveşte mă voi strădui, dacă reuşesc să am curieri, să-ţi trimit dese şi lungi scrisori. Iar dacă vrei să auzi cuvânt chiar din gura mea, poate că va fi asta şi mă vei vedea iarăşi, cu ajutorul lui Dumnezeu. Dar mai bine spus, nu mă vei vedea iarăşi, cu ajutorul lui Dumnezeu. Dar mai bine spus, nu poate, ci neîndoielnic. Îţi aduce aminte că n-am spus aceste cuvinte în zadar, nici ca să te înşel şi că nu ştiu ce spun. Da, vei auzi şi prin viu grai, ceea ce-ţi spun acum în scris.

c. Iar dacă te supără întârzierea, gândeşte-te că nici asta nu ţi-i fără de folos. Vei avea mare răsplată dacă ştii să rabzi, dacă nu rosteşti cuvânt nesocotit, dacă dai slavă lui Dumnezeu pentru acestea, după cum şi faci. Nu-i mică lupta asta! Ai nevoie de suflet de tânăr, de minte de creştin ca să înduri despărţirea de un suflet pe care-l iubeşti. Cine spune asta? Cel care iubeşte sincer, cel care cunoaşte puterea dragostei, ştie ce spune.

d. Dar ca să nu umblăm mult în căutarea unor prieteni sinceri – lucru atât de rar – să alergăm la fericitul Pavel. El ne va spune cât e de mare lupta aceasta şi de ce fel de suflet are nevoie. Pavel acesta, care s-a dezbrăcat de carne, care a lepădat trupul, care a umblat prin toată lumea aproape cu sufletul gol, care a izgonit din minte

---

[76] *Amos* 8, 11.

orice patimă, care imitase nepătimirea puterilor netrupeşti, care locuia pe pământ cum ar fi locuit în cer, care stătea sus cu heruvimii, care lua parte cu ei la cântarea aceea tainică, a îndurat pe toate celelalte cu uşurinţă, ca şi cum le-ar fi suferit într-un trup străin, a îndurat temniţele, lanţurile, arestările, bătăile, ameninţările, moartea, lovirile cu piatră, cufundările în adânc, tot felul de pedepse[77]; dar despărţirea de un suflet iubit atât îl neliniştea, atât îl tulbura, încât a plecat îndată din oraşul în care n-a găsit pe prietenul său pe care l-a părăsit, când nu i-au putut arăta pe cel căutat. „Şi venind în oraşul Troada, spune Pavel, pentru Evanghelia lui Hristos, şi uşă fiindu-mi, deschisă în Domnul, n-am avut odihnă în duhul meu, pentru că n-am găsit pe Tit, fratele meu, ci, lăsându-i pe ei, am plecat în Macedonia"[78].

e. Ce înseamnă asta, Pavel? Când erai legat în butuci, când erai în închisoare, când erai plin de răni, când îţi curgea sânge de pe spate, predicai, botezai, aduceai jertfă şi nu treceai cu vederea măcar pe unul care voia să se mântuiască, iar când ai venit în Troada, când ai văzut ogorul curăţit şi gata să primească seminţele, când ai găsit aria plină şi atâta uşurinţă, ai aruncat din mâini un câştig atât de mare, cu toate că veniseşi pentru el – „Veniţi, spui, în Toada pentru Evanghelie" – cu toate că nu aveai nici un potrivnic – „uşa fiindu-mi deschisă" – ai plecat îndată!

– Da, am plecat, ne răspunde Pavel. Tirania marii triste̦ţi m-a cuprins şi mult mi-a tulburat sufletul absenţa lui Tit. Atât de tare m-a stăpânit şi m-a biruit, că am fost silit să fac asta!"

Nu e nevoie să facem presupuneri că din pricina tristeţii a plecat Pavel. O aflăm chiar din gura lui Pavel. A adăugat şi pricina plecării, spunând: „N-am avut odihnă în duhul meu, pentru că n-am găsit pe Tit, ci, lăsându-i pe ei, am plecat".

12.a. Ai văzut că trebuie să dai foarte mare luptă, ca să poţi îndura în linişte despărţirea de un suflet ce ţi-i drag? Ai văzut câtă durere şi câte amărăciune pricinuieşte? Ai văzut că e nevoie de un suflet mare, de un suflet de tânăr? Lupta asta o duci şi tu acum. Cu cât lupta e mai mare, cu atât şi cununile sunt mai frumoase şi răsplata mai strălucită. Aceasta să-ţi fie mângâierea zăbavei mele şi

---

[77] *II Corinteni* 11, 23–26.
[78] *II Corinteni* 2, 12–13.

aceea că am să te văd iarăşi negreşit încununată, strigată cu slavă în gura mare şi plină de răsplata pe care ţi-a adus-o mângâierea.

Dar cei care se iubesc nu se mulţumesc numai cu legătura sufletească a dragostei; nu le e de ajuns asta spre mângâiere; au nevoie şi de prezenţa trupească; de le lipseşte, se pierde mare parte din bucurie.

b. Şi venind iarăşi la Pavel, tatăl dragostei, avem să vedem că aşa e. Scriindu-le macedonenilor, le grăia aşa: „Iar noi fraţilor, rămânând orfani de voi pentru o vreme, cu chipul, nu cu inima, ne-am sârguit mai mult să vedem cu mult dar faţa voastră; eu, Pavel, am voit să vin la voi şi o dată şi de două ori, dar ne-a împiedicat Satana[79]. De aceea nemaiputând răbda, am hotărât să rămânem în Atena singuri şi am trimis pe Timotei"[80]. Câtă putere are fiecare cuvânt! O arată cu multă claritate flacăra dragostei din sufletul său. N-a spus: „fiind despărţit de voi", nici: fiind departe de voi, ci: „rămânând orfani de voi". A căutat un cuvânt în stare să arate durerea sufletului lui. Era, e drept, tatăl tuturora, dar rosteşte cuvinte de copii orfani, care şi-au pierdut în vârstă fragedă tatăl; a voit să arate cât îi este de mare tristeţea lui.

c. Ce dureros lucru e să rămâi orfan din frageda vârstă, când vârsta nu ţi-i de nici un ajutor, când cei ce te ajută nu sunt sinceri, iar duşmanii şi uneltitorii apar pe neaşteptate; stai ca un miel în mijlocul lupilor, te sfâşie şi te atacă toţi din toate părţile. Nu se poate înfăţişa prin cuvinte mărimea acestor nenorociri. De aceea, şi Pavel, trecând pe dinaintea ochilor totul şi căutând să găsească un cuvânt care să arate pustietatea şi cumplita durere a sufletului său, s-a folosit de acest cuvânt, ca să înfăţişeze suferinţa pricinuită de despărţirea de cei iubiţi ai lui. Şi întăreşte gândul lui prin cele ce adaugă: „Am rămas orfani – spune el – nu pentru vreme îndelungată, ci pentru o vreme; am fost despărţiţi de voi, nu cu sufletul, ci numai cu chipul. Dar nici aşa nu puteam îndura durerea despărţirii. Ar fi drept – continuă Pavel – să ne mângâiem din destul că suntem legaţi sufleteşte, că suntem în inima voastră, că v-am văzut ieri şi alaltăieri; dar asta nu ne scapă de tristeţe".

d. – Dar, spune-mi, Pavele, ce vrei, ce doreşti? Ce doreşti cu atâta tărie?

---

[79] *I Tesaloniceni* 2, 17–18.

[80] *II Tesaloniceni* 3, 1-2.

– Doresc să văd chipul lor! Că ne-am sârguit mai mult să vedem fața voastră.

– Ce spui tu, marele și vestitul bărbat? Tu, pentru care lumea este răstignită și ești răstignit pentru lume[81] tu care ai scăpat de toate cele trupești și ai ajuns aproape fără de trup? Atât ai ajuns de robit de dragoste, că te-ai coborât la trupul cel de lut, la cel din pământ, la cel pătimaș?

– Da, răspunde Pavel, și nu mă rușinez să spun acestea, ci chiar mă laud cu ele. Le caut pe acestea, pentru că am în mine, ca un izvor, dragostea, mama bunătăților.

Și Pavel nu dorește numai prezența lor trupească, ci mai cu seamă dorește să vadă chipul lor. „Ne-am sârguit mai mult – spune el – să vedem fața voastră."

– Spune-mi, dorești să le vezi fața, să le vezi chipul?

– Da, răspunde Pavel. Da, doresc să le văd chipul în care sunt adunate toate simțurile. Sufletul singur legat cu alt suflet gol nu poate nici grăi, nici auzi; dar dacă mă desfăt de prezența trupească a celor pe care-i iubesc le și vorbesc și sunt auzit de el. De asta doresc să văd fața voastră, fața în care este gura care sloboade glas și-mi vestește cele din lăuntrul sufletului, în care este auzul, care primește cuvintele, în care sunt ochii, care zugrăvesc mișcările sufletului și prin care mă pot bucura mai bine de sufletul iubit.

13.a. Și ca să vezi cât de mult ardea Pavel de dorința de a-și vedea prietenii, nu s-a mulțumit să spună „ne-am sârguit mai mult", ci a adăugat „cu mare dor". Apoi, pentru că nu voia să se amestece cu ceilalți, a arătat că îi iubește mai mult decât ceilalți. După ce a spus: „Ne-am sârguit mai mult" și: „am voit să vin la voi", s-a desprins de ceilalți și, rămânând singur, a adăugat: „Eu, Pavel, o dată și de două ori". Prin aceste cuvinte a arătat că s-a străduit mai mult decât alții. În sfârșit, pentru că n-a reușit să-i vadă, nu se mulțumește cu scrisorile, ci le trimite capul, pe Timotei cel împreună cu el, care-i va fi în loc de scrisori. De asta a și adăugat, zicând: „De aceea, nemaiputând răbda"[82]. Iarăși, ce cuvânt înalt! Câtă putere are acest cuvânt! Arată dragostea lui nestăpânită. După cum unul care s-a aprins, face totul ca să scape de foc, tot așa și Pavel, aprins de dragoste, caută pe cât poate oarecare ușurare: „Nemaiputând răbda

---

[81] *Galateni* 6, 14.

[82] *I Tesaloniceni* 3, 1.

noi, am trimis pe Timotei, slujitorul Evangheliei şi împreună-lucrător cu noi[83]; am rupt pe lângă mine pe cel mai de trebuinţă mădular al meu; am schimbat durerea cu durere". Că nu îndura cu uşurinţă nici lipsa lui Timotei şi că din dragoste pentru tesaloniceni a preferat povara aceasta foarte mare, a arătat-o şi pe aceasta spunând: „Am hotărât să rămânem singuri la Atena"[84]. Ce suflet care se identifică desăvârşit cu dragostea! Sune că a rămas singur, pentru că s-a despărţit de un frate, când erau atâţia cu el!

b. Cugetă, dar, la acestea necontenit şi tu! Şi cu cât viaţa e mai plină de dureri, cu atât vei avea mai mult de câştigat dacă o înduri cu mulţumire. Aduc nespuse cununi nu numai durerile trupeşti, pricinuite de lovituri, ci şi durerile sufletului; şi durerile sufletului mai mult decât cele ale trupului, când cei loviţi le îndură cu mulţumire. După cum ai primi mari răsplăţi dacă spre slava lui Dumnezeu ai suferi cu curaj biciuirea şi sfâşierea trupului, tot aşa aşteaptă mari răsplăţi şi pentru suferinţele sufleteşti ce le înduri acum. Nădăjduieşte că ai să vezi negreşit iarăşi, că ai să scapi de durerea aceea şi ai să ai mare câştig, şi atunci şi acum, de pe urma acestei dureri.

Îţi sunt de ajuns acestea ca să te mângâie; dar mai bine spus, nu numai pe tine, ci chiar şi pe un om cu puţină minte şi cu sufletul de piatră. Dar când e vorba de atâta pricepere, de atâta bogăţie de credinţă, de atâta înălţime creştinească şi de un suflet care a călcat în picioare toate gândurile lumeşti, vindecarea e mult mai uşoară.

c. Arată-mi, dar, şi aici dragoste, ca să aibă şi scrisorile mele asupra ta mare putere; tot atâta câtă aveam când eram alături de tine. Şi mi-o vei arăta negreşti dacă aflu că ai avut un câştig oarecare de pe urma scrisorilor mele; dar mai bine spus, nu numai un câştig oarecare, ci atât de mare câştig cât doresc. Doresc să fii atât de veselă acum pe cât erai când te vedeam. De voi afla aceasta, îmi va fi şi mie mai uşoară singurătatea, în care mă găsesc. Deci, dacă vrei să mă bucur şi eu mai mult – şi ştiu că vrei să te sârguieşte mult – arată-mi că ai alungat din suflet toată povara tristeţii şi că eşti liniştită. Dăruieşte-mi această răsplată pentru prietenia şi dragostea ce ţi-o port. Ştii, doar, ştii bine, cât curaj îmi dai, de faci cc-ţi spun şi dacă-mi arăţi adevărul prin scrisori.

---

[83] *I Tesalonicem* 3, 1-2.
[84] *I Tesalonicem* 3, 1

Scrisoarea IX [85]

1.a. Pentru ce plângi? Pentru ce te chinui şi-ţi dai pedepse pe care nici duşmanii n-au putut să şi le dea, lăsându-ţi sufletul doborât de tirania tristeţii? Scrisorile pe care mi le-ai trimis prin Patrichie mi-au descoperit aceste răni ale sufletului tău. De asta sufăr cumplit şi mă întristez, că în loc să faci totul ca să-ţi alungi tristeţea din suflet, singură alergi să aduni gânduri pline de durere, să-ţi închipui cele ce nu sunt – sunt propriile tale cuvinte – şi să te chinui singură zadarnic şi fără de folos şi spre nespus de mare pagubă. Te întristezi că n-ai putut să mă muţi din Cucuz în altă parte? Ştii, dar, că în ce te priveşte ai făcut tot ce ai putut. N-au putut avea stăruinţele tale sfârşitul dorit? Asta nu trebuie să te întristeze. Poate că aşa a vrut Dumnezeu să-mi facă mai lungi căile nevoinţelor mele, ca să-mi fie cununile şi mai strălucite. Pentru ce, dar, suferi pentru acelea pentru care eu sunt încununat? S-ar cuveni să salţi, să dănţuieşti, să-ţi pui pe cap cunună, că am fost învrednicit de o soartă care depăşeşte cu mult vrednicia mea? Te întristezi din pricina pustietăţii de aici? Dar este, oare, un loc mai plăcut ca aceasta? E linişte, e pace, n-am nici o grijă; iar trupul mi-i deplin sănătos. Nu-mi pasă că oraşul n-are nici piaţă, nici prăvălii. Totul îmi curge ca dintr-un izvor. Am alături de mine şi pe episcopul de aici, pe preasfinţitul Dioscur, care face totul ca să mă simt bine. Îţi va spune şi bunul Patrichie că sunt vesel, mulţumit, că am tot ce-mi trebuie de când locuiesc aici.

b. Iar dacă plângi din pricina celor petrecute în Cezareea, apoi află că faci o faptă nevrednică de tine. Că şi acolo mi s-au împletit iarăşi cununi strălucitoare; toţi mă vorbesc de bine, toţi mă admiră şi se minunează din pricina suferinţelor îndurate la alungarea mea din Cezareea. Domnul Peanie mi-a dat ştirea că preoţii lui Faretrie sunt acolo şi că au declarat că sunt în comuniune cu noi, că n-au nimic comun cu duşmanii mei, că nu se întâlnesc cu ei şi nici nu au vreo părtăşie cu ei. Dar ca să nu-i tulburăm, nimeni să nu afle de asta. Da, cele ce mi s-au întâmplat au fost o grozăvie. Să nu fi suferit nimic mai înainte, cele suferite acolo sunt îndestulătoare să-mi pricinuiască nenumărate premii. Am fost în primejdie de moarte. Te rog, însă, ţine-le astea numai pentru tine; am să ţi le povestesc pe

[85] Scrisă în Cucuz, la sfârşitul anului 404 [= XIV, *PG* 52].

scurt, nu ca să te întristezi, ci ca să te bucuri. Acestea-mi sunt temeiurile neguțătoriei mele! Aceasta mi-i averea. Aceasta-i curățirea păcatelor mele! Să călătoresc prin mijlocul unor astfel de încercări și să-mi facă rău niște oameni, de la care nu mă așteptam.

c. Când era să intrăm în Capadocia, după ce am scăpat de Galat[86], când aproape mă amenințase cu moartea, mulți mi-au ieșit întru întâmpinare pe cale și mi-au spus: „Domnul Faretrie te așteaptă și aleargă pretutindeni ca să nu piardă întâlnirea cu tine; face tot ce-i stă în putință ca să te vadă, să te îmbrățișeze și să-ți dea dovezi de dragostea lui. A pus în mișcare și mănăstirile de bărbați și de femei". Eu, auzind aceste cuvinte, nu mă așteptam la astfel de manifestări de dragoste, ci-mi închipuiam cu totul contrariul; n-am spus, însă, nimic din gândurile mele celor ce mi-au adus aceste veşti.

2.a. Când am ajuns în Cezareea, obosit și istovit de drum, cuprins de friguri puternice, tulburat și chinuit de grele suferințe, am tras într-o casă așezată la marginea orașului și am trimis după doctori ca să-mi stingă văpaia ce mă chinuia. Că frigurile mă lăsau și mă luau. Pe lângă acestea s-au mai adăugat și greutatea drumului, oboseala, zdruncinul, lipsa de ajutoare, lipsa de cele de trebuință lipsa de doctor; istovit de oboseală, de zăduf și de nesomn, am intrat aproape mort în oraș. Atunci a venit la mine tot clerul, poporul, călugări, călugărițe, doctori; m-am bucurat de multă îngrijire din partea lor; toți căutau să mă servească, să-mi slujească. Dar eu eram chinuit groaznic de friguri, în primejdie de moarte. În sfârșit, încetul cu încetul s-au micșorat frigurile și mi-a încetat boala. Faretrie, însă, nicăieri. Aștepta plecarea mea. Nu știu pentru ce.

b. Când am văzut că boala e pe sfârșite, am vrut să pornesc mai departe, ca să ajung la Cucuz și să mă odihnesc puțin de pe urma suferințelor îndurate din pricina călătoriei. În timp ce mă pregăteam de plecare, mi s-a adus vestea că pe neașteptate o mulțime mare de isauri au năvălit în ținutul Cezareei, că au dat foc unui sat mare și că au făcut mari blestemății. La auzul acestor veşti, tribunul a luat ostașii pe care-i avea și a plecat din oraș întru întâmpinarea lor. Se temeau să nu năvălească asupra orașului. Pe toți i-a cuprins frica; toți erau înspăimântați; era în primejdie însăși patria, așa că au fost folosiți și bătrânii la apărarea zidurilor.

---

[86] Episcopul Cezareei

c. Aşa stând lucrurile, în faptul dimineţii, o hoardă de monahi – că aşa trebuie să-i numesc pentru a arăta prin acest cuvânt furia lor – a tăbărât asupra casei în care eram, ameninţând că are să-i dea foc, că are să o ardă, că are să-mi facă neplăceri, dacă nu ies din casă. Şi nici frica de isauri, nici boala care mă chinuia atât de tare şi nici altceva nu i-a făcut mai blânzi, ci erau stăpâniţi de atâta furie că au băgat frica şi în ostaşi. I-au ameninţat şi pe ei cu bătaia şi se lăudau că şi bătuseră cumplit pe mulţi ostaşi.

d. Când au auzit ostaşii asta, au venit la mine şi m-au rugat şi mi-au cerut, zicându-mi: „Chiar dac ar fi să cădem în mâinile isaurilor, scapă-ne de fiarele acestea". Când căpetenia oraşului a auzit de cele întâmplate, a alergat la casa în care locuiam, vrând să mă ajute. Călugării nu s-au plecat nici la rugăminţile lui şi el însuşi a dat înapoi. Văzând, dar, că lucrurile se încurcă rău şi neîndrăznind nici să mă sfătuiască să înfrunt o moarte sigură, nici să mă lase în casă din pricina furiei mari a călugărilor, a trimis la Faretrie, rugându-l să-mi îngăduie o zăbavă de câteva zile şi din pricina bolii şi din pricina primejdiei care mă ameninţă. Dar nici el n-a făcut ceva; dimpotrivă, a doua zi călugării au fost şi mai înverşunaţi; nici un preot nu îndrăznea să vină să mă ajute, ci ruşinaţi şi cu faţa roşie – spuneau că toate acestea se întâmplă din porunca lui Faretrie – se ascundeau, stăteau tăinuiţi şi nu răspundeau când îi chemam.

e. Dar pentru cc e nevoie să spun mai mult? Asaltat de atâta frică, aproape cu moartea înaintea ochilor, istovit de friguri – că nu scăpasem desăvârşit de durerile pricinuite de friguri – m-am aruncat în miezul zilei într-o targă şi am plecat de acolo; poporul întreg scotea strigăte de durere, bocea, blestema pe cel ce făcuse asta; toţi plângeau şi se tânguiau.

f. După ce am ieşit din oraş, câţiva clerici au ieşit şi ei pe tăcute şi m-au petrecut cu lacrimi în ochi. Auzeam pe unii spunând: „Unde îl duceţi la moarte sigură?" Unul din prietenii mei cei mai buni spunea: Fugi, te rog! Să cazi mai bine în mâinile isaurilor, numai să scapi de noi! Ori în cc mâini vei cădea, vei fi în siguranţă, dacă scapi din mâinile noastre". Buna Seleucia, soţia domnului Rufin – care mi-a dat multe îngrijiri – auzind şi văzând acestea, m-a rugat să rămân în casa ei de la ţară, la o depărtare de cinci mile de oraş; mi-a trimis oameni şi m-am dus acolo.

3.a. Dar nici acolo nu aveam să scap de duşmănia lui Faretrie, căci cum a aflat – după cum spunea Seleucia – a şi ameninţat-o.

Când m-a primit în casa sa, eu nu ştiam nimic de asta; iar când a venit la mine, mi-a ascuns-o şi a spus-o numai îngrijitorului casei, căruia i-a poruncit să-mi dea toate înlesnirile; iar dacă ar veni monahi cu gândul de a mă ocărî şi a mă bate, să strângă ţărani de pe alte moşii ale ei ca să le stea împotrivă. M-a rugat apoi să mă refugiez, în propria ei casă, care are un adăpost întărit, ca să scap de mâinile episcopului şi ale monahilor.

b. Asta nu i-am făgăduit-o, ci am rămas acolo, neştiind nimic de cele ce se puneau la cale pentru mai târziu. Dar nici hotărârea asta n-a fost îndestulătoare pentru duşmanii mei, ca să pună capăt furiei lor. Mai târziu, în miez de noapte, fără să ştiu ceva, Seleucia nemaiputând îndura ameninţările lui Faretrie – căci, după cum mi-a spus, Faretrie continua s-o ameninţe, silind-o să mă scoată şi de acolo – mi-a dat de ştire că au năvălit barbarii; i-a fost ruşine să-mi spună de silnicia pe care a îndurat-o. Şi în miez de noapte a venit la mine Evitie preotul, m-a sculat din somn şi în gura mare mi-a spus: „Scoală-te, te rog, au năvălit barbarii, sunt aproape!" Gândeşte-te ce-am simţit când am auzit asta! Şi l-am întrebat: „Ce să fac?" În oraş nu mă puteam întoarce, ca să îndur suferinţe mai mari decât acelea pe care le-aş suferi de la isauri. Aşa că am fost silit să plec.

c. Noaptea era fără lună; era miezul nopţii, beznă, întuneric adânc. Asta îmi îngreuna situaţia. Nu era nimeni lângă mine; n-aveam pe nimeni care să mă ajute; toţi mă părăsiseră. Totuşi, împins de frică, aşteptându-mi îndată moartea, m-am sculat, aşa bolnav cum eram, şi am poruncit să se aprindă luminile. Preotul însă a poruncit să le stingă, ca nu cumva barbarii, spunea el, chemaţi de lumină, să ne atace. Şi au stins şi luminile.

d. Catârul, care mă ducea pe targă, din pricina drumului tare rău, povârnit şi plin de pietre, s-a împiedicat şi a căzut în genunchi aruncându-mă la pământ; era aproape să pier; m-am sculat şi mergeam târându-mă, sprijinit de Evitie preotul, care sărise jos de pe cal. Şi aşa mergeam dus de mână; dar, mai bine spus, eram târât. Nici nu se putea merge altfel pe un drum atât de greu, prin nişte munţi greu de străbătut şi în miez de noapte.

e. Gândeşte-te ce mari erau suferinţele mele; înconjurat de atâtea rele, chinuit de friguri, fără să ştiu ce se pusese la cale împotriva mea, temându-mă de barbari, tremurând de frica lor şi aşteptând să le cad în mâini. Nu ţi se pare oare, că numai suferinţele acestea,

chiar dacă nu mi s-ar fi întâmplat nimic altceva, pot să-mi şteargă mulţime de păcate şi să-mi dea mult prilej de laudă?

f. Pricina acestor suferinţe, după părerea mea, este că îndată ce am sosit în Cezareea, marii dregători ai oraşului, vicarii, slujbaşii din conducerea oraşului, tribunii, poporul întreg, veneau în fiecare zi să mă vadă, mă înconjurau cu atenţii, mă îngrijeau ca pe lumina ochilor. Acestea îl pişcau pe Faretrie, iar invidia, care m-a alungat din Constantinopol, nu s-a depărtat de mine nici aici, după părerea mea. N-am dovezi, dar o bănuiesc. Ce-aş mai putea spune de frica şi primejdiile din timpul călătoriei? Când mi le amintesc în fiecare zi şi mi le trec pe dinaintea minţii, zbor şi salt de bucurie pentru că am adunat comoară mare. Că aşa sunt şi aşa mă simt. De aceea, te rog şi pe tine să te bucuri de toate astea, să te veseleşti, să salţi şi să slăveşti de Dumnezeu că m-a învrednicit să îndur nişte suferinţe ca acestea. De la tine să nu afle nimeni astea; dimpotrivă potoleşte pe cei ce le spun[87].

4.a. Iar dacă suferi că mai port în mine urmele suferinţelor îndurate, află că am scăpat desăvârşit de toate, că mi-i trupul mai sănătos decât atunci când locuiam în capitală. Pentru ce te temi de frigul de aici? Mi s-a pus la dispoziţie o locuinţă călduroasă; iar preasfinţitul Dioscur face tot ce-i stă în putinţă ca să nu simt deloc frigul. Dacă este să judec lucrurile după începuturi, mi se pare că aerul de aici e ca şi cel din răsărit, întru nimic deosebit de cel din Antiohia. Atât e de cald, atât e de bine întocmit!

b. Tare m-au întristat cuvintele ce mi le-ai spus: „Poate că te întristezi şi de mine că mă neglijez". Şi doar ţi-am scris, cu multe zile înainte, rugându-te să nu întreprinzi ceva ca să mă mişc de aici. M-am gândit la aceea că ai nevoie de multe cuvinte de apărare, de multe sudori şi osteneală, ca să-ţi poţi justifica acest cuvânt. Poate că în parte l-ai şi justificat când spui: „Mă gândesc la aceste lucruri atât, doar, ca să-mi măresc tristeţea". Dar iarăşi este cea mai mare greşeală că spui: „Îmi place să mă gândesc la ceea ce îmi pricinuieşte durere. În loc să faci tot ce-ţi stă în putinţă ca să pui capăt durerii, tu faci voia diavolului, mărindu-ţi tristeţea şi durerea. Nu ştii, oare, ce mare rău e tristeţea?

---

[87] În ediţia din Migne între: „nişte suferinţe ca acestea" şi: „De la tine", este următorul text: „Păstrează, te rog, ce ţi-am spus pentru tine şi nu spune nimănui, chiar dacă oamenii ar umple întreg oraşul, aruncându-se înşişi în mari primejdii".

c. Nu te mai teme de isauri! S-au întors în ţara lor. Guvernatorul provinciei a făcut totul pentru asta. Sunt în mai multă siguranţă aici decât în Cezareea. De nimeni nu mă tem ca de episcopi, afară de câţiva. În ce priveşte pe isauri deci, n-ai decât o teamă. Au plecat; o dată cu sosirea iernii stau închişi în casă; după Rusalii ar putea să iasă.

d. Cum poţi spune că nu ţi-am scris; Ţi-am trimis până acum trei scrisori lungi; una prin ostaşi, alta prin Antonie, iar a treia prin Anatolie, slujitorul tău. Mai cu seamă două din ele sunt un leac mântuitor în stare să dea curaj unui om trist, unui om poticnit şi să-l umple de veselie curată. Când le vei primi, citeşte-le adesea de la început până la sfârşit; le vei vedea puterea; vei cunoaşte singură folosul şi puterea lor tămăduitoare şi-mi vei spune cât de mult ai câştigat din ele. Am gata şi o a treia scrisoare, asemănătoare acestora; n-am vrut să ţi-o trimit acum, că m-au durut tare cuvintele ce-mi spui: „Strâng în mine gânduri de tristeţe; îmi închipui ce nu este". Cuvintele acestea nu-s vrednice de tine; mi-i ruşine şi mie de ele şi-mi acopăr faţa. Citeşte, însă, scrisorile ce ţi-am trimis şi n-ai să mai gândeşti aşa, chiar dacă ai căuta de mii de ori să te întristezi.

e. Pentru că mi-ai vorbit de episcopul Heraclide, îţi spun că-şi poate da demisia, dacă vrea, ca să scape de toate greutăţile. Nu-i rămâne altceva. Eu, cu toate că nu am făcut mare lucru, totuşi am spus doamnei Pentadia să-şi dea toată silinţa să găsească o uşurare răului. Îmi spui că ai îndrăznit să-mi destăinui durerile tale, pentru că ţi-a poruncit el. Ce îndrăzneală e asta? N-am încetat s-o spun şi nu voi înceta, că un singur lucru e dureros, păcatul numai; toate celelalte, praf şi cenuşă. Ce greutate este să stai la închisoare să fii legat cu lanţuri? Ce greutate este să suferi răul, când suferinţa răului ajunge temei de neguţătorie mare? Ce greutate e surghiunul? Ce greutate, confiscarea averilor? Toate acestea sunt cuvinte lipsite de realitate, numai cuvinte cu nume de tristeţe. Iar dacă-mi spui de moarte, află că îmi spui de o îndatorire a firii; moartea trebuie să o suferim cu toţii, chiar dacă ne-o aduce altul. Dacă-mi vorbeşti de surghiun, atunci nu-mi spui altceva decât că am prilejul să văd ţări şi oraşe multe. Iar dacă-mi vorbeşti de confiscarea averilor, apoi îmi vorbeşti de libertate, îmi spui că sunt desprins de cele de aici.

5.a. Să nu încetezi, atât cât îţi stă în putere, să te îngrijeşti de episcopul Maruta, ca să-l scoţi din prăpastie. Am nevoie de el mai cu seamă pentru cele ce am făcut în Persia. Află de la el, dacă ţi-e

cu putință, ce a făcut acolo și pentru ce s-a întors. Scrie-mi dacă i-ai dat cele două scrisori pe care i le-am trimis. Dacă vrea să-mi scrie, îi voi scrie iarăși; dacă nu vrea să-mi scrie, să-ți spună ție dacă a avut vreun rezultat bun acolo și dacă are să reușească ceva de se va mai duce. Eu pentru asta mă străduiam să mă văd cu el. Tu fă ce poți; chiar dacă toți se vor arunca cu capul în jos, tu fă-ți datoria. Că plata ta va fi desăvârșită. Apropie-ți-l, pe cât e cu putință.

b. Te rog nu uita ce am să-ți spun, ci străduiește-te cât poți de mult. Monahi marși, goți[88], printre care se ascunde mereu episcopul Serapion, mi-au adus știrea că a venit la ei diaconul Moduarie vestindu-l că a murit episcopul Unila, acel minunat bărbat, pe care l-am hirotonit și l-am trimis în Goția, unde a săvârșit multe și mari fapte. Diaconul Modularie a adus și scrisori de la regele goților, care cere să li se trimită episcop. Dar deoarece pentru îndreptarea nenorocirii ce ne amenință nu văd alt mijloc, decât zăbovirea și amânarea – căci nu-i cu putință să meargă acum cu corabia în Bosfor, nici în părțile acelea – fă-i ca să întârzie din pricina iernii. Să nu uiți să faci lucrul acesta; este vorba de un lucru de mare însemnătate. Două lucruri sunt cele care mă interesează dacă s-ar întâmpla – dare-ar Dumnezeu să nu se întâmple – unul, să numească pe episcopul goților cei care au săvârșit atât de mari rele, al doilea, să fie numit unul la întâmplare. Știi și tu că nu-și dau silința să numească un om destoinic. Iar dacă asta s-ar întâmpla – dare-ar Dumnezeu să nu se întâmple – tu știi ce-ar urma. Dă-ți pe tăcute toată silința să nu se întâmple așa ceva. S-ar face un lucru minunat dacă ar fi cu putință ca Moduarie să vină la mine în taină și fără să-l simtă cineva. Iar dacă nu-i cu putință, facă-se ce s-o putea.

c. Ceea ce se întâmplă când e vorba de bani și s-a întâmplat cu văduva, tot aceea să se întâmple și când e vorba de săvârșirea unei treburi. După cum văduva, care a dat doi bănuți, a întrecut pe cei care dăduseră mai mult, pentru că dăduse tot ce avea[89], tot așa se întâmplă și cu cei care în săvârșirea unui lucru se străduiesc din toată puterea lor; în ce-i privește, au împlinit treaba, chiar dacă nu s-a reușit nimic; își au răsplata desăvârșită.

Îi sunt dator cu multe mulțumiri episcopului Ilarie. Mi-a scris rugându-mă să-i îngădui să se întoarcă în eparhia lui ca să îndrepte

---

[88] Monahii goți erau numiți marși.
[89] *Luca* 21, 2–4

lucrurile de acolo şi că iarăşi are să revină. Pentru că prezenţa lui mi-e de mult folos – este un bărbat evlavios, statornic şi zelos – l-am rugat să revină iute după ce pleacă. Fă, dar, ca să ajungă repede şi sigur scrisoarea în mâinile lui; să nu se rătăcească. Mi-a cerut cu mult dor şi cu stăruinţă să-i scriu. Prezenţa lui mi-e de mult folos. Îngrijeşte-te mult de scrisorile mele. Dacă nu-i acolo preotul Eliade, caută un om cu cap şi priceput prin care să trimiţi prietenilor scrisorile.

Scrisoarea X [90]

1.a. Trupurile care au luptat cu friguri cumplite şi oceanele care au fost bântuite de vânturi puternice, nu scapă îndată de aceste tulburări, nici trupurile de friguri, nici oceanele de frământarea valurilor, ci treptat, încetul cu încetul. Trupurile au nevoie de mult timp ca să scape de friguri, să se facă deplin sănătoase şi să şteargă slăbiciunea lăsată de boală; apele, la rândul lor, chiar după potolirea vânturilor, se mişcă şi se frământă multă vreme; sunt purtate iarăşi cu multă furie şi au şi ele nevoie de multă vreme ca să se liniştească desăvârşit.

b. Nu fără rost pun acest început scrisorii ce-ţi trimit evlaviei tale, ci ca să cunoşti că este de neapărată trebuinţă să ţi-o trimit. Da, am pus capăt tiraniei tristeţii tale, am dărâmat cetăţuia ei prin scrisorile de mai înainte; totuşi e nevoie încă de cuvânt, ca să ţi se statorniccască în suflet adâncă pace, ca, după ce ai şters din minte amintirea tuturor tulburărilor pricinuite de tristeţe, să ai deplină şi statornică linişte şi multă bucurie.

c. Ceea ce urmăresc nu este numai să te scap de tristeţe, ci să-ţi umplu şi sufletul de multă şi continuă bucurie. Este cu putinţă dacă vrei. Că bucuria nu atârnă de legile neînduplecate ale naturii, cu neputinţă de înfrânat şi de schimbat, ci de voia noastră liberă, pe care o putem mântui cu uşurinţă. Ştii, doar, şi cred că îţi aminteşti, că mai înainte – nu s-a scurs mult timp de atunci – am rostit multe şi lungi cuvântări tocmai despre aceste lucruri; am dat atunci şi multe pilde din istorie. Da, bucuria nu stă în natura lucrurilor, ci în voinţa omului.

d. Că este aşa, se vede de acolo că mulţi oameni bogaţi socotesc viaţa cu neputinţă de trăit, pe când alţii, care trăiesc în neagră

---

[90] Scrisă în Cucuz la sfârşitul anului 404 [= III, *PG* 52].

sărăcie, sunt mai fericiți decât toți. Şi iarăşi mulți oameni, cu alai în jurul lor, încărcați de slavă şi de cinste, îşi blestemă viața, pe când alții, oameni de rând şi din oameni de rând, necunoscuți de nimeni, se socotesc mai fericiți ca mulți. Da, bucuria nu stă în natura lucrurilor, ci în voința oamenilor. N-am să încetez s-o spun mereu! Aşadar, nu te lăsa abătută, soră! Scoală-te, întinde mâna cuvântului meu, ajută-mă ca să te smulg desăvârşit din robia cea amară a gândurilor tale! Dacă nu vrei să te străduieşti cât mă străduiesc eu, doctoriile mele nu-ți sunt de folos! E de mirare că se întâmplă asta cu mine? Nici Dumnezeu, Care poate totul, nu reuşeşte când îndeamnă şi dă sfat, dacă cel sfătuit nu ascultă de spusele Lui; iar neascultarea îi măreşte şi mai mult pedeapsa. Hristos a arătat asta când a spus: „Dacă n-aş fi venit şi nu le-aş fi grăit, păcat n-ar avea; dar aşa n-au dezvinovățire pentru păcatul lor"[91]. Pentru că aşa plângea şi Ierusalimul, spunând: „Ierusalime, Ierusalime, care omori pe profeți şi ucizi cu pietre pe cei trimişi la tine! De câte ori am vrut să adun pe fiii tăi şi n-ați voit! Iată se lasă casa voastră pustie!"[92]

2.a. Cunoscându-le pe acestea, stăpâna mea prea iubitoare de Dumnezeu, luptă, străduieşte-te, sileşte-te ca să-ți fie de ajutor cuvintele mele, ca să scoți din suflet şi să alungi cu multă tărie gândurile care te tulbură şi-ți aduc atâta frământare şi nelinişte. N-am nici o îndoială că vei face aşa şi vei primi sfatul meu. Trebuie deci, să-ți făuresc săbii, lănci, arcuri, săgeți, platoşe, scut, apărători pentru fluierele picioarelor, ca să te aperi cu unele, să ataci cu altele, iar cu altele să sapi gropi, ca să ascunzi gândurile care te tulbură. Din ce voi făuri armele şi praştiile acestea, ca să nu laşi pe duşmani nici să se apropie de tine, ci să-i alungi de departe cu multă tărie? Tristețea ta îmi va da material pentru făurirea lor, dacă vom filozofa puțin despre ea, dacă vom arăta că este grea şi păgubitoare.

b. Tristețea [*athymía*] este un cuptor pentru chinuirea sufletelor, o durere nespusă, o osândă mai amară ca orice osândă. Tristețea imită viermele veninos care roade nu numai trupul, ci însuşi sufletul; o molie, care roade nu numai casele, ci şi mintea; un veşnic călău, care nu sfâşie coastele, ci slăbeşte puterea sufletului; o noapte neîntreruptă, întuneric de nepătruns, furtună, tulburare, friguri nevăzute mai pârjolitoare decât flacăra; război care nu pune jos

---

[91] *Ioan* 15, 22.
[92] *Matei* 28, 37–38.

armele, boală care orbeşte pe mulţi din cei ce văd. Soarele şi limpezimea văzduhului pare a-i stânjeni pe cei cuprinşi de tristeţe; amiaza mare le este noapte adâncă.

c. De aceea şi minunatul acela profet, ca să arate asta, spunea: „Soarele va apune pentru ei la miezul zilei"[93]. Asta nu înseamnă că dispare soarele de pe cer, că-şi întrerupe drumul lui obişnuit, ci că pentru un suflet întristat, ziua cea mai luminoasă e noaptea. Nu-i atât de întunecos întunericul nopţii, cât de întunecoasă e noaptea tristeţii; nu din pricina unor legi ale naturii, ci din pricina întunecării gândurilor. Tristeţea e groaznică, de nesuferit; chipul ei este aspru; e mai crudă decât un tiran şi nu ascultă iute de cei care încearcă să-i pună capăt. Când pune stăpânire pe un suflet e mai tare ca diamantul, dacă sufletul acela nu-i deprins cu filozofia.

3.a. Dar pentru ce e nevoie să vorbesc eu multe despre tristeţe, când poţi să te duci la cei stăpâniţi de tristeţe şi de la ei să-i cunoşti pururea? Dar mai bine spus, dacă vrei, să facem mai întâi dovada grozăviei tristeţii din altă parte.

Când Adam a săvârşit păcatul acela cumplit, când a adus osânda peste tot neamul omenesc, Adam a fost osândit la muncă[94], dar femeia care a săvârşit un păcat mai mare şi aşa de mare că păcatul bărbatului, pus faţă în faţă cu păcatul ei, nici nu mai pare păcat, că spune Apostolul: „Adam n-a fost amăgit, dar femeia fiind amăgită, a căzut în călcare de poruncă"[95] – femeia, deci, aceea care a fost amăgită şi a căzut în călcare de poruncă, ea, care a făcut băutura otrăvitoare, şi pentru ea şi pentru bărbat – a fost osândită la o durere mai mare, care întrecea cu mult durerea pricinuită de muncă. „Înmulţind voi înmulţi necazurile tale, spune Dumnezeu, şi suspinul tău; în dureri vei naşte fii"[96]. Nu-i vorba de osteneală, nu-i vorba de sudoare, nu-i vorba de muncă, ci de tristeţe şi suspin; iar pedeapsa aceasta ţine în cumpănă cât mii şi mii de osteneli şi de morţi; dar mai bine spus, e mult mai cumplită.

b. Şi doar este ceva mai rău decât moartea? Nu este, oare, moartea cel mai mare rău în ochii oamenilor? Nu pare ea înfricoşătoare, groaznică şi vrednică de mii şi mii de lacrimi? N-a spus Pavel că moartea este pedeapsa pentru cea mai mare fărădelege? Pedeapsa

---

[93] *Amos* 8, 9.
[94] *Facere* 3, 17–19.
[95] *I Timotei* 2, 14
[96] *Facere* 3, 16

aceasta, spune Pavel, se dă celor ce se apropie cu nevrednicie de Sfintele Taine, celor ce se împărtăşesc cu nevrednicie de la masa cea înfricoşătoare, grăind aşa: „Pentru aceea sunt între voi mulţi neputincioşi şi bolnavi şi mulţi au murit"[97].

c. Nu şi toţi legiuitorii osândesc la moarte pe cei ce săvârşesc mari nelegiuiri? N-a hotărât, oare, Dumnezeu în lege această pedeapsă capitală pentru marii păcătoşi? Oare nu de frica de moarte patriarhul acela vestit, care a biruit chiar glasul sângelui, a primit să dea pe femeia lui pe mâinile unor desfrânaţi, barbari, tiraniei egiptene, n-a pus, oare, el la cale fapta aceea plină de ocară, n-a îndemnat-o, oare, el pe femeia lui să joace această tragedie cumplită? Şi nici nu se ruşinează din pricina unei astfel de fapte! „Şi va fi, spune el, că dacă te vor vedea aşa de frumoasă, pe mine mă vor ucide, iar pe tine te vor cruţa. Spune-le, dar, că eşti sora mea, ca să-mi fie bine pentru tine, şi va trăi sufletul meu pentru tine"[98].

d. Ai văzut ce frică? Ai văzut ce cutremur a clătinat sufletul acela înalt, sufletul acela de filozof? Ai văzut că diamantul s-a topit din pricina firii? Patriarhul minte, spune că femeia lui este altcineva decât ceea ce este, dă singur în gura lupilor mieluşeaua. Şi ce nu pot suferi deloc bărbaţii, să-şi vadă femeia necinstită, dar mai bine spus, chiar numai bănuită, aceea şi mai mult decât aceea – că nu era numai bănuială, ci cutezată ocara – nu numai că o vede Avraam, ci o şi pune la cale şi i se pare uşoară şi de suferit fapta aceasta. Un simţământ a biruit alt simţământ, cel mai puternic pe cel mai slab, frica de moarte a biruit gelozia.

e. Tot aşa şi marele Ilie. Acesta, din pricina fricii de moarte, a ajuns fugar, hoinar, şi-a schimbat locul[99], temându-se numai de ameninţarea unei femei desfrânate şi blestemate. Omul care a închis cerul, care a făcut atâtea minuni, n-a putut îndura frica pricinuită de nişte cuvinte. Frica a zguduit atât de mult sufletul acela înalt cât cerul, că a părăsit dintr-o dată ţara şi poporul, pentru care se primejduiesc de nenumărate ori; a mers singur cale de patruzeci de zile, s-a dus să locuiască în pustie, el care avusese atâta îndrăzneală, care vorbise cu atâta libertate şi arătase atâta bărbăţie.

---

[97] *I Corinteni* 11, 30.
[98] *Facere* 12, 12–13.
[99] *III Regi* 19, 30.

f. Da, moartea e înfricoşătoare. Cu toate că ne loveşte în fiecare zi, totuşi de fiecare dată moartea cuiva ne izbeşte, ne tulbură, ne cutremură, ca şi cum atunci am vedea-o pentru întâia oară. Nici scurgerea vremii, nici vederea ei în fiecare zi nu-s în stare să ne mângâie. Tristeţea şi zdruncinarea pricinuită de moarte nu îmbătrâneşte cu timpul, ci întinereşte şi înfloreşte neîncetat; în fiecare zi frica de moarte este puternică şi vie.

g. Şi pe bună dreptate. Cum poţi să nu te cutremuri, să nu te pierzi, când vezi dintr-o dată mai mut decât pietrele pe cel care până mai ieri, alaltăieri, mergea, umbla, făcea nenumăratele treburi, stătea în fruntea nevoilor casei, ale soţiei, ale copiilor, ale slugilor, iar adeseori chiar în fruntea treburilor unor oraşe întregi, ameninţa, înfricoşa, dădea pedepse, scăpa de pedepse, făcea o mulţime de treburi în oraş şi la ţară? Mulţime de lume scoate strigăte de durere, prietenii se bat în piept, soţia îşi rupe hainele, îşi zgârie faţa, îşi smulge părul, cete de slujnice stau în jur şi bocesc cu jale, iar el nu simte nimic. Toate au dispărut dintr-o dată! Şi cugetarea şi mintea şi sufletul şi frumuseţea feţii şi mişcarea mădularelor. Au dispărut şi vin în locul lor altele groaznice şi pline de jale: muţenia, nesimţirea, stricăciunea, putreziciunea, cenuşa, pulberea, mirosul greu, pieirea desăvârşită, tot trupul schimbat în oase de nerecunoscut şi groaznice la vedere.

4.a. Şi cu toate acestea moartea, grozăvia aceasta, precum ne-o arată şi faptele din toate zilele şi spaima acelor sfinţi bărbaţi, este mai uşoară decât tristeţea. Că de aceea am vorbit atât de pe larg ca să-ţi arăt ce pedeapsă suferi în contrariul ei, dar mai bine spus, ce răsplată aştepţi, răsplată cu mult mai mare decât bunătăţile. Şi ca să vezi că acestea sunt aşa, voi merge iarăşi la cei cuprinşi de aceste simţăminte, la cei de care am fost silit să vorbesc mai înainte.

b. Când Moise a venit şi a vestit pe iudei că au să scape de necazurile din Egipt, iudeii nici n-au vrut să-l asculte; şi Legiuitorul a arătat pricina : „Şi a grăit Moise poporului şi poporul n-a ascultat pe Moise din pricina împuţinării sufletului“[100]. Iar când Domnul îi ameninţă pe iudei cu mari pedepse pentru multa lor nelegiuire, când le vorbeşte de robie, de vieţuirea în pământ străin, de foamete, de ciumă, adaugă şi această pedeapsă zicând: „Şi le voi da lor inimă

[100] *Ieşire* 6, 9

întristată şi ochi întunecaţi şi suflet istovit"[101]. Dar pentru ce trebuie să vorbesc eu de iudei, un popor neascultător, nerecunoscător, un popor rob trupului, un popor care nu ştie să filozofeze, când pot dovedi spusele mele cu pilde din viaţa bărbaţilor mari şi vestiţi? Ceata apostolilor a stat lângă Hristos trei ani; a ascultat din gura Lui multe învăţături despre înviere şi despre alte taine; au săvârşit ei înşişi minuni mari şi minunate; L-au văzut pe El atâta vreme făcând minuni; au stat la masă cu El şi au fost învăţaţi în tot chipul; ei bine, aceştia, când au auzit că le spune cuvinte pline de tristeţe, mereu se ţineau de El, atârnaţi ca şi copii de sân, mereu Îl întrebau: „Unde Te duci?"[102] Atât erau de topiţi de tirania tristeţii, atât erau de îndureraţi, că nu-l mai întrebau nimic altceva. Hristos le spunea: „Aţi auzit că merg la Cel ce M-a trimis şi voi veni la voi; şi nimeni din voi nu Mă mai întreabă: «Unde Te duci?» Dar pentru că v-am spus acestea, întristarea a umplut inima voastră".[103] Ai văzut că tirania tristeţii le-a întunecat dragostea, că i-a robit, că i-a subjugat?

ç. Ilie apoi – că n-am să-l las la o parte nici acum – după ce a plecat şi a fugit din Palestina, nemaiputând îndura tirania tristeţii – că era cumplit de întristat o arată cel ce a scris istoria vieţii lui zicând: „S-a dus unde-l trăgea inima"[104] – ascultă ce rugă îi face lui Dumnezeu: „Destul acum, Doamne! Ia-mi sufletul din mine, că nu-s mai bun eu decât părinţii mei!"[105] Îşi dorea moartea, grozăvia aceasta, pedeapsa aceasta mare, capul răutăţilor! Pe aceasta ca un har voia s-o primească. Îi era mai groază de tristeţe decât de moarte. Ca să scape de accea, fugea la aceasta.

5.a. Cu acest prilej vreau să răspund şi la o întrebare. Ştiu că doreşti răspuns la astfel de întrebări. Care-i întrebarea? Dacă Ilie socotea moartea mai uşoară decât tristeţea, atunci pentru ce şi-a părăsit şi ţara şi poporul numai ca să scape de moarte? Pentru ce atunci fuge de moarte, iar acum o caută? Ca să vezi şi de aici că tristeţea e mai grozavă decât moartea. Când îl zguduia numai frica de moarte, făcea totul ca să scape de moarte. Dar când tristeţea a pus stăpânire pe sufletul lui şi şi-a arătat puterea ei, când a început să-l macine, să-l mistuie, să-l roadă cu dinţii şi, când n-a mai putut

---

[101] *Deuteronom* 28, 65.
[102] *Ioan* 13, 36.
[103] *Ioan* 16, 5–6.
[104] *III Regi* 19, 3.
[105] *III Regi* 19, 4.

s-o îndure, atunci, da, a socotit moartea, care era mai grea ca orice, mai uşoară ca tristeţea. Tot aşa şi Iona, ca să scape de tristeţe, şi-a dorit moartea. A cerut şi el moartea, zicând: „Ia-mi sufletul meu din mine, că e mai bine pentru mine să mor decât să trăiesc“[106].

b. David arată acelaşi lucru într-un psalm pe care-l scrie vorbind fie în numele lui, fie în numele altora, care-şi plâng durerea: „Când a stat păcătosul împotriva mea, am amuţit, m-am smerit şi nici de bine n-am grăit şi durerea mea s-a înnoit. Înfierbântatu-s-a inima mea înăuntrul meu şi în cugetul meu se va aprinde foc“[107].

David a arătat că focul acela, tristeţea adâncă, e mai puternică decât moartea. De aceea, nemaiputând îndura loviturile şi durerile ei, zice: „Grăit-am cu limba mea“[108].

– Şi ce grăieşti, spune-mi!

– „Fă-mi cunoscut, Doamne, sfârşitul meu şi numărul zilelor mele care este, ca să ştiu câte zile îmi mai rămân de trăit“[109]. Rosteşte acelaşi lucru ca şi Ilie, numai cu alte cuvinte.

c. Ceea ce spune Ilie prin cuvintele: „Nu sunt mai bun decât părinţii mei“, aceea lasă şi David să se înţeleagă, când zice: „Fă-mi cunoscut, Doamne, sfârşitul meu, ca să ştiu ce-mi lipseşte“. „Pentru ce am mai fost eu lăsat pe pământ, spune el, pentru ce mai rămân, pentru ce mai trăiesc pe lumea asta, când ceilalţi au plecat?“ Şi astfel, şi David caută moartea, fie el, fie aceia în numele cărora vorbeşte; doreşte şi el să ştie timpul venirii ei: „Fă-mi cunoscut sfârşitul meu“, spune el, ca să aibă prin cunoştinţa aceasta o mare bucurie. Astfel David, din pricina neputinţei de a îndura tristeţea, focul acela care-i ardea cugetul, ajunge de doreşte un lucru groaznic, moartea. „În cugetul meu se va aprinde foc“.

d. Aşteaptă, dar, şi tu, mari răsplăţi pentru această cumplită pedeapsă pe care o înduri acum; aşteaptă multe premii, nespuse răsplăţi, cununi strălucitoare şi tare înfloritoare pentru luptele acestea ale tale atât de mari. Nu numai săvârşirea de fapte bune are multe răsplăţi, ci şi suferinţa răului. Despre asta vreau să vorbesc acum. Un astfel de cuvânt ţi-i tare de folos şi ţie şi tuturora; e în stare să îndemne la răbdare, să dea curaj inimii tale, iar sudorile suferinţelor să nu le lase să te sleiască de puteri.

---

[106] *Ioan* 4, 4.
[107] *Psalm* 38, 2-4.
[108] *Psalm* 38, 5
[109] *Psalm* 38, 5-6

6.a. Cele ce-am spus până acum au dovedit îndeajuns că tristețea este cel mai rău din toate relele, este culmea și capul nenorocirilor. Rămâne acum să pun față în față faptele bune, cu suferințele, ca să vezi bine că au răsplată nu numai faptele bune, ci și suferințele; ba răsplată foarte mare; și nu sunt răsplătite mai puțin suferințele decât faptele bune, ci, mai mult, suferințele au chiar mai mare răsplată.

b. Și dacă vrei, am să dau ca pildă pe marele atlet al răbdării, care a strălucit și în fapte bune și în suferințe, pe diamantul, pe piatra cea prețioasă, pe omul care a trăit în Avstida, dar a luminat întreaga lume cu covârșirea virtuții lui. Am să vorbesc și de faptele lui bune și de suferințele lui, ca să vezi prin ce a strălucit mai mult.

c. Care sunt faptele lui bune? „Casa mea, spune el, era deschisă celui ce venea; era liman de obște călătorilor"[110]. Aproape toate averile lui erau ale celor nevoiași. „Eram ochi celor orbi – spune el – și picior șchiopilor. Eram tată celor neputincioși; judecata, pe care n-am știut-o, am cercetat; am zdrobit măselele celor nedrepți și din mijlocul dinților le-am scos prada[111]. Pe cei neputincioși care aveau nevoie de ajutor, nu i-am refuzat și n-au plecat neajutorați[112]; n-a plecat nimeni cu sânul gol de la ușa mea"[113].

d. Ai văzut ce fel de chipuri de fapte și felurite limanuri de milostenie! Cu toate ajuta pe cei nevoiași! Ai văzut că alunga sărăcia, că ajuta pe văduve, că făcea dreptate celor nedreptățiți, că era temut de cei ce făceau rău? Strădania lui nu se mărginea numai la atâta, să ia parte celor necăjiți, să lupte împreună cu ei – lucru făcut de mulți – ci să și ducă ajutorul până la capăt; și făcea asta cu multă tărie. „Am zdrobit măselele celor nedrepți", spune el. A pus în fața ambiției acelora purtarea lui de grijă. Se străduia să îndrepte nu numai nedreptățile oamenilor, ci punea purtarea lui de grijă și împotriva beteșugurilor firii, îndreptând greșelile ei prin marele lui ajutor dat oamenilor. Pentru că nu putea să le dea mădularele pierdute, să dea orbilor ochi, șchiopilor picioare, ținea și locul acestor mădulare. Datorită lui, cei ce-și pierduseră ochii vedeau, iar cei cu picioarele tăiate mergeau. Ce poate egala bunătatea aceasta a lui?

---

[110] *Iov* 31, 32.
[111] *Iov* 29, 15–17.
[112] *Iov* 31, 16.
[113] *Iov* 31, 35.

e. Cunoşti şi celelalte virtuţi ale lui – ca să nu lungesc cuvântul înşirându-le pe toate – cunoşti blândeţea lui, bunătatea lui, cumineţenia lui, cinstea lui; ştii cât de aspru era cu cei nedrepţi – şi acesta-i lucru minunat – el, care era aşa de bun şi de blând şi mai dulce decât mierea cu ceilalţi oameni şi cu slugile lui! Aceştia, ca să arate cât de mult îi iubea Iov, spuneau: „Cine ne-ar fi dat cărnurile lui ca să ne săturăm?"[114] Dacă era aşa de bun, aşa de blând, cu slugile, cu care de multe ori trebuia să fie aspru, apoi cu mult mai mult era bun cu ceilalţi oameni!

7.a. După ce am adunat aceste pilde din viaţa lui Iov şi am fi putut aduna mai multe ca acestea, haide cu mine la catalogul suferinţelor lui. Să le punem faţă în faţă şi să vedem când era Iov mai strălucit: când săvârşea faptele bune sau când suferea necazuri şi când multă tristeţe îi cuprindea sufletul? Când era Iov mai strălucit? Când deschidea casa tuturor drumeţilor sau când i s-a dărâmat casa şi el n-a rostit cuvântul de hulă, ci slăvea pe Dumnezeu? Şi doar una era fapta bună, iar cealaltă suferinţă.

b. Când era mai strălucit, te întreb, când jertfea pentru copiii lui, şi-i strângea ca să trăiască în înţelegere sau când au fost prinşi sub dărâmăturile casei, când şi-au sfârşit viaţa în chip aşa de dureros, iar Iov îndura întâmplarea cu multă filozofie? Când a strălucit mai mult, când încălzea cu lâna oilor lui umerii celor goi sau când auzind că a căzut foc din cer şi-a mistuit turma împreună cu păstorii, nu s-a tulburat, nu s-a frământat, ci a îndurat în linişte nenorocirea?

c. Când era mai mare, când folosea sănătatea trupului pentru apărarea celor nedreptăţiţi, sfărâmând măselele celor nedrepţi, smulgându-le din dinţi prada şi fiindu-le liman sau când vedea trupul lui, arma celor nedreptăţiţi, mâncat de viermi, când stând pe gunoi îi răzuia cu un hârb? „Pielea mea crapă şi se zbârceşte"[115]. Şi doar toate acelea erau fapte bune, iar toate acestea suferinţe! Şi totuşi acestea l-au făcut mai strălucit! Asta e mai cu seamă partea cea mai amară a luptei! Ea are nevoie de bărbăţie mai mare, de suflet mai puternic, de cuget mai hotărât, de dragoste mai fierbinte de Dumnezeu.

---

[114] *Iov* 31, 31

[115] *Iov* 7, 5.

d. Din pricina asta, atunci când Iov săvârşea fapte bune, diavolul spunea, deşi cu neruşinare şi hoţeşte: „Oare în zadar cinsteşte Iov pe Dumnezeu?“[116]; acum, însă, când Iov îndură aceste nenorociri, diavolul, ruşinat, a luat-o la fugă şi nici umbră de cuvânt neruşinat n-a mai fost în gura lui. Aceasta e cununa cununilor, aceasta e virtutea virtuţilor, aceasta e dovada limpede a bărbăţiei, acesta e semnul cel mai adevărat al filozofiei.

e. Însuşi fericitul Iov, ca să arate că tirania tristeţii e mai cumplită decât moartea, numeşte moartea odihnă: „Moartea – spune el – este odihna omului“[117]. Şi ca să scape de tristeţe, cere moartea ca un har, zicând: „Dea Dumnezeu să asculte cererea mea şi nădejdea mea să o plinească. Dacă a început Domnul, rănească-mă şi până la sfârşit să mă omoare. Să-mi fie mie mormânt cetatea, peste ale cărei ziduri săream“[118]. Astfel, tristeţea e mai grea decât toate suferinţele; şi cu cât e mai grea, cu atât are şi mai mari răsplăţi.

8.a. Dar ca să vezi şi în alt chip cât de mare e câştigul suferinţelor, chiar când nu suferi pentru Dumnezeu – şi nimeni să nu socotească că exagerez – dar totuşi suferi şi suferi cu curaj şi în linişte, ei bine, află că Iov nu ştia că pentru Dumnezeu a îndurat acele suferinţe; şi totuşi numai pentru asta a fost încununat că a răbdat cu curaj fără să ştie pricina.

b. Tot aşa şi săracul Lazăr; era bolnav de o boală firească, şi suferinţa lui nu era deloc o suferinţă pentru Dumnezeu; dar ştii câte cununi a primit, pentru că a suferit, pentru că a răbdat, pentru că a îndurat cu curaj lipsa celor care puteau să-l îngrijească, durerea pricinuită de bube, de foamete, de disprețul şi de cruzimea bogatului Şi doar nu putem spune că găsim vreo faptă bună în viaţa lui Lazăr. Nu putem spune că a mântuit pe săraci, că a ajutat pe cei nedreptăţiţi, că a făcut vreun alt bine, ci putem vorbi de zăcerea lui la poarta bogatului, de boala lui, de limbile câinilor, de disprețul arătat lui de bogat; toate suferinţe ale răului. Şi cu toate că n-a făcut nici o faptă bună, a avut parte de aceeaşi soartă ca şi patriarhul Avraam, care a făcut atâtea fapte bune, numai pentru că a îndurat cu curaj tristeţea pricinuită de suferinţe.

---

[116] *Iov* 1, 9.
[117] *Iov* 3, 23.
[118] *Iov* 6, 8–10.

c. Am să-ți mai spun și altceva; ciudat, dar adevărat. Orice faptă bună, mare și de curaj, dacă nu e săvârșită cu osteneală, cu primejdie și însoțită cu suferințe, nu primește multă plată. „Fiecare își va lua plata sa după osteneala sa“[119]; nu după mărimea faptei, ci după mărimea suferinței. De aceea și Pavel când se laudă, nu se laudă numai că a săvârșit fapte mari, ci și că a suferit mult. După ce a spus: „Slujitori ai lui Hristos sunt ei? ca un nebun grăiesc, sunt mai presus eu“[120], nu arată superioritatea lui față de ceilalți apostoli, spunând: „Am predicat la atâția și atâția“, ci lasă deoparte toate faptele lui mari și înșiră numai suferințele lui grăind așa: „În osteneli mai mult, în bătăi peste măsură, la moarte adeseori; de la iudei am primit de cinci ori câte patruzeci fără una; de trei ori am fost bătut cu toiege, o dată am fost bătut cu pietre, de trei ori s-a sfărâmat corabia cu mine, o noapte și o zi am petrecut în adânc; în călătorii adeseori, în primejdii de râuri, în primejdii de tâlhari, în primejdii de la neamul meu, în primejdii de la păgâni, în primejdii în cetăți, în primejdii în pustie, în primejdii pe mare, în primejdii între frații cei mincinoși, în osteneală, în trudă, în privegheri de multe ori, în foame, în sete, în goliciune, pe lângă celelalte, stăruința mea de fiecare zi“[121].

9.a. Ai văzut șiruri de suferințe și pricinile de laudă? Pavel adăugă apoi la acestea și faptele lui mari; dar și aici, partea cea mai mare o are suferința, nu fapta. După ce a spus: „stăruința mea de fiecare zi“, adică prigonirile, tulburările, greutățile – căci aceasta e stăruința mea – a adăugat: „grija de toate bisericile“[122]. N-a spus: „îndreptare“, ci „grija“, care e mai mult suferință decât faptă. La fel cu cele spuse mai departe: „Cine este slab, și eu să nu fiu slab?“[123] N-a spus: „Și eu să nu-l îndrept“, ci: „Și eu să nu fiu slab?“ Și iarăși: „Cine se poticnește și eu să nu ard?“[124] N-a spus: „L-am scăpat de poticneală“, ci: „Am luat parte la tristețea lui“. Apoi, ca să arate că mai cu seamă aceste acțiuni sunt răsplătite, a adăugat: „Dacă trebuie să mă laud, mă voi lăuda cu slăbiciunile mele“[125].

---

[119] *I Corinteni* 3, 8.
[120] *II Corinteni* 11, 23.
[121] *II Corinteni* 11, 23–28.
[122] *II Corinteni* 11, 28.
[123] *II Corinteni* 11, 29.
[124] *II Corinteni* 11, 29.
[125] *II Corinteni* 11, 30.

Adaugă apoi şi altă acţiune asemănătoare, fuga prin fereastră cu ajutorul unui coş, peste zid[126]. Acestea toate sunt suferinţe.

b. Prin urmare, dacă suferinţele au mari răsplătiri, iar tristeţea este mai cumplită şi mai dureroasă decât toate suferinţele, gândeşte-te cât de mari sunt răsplăţile! Nu voi înceta de a-ţi cânta mereu acelaşi cântec, ca să împlinesc acum ce făgăduisem la început: să-ţi uşurez tristeţea cu gândurile pe care însăşi tristeţea le naşte.

c. Iată un alt exemplu, ca să vezi ce mare lucru este ca o faptă bună să fie însoţită de suferinţă şi cât îi lipseşte dacă e săvârşită fără nici o osteneală. Nabucodonosor, vestitul împărat al Babilonului, care trăia cu puterea ce i-o dădea sceptrul şi diadema, a împlinit cândva cuvântul evanghelic. După minunea aceea mare din cuptor, şi-a luat sarcina s-o propovăduiască în toată lumea, nu numai cu limba, ci şi cu scrisorile; şi a scris întregului pământ aşa: „Nabucodonosor împăratul, către toate popoarele, seminţiile şi limbile şi locuitorii întregului pământ, pacea să se înmulţească între voi. Semnele şi minunile pe care le-a făcut cu mine Dumnezeu Cel Preaînalt, plăcut-au înaintea mea să vi le vestesc vouă, că sunt mari şi puternice. Împărăţia Lui este împărăţia veşnică şi stăpânirea Lui din neam în neam"[127]. Şi a dat poruncă să piară orice popor, seminţie şi limbă, care va rosti cuvânt împotriva Dumnezeului lui Sedrah, Misah şi Abdenago şi casele lor jefuite. Şi a adăugat: „Că nu este alt Dumnezeu, Care să poată izbăvi aşa"[128]. Ai văzut ce ameninţare era în acele scrisori? Ai văzut ce frică? Ai văzut ce învăţătură? Ai văzut ce predicatori şi ce scrisori au fost trimise în toată lumea?

d. Şi ce-i cu asta spune-mi? Va primi, oare, aceeaşi plată ca şi apostolii, pentru că a propovăduit aşa puterea lui Dumnezeu, pentru că şi-a dat atâta silinţă ca să vestească pretutindeni cuvântul? Nu, nici mare plată, ci abia puţină, puţină de tot. Şi doar a săvârşit şi el aceeaşi faptă ca şi apostolii! Da, dar pentru că fapta lui n-a fost însoţită de osteneală, nici de suferinţe, de aceea i se micşorează plata. Nabucodonosor a făcut totul cu puterea stăpânirii sale şi în tihnă; apostolii, însă, au fost împiedicaţi, prigoniţi, bătuţi, chinuiţi, aruncaţi în prăpăstii, aruncaţi în mare; se topeau de foame, erau în primejdie de moarte în fiecare zi; sufletul lor le era chinuit; erau

---

[126] *II Corinteni* 11, 33.
[127] *Daniel* 3, 31–33.
[128] *Daniel* 3, 29.

neputincioşi cu fiecare neputincios, ardeau cu fiecare om care se poticnea. Ei bine pentru ostenelile acestea şi mai ales pentru tristeţea lor, răsplăţile erau mai mari. Fiecare îşi va lua plata după osteneala lui"[129]. N-am să încetez să spun mereu aceste cuvinte.

e. Asta a fost pricina că iubitorul de oameni Dumnezeu nu i-a împlinit cererea lui Pavel, cu toate că-L rugase deseori să-l scape de suferinţe, de tristeţe, de durere şi de primejdii. „Pentru aceasta am rugat de trei ori pe Domnul"[130], spune Pavel, şi n-am dobândit ce ceream. Pentru ce ar fi primit, dar, Nabucodonosor răsplăţi foarte mari? Pentru că a predicat fără bătaie de cap, trăind în desfătări şi bucurii? Pentru că a deschis gura şi şi-a mişcat limba, stând acasă? Dar asta o poate face cu uşurinţă orice om, omul cel mai lipsit de curaj, omul care duce viaţă de chefliu şi de stricat. Dar pentru răni, pentru morţi, pentru călătoriile cele de pe pământ şi cele de pe mare, pentru tristeţi, lacrimi şi dureri – „Trei ani, spune Pavel, n-am încetat, învăţând cu lacrimi noaptea şi ziua pe fiecare din voi"[131] – Pavel va primi cu multă îndrăznire răsplăţi şi cununi.

10.a. Socotind, dar, şi gândindu-te la câştigul pe care-l aduce o viaţă plină de dureri şi de necazuri, bucură-te şi te veseleşte că din copilărie ai mers pe calea cea aducătoare de câştig şi plină de cununi, cale presărată cu dese şi necontenite suferinţe. Fel de fel de boli trupeşti, mai cumplite ca nenumărate morţi, n-au încetat să te asalteze des; nori de ocări şi de insule şi de bârfeli nu încetau să se năpustească asupra ta; tristeţi dese şi neîntrerupte şi izvoare de lacrimi te-au supărat tot timpul. Fiecare din aceste suferinţe era îndestulătoare să aducă mult folos omului care le îndura cu răbdare.

b. Lazăr a avut aceeaşi soartă cu patriarhul Avraam, numai pentru boala lui; ocările fariseului au dus vameşului o îndreptăţire care depăşea dreptatea fariseului; Apostolul Petru şi-a vindecat cu lacrimi rana acelui păcat groaznic. Când fiecare din cele spuse mai sus, când numai una din suferinţele acestea e îndestulătoare pentru răsplată, gândeşte-te câte răsplăţi vei primi tu, când ai îndurat cu covârşire toate aceste suferinţe, toată viaţa ta? Nimic nu ne face atât de străluciţi, atât de invidiaţi, nimic nu ne umple de mii şi mii de bunătăţi, ca mulţimea încercărilor, ca primejdiile, ostenelile, triste-

---

[129] *I Corinteni* 3, 8.
[130] *II Corinteni* 12, 8.
[131] *Fapte* 20, 31.

țile, uneltirile necontenite de la cei care nu s-ar cuveni, dacă le îndurăm cu seninătate pe toate.

c. Nimic nu l-a făcut atât de fericit şi de vestit pe fiul lui Iacov, ca bârfeala aceea de atunci, ca temnița, lanțurile şi necazurile legate de ele. Mare a fost cumințenia sa când a biruit desfrânarea egiptencei, când a îndepărtat pe femeia aceea ticăloasă, care îl chema la nedreaptă împreunare! Mare, dar nu aşa de mare ca suferințele lui! Ce faptă de laudă este, întreb, să nu faci adulter, să nu strici casa altuia, să nu pângăreşti un pat care nu-ți aparține, să nu faci rău celui ce ți-a făcut bine, să nu arunci ruşine peste stăpânul casei? Dar ceea ce l-a făcut mai cu seamă mare pe Iosif sunt acestea: primejdiile, cursa, nebunia femeii robite de patimă, silnicia ce i s-a făcut, temnița din care nu putea scăpa a camerei femeii desfrânate, pe care desfrânata o aranjase pentru el, lanțuri întinse pretutindeni, bârfeala, calomnia, închisoarea, lanțurile, nici o dreptate cât de mică după o luptă atât de mare, pentru care ar fi trebuit să fie încununat, durerea lui într-un loc întărit ca un osândit, ca un vinovat, închiderea lui împreună cu cei ce au săvârşit cele mai mare rele fapte, murdăria, lanțurile, chinul din închisoare.

d. Acum îl văd cu mult mai strălucitor decât atunci când stătea pe tronul Egiptului şi împărțea grâu celor nevoiaşi, decât atunci când potolea foametea şi era liman de obşte tuturor! Acum, când îi sunt mâinile şi picioarele în lanțuri, îl văd mai slăvit decât atunci când avea atâta putere şi era îmbrăcat în haine strălucitoare. Timpul petrecut în închisoare a fost timp de câştig şi negutătorie mare; pe când timpul de desfrânare, de tihnă şi de cinste a fost, e drept, timp de multă plăcere, dar nu de mult câştig. De aceea nu-l fericim atât pentru că era cinstit de tatăl lui, pe cât îl fericim că era invidiat de frații lui, că trăia în casă cu dușmanii lui. Război cumplit a izbucnit împotriva lui încă de pe când era mic copil; cei care-i duceau război nu-l puteau învinui cu nimic, ci erau măcinați şi sfâşiați de ură din pricină că tatăl lor îl iubea mai mult. Şi dragostea tatălui, după spusele lui Moise dătătorul de Lege, nu-şi avea început în virtutea lui Iosif, ci chiar de când s-a născut. Era iubit mai mult, pentru că fusese născut în urma celorlalți copii, la adânci bătrânețe; şi se ştie că sunt mai dragi copiii născuți mai presus de nădejde. „Îl iubea pe el tatăl lui – spune Moise – pentru că era fiul bătrâneților lui"[132].

---

[132] *Facere* 37, 3.

11.a. După părerea mea, legiuitorul Moise a scris aceste cuvinte nu pentru a arăta adevărul purtării lui Iacov, ci pentru a-i găsi o scuză. Într-adevăr, Iacov văzând că Iosif este invidiat de fraţii lui, în dorinţa de a le potoli invidia, a născocit această pricină dragostei lui; şi pricina asta, după socoteala tatălui, n-ar fi dat naştere la multă invidie. Dar că nu asta era pricina dragostei lui, ci virtutea înfloritoare din cugetul lui Iosif, mai coaptă decât vârsta, se vede de la Veniamin. Dacă Iacov îl iubea pe Iosif pentru că era fiul bătrâneţilor lui, atunci ar fi trebuit ca pe Veniamin, care era mai tânăr, să-l iubească şi mai mult. Veniamin a fost născut după Iosif şi el era mai degrabă fiul bătrâneţilor lui. Dar după cum am spus, cuvintele acelea au fost o născocire a tatălui, vrând să curme războiul dintre fraţi. Dar nici aşa n-a reuşit; dimpotrivă, flacăra a ars mai cu furie. Şi pentru că deocamdată n-au putut face nimic, au aruncat asupra lui hulă grea, i-au adus o învinuire ruşinoasă. Fraţii au întrecut în răutate pe egipteancă; au fost cu mult mai răi decât ea. Egipteanca a făcut rău unui străin, pe când ei unui frate.

b. Şi fraţii nu şi-au oprit aici răutatea, ci totdeauna făceau rele mai mari decât cele dinainte. Pierzându-l pe când era singur în pustie, întâi au vrut să-l ucidă, apoi l-au vândut; din liber l-au făcut rob. Şi robia cea mai grea: n-a ajuns rob la unii din neamul lui, ci la nişte barbari de altă limbă. Că fraţii l-au vândut unora care se duceau într-o ţară barbară. Dar Dumnezeu, Care voia să-l facă mai strălucit, a îngăduit faptele lor, a răbdat îndelung ca primejdia să urmeze primejdiei. După ce-l invidiaseră şi-i făcuseră nume rău, l-au dat uciderii, apoi robiei, mai cumplită ca uciderea.

c. Să nu treci cu uşurinţă pe lângă cele spuse, ci gândeşte-te la cumplitele suferinţe ale acestui nobil tânăr! A fost crescut în casa părintească, şi dintr-o dată este vândut de fraţi, fără să fie vinovat cu ceva; este dat unor barbari de altă limbă, cu alte obiceiuri, mai mult fiare decât oameni; ajunge fără patrie, venetic, slugă, străin, în loc de cetăţean liber; se bucurase de atâta bună stare şi a ajuns în cea mai grea robie, el care nu fusese deloc obişnuit; a avut stăpâni aspri şi a fost dus într-o ţară străină şi barbară. Dar nenorocirile nu s-au oprit aici. După visurile acelea minunate care vesteau mai dinainte că fraţii au să i se închine lui, uneltirile au urmat uneltirilor. Negustorii, care l-au cumpărat, nu l-au ţinut pentru ei, ci l-au vândut altor barbari mai răi.

d. Ştii ce mare nenorocire este să treci din mâna unui stăpân rău în mâna altuia tot rău. Robia e şi mai grea când noii stăpâni sunt tot străini şi mai răi decât cei dinainte. Şi a ajuns Iosif în Egipt, ţara aceea care pe atunci lupta împotriva lui Dumnezeu, ţara care avea guri neruşinate şi limbi hulitoare. A ajuns printre egipteni, dintre care unul singur a fost de ajuns să-l facă pe marele Moise fugar şi hoinar. Ajuns acolo, Iosif a răsuflat puţin, că bunul Dumnezeu, Care rânduieşte cele minunate, a prefăcut în oaie fiara care îl cumpărase. Dar îndată i s-au pregătit iarăşi lupte, nevoinţe, sudori mai mari ca cele dintâi.

e. Stăpâna lui văzându-l s-a uitat la el cu ochi pofticioşi; a fost robită de frumuseţea chipului lui, şi, biruită cu totul de patimă, a ajuns, din pricina acestei pofte desfrânate, leoaică în loc de femeie. Şi iarăşi duşmanul locuia în casă cu el, iar pricina duşmăniei era alta decât a duşmanilor de mai înainte; fraţii lui l-au izgonit din casă pentru că îl urau; aceasta, pentru că îl iubea, pentru că ardea de dragul tânărului. Războiul era acum îndoit, dar mai bine spus, întreit şi înmulţit. Să nu socoteşti că i-a fost uşoară lupta aceasta, pentru că a rupt îndată mreaja, pentru că a sărit din laţ şi l-a tăiat într-o clipită de vreme! I-a stors din trup multă sudoare.

12.a. Iar dacă vrei să ştii bine asta, gândeşte-te ce este tinereţea, tinereţea în floarea ei. Iosif era atunci în floarea vârstei, când flacăra firii se ridică mai puternic, când tulburarea poftei este mare, când mintea e mai slabă. Sufletele tinere nu sunt îngăduite cu multă pricepere, nici nu se străduiesc mult pentru virtute. În tinereţe, furtuna patimilor e mai cumplită, iar mintea, când cârmuieşte patimile, mai slabă. În afară de fire şi de vârstă, mai era şi marea desfrânare a egiptencei. Şi după cum mâinile perşilor aprindeau cu multă râvnă cuptorul din Babilon, hrăneau din belşug focul şi aruncau în flăcări fel de fel de materii de ars, tot aşa şi atunci femeia aceea ticăloasă şi nenorocită, aprindea mai tare flacăra cuptorului poftei, cu mirosul parfumurilor, cu sulemenirea obrajilor, cu încondeierea ochilor, cu glasul ademenitor, cu pasul şi mersul desfrânat, cu haine noi, cu podoabe de aur şi cu alte nenumărate farmece de acest fel, care puteau vrăji pe tânăr. Şi după cum un vânător iscusit, care vrea să prindă viu un animal greu de prins foloseşte toate uneltele meseriei lui, tot aşa şi egipteanca, cunoscând cumintenia tânărului – că nu putea să-i rămână necunoscută în atâta scurtare de vreme – a socotit că trebuie multă pregătire pentru cucerirea tânărului; iar pentru asta

a folosit toate uneltele desfrânării. Şi nu s-a mulţumit numai cu atâta, ci a căutat şi loc şi timp potrivit pentru vânat.

b. De aceea nu l-a atacat îndată ce s-a îndrăgostit de el, ci a aşteptat multă vreme, zămislind şi pregătind pofta ei cea rea. Se temea ca nu cumva să-i fugă vânatul dacă se grăbeşte şi nu-şi pregăteşte bine planul. Şi l-a găsit o dată singur în casă, îndeletnicit cu treburile lui obişnuite; sapă, deci, mai adâncă prăpastia şi-şi întinde de pretutindeni aripile plăcerii; avându-l pe tânăr ca într-o mreajă, a tăbărât pe el, fiind singură cu el; dar mai bine spus, nu era singură; împreună cu ea era vârsta, sângele tânăr şi toate meşteşugurile ei. Şi-l târa cu sila pe tânăr să săvârşească fapta aceea urâtă. Ce poate fi mai cumplit ca ispita aceasta? Care cuptor, care flacără e mai arzătoare ca aceasta? Era tânăr în plină putere; era rob, era singur, fără patrie; străin, venit din altă parte şi sub stăpânirea unei stăpâne, atât de desfrânate şi de înverşunate, atât de bogate şi cu atâta putere. Nimeni nu era în jurul lor – ajută şi asta la o astfel de cădere! – era prins, gata de a fi ţinut, fermecat cu farmecele ei şi dus în patul stăpânului! Şi toate acestea după ce trecuse tânărul prin atâtea primejdii şi curse.

c. Ştii, doar, cum ştiu mulţi, că cei care au dus-o greu, şi au trăit în necazuri, dacă sunt chemaţi mai pe urmă la o viaţă plină de desfătări, la o viaţă tihnită, plină de plăceri şi uşuratică, aleargă la ea cu inima deschisă. Iosif n-a făcut aşa, ci a continuat să-şi arate în toate împrejurările răbdarea şi înfrânarea sa. Cutez să spun că nu e nici o deosebire între camera egiptencei şi cuptorul din Babilon, groapa cu lei a lui Daniel şi pântecele fiarei din mare, în care a căzut profetul; sunt la fel; dar mai bine spus, camera egiptencei e cu mult mai cumplită decât acelea. Acolo, victoria uneltirilor ducea la pierderea trupului; aici, la pierirea sufletului, la moarte fără de moarte, la nenorocire fără mângâiere. Nu numai prin asta e groaznică groapa în care căzuse Iosif, ci şi prin aceea că era în ea silnicie şi viclenie, că era plină de farmece, de foc mare cu felurite înfăţişări, care nu ardea trupul, ci pârjolea sufletul.

d. Şi acest lucru îl arăta Solomon, care cunoştea bine de tot ce cumplit lucru este să te încurci cu o femeie cu bărbat: „Va ascunde, oare, cineva foc în sân şi nu-şi va arde hainele? Sau va călca cineva pe cărbuni aprinşi şi nu-şi va frige picioarele? – Aşa este cel ce se duce la femeie cu bărbat; iar cel care se atinge de ea nu va fi fără

vină"[133]. Cu alte cuvinte spune aşa: după cum e cu neputinţă să nu te arzi dacă umbli cu focul, tot aşa e cu neputinţă să scapi de foc dacă umbli cu o femeie. Iosif, însă, a îndurat un foc cu mult mai cumplit. N-a umblat Iosif după egipteancă, ci egipteanca se ţinea după el şi fusese prins când era singur cu ea. Şi Iosif a răbdat, n-a căzut biruit, cu toate că fusese lovit de atâtea rele, cu toate că era istovit de atâtea încercări, cu toate că tânjea după linişte şi tihnă. Fusese înconjurat de atâtea curse, se vedea atacat de o fiară cu multe feţe, care-l sfâşia: cu atingerea, cu glasul, cu privirea, cu culorile obrajilor, cu încondeierile ochilor, cu podoabele de aur, cu parfumurile, cu hainele, cu purtarea, cu cuvintele, cu gătelile de pe ea, cu singurătatea din cameră, cu taina de care erau înconjuraţi, cu bogăţia, cu puterea se vedea atacat de o fiară, care pe lângă aceasta mai avea în ajutorul ei, după cum spuneam mai sus, vârsta, sângele, robia, străinătatea; şi totuşi Iosif a biruit flacăra aceea.

13.a Eu susţin cu tărie că ispita a fost cu mult mai cumplită; mai cumplită chiar decât invidia fraţilor şi decât ura neamurilor şi decât vindecarea lui şi decât stăpânirea barbarilor şi decât îndepărtarea de ţară şi decât traiul într-un pământ străin şi decât temniţa şi decât lanţurile şi decât vremea îndelungată de robie şi decât necazurile robiei. După ce a scăpat şi de acest război, s-a coborât peste el un suflet răcoritor de rouă, venit şi din harul lui Dumnezeu şi din virtutea tânărului. Atât a fost de mare liniştea şi cumineţenia lui, că a putut pune capăt şi patimii nebune a egiptencei. Când a ieşit din camera egiptencei era neatins, ca şi tinerii pe care nu i-a atins văpaia persană. „Nici miros de foc nu era în ei"[134], spune Scriptura. S-a arătat mare atlet al castităţii, a imitat tăria diamantului.

b. Să vedem acum ce a dobândit îndată şi care au fost răsplăţile încununatului! Iarăşi uneltiri, prăpăstii, moarte, primejdii, calomnii, ură nesocotită. Femeia aceea ticăloasă caută să-şi potolească dragostea cu mânia: lângă patimă adaugă patimă, lângă pofta desfrânată adaugă mânie nedreaptă; după ce a fost adulteră ajunge şi ucigaşă. Suflând ură sălbatică, cu ochi dornici de sânge, tocmeşte scaun de judecată nedrept; judecător este stăpânul tânărului, bărbatul ei, barbarul, egipteanul. Îi aduce învinuire fără de martori. Nici nu-l lasă pe învinuit să intre la scaunul de judecată, ci îl învinuieşte în

---

[133] *Proverbe* 6, 27–29.
[134] *Daniel* 3, 27.

taină; se bizuie pe neştiinţa şi dragostea judecătorului, pe vrednicia de credinţă a ei şi pe aceea că cel învinuit este rob. Spunând altceva decât cele întâmplate a biruit pe judecător şi l-a convins să pronunţe sentinţa dorită, să-l condamne pe nevinovat, să-i dea pedeapsă grea, să-l bage îndată la închisoare, să-l pună în lanţuri. Şi minunatul acela bărbat a fost osândit fără să vadă pe judecător. Grozăvia e că a fost osândit că a săvârşit adulter, că a poftit patul stăpânului, că a stricat o casă străină, că a fost prins şi dovedit.

c. Judecătorul, pâra şi pedeapsa dată făceau ca judecata să pară dreaptă în ochii mulţimii, care nu cunoştea adevărul. Dar nimic din toate acestea nu l-a tulburat pe Iosif, nici n-a spus: „Acestea sunt răsplăţile visurilor? Acesta este sfârşitul acelor vedenii? Aceasta e plata castităţii mele? Judecată fără judecată, sentinţă nedreaptă, iarăşi nume rău. Mai înainte am fost izgonit din casa părintească pentru că eram iubit de tatăl meu; acum sunt băgat la închisoare ca adulter, ca necinstitor al unei femei cuminţi. Toţi mă judecă aşa. Fraţii mei, cei care aveau să mi se închine mie – că aşa spuneau visurile – sunt liberi, tihniţi, fericiţi, în ţara lor şi în casa părintească; iar eu, cel care aveam să-i stăpânesc, stau legat aici împreună cu spărgătorii de morminte, cu tâlharii, cu borfaşii. Nici după ce mi-am pierdut patria n-am scăpat de tulburări şi de necazuri, ci şi în pământ străin vin peste mine din nou prăpăstii şi săbii ascuţite. Femeia, care a pus la cale toate astea, care m-a bârfit, care merită să fie pedepsită, şi pentru o faptă şi pentru alta, dănţuieşte acum şi saltă ca încununată pentru fapte mari de vitejie, pentru biruinţe strălucite; iar eu, care nu sunt vinovat cu nimic, sufăr cea mai grea pedeapsă.

d. Iosif n-a grăit aşa, nici n-a gândit aşa; dimpotrivă, se veselea şi se bucura ca un atlet încununat; nu purta ură nici fraţilor, nici desfrânatei. De unde ştim asta? Din cele spuse de el unuia din cei legaţi împreună cu el. Atât de puţin era stăpânit de tristeţe, că a pus capăt şi tristeţii altora. Când a văzut că unii din închisoare sunt tulburaţi, trişti şi amărâţi, s-a apropiat de ei ca să le cunoască pricina tristeţii. Aflând că sunt tulburaţi din pricina visurilor pe care le-au avut, le-a explicat visurile.

e. Apoi a rugat pe unul din ei să-i amintească împăratului de el, ca să-l scape din închisoare. Da, Iosif era curajos şi minunat; dar era om şi el şi nu voia să se chinuie în lanţurile acelea. L-a rugat, dar, să-i amintească împăratului de el, ca să-l înduplece să-l scoată din lanţuri. Ar fi trebuit să-i spună pricina pentru care a fost arun-

cat în închisoare, ca acela care se ruga pentru el să aibă pricină binecuvântată pentru mijlocirea sa; Iosif, însă, n-a pomenit de nimeni din duşmanii săi; i-a spus că n-are nici o vină şi s-a oprit aici. N-a adăugat numele nici unuia din cei care i-au făcut rău. „Eu – a spus el – am fost furat din pământul evreilor şi aici n-am făcut nimic şi m-au aruncat în groapa aceasta"[135].

– Şi pentru ce nu spui de desfrânată, de adulteră, de ucigaşii de frate? Pentru ce nu le spui de invidia fraţilor, de vinderea ta, de înverşunarea stăpânei, de atacul ei, de neînfrânarea ei, de lanţuri, de viclenii, de bârfeală, de judecată nedreaptă, de judecătorul nedrept, de hotărârea nelegiuită, de pedeapsa cea fără de cale? Pentru ce le taci? Pentru ce le ascunzi?

– Pentru că nu ştiu să port ură, să mă răzbun! Pentru că acestea-mi sunt cununi şi premii, pricină de mai mare câştig.

14.a. Ai văzut suflet de filozof? Ai văzut că n-are în el pic de mânie, că este mai presus de cursele ce i s-au întins? Ai văzut că e mai grabnic să ia partea celor nedreptăţiţi decât să se răzbune pe cei ce l-au nedreptăţit? N-a pomenit nici de fraţii lui, nici de egipteanca setoasă de sânge! „Am fost furat din pământul evreilor – spune el – şi aici n-am făcut nimic." Nu pomeneşte de nimeni, nici de groapă, nici de ismailiţi, nici de altceva. Cu toate acestea, nici aşa n-a fost scutit de o altă mare încercare. Omul de care Iosif se rugase atât, care fusese slobozit din lanţuri, aşa cum îl prezisese el, după ce a fost chemat la cinstea de mai înainte, a uitat şi de binefacerea ce i s-a făcut şi de rugămintea dreptului; şi doar dregătorul acela locuia în curţile împărăteşti şi se bucură de mare trecere; iar Iosif, care strălucea mai mult decât soarele, care slobozea raze de virtute atât de strălucitoare, stătea încă în închisoare. Nimeni nu i-a vorbit de el împăratului.

b. Că trebuia să i se împletească mai mari cununi şi să i se pregătească mai mari premii. Pentru aceea i s-au deschis în faţa lui drumuri şi mai mari. Dumnezeu a îngăduit să ducă mai departe luptele; Dumnezeu nu l-a părăsit cu totul, ci le-a dat voie duşmanilor să lucreze împotriva lui atât încât nici să nu piară atletul, dar nici să alunge pe duşmanul virtuţii. A îngăduit Dumnezeu ca fraţii să-l arunce în groapă, să i se mânjească haina de sânge, dar n-a lă-

[135] *Facere* 40, 15

sat pe fraţii lui să ajungă până la ucidere; sfatul acesta a fost dat de un frate, dar a lucrat purtarea de grijă a lui Dumnezeu.

c. Tot aşa şi cu egipteanca. Te întreb, pentru ce bărbatul ei, om atât de aprig şi de neînfrânat – ştii cum sunt egiptenii: atât de iuţi la mânie şi de duşmănoşi, că au egiptenii cu prisosinţă şi aceste patimi – pentru ce nu i-a tăiat lui Iosif îndată capul, când ştia că e adulter şi că i-a necinstit femeia, pentru ce nu l-a dat focului, ci a fost atât de nesocotit, că a pronunţat sentinţa cu ascultarea unei singure părţi numai, că n-a dat cuvânt învinuitului şi în sfârşit că în timpul ispăşirii pedepsei s-a arătat blând, el, care văzuse pe femeia lui înfuriată, turbată, despuiată cu sila, cu hainele sfâşiate în mână, aprinsă şi mai mult de mânie din pricina asta, plânsă şi cu lacrimi pe obraji? Nimic din acestea nu l-a făcut să-l ucidă?

d. Spune-mi, pentru ce? Nu e lămurit că Cel Care a închis gurile leilor, Cel Care a stins cuptorul, Acela a stins şi mânia nemăsurată a fiarei acesteia, a împăratului, a potolit urgia lui nespusă, pentru ca să fie dată o pedeapsă mică? Acelaşi lucru îl poţi vedea că s-a întâmplat şi în închisoare! Dumnezeu a îngăduit ca Iosif să fie pus în lanţuri şi să stea la un loc cu puşcăriaşii, dar a îmblânzit cruzimea temnicerului.

e. Ştii, doar, cum sunt temnicerii! Şi temnicerul acela s-a purtat bine cu Iosif; nu l-a pus la munci grele, ci dimpotrivă l-a pus chiar mai mare peste cei din închisoare, cu toate că ştia că e un om care necinstise casa altuia, că e un osândit, că săvârşise un adulter cunoscut de toată lumea. Fapta nu se săvârşise într-o casă de rând ci într-o casă mare şi strălucită. Pe temnicer nu l-au speriat acestea, nici nu l-au făcut să se poarte aspru cu Iosif. Din suferinţe i-au fost împletite cununile lui, iar ajutorul lui Dumnezeu curgea cu îmbelşugare.

f. Aş mai fi dorit să lungesc încă mai mult scrisoarea; dar, pentru că socot că şi cât am scris a depăşit cu mult măsura, îmi opresc aici cuvântul. Atâta rog evlavia ta – hicru ce n-am contenit a te ruga mereu – să alungi din suflet tristeţea şi să slăveşti pe Dumnezeu aşa cum totdeauna ai făcut şi să nu încetezi de a o face, mulţumind lui Dumnezeu pentru toate aceste chinuri şi necazuri. Făcând aşa, tu vei culege mari bunătăţi şi vei da diavolului o lovitură de moarte, iar eu voi avea mare mângâiere, că ai putut risipi cu multă uşurinţă norul tristeţii şi că te bucuri de linişte deplină. Nu fi abătută! Ridică-ţi capul din fumul acesta. Că, dacă vrei, poţi îm-

prăştia tristeţea mai repede ca fumul! Fă-mi cunoscută şi mie aceasta, ca să gust, de aici din depărtare, bucuria unor astfel de scrisori.

Scrisoarea XI [136]

1.a. S-au înmulţit necazurile tale, ţi s-au făcut iarăşi mai mari încercările şi mai lungi căile de străbătut, iar mânia duşmanilor îşi înalţă mai sus văpaia. Dar nu trebuie să te tulburi, nici să te neliniştești, ci tocmai dimpotrivă să te bucuri, să salţi, să te încununezi şi să dansezi. Dac n-ai fi dat mai înainte diavolului lovituri de moarte, nu s-ar fi sălbăticit atâta fiara, ca să meargă mai departe. Dovada curajului şi a biruinţei tale şi dovada marii lui înfrângeri este că se năpusteşte şi sare asupra ta cu mai multă furie, că-şi arată mai tare neruşinarea, că varsă mai din belşug veninul. Aşa a făcut şi Iov, când diavolul a fost înfrânt în încercarea cu luarea averilor, cu uciderea copiilor, dând dovadă şi atunci că a primit mari răni, s-a îndreptat spre capul răutăţilor, spre atacul trupului, izvorul viermilor, hora rănilor. Da, le numesc horă şi cunună şi roi de mii de premii! Şi nu s-a oprit nici aici. Şi pentru că nu-i mai rămăsese nici o altă încercare de acest fel – că adusese peste Iov boala ca pe cea mai mare nenorocire – a pus în mişcare iarăşi şi alte încercări. A înarmat soţia, i-a aţâţat pe prieteni, a pornit împotriva lui slugile, făcându-le fiare sălbatice; prin toate îi zgândăreau rana.

b. Asta o încearcă şi acum neîncetat cu tine; dar împotriva capului; că viaţa ta ajunge din zi în zi mai strălucitoare, mai îmbunătăţită, mai luminoasă. Mai mare îţi este acum bogăţia, mai îmbelşugat câştigul, cununile mai multe şi mai dese; chiar durerile îţi sunt mare adaos de curaj, iar uneltirile vrăjmaşilor îţi sporesc bunătatea. Aşa sunt necazurile! Pe cei care le îndură în linişte şi cu curaj, îi urcă deasupra suferinţelor, îi înalţă de nu-i ating săgeţile diavolului şi-i învaţă să disprețuiască uneltirile. Că şi pomii care cresc la umbră sunt fără de putere şi nu dau roadă, pe când cei care înfruntă schimbările aerului, care primesc loviturile vânturilor, arşiţa soarelui, sunt mai puternici, sunt plini de frunze şi se rup de fructe, tot aşa se întâmplă şi cu cei care călătoresc pe mare. Cei care pun pentru întâia oară piciorul în corabie, oricât ar fi de curajoşi, din pricina nedeprinderii cu marea se tulbură, se neliniştesc, sunt cuprinşi de

[136] Scrisă la începutul anului 405 [= V, *PG* 52].

ameţeli, pe când cei care au străbătut oceane multe, care au suferit furtuni pe mare, care s-au izbit cu corabia de stânci, care au îndurat atacurile fiarelor mării şi răutăţile hoţilor de mare şi au suferit multe naufragii şi furtuni dese, merg în corabie cu mai mult curaj decât cei care merg pe pământ; nu stau înăuntrul corabiei, ci se aşează pe marginile ei şi stau fără frică la proră şi la pupă; chiar cei care mai înainte de a merge cu corabia aveau zugrăvită pe faţă teama şi cutremurul, după ce s-au desprins cu furtunile mării, trag frânghiile, ridică pânzele, pun mâna pe lopeţi şi aleargă cu uşurinţă prin toată corabia.

c. Să nu te tulbure dar nici unul din necazurile din viaţă! Atât au reuşit asupra noastră, fără voia lor, duşmanii noştri, ca să ne facă să nu suferim răul ce ni-l fac; şi-au terminat săgeţile şi n-au câştigat nimic altceva decât că s-au făcut de ruşine, că s-au făcut de râs şi că sunt în ochii tuturora duşmani de obşte ai neamului omenesc. Aceasta-i plata ce-o primesc duşmanii, aceasta-i sfârşitul războaielor lor! Ah, ce mare lucru este virtutea şi dispreţul lucrurilor din lumea aceasta! Virtutea câştigată chiar cu ajutorul curselor ce i se întind e încununată de cei care luptă împotriva ei. Cei care o fac să strălucească mai mult, cei care încearcă s-o doboare, îi fac mai puternici, mai înalţi, mai de nebiruit, mai de neînfrânt pe cei ce o săvârşesc. Virtutea n-are nevoie de arme, lănci, ziduri, şanţuri, turnuri, bani, ostaşi, ci numai de voinţa puternică, de suflet neclintit, ca să înfrângă toate uneltirile omeneşti.

2.a. Spuneţi, dar, acestea, Stăpâna mea prea iubitoare de Dumnezeu! Spune-ţi-le şi ţie şi celor care luptă împreună cu tine această luptă bună! Ridică sufletele tuturor, întăreşte-ţi oştirea, ca să-ţi fie cununa virtuţii îndoită, întreită, înmiită, iar prin suferinţele tale şi prin îndemnurile date altora să îndure şi aceştia suferinţele. Înduplecă-i să sufere totul cu linişte, să dispreţuiască umbrele, să întoarcă spatele înşelăciunii viselor, să calce în picioare lutul, să nu pună nici un preţ pe fum, să nu socotească stânjenitoare pânzele de păianjen şi să treacă cu nepăsare pe lângă iarba care putrezeşte. Aşa e deşertăciunea fericirii omeneşti şi mai mult decât atâta. Nu poţi găsi cu uşurinţă o imagine ca să înfăţişeze exact deşertăciunea ei. Pe lângă nimicnicia ei, mai aduce şi vătămare mare celor îndrăgostiţi de ea, nu numai în veacul ce va să fie, ci şi în viaţa aceasta, în zilele acestea în care par că se desfată. După cum virtutea saltă, înfloreşte şi se arată mai strălucitoare chiar în timpul în care i se duce război,

tot aşa şi viciul îşi arată slăbiciunea, râsul şi batjocura multă şi nespusă, chiar în timpul în care este cultivat şi răsfăţat.

b. Spune-mi te rog, a fost oare om mai vrednic de milă decât Cain chiar în timpul în care părea că îl biruie pe fratele său, că-l doboară, că-şi sătura furia şi mânia aceea nedreaptă şi blestemată? Poate fi, oare, ceva mai necurat decât mâna aceea care păruse biruitoare, decât dreapta aceea care dăduse lovitura şi ucisese, decât gura aceea neruşinată, care urzise viclenia şi întinsese laţul? Dar pentru ce vorbesc eu de mădularele care săvârşiseră crima? Tot trupul i se chinuia, pradă suspinului şi cutremurului neîntrerupt. Ce noi lucruri! Ce biruinţă ciudată! Ce trofeu ciudat! Cel ucis, cel care zăcea mort este încununat şi lăudat, iar cel victorios, cel ce biruise, nu numai că a rămas neîncununat, ba dimpotrivă tocmai pentru aceea a fost chinuit şi dat la pedepse nespuse şi la chin neîntrerupt. Cel înjunghiat şi mort, cel fără de glas îl învinuia pe cel ce se mişcă, pe cel viu, pe cel cu glas. Dar mai bine spus, nu-l învinuia mortul, ci sângele lui! Sângele, despărţit de trup, are putere destulă să fac asta! Atât de mare este puterea celor virtuoşi, chiar când sunt morţi! Atât de mare e ticăloşia celor răi, chiar când sunt vii! Dacă în timpul luptelor sunt atât de mari premiile virtuţii, gândeşte-te cum vor fi răsplăţile după terminarea luptelor, în timpul răsplătirii, când se vor da bunătăţile acelea ce depăşesc orice cuvânt. Supărările şi necazurile oricum ar fi, vin de la oameni şi sunt la înălţimea celor ce le pricinuiesc; darurile şi răsplăţile, însă, vin de la Dumnezeu; de aceea sunt şi aşa cum se cuvine să fie date de dărnicia cea nespusă de Dumnezeu.

c. Bucură-te, dar, şi te veseleşte, pentru că eşti, încununată, pentru că eşti triumfătoare, pentru că striveşti sub picioarele tale boldurile duşmanilor mai mult decât alţii lutul. Dă-mi des de ştire cum mergi cu sănătatea, ca să culeg bucurie multă şi din asta. Ştii câtă mângâiere îmi aduci, mie celui din singurătate, când îmi dai mereu ştiri de sănătatea ta.

Scrisoarea XII [137]

1.a. Îţi scriu scrisoarea asta sculat chiar din porţile morţii. De aceea m-am şi bucurat tare, că m-au întâlnit slujitorii tăi tocmai

[137] Scrisă în primăvara anului 405 [= VI, *PG* 52].

când intram în port. Dacă m-ar fi întâlnit pe când mă clătinam pe mare, pe când eram lovit de valurile cumplite ale bolii, nu mi-ar fi fost uşor să înşel evlavia ta, ca să-ţi dau veşti bune în loc de rele. Iarna, a fost mai cumplită ca de obicei şi mi-a înrăutăţit şi mai mult boala de stomac. În aceste două luni din urmă n-am fost într-o stare mai bună decât morţii; dimpotrivă, mai rea chiar. Atâta viaţă aveam în mine cât să simt relele care mă înconjurau din toate părţile. Totul îmi era noapte: şi ziua şi dimineaţa şi amiaza; stăteam zi şi noapte ţintuit la pat. M-am străduit în mii şi mii de chipuri, dar n-am reuşit să scutur de pe mine vătămarea pricinuită de frig. Cu toate că făceam foc şi înduram fumul groaznic al sobei, cu toate că mă închideam într-o singură cameră, că-mi puneam nenumărate haine pe mine şi nu cutezam să ies din casă, totuşi am suferit cumplit; aveam dese dureri de cap însoţite de vărsături, n-aveam poftă de mâncare şi nu puteam dormi. Oceanele nopţii le petreceam cu ochi deschişi. Dar ca să nu-ţi chinui mai mult sufletul cu aceste lucruri neplăcute, îţi spun că acum am scăpat de toate acestea. Îndată ce a venit primăvara şi s-a schimbat puţin aerul, s-au dus de la sine toate. Totuşi am nevoie şi acum de o dietă foarte aspră. De aceea îi fac stomacului uşoară povara, ca să se poată simţi şi el uşor.

b. Nu puţină grijă mi-a făcut şi mie ştirea că ai fost aproape de moarte. Dar din pricina dragostei şi a grijii ce-ţi port, am scăpat de această durere, chiar înainte de a primi scrisorile tale, că cei ce au venit din părţile acelea mi-au adus ştirea că te-ai făcut sănătoasă. Iar acum mă bucur tare şi mă veselesc nu numai că ai scăpat de boală, ci mai presus de toate că înduri cu atâta curaj toate nenorocirile ce vin peste tine şi că le numeşti pe toate basm. Şi ceea ce-i mai mult e că ai dat acest nume şi bolii tale trupeşti semn că ai un suflet tânăr şi bărbătesc, care dă rod îmbelşugat. Da, dai dovadă de cea mai desăvârşită filozofie nu numai când înduri cu curaj relele, ci şi când nu le simţi cum te apasă, ci le disprețuieşti, şi-ţi împleteşti cu multă linişte cununa răbdării, fără osteneli, fără sudori, fără nelinişti, fără să alergi la alţii, ca şi cum ai sălta şi a dansa. Asta mă face şi pe mine să salt şi să mă bucur, să zbor de bucurie, să nu mai simt pustiul în care mă găsesc, nici celelalte necazuri ce mă împresoară. Sunt vesel şi bucuros şi mă împodobesc cu măreţia sufletului tău şi cu desele tale biruinţe, nu numai pentru tine ci şi pentru oraşul acela mare şi cu oameni mulţi, pentru care eşti un turn de apărare, liman şi zid întărit; prin faptele tale slobozi glas răsunător, iar

prin suferințele tale înveți și pe bărbați și pe femei să se arunce cu ușurință în astfel de lupte, să coboare în arenă cu toată vitejia și să îndure lesne sudorile pricinuite de lupte ca acestea.

c. Și lucru minunat este că întărești și încurajezi atâta lume, fără să te duci în piață și fără să ieși în mijlocul orașului, ci stând în casa și cămăruța ta. Cu toate că marea e atât de înfuriată, cu toate că se ridică așa de sus valurile, că se ivesc din toate părțile stânci și fiare marine și noaptea adâncă cuprinde totul, tu, ca și cum ai fi în miezul zilei, ca și cum marea ar fi liniștită și vântul ar bate în pupă, așa întinzi pânzele răbdări și călătorești cu toată înlesnirea; nu numai că nu ești înecată de furtuna aceasta cumplită, dar nu ești nici stropită de valurile mării. Și pe bună dreptate. Așa e cel ce are în mâini cârmele virtuții. Negustorii, care fac comerț pe mare, cârmacii, corăbierii, călătorii, când văd că se adună norii, că bate vânt sălbatic, că valurile-s iuți și clocotesc cu spumă, țin corăbiile în port; iar dacă se întâmplă să fie pe mare, fac totul și se străduiesc cât pot să ducă corabia în port, la țărm sau în vreo insulă. Tu, însă, cu toate că bat nenumărate vânturi, cu toate că se sparg în toate părțile atâtea valuri, cu toate că se frământă adâncul mării din pricina grozăviei furtunii, cu toate că unii călători plutesc morți pe valuri, iar alții stau agățați goi de câte o scândură, tu, însă, zvârlită în mijlocul acestui ocean de rele, numești toate acestea basm și călătorești ca pe vreme bună în timp de furtună. Și pe bună dreptate. Cârmacii, oricât de pricepuți ar fi în știința conducerii corabiei, nu au destulă măiestrie să țină piept oricărei furtuni. De asta de multe ori și fug de lupta cu valurile.

d. Tu, însă, ai o știință care este mai presus de orice furtună, ai puterea unui suflet de filozof, care e mai puternică decât mii și mii de oștiri, mai tare ca armele, mai tare ca tunurile și zidurile. Ostașii, armele, zidurile și tunurile sunt de folos numai pentru apărarea trupului și asta nu întotdeauna, nici împotriva tuturor; sunt împrejurări când toate acestea sunt biruite și lasă fără apărare pe cei ce se sprijină pe ele. Armele tale, însă, n-au frânt săgeți de-ale barbarilor, nici mașini de război de-ale oamenilor, nici n-au înfrânt atacuri și viclenii de luptă ca acestea, ci au biruit nevoile firii, au pus capăt tiraniei lor, au doborât acropola lor. Luptându-te necontenit cu demonii, ai avut nenumărate biruințe; n-ai primit nici o rană, ci ai rămas în picioare într-un nor atât de mare se săgeți; iar săgețile aruncate de ei împotriva ta le-ai întors din nou împotriva celor ce le slobozeau.

Înțelepciunea măiestriei tale este așa: te răzbuni pe cei ce-ți fac rău tocmai prin răul ce-l suferi de la ei; întristezi pe dușmani tocmai prin dușmănia ce ți-o poartă; iar răutatea lor îți este pricină de mai mare laudă. Dar pe toate acestea le știi bine și tu; ai simțit prin experiență adevărul lor, așa că pe bună dreptate numești basme toate răutățile dușmanilor. Spune-mi, cum n-ai să le numești basme, când tu, cu toate că ai trup muritor, disprețuiești moartea ca și cei care se grăbesc să părăsească o țară străină ca să se întoarcă în propria lor țară. Ai dus-o toată viața în boli cumplite, dar te-ai simțit mai bine decât cel cu trupuri sănătoase și pline de putere; ocările nu te-au zdrobit, iar onorurile și slava nu te-au făcut să te mândrești; și asta, doar, e pentru mulți pricină de mii și mii de rele! Da, oamenii care au strălucit ca preoți, care au ajuns la adânci bătrânețe și-aveau părul alb ca neaua, au alunecat și au ajuns din pricina mândriei priveliște de batjocură. Tu ești femeie; ai un trup mai slab ca pânza de păianjen; ai suferit atâtea și atâtea lovituri și nu numai că n-ai alunecat, dar ai oprit de la cădere și pe alți mulți. Alții nici n-au stat pe câmpul de bătălie, ci chiar de la început, aș putea spune chiar din pragul luptelor, au fost doborâți; tu, însă, ai ajuns de nenumărate ori la capătul luptelor și de fiecare dată ai smuls cununa biruinței, dând tot felul de lupte și bătălii. Și pe bună dreptate, că luptele virtuții nu stau în vârstă, nici în trup, ci numai în suflet și voință. De aceea au fost încununate femei, iar bărbații s-au împiedicat; pentru asta tineri au fost strigați biruitori, iar bătrâni făcuți de rușine.

e. Trebuie, dar, să-i admirăm pe cei care săvârșesc fapte de virtute și mai ales atunci când îi vedem că le săvârșesc, atunci când mulți părăsesc aceste lupte. Asta e o altă pricină pentru care trebuie să admirăm nespus de mult sârguința ta; că în vreme ce atâția bărbați, atâtea femei și atâția bătrâni, în aparență vrednici de multă cinstire și respectați de toți, au luat-o la fugă, au căzut și au fost biruiți, nu de iureșul luptei, nici de atacurile puternice ale dușmanilor, ci înainte de începerea atacului, tu, după atâtea lupte și bătălii, nu numai că n-ai slăbit, nici nu te-ai tulburat de mulțimea relelor, dimpotrivă, ai ajuns mai tare și mulțimea luptelor ți-a fost adaos de putere. Amintirea faptelor tale mari săvârșite până acum, îți este temei de bucurie și de veselie și pricină de mai mare râvnă. De asta mă bucur, salt și mă veselesc. Și n-am să încetez de a spune mereu asta și de a-mi plimba pretutindeni pricina bucuriei mele. Da, despărțirea de mine te întristează, dar mare e mângâierea ce ți-o dau

faptele tale! Că şi eu, cu toată lungimea drumului ce ne desparte, culeg nu mică bucurie de pe urma bărbăţiei tale.

Scrisoarea XIII [138]

1.a. Ce spui? N-ai înălţat trofeul, nici n-ai dobândit nici o victorie strălucită? Dar nu spune asta toată lumea? Nu-ţi cântă întreg pământul faptele tale mari? Da, bătăliile şi luptele tale le-ai dat dintr-un singur loc; da, cursele drumurilor tale şi luptele tale atletice pline de sânge în loc de sudoare au avut loc tot acolo, dar slava şi lauda lor au cuprins marginile pământului. Tu, însă, voind să-ţi măreşti luptele şi să-ţi înmulţeşti răsplăţile, le-ai adăugat şi cununile date de smerenie, spunând că eşti atât de departe de aceste biruinţe, cât de departe sunt morţii de vii. Cuvintele tale sunt pline de smerenie şi eu voi încerca să-ţi dovedesc asta din faptele tale. Ai pierdut patria, casa, prietenii, rudele; ai fost surghiunită; nu încetai de a simţi moartea în fiecare zi; şi ceea ce lipsea firii o împlineai prin bogăţia voinţei tale. Şi pentru că nu-i cu putinţă ca un om să moară de mai multe ori, ai făcut asta cu gândul şi voinţa. Mai mult chiar! Cu toate că pe unele din aceste încercări le sufereai, iar pe altele le aşteptai să le suferi, totuşi n-ai încetat să-i înalţi pentru ele slavă lui Dumnezeu Cel Ce le-a îngăduit şi să dai lovitură de moarte diavolului. Că diavolul a primit o lovitură mortală, a arătat-o chiar el prin aceea că s-a înarmat cu şi mai mult arme; de asta atacurile lui de mai târziu au fost mai cumplite ca cele dintâi.

b. După cum un scorpion sau un şarpe, când e lovit mai tare, muşcă cu mai multă furie pe cel ce l-a lovit, arătând prin asta şi furia lui năprasnică împotriva celui ce l-a lovit, dar şi cumplita durere pe care a simţit-o, tot aşa şi diavolul, fiara aceasta neruşinată, s-a năpustit cu mai multă furie asupra ta şi a adus peste tine mai multe încercări, tocmai pentru că a primit adânci răni de la minunatul şi marele tău suflet. Diavolul le-a adus, nu Dumnezeu; Dumnezeu le-a îngăduit, ca să-ţi mărească bogăţia, să-ţi facă mai mare câştigul, să-ţi prilejuiască mai multă răsplată, mai îmbelşugată plată. Nu te tulbura deci, nu te nelinişti! A ostenit vreodată cineva, strângând bogăţii? S-a simţit prost vreodată cineva, urcând la cele mai înalte dregătorii? Nu! Dacă cei care adună aceste lucruri ome-

[138] Scrisă în anul 405 [= VII, *PG* 52].

neşti, lucruri vremelnice şi mai slabe decât umbra, lucruri care se vestejesc mai iute ca florile ce putrezesc, dacă saltă, dănţuiesc şi zboară de bucurie, de o bucurie care piere îndată ce apare, o bucurie asemănătoare valurilor râurilor ce trec iute pe dinaintea noastră, apoi cu mai mult drept ai tu ca vremea de acum să-ţi prilejuiască nespus de mare bucurie, chiar dacă mai înainte ai fost năpădită de tristeţe. Comoara ce ai adunat este nefurată! Vrednicia ce ţi-ai câştigat-o cu aceste suferinţe nu se dă moştenire, nu ştie şi nici nu aşteaptă sfârşit, este fără de margini, nu-i pune capăt nici vitregia vremurilor, nici uneltirile oamenilor, nici atacurile demonilor, nici chiar moartea.

c. Iar dacă vrei să plângi, plânge atunci pe cei ce au săvârşit acestea, pe stăpânii şi slugile acestor rele, pe cei care şi-au adunat nespus de mare pedeapsă şi pentru veacul ce va să fie, dar au primit şi aici cumplită osândă, pentru că atâţia oameni le întorc spatele, îi socotesc duşmani, îi blestemă şi-i osândesc. Spui că aceştia nu simt lucrul acesta? Dar tocmai pentru asta sunt de plâns şi sunt vrednici de lacrimi, ca şi nebunii care lovesc cu pietre şi bat pe cei cu care se întâlnesc, iar de multe ori chiar pe binefăcătorii şi prietenii lor, fără să simtă nebunia de care sunt cuprinşi. De asta nici nu se vindecă, că nu vor nici doctori, nici doctorii; dimpotrivă îi răsplătesc cu rău pe cei care caută să-i vindece şi să le facă bine. Prin urmare şi pentru aceasta sunt de plâns, pentru că nu simt cât de mare le e răutatea. Dar dacă nu le pasă de osânda altora, totuşi e cu neputinţă să scape de mustrarea conştiinţei lor, de care nu pot fugi; conştiinţa e un judecător drept; nu se pleacă nici în faţa fricii, nici în faţa linguşelilor; nu-i coruptă cu bani, nici nu plăteşte de lungimea timpului.

2.a. Fiul lui Iacov, fiul care i-a spus tatălui său că o fiară sălbatică l-a mâncat pe Iosif, cel care a făcut acea faptă grozavă şi rea, cel care a încercat să acopere cu această mască uciderea fratelui său, şi-a înşelat atunci tatăl, dar nu şi-a putut înşela conştiinţa, nici n-a putut-o linişti. Conştiinţa a continuat să se ridice împotriva lui, să strige la el mereu; nu i s-a putut stinge glasul. Şi a trecut multă vreme, dar fiul lui Iacov, care minţise pe tatăl său, care tăgăduise grozava lui faptă şi n-o spusese nici unui om, pe care nu-l învinuia nimeni, nu-l dădea de gol nimeni, nu-l ataca nimeni, nu-i amintea nimeni de crima aceea, când era să-şi piardă libertatea şi viaţa, a arătat că nu fusese stins glasul acuzator al conştiinţei, că nu fusese acoperit, cu toate că trecuse atâta vreme. A spus aceste cuvinte:

„Da, în păcate suntem pentru fratele nostru. Când ne ruga, n-am ţinut seamă de necazurile lui şi de durerea sufletului lui; şi acum se cere de la noi sângele lui"[139] .

b. A grăit aşa cu toate că era învinuit de altă faptă rea, cu toate că era acuzat de furt, cu toate că fusese dus în faţa judecăţii pentru că furase paharul de aur. Dar pentru că nu se ştia cu nimic vinovat de furt, nu-l chinuia conştiinţa pentru asta şi nici n-a spus că suferă pentru vina ce i se aducea, nici pentru pricina pentru care era legat; se învinuieşte însă, se acuză de o faptă de care nu-l învinuia nimeni, de care nimeni nu-i cerea socoteală, pentru care nu fusese băgat la închisoare, dar mai bine spus pentru o faptă pe care nici n-o săvârşise atunci. Conştiinţa îl chinuia; şi el care vărsase cu atâta uşurinţă sângele fratelui său, care nu suferise deloc la săvârşirea crimei, acum suferă şi îi învinuieşte pe cei care luaseră parte la crimă şi-şi jeleşte cruzimea, zicând: Când ne ruga, n-am ţinut seamă de necazul lui şi de durerea sufletului lui". Era de ajuns firea, spune el, ca să ne moaie inima şi să ne plece spre milă; dar fratele nostru a mai adăugat şi lacrimi, ne-a mai şi rugat, şi nici aşa nu ne-a înduplecat, ci n-am ţinut seamă de necazul lui şi de durerea sufletului lui. De asta suntem închişi în închisoarea aceasta, de asta ne este ameninţată viaţa, pentru că şi noi am păcătuit faţă de viaţa fratelui nostru.

c. Tot aşa şi Iuda s-a îndreptat spre spânzurătoare şi şi-a sfârşit viaţa prin ştreang, pentru că n-a mai putut îndura mustrările conştiinţei. Când a pus la cale târgul acela neruşinat, spunând: „Ce voiţi să-mi daţi şi eu Vi-L voi da vouă"[140], nu s-a ruşinat de cei ce-l auzeau, că el, ucenicul, a urzit o astfel de faptă împotriva Dascălului său; în zilele ce s-au scurs între târg şi vânzare nu l-a mustrat conştiinţa; beat de plăcerea dragostei de argint, nu simţea învinuirile conştiinţei. Dar după ce a săvârşit păcatul, după ce a luat argintul, după ce s-a potolit plăcerea câştigului şi a ieşit la iveală cauza păcatului atunci, fără să-l silească cineva, fără să-l forţeze cineva, fără să-l îndemne cineva, s-a dus de bună voie, a aruncat argintul celor ce i l-au dat, şi-a mărturisit fărădelegea lui şi a spus în auzul acelora: „Am păcătuit, vânzând sânge nevinovat"[141]. N-a mai putut îndura mustrarea conştiinţei.

---

[139] *Facere* 13, 21.
[140] *Matei* 26, 15.
[141] *Matei* 27, 4.

Aşa e păcatul; înainte de săvârşirea lui îl îmbată pe cel ce-l săvârşeşte; după ce a fost împlinit şi săvârşit, după ce a zburat şi s-a stins plăcerea păcatului, rămâne lângă păcătos numai conştiinţa care-l acuză; conştiinţa ţine loc de călău, îl sfâşie pe păcătos, îl supune la cele mai cumplite chinuri, care-l apasă mai tare ca plumbul.

3.a. Aşa sunt chinurile cele de aici de pe pământ; pe cele de dincolo, gătite celor ce săvârşesc astfel de păcate, le ştii cum sunt. Pe aceştia trebuie să-i plângi, pe aceştia trebuie să-i jeleşti. Şi Pavel tot aşa făcea! Se bucura împreună cu cei ce luptă, cu cei ce se nevoiesc, cu cei ce suferă răul şi plângea pe cei păcătoşi. De aceea şi spunea: „Nu cumva venind, iarăşi să mă umilească Dumnezeul meu faţă de voi şi să plâng pe mulţi care au păcătuit înainte şi nu s-au pocăit de desfrâul şi necurăţia ce au făcut"[142]. Despre cei care se luptau spunea : „Mă bucur şi mă bucur împreună cu voi toţi"[143]. Nimic, dar să nu te tulbure, nici din cele ce şi se întâmplă, nici din cele ce te ameninţă. Valurile nu clintesc stânca, ci cu cât o izbesc cu mai multă furie, cu atât mai repede valurile pier. Tot aşa şi cu acestea; şi au fost şi vor mai fi; dar mai bine spus, cu mult mai mult. Da, valurile nu clintesc stânca; pe tine, însă, valurile nu numai că nu te-au clintit, dar te-au făcut şi mai puternică. Asta e deosebirea dintre păcat şi virtute. Păcatul păleşte când este atacat; virtutea, însă, străluceşte mai mult când e atacată. Virtutea este încununată nu numai după terminarea luptelor, ci chiar în timpul luptelor; chiar lupta îi este cunună; păcatul, dimpotrivă, când biruie atunci este făcut de ruşine, atunci este pedepsit, atunci se umple de mai multă necinste; înainte de pedeapsa ce-i este gătită dincolo, păcatul este pedepsit chiar când se săvârşeşte şi nu numai după ce s-a săvârşit.

b. Iar dacă vrei să-mi fie mai întemeiat cuvântul, ascultă pe Sfântul Apostol Pavel, care face deosebire între aceste două, scriind romanilor dă în vileag viaţa necurată a unora din ei, arătând că chiar înainte de pedeapsă păcatul are alături de el pedeapsa atunci când se săvârşeşte, aminteşte de împreunările nelegiuite ale femeilor şi bărbaţilor, care calcă legile firii şi născocesc pofte nemaiauzite, grăind aşa: „Că şi femeile lor au schimbat rânduiala firească în una împotriva firii. Asemenea şi bărbaţii, lăsând rânduiala cea după fire a femeii, s-au aprins în pofta lor unul către altul, săvârşind ruşinea

---

[142] *II Corinteni* 12, 21.

[143] *Filipeni* 2, 17

bărbaţi cu bărbaţi şi luând în ei înşişi răsplata ce se cuvine rătăcirii lor"[144].

– Ce spui, Pavele? Nu simt, oare, plăcere cei ce săvârşesc aceste fapte? Nu săvârşesc cu poftă această împreunare nelegiuită? Cum dar spui că sunt pedepsiţi chiar când o săvârşesc?

– Hotărârea o dau, răspunde Pavel, întemeiat nu de plăcerea celor ce au această boală, ci pe natura faptelor săvârşite. Cel ce săvârşeşte adulter, înainte de pedeapsă, este pedepsit chiar în timpul când săvârşeşte adulterul; deşi i se pare că simte plăcere, totuşi îşi face sufletul mai rău şi mai ticălos. La fel şi ucigaşul: înainte de a vedea tribunalul şi sabia ascuţită, înainte de a primi pedeapsă pentru crimele săvârşite, piere chiar când săvârşeşte crima pentru că şi el îşi face mai ticălos sufletul.

Ceea ce este pentru trup boala, figurile sau altă boală asemănătoare, ceea ce este rugina pentru fier, molia pentru lână, cariul pentru lemn sau viermele pentru carne, aceea este păcatul pentru suflet. Păcatul îl face pe om rob, lipsit de libertate. Dar pentru ce spun eu rob şi lipsit de libertate? Îl face să aibă suflet de animale necuvântătoare, suflet de lup, de câine, de şarpe, de viperă, de fiară!

c. Profeţii au arătat asta. Unul din ei, ca să facă tuturor cunoscută schimbarea pricinuită de păcat, spunea: „Sunt câini mulţi care nu pot lătra"[145]; asemenea câinilor turbaţi sunt oamenii vicleni, care uneltesc pe ascuns. Câinii când turbează nu atacă lătrând, ci se apropie în tăcere şi muşcă mai tare decât câinii care latră. Un alt prooroc îi numeşte pe oameni ciori[146]. Altul spunea: „Omul în cinste fiind, n-a priceput; alăturatu-s-a dobitoacelor celor fără de minte şi s-a asemănat lor"[147]. Iar cel mare dintre profeţi, fiul celei sterpe, stând lângă Iordan, a numit pe unii oameni şerpi şi pui de năpârcă[148]. Ce pedeapsă poate fi, deci, egală cu aceasta, ca o fiinţă cugetătoare şi foarte blândă, făcută după chipul lui Dumnezeu şi încărcată cu atâta cinste, să cadă într-o sălbăticie atât de mare?

4.a. Ai văzut că păcatul are în el pedeapsa chiar înainte de pedeapsa veşnică? Află că şi virtutea are şi răsplată, chiar înainte de răsplată. După cum în trup – nimic nu mă împiedică să mă folosesc

---

[144] *Romani* 1, 26–27.
[145] *Isaia* 56, 10.
[146] *Ieremia* 3, 2.
[147] *Psalm* 38, 12.
[148] *Matei* 3, 7.

iar de acelaşi exemplu care lămureşte bine ce vreau să spun – aşadar, după cum în trup, cel sănătos şi robust, care n-are nici o boală, tocmai prin aceea că e sănătos simte plăcerea înainte de plăcere, pentru că plăcerea este unită cu sănătatea, pe acesta nu-l pot supăra nici tulburările văzduhului, nici arşiţa, nici frigul, nici masa sărăcăcioasă, nici altceva ca acestea; sănătatea îi este de ajuns ca să alunge vătămarea pricinuită de acestea. Aşa se întâmplă de obicei şi cu sufletul. De aceea şi Sfântul Pavel se bucura când era biciuit, când era prigonit, când suferea nenumărate rele, grăind aşa: „Mă bucur în suferinţele mele pentru voi"[149]. Răsplata virtuţii nu este numai în împărăţia cerurilor, ci în suferinţa însăşi, pentru că cea mai mare răsplată este să suferi pentru adevăr. De aceea şi ceata apostolilor a plecat cu bucurie de la sinedriul iudeilor, nu numai din pricina împărăţiei cerurilor, ci şi din pricină că au fost învredniciţi să fie batjocoriţi pentru numele lui Iisus[150]. Aceasta-i cea mai mare cinste, cea mai maree cunună şi premiu, temei de nepieritoare plăcere.

b. Bucură-te deci şi saltă! Nu-i mică lupta pe care ai dus-o; dimpotrivă este foarte mare lucru să înduri calomnia şi mai cu seamă când ţi se aduce o acuzaţie atât de mare; că te-au calomniat într-un tribunal public, acuzându-te de incendiu. De aceea şi Solomon, vrând să arate cât de grea este lupta aceasta, spune: „Am văzut bârfelile care se fac sub soare şi iată lacrimile celor bârfiţi; şi nu era cine să-l mângâie"[151]. Iar dacă lupta e mare, precum e şi mare, atunci negreşit mai mare este cununa acestei lupte. De altfel şi Hristos porunceşte să se bucure şi să salte cei care duc această luptă cu răbdarea cuvenită. „Bucuraţi-vă şi vă veseliţi, când vor zice tot cuvântul rău împotriva voastră, minţind din pricina Mea, că plata voastră multă este în ceruri"[152]. Vezi câtă bucurie, câtă răsplată, câtă veselie ne pricinuiesc nouă cei care ne duc război? Nu-i o prostie, oare, să-ţi faci tu însuţi răul pe care nu ţi l-au putut face aceia? Ce vreau să spun? Duşmanii tăi nu numai că n-au putut să te pedepsească, ba dimpotrivă, ţi-au dat prilej de veselie şi temei de bucurie neveştejită.

c. Tu, însă, te pedepseşti singură, chinuindu-te de tristeţe, muncindu-te, tulburându-te, umplându-ţi sufletul de mare durere.

---

[149] *Coloseni* 1, 24.
[150] *Fapte* 5, 40-41.
[151] *Eclesiast* 4, 1
[152] *Matei* 5, 11-12

Duşmanii tăi ar trebui să facă asta, dacă ar vrea să-şi recunoască în sfârşit răutăţile lor. Ar fi drept ca ei să jelească acum, să plângă, să-şi acopere feţele de ruşine, să se ascundă, să se îngroape în pământ, ca să nu vadă nici soarele acesta! Să se închidă la întuneric, să-şi jelească răutăţile lor şi necazurile pe care le-au făcut atâtor Biserici! Tu? Tu trebuie să te bucuri şi să te veseleşti, că ai săvârşit cea mai mare dintre virtuţi, capul virtuţilor.

d. Ştii, ştii bine că nici o virtute nu este egală cu răbdarea, ea mai cu seamă este împărăteasa virtuţilor, temelia faptelor bune, limanul cel neînvălurat, pacea în războaie, liniştea în furtună, întărirea în mijlocul uneltirilor. Răbdarea te face mai tare ca diamantul. Răbdarea nu poate fi biruită nici cu arme, nici de oşti, nici de maşini de război, nici de săgeţi, nici de lănci, nici de oştirile demonilor, nici de falangele înfricoşătoare ale puterilor potrivnice, nici chiar de diavolul, cu toată oştirea şi iscusinţa lui. De ce dar te temi? Pentru ce te întristezi, când eşti pregătită să-ţi dai şi viaţa, dacă împrejurările ar cere-o? Spui că doreşti să vezi sfârşindu-se odată răutăţile din jurul tău? Vei vedea şi sfârşitul lor! Îl vei vedea curând, cu voia lui Dumnezeu! Bucură-te, dar, şi te veseleşte! Desfătează-te cu faptele tale bune! Nu-ţi pierde nădejdea nicicând. Te voi vedea iarăşi şi-ţi voi aduce aminte de cuvintele acestea.

Scrisoarea XIV [153]

1.a. Şi una şi alta se datorează nespusei iubiri de oameni a lui Dumnezeu: şi că îngăduie să vină peste tine atât de mari încercări şi atât de dese, ca să-ţi facă şi mai strălucitoare cununile, şi că te scapă iute de ele, ca să nu te strivească prin lunga lor durată. Aşa a chivernisit Dumnezeu şi viaţa bărbaţilor aceia vrednici, vorbesc de apostoli şi profeţi, când a îngăduit să se ridice valurile, când certând noianul relelor şi făcând vreme liniştită şi senină dintr-o groaznică furtună. Încetează, dar, de a mai plânge şi de a cădea doborâtă de tristeţe. Nu te uita numai la necazurile care vin dese şi neîntrerupte peste tine, ci şi la grabnica scăpare şi la nespusa răsplată pe care o nasc ele.

---

[153] Scrisă în anul 405 [= XVI, *PG* 52].

b. Ce este pânza de păianjen, umbra şi fumul şi chiar ceva mai şubred decât acestea, aşa sunt toate suferinţele care au venit peste tine în comparaţie cu răsplăţile ce ţi se vor da. Ce lucru mare este să pierzi totul, să fii mutat din loc în loc, să fii izgonit de pretutindeni, să ţi se confişte averile, să fii dus înainte tribunalelor, să fii bătut, să suferi rele de la cei cărora le-ai făcut bine cu nemiluita, să fii duşmănit de slugi şi de prieteni, ce lucru mare sunt toate acestea, când răsplata lor este cerul, bunătăţile cele nestricăcioase, care nu pot fi tălmăcite cu cuvântul şi nu au sfârşit, ci ne desfată veşnic? Nu te mai gândi la duşmănii, la viclenii, la pagube de bani, la necontenitele surghiunuri, la statul prin străini! Calcă-le în picioare cum calci cel mai mic fir de praf şi uită-te la comorile pe care aceste suferinţe le-au născut în ceruri! Uită-te la câştigul care nu se pierde şi la bogăţia ce nu poate fi furată.

c. Spui că ţi s-a şubrezit rău trupul din pricina acestor suferinţe şi necazuri şi că uneltirile vrăjmaşilor ţi-au mărit boala? Îmi spui iarăşi de altă pricină de câştig, mare şi nespusă. Ştiu, ştiu bine, cu câtă mulţumire şi curaj ai îndurat boala! Asta – ţi-am spus-o – l-a încununat pe Lazăr, a făcut de ruşine pe diavol când s-a luptat cu Iov şi a făcut mai strălucitor pe atletul acelei vestite răbdări! Aceasta l-a înălţat mai mult decât dragostea lui pentru sărăcie şi decât dispreţul banilor şi decât pierderea neaşteptată a copiilor şi decât acele mii şi mii de uneltiri! Asta a închis desăvârşit gura cea neruşinată a vicleanului demon.

d. Gândeşte-te şi tu necontenit la acestea, veseleşte-te, bucură-te că ai dus la capăt lupta cea mai mare, că ai îndurat cu seninătate capul încercărilor şi că ai slăvit pe iubitorul de oameni Dumnezeu. Care deşi poate să le spulbere dintr-o dată pe toate, totuşi le îngăduie să fie, ca să-ţi facă şi mai strălucitoare această neguţătorie bună. De asta şi eu a te ferici nu încetez.

e. M-am bucurat că ai scăpat de proces, aşa cum ţi se şi cuvenea. Prin achitarea ta ai dus la sfârşit procesul în aşa fel încât în timpul lui nici n-ai fost fricoasă şi nici nu te-ai lăsat doborâtă de necazurile pe care le aducea judecata, ci ai mers pe calea de mijloc, câştigându-ţi libertatea ce ţi se cuvenea. Ai arătat în toate multă pricepere, multă îngăduinţă şi îndelungă răbdare. Ţi s-a vădit înţelepciunea ta, care nu poate fi înşelată.

Scrisoarea XV [154]

1.a. Te-ai fi aşteptat, oare, să duci o viaţă netulburată şi fără lupte, tu care din tinereţe ai arătat atâta filozofie şi ai călcat în picioare deşertăciunile omeneşti? Cum e cu putinţă asta? Dacă oamenii care se luptă cu oamenii primesc mii de răni şi în întrecerile atletice şi în războaie, cum poţi nădăjdui să duci o viaţă liniştită şi fără de griji, tu, care te-ai luat la luptă cu începătoriile, cu puterile, cu stăpânitorii lumeşti ai întunericului veacului acestuia, cu duhurile răutăţii[155], tu, care te-ai luptat atât de vitejeşte şi ai înălţat atâtea trofee şi prin atâtea fapte ai amărât pe demonul acela sălbatic şi blestemat.

b. Nu trebuie, dar, să te tulburi că războaie multe te înconjoară de pretutindeni, că ai multe necazuri. Dimpotrivă, atunci ar trebui să te miri dacă n-ai avea de dus războaie şi n-ai avea necazuri! Necazul şi tulburarea sunt strâns unite cu virtutea. Ştii asta şi tu înainte de a ţi-o scrie. N-ai nevoie s-o afli de la alţii; pentru că şi eu îţi scriu asta, nu pentru a da lecţii uneia care n-o ştie. Ştiu că nu poate să te tulbure nimic, nici paguba banilor – lucru de nesuferit multora, – nici ocările, nici alt necaz asemănător. Dacă sunt de admirat cei care iau parte la suferinţele altora, apoi cu mult mai mult cei care le suferă.

c. De aceea, Sfântul Pavel pentru amândouă pricinile îi laudă pe iudeii care au crezut, zicând: „Aduceţi-vă aminte de zilele de mai înainte în care după ce aţi fost luminaţi, aţi îndurat multă luptă de suferinţe, pe de o parte fiind daţi în privelişti cu defăimări şi necazuri, iar pe de altă parte făcându-vă părtaşi cu cei ce au suferit aşa“[156]. De aceea, nici eu nu-ţi scriu mult. Nimeni nu se duce la un învingător sau la un om care a înălţat un trofeu strălucitor cu gândul ca să-l ajute în luptă, ci numai ca să-l laude. De aceea şi eu, cunoscând câtă filozofie ai arătat în cele ce ţi s-au întâmplat, te fericesc, şi te admir şi pentru răbdarea de acum şi pentru răsplăţile ce ţi-ai pregătit prin asta.

d. Dar pentru că ştiu bine că vrei să afli ce mai fac – că tac de multă vreme – află că am scăpat de boala cumplită de care sufeream, dar mai port încă în mine urmările bolii. Am doctori minunaţi,

---

[154] Scrisă la Arabissos în iarna lui 405–406 [= XV, *PG* 52].
[155] *Efeseni* 6, 12.
[156] *Evrei* 10, 32–33.

totuşi lipsa celor de trebuinţă vatămă folosul îngrijirii lor. Nu sunt numai doctoriile rare aici, dar şi altele care pot vindeca un trup bolnav; mă ameninţă şi foamea şi ciuma. Şi relele acestea le zămislesc neîntreruptele atacuri ale bandelor de tâlhari, care ies de departe la drum, se aţin la drumuri, taie de pretutindeni căile şi pun în primejdie viaţa călătorilor. Andronic, după cum însuşi spune, a căzut în mâinile lor şi a scăpat numai cu pielea. De aceea, te rog, să nu mai trimiţi pe nimeni aici. Mi-e teamă ca nu cumva aici să-i fie pricină de moarte. Ştii cât aş suferi. Dar dacă s-ar întâmpla să vină aici un om de încredere pentru vreo altă treabă, dă-mi prin el ştiri de sănătatea ta. Special pentru mine, nici pentru nevoile mele, să nu vină nimeni aici, de teama de care-ţi vorbeam.

Scrisoarea XVI [157]

1.a. Nimic străin şi nepotrivit nu s-a întâmplat evlaviei tale, ci cu totul firesc şi potrivit cu şirul repetatelor încercări venite peste tine, ca să-ţi facă şi mai tari nervii sufletului, ca să-ţi mărească şi mai mult râvna şi tăria în lupte şi ca să culegi de aici multă bucurie. Aşa e natura necazului, când vine peste un suflet curajos şi tânăr; aceste rezultate are. Şi după cum aurul ajunge mai curat când e unit cu focul, tot aşa şi necazul, când vine peste suflete de aur, le face mai încercate, mai curate. De asta şi Sfântul Pavel spune: „Necazul aduce răbdare, iar răbdarea încercare“[158]. De aceea şi eu salt şi mă bucur, chiar aici, în această pustietate; curajul tău mă mângâie nespus. De aceea nu mă tem, chiar de-ar fi să te înconjoare lupi şi cete de vicleni. Totuşi mă rog să se stingă încercările de-acum şi să nu mai vină altele, împlinind porunca Stăpânului Care ne porunceşte să ne rugăm ca să nu cădem în ispite[159].

b. Iar dacă Dumnezeu ar îngădui să vină peste tine iarăşi încercări, mă bizui pe sufletu-ţi de aur, care adună şi de-aici bogăţie mare. Cu ce-ar putea să te-nspăimânte cei ce îndrăznesc toate acestea împotriva propriului lor cap? Cu paguba de bani? Dar ştiu bine că pentru tine banii sunt pulbere şi-i socoteşti mai netrebnici decât lutul. Cu alungarea din ţară şi din casă? Dar tu obişnuieşti să locuieşti

---

[157] Scrisă în iarna lui 406–407 [= XVII, *PG* 52].
[158] *Romani* 5, 3–4.
[159] *Matei* 26, 41

în oraşele mari cu oameni mulţi la număr ca şi în pustie, ducând tot timpul o viaţă liniştită, lipsită de griji lumeşti şi călcând în picioare tot luxul şi strălucirea omenească. Te ameninţă cu moartea? Dar tu şi aici le-ai luat-o înainte, gândindu-te de multă vreme la moarte, încât chiar dacă te-ar duce la junghiere, ar duce un trup mort.

c. Dar pentru ce e nevoie să vorbesc mult? Nimeni nu va putea să-ţi facă vreun rău, pe care tu să nu-l fi biruit de mult. Te-ai deprins cu toate acestea pentru că ai mers totdeauna pe calea cea strâmtă şi îngustă[160]. De aceea, deprinzând această minunată ştiinţă în şcoala vieţii tale, acum când dai lupta eşti şi mai strălucitoare! Departe de a te tulbura de cele ce ţi se întâmplă, eşti întraripată, salţi şi dănţuieşti. Foloseşti acum, într-un trup de femeie, mai şubred ca pânza de păianjen, cu multă uşurinţă, în luptele acestea, deprinderile ce le-ai dobândit mai înainte, călcând în picioare cu mare dispreţ furia unor oameni puternici, care scrâşnesc din dinţi şi eşti gata să suferi mai mult decât pun ei la cale.

d. Fericită eşti tu şi de trei ori fericită din pricina cununilor de-aici, dar mai bine spus, din pricina luptelor acestora. Aşa e natura unor astfel de lupte; primesc răsplată chiar în timpul luptelor, înainte de încununare; iar răsplata e plăcerea pe care o guşti acum, bucuria, bărbăţia, stăruinţa, răbdarea; răsplata e simţământul că eşti de nebiruit, că eşti mai presus de toate, că te-ai deprins atâta încât nu poţi suferi de la nimeni nici un rău, că stai pe stâncă, deşi sunt atât de mari furtuni în jurul tău, că pe o mare înfuriată eşti purtată de vânt bun cu linişte deplină. Acestea-s răsplăţile necazului, aici pe pământ, chiar înainte de împărăţia cerului.

e. Ştiu, ştiu că acum întraripată de plăcere, te socoteşti că nici n-ai trup şi că dacă ar cere-o timpul îl lepezi mai uşor ca alţii haina. Bucură-te, dar, şi te înveseleşte şi pentru tine şi pentru cei ce au avut un sfârşit fericit, nu în pat, nici în casă, ci în temniţe, în lanţuri şi în chinuri. Plânge şi jeleşte numai pe cei ce au făcut acestea. Că şi asta este o faptă vrednică de filozofia ta.

Dar pentru că vrei să ai ştiri de sănătatea trupului meu, află că am scăpat de boala care mă ţinea mai înainte şi că acum mă simt mai bine; afară numai dacă nu cumva, cu venirea iernii, să-mi vatăme din nou stomacul meu slăbit. Din partea isaurilor n-am mai avut nici o supărare.

---

[160] *Matei* 7, 14.

Scrisoarea XVII [161]

1.a. Nu-mi purta mie de grijă din pricina iernii aspre de aici, din pricina bolii mele de stomac şi din pricina năvalei isaurilor. Iarna e aşa cum e de obicei aici în Armenia. Nici nu trebuie să-ţi spun mai mult. Iarna nu mă supără tare. De altfel am prevăzut-o şi am luat multe măsuri ca să scap de neplăceri: aprind mereu focul, mi-astup camera în care stau, mă îmbrac gros şi tot timpul stau în casă. E neplăcut, dar îndur pentru câştigul ce-l am. Cât timp rămân în casă, frigul nu mă supără; dar dacă sunt silit să ies puţin afară şi să trag aer în piept, mă resimt nu puţin. De aceea şi pe tine te rog şi-ţi cer asta, ca pe un foarte mare dar, să ai multă grijă de sănătatea ta, ca să-ţi vindeci boala trupului.

b. Şi tristeţea te îmbolnăveşte; dar dacă îţi mai este slăbit şi bolnav trupul, şi-l neglijezi, dacă nu aduci doctori care să te caute, dacă trăieşti într-un ţinut cu aer bun şi nu-i dai trupului îngrijiri potrivite, gândeşte-te cât de mult se măreşte răul! Aşa că te rog adu doctori pricepuţi, ia doctorii, care te pot vindeca de nişte suferinţe ca acestea. Pentru că şi eu, cu multe zile înainte, m-am îmbolnăvit de stomac şi aveam vărsături din pricina climei de aici; pe lângă alte doctorii am luat şi pe cea trimisă de preavenerabila mea doamnă Sinclitia; n-a trebuit să iau această doctorie mai mult de trei zile şi m-am făcut sănătos. Te rog, ia şi tu doctoria asta şi fă ca să mi se mai trimită şi mie.

c. Într-adevăr când am simţit că mi-a revenit iar boala, am luat-o din nou şi m-am făcut sănătos. Doctoria asta opreşte flegma, îndepărtează guturaiul, este puţin înviorătoare, dă putere trupului, deschide pofta de mâncare. Toate acestea le-am cunoscut în câteva zile. Ai te rog bunătatea şi roagă-l pe stăpânul meu, pe prea venerabilul Teofil comisul, să-mi facă doctoria şi să mi-o trimită.

d. Nu te întrista că am să iernez aici. Îndur acum iarna mai uşor şi sunt mai sănătos decât anul trecut. Aşa că şi tu, dacă te-ai îngriji cum trebuie, te-ai simţi cu mult mai bine. Iar dacă spui că boala îţi vine din pricina tristeţii, pentru ce mă rogi să-ţi mai scriu, când scrisorile trimise nu te-au schimbat deloc, ba dimpotrivă tirania tristeţii te-a prins atât de mult, că doreşti să pleci din lumea aceasta?

---

[161] Scrisă la începutul anului 407 [= IV, *PG* 52].

e. Ai uitat, oare, câtă răsplată aduce şi boala unui suflet care o primeşte cu mulţumire? Nu ţi-am vorbit de atâtea ori de asta şi personal şi în scrisori? Dar poate că din pricina treburilor sau din pricina bolilor sau din pricina necazurilor nu-ţi mai aduci aminte de cele ce-ţi spuneam. De aceea, ascultă-mă, am să-ţi vorbesc încă o dată de durerile tristeţii tale. „Să scriu aceleaşi lucruri – spune Sfântul Pavel – mie nu mi-e greu, iar vouă de folos“[162].

2.a. Ce să spun şi ce să scriu? Nimic nu te face, Olimpiadă, atât de vestit ca îndurarea suferinţei! Ea e împărăteasa bunătăţilor, ea e, mai ales, cununa cununilor! Şi după cum ea întrece pe toate celelalte fapte bune, tot aşa prin ea ajunge mai strălucit chipul celorlalte. Poate că nu-s destul de lămurite cuvintele mele. Ţi le voi lămuri. Ce vreau să spun? Nu e greu să înduri luarea averilor, chiar de le-ar lua pe toate, pierderea onorurilor, izgonirea din patrie, alungarea peste graniţă, munca grea şi istovitoare, statul în închisoare, lanţurile, ocările, insultele, batjocura; să nu socoteşti, însă, că e puţin lucru să înduri cu curaj unele ca acestea!

b. O arată marele şi vestitul bărbat Iov, care a fost tulburat nu puţin din pricina acestei încercări. Dar nici aceasta nu e grea, nici pierderea copiilor – chiar de ţi-ar fi răpiţi toţi dintr-o dată – nici atacurile neîncetate ale duşmanilor, nici altceva din unele ca acestea; nici chiar ceea ce pare a fi culmea nenorocirilor, moartea. Care e atât de înfricoşătoare şi cutremurătoare, nici ea nu-i aşa de grea ca boala trupului. Acest lucru îl arată Iov, cel mai mare atlet al răbdării, care, atunci când s-a îmbolnăvit, a socotit că moartea are să-l scape de necazuri. Când îndura celelalte nenorociri, nici nu simţea, deşi primea loviturile unele după altele, iar ultima, moartea copiilor, lovitură de moarte. Şi nu-i un lucru mic acesta, ci ceva care ţine de grozava viclenie a diavolului, vrăjmaşul lui. Că diavolul nu i-a dat lovitura de moarte, pierirea copiilor, când Iov era în putere, nici la începutul luptei, ci când era doborât de desele şi nenumăratele săgeţi aruncate împotriva lui; atunci i-a dat lovitura aceasta; lovitura a fost aşa de grozavă, că au fost ucişi şi băieţii şi fetele; toţi deodată, în floarea vârstei, de moarte silnică; iar felul morţii lor le-a fost mormânt de-a gata. Nu i-a văzut zicând în pat, nici nu le-a sărutat mâinile, n-a auzit cuvintele lor cele mai de pe urmă, nu le-a atins genunchii şi picioarele, nu le-a închis gura, nici nu le-a pogorât

[162] *Filipeni* 3, 1.

pleoapele pe ochi când şi-au dat sfârşitul, nu puţin lucru pentru mângâierea părinţilor, care-şi iau rămas bun de la copiii lor. Nici nu i-a petrecut pe unii la mormânt, iar întors acasă să se fi mângâiat de cei plecaţi cu cei rămaşi în viaţă, ci a auzit că au fost cu toţii acoperiţi de dărâmături, când stăteau la masă, când erau la ospăţ, la ospăţ, nu la beţie, ci la masă de dragoste, la masă de frăţie. Atunci toate s-au amestecat: sângele, vinul, paharele, acoperişul, masa, praful, mădularele copiilor. Înainte de a auzi de nenorocirea asta Iov auzise de alte pierderi; le-a pierdut şi pe acelea într-un chip îngrozitor: toate turmele de oi şi toate cirezile de vite; unele – spunea vicleanul vestitor al acestei grozăvii – au fost mistuite de foc căzut din cer, iar altele răpite toate deodată de feluriţi duşmani şi junghiate împreună cu păstorii lor.

c. Şi cu toate că a văzut atâta nenorocire abătură într-o clipită peste ogoarele lui, peste casa lui, peste vitele lui, peste copiii lui, cu toate că a văzut în rânduri valurile dese, stâncile de mare, întunericul adânc şi furtuna groaznică, Iov n-a fost doborât de tristeţe, aproape că nici n-a simţit cele întâmplate, doar atât întrucât era om şi părinte. Dar când au venit peste el boala şi bubele, atunci căuta şi moartea, atunci se şi plângea, şi se jelea, ca să afli că boala e mai grozavă decât toate, că suferirea bolii este cel mai înalt chip de răbdare. Nu-i era necunoscută nici vicleanului demon. Asta a fost pricina că diavolul, când a văzut că atletul rămâne netulburat şi liniştit în faţa tuturor celorlalte lovituri, s-a pornit să-i dea cea mai mare lovitură, zicând: „Toate celelalte lovituri, pierderea copiilor, a averilor şi altele – că asta înseamnă «piele pentru piele»[163] – le poate îndura un om, dar lovitură de moarte este aceea când primeşti suferinţele în trupul tău". De aceea diavolul, după ce a fost învins şi după lovitura asta, nici nu mai putea să murmure, el care mai înainte, în timpul celorlalte lovituri, avea mereu ceva de zis. Acum n-a mai avut neruşinarea să mai născocească ceva, ci ruşinat, s-a dus.

3.a. Dar să nu socoteşti că ai dreptul să-ţi doreşti moartea, pentru că Iov, nemaiputând îndura durerile, îşi dorea moartea. Gândeşte-te în ce vreme îşi dorea el moartea şi cum erau lucrurile pe vremea aceea: nu era dată legea, nu veniseră profeţii, nu se revărsase Harul aşa ca acum, şi nici nu se cunoştea altă filozofie. Nouă ni se cere mai mult decât celor de pe vremea aceea; în faţa noastră stau

---

[163] *Iov* 2, 4.

lupte mai mari. Ascultă, că o spune Hristos: „Dacă nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decât a cărturarilor şi a fariseilor, nu veţi intra întru împărăţia cerurilor"[164]. Să nu socoteşti că eşti fără de vină dacă îţi doreşti moartea. Ascultă glasul Sfântului Pavel, care spune: „A mă desface şi a fi cu Hristos este cu mult mai bine, dar este mai de trebuinţă pentru voi ca să rămân în trup"[165]. Cu cât se prelungeşti mai mult necazul, cu atât mai multe sunt cununile; cu cât se arde mai mult în foc aurul, cu atât ajunge mai curat; cu cât străbate un negustor, care face comerţ pe mare, mai mult oceanul cu atât strânge mai multe mărfuri.

b. Să nu socoteşti că e mică lupta ce-ţi stă acum în faţă – vorbesc de lupta pe care o dai cu boala ta – dimpotrivă, este cea mai mare din cele amintite. Lui Lazăr – ţi-am vorbit, e drept, adeseori de Lazăr; dar nimic nu mă împiedică şi acum – lui Lazăr i-a fost de ajuns boala ca să se mântuiască şi a fost dus în sânurile aceluia care avea casa deschisă pentru călători, în sânurile acelui care se muta mereu din loc în loc, la porunca lui Dumnezeu, în sânurile aceluia care şi-a junghiat pe fiul lui bun, pe cel Unul-Născut, pe cel dat la adânci bătrâneţe; acolo a fost dus Lazăr, care nu făcuse nici una din faptele mari ale lui Avraam, decât doar că îndurase fără murmur sărăcia, boala şi lipsa de ajutoare. Atât de mare bine este să înduri necazurile cu curaj; chiar de-ai fi găsit cu foarte mari păcate, scapi de povara cea grea a păcatelor; iar dacă ai făcut şi fapte bune şi eşti şi drept, nu mic adaos îţi aduce suferinţa, ci foarte, foarte mare îndrăznire către Dumnezeu.

c. Pentru drepţi suferinţa e cunună strălucitoare, ea depăşeşte cu mult în strălucire soarele; pentru păcătoşi, mijloc de ispăşire. De asta Sfântul Pavel l-a dat spre pierirea trupului pe cel ce a stricat casa tatălui său şi i-a necinstit patul, ca astfel să se curăţe. Că i-a fost curăţire unei pete ca aceasta, ascultă-l pe Sfântul Pavel, care spune: „Ca să se mântuiască duhul în ziua Domnului nostru Iisus Hristos"[166]. Pe alţii, Sfântul Pavel îi mustră pentru alt prea înfricoşător păcat, pentru că se apropiau cu nevrednicie de sfânta masă şi se împărtăşeau cu sfintele taine; după ce spune că „unul ca acesta va fi vinovat faţă de trupul şi sângele Domnului"[167] vezi cum spune

---

[164] *Matei* 5, 20.
[165] *Filipeni* 1, 23–24.
[166] *I Corinteni* 5, 5.
[167] *I Corinteni* 11, 27.

Sfântul Pavel că se poate curăți de această grozavă pată! Sfântul Pavel grăiește așa: „Pentru aceasta sunt între voi mulți neputincioși și bolnavi“[168]. Apoi după ce arată că soarta lor nu stă numai în pedeapsa aceasta, ci că au de aici și câștig, că scapă de răspunderea ce o aveau de dat pentru acest păcat, adaugă: „Dacă ne-am judeca pe noi înșine, n-am mai fi judecați; dar pentru că suntem judecați, suntem pedepsiți de Domnul ca să nu fim osândiți împreună cu lumea“[169]. Că au mare câștig de pe urma îndurării suferințelor chiar cei care săvârșesc fapte bune, ne-o arată și Iov, care a ieșit mai strălucitor de pe urma suferințelor, dar ne-o arată și Timotei, care, cu toate că era așa de bun, cu toate că i se încredințase o slujbă atât de mare, cu toate că străbătuse cu sfântul Pavel întreaga lume, totuși bolea zile întregi, fiindu-i trupul istovit de tot, nu o zi sau două sau trei, nici zece sau douăzeci de zile sau o sută. Lucrul acesta îl arată Sfântul Pavel prin cuvintele: „Folosește-te de puțin vin pentru stomacul tău și pentru desele tale suferințe“[170]. Și Sfântul Pavel, care a înviat morți, nu i-a vindecat boala, ci l-a lăsat în cuptorul bolii, ca să strângă și de aici marea bogăție de îndrăznire.

d. L-a învățat pe ucenicul său aceleași lecții de care el se bucurase de la Stăpânul său și pe care le primise de la Acela. E drept, Sfântul Pavel nu căzuse bolnav, dar încercările îl biciuiau tot atât de mult ca și boala și-i pricinuiau multă durere trupului. „Mi s-a dat – spune el – un ghimpe în trup, înger al Satanei, să mă bată peste obraz“[171], adică loviturile, legăturile, lanțurile, temnițele, arestările, adeseori sfâșierea trupului de biciuirile călăilor. Din pricina asta pentru că nu mai putea îndura durerile din trupul lui, spunea: „Pentru aceasta am rugat de trei ori pe Domnul – prin trei ori Sfântul Pavel spune adeseori – ca să mă scape de ghimpele acesta“[172]. Apoi, când nu i s-a împlinit rugămintea și a aflat cât câștig îi aduce suferința[173], s-a liniștit și se bucura de cele ce i se întâmplau.

e. Și tu, dar, să nu socoți că trăiești de prisos, fie că stai în casă, fie că ești țintuită în pat. Înduri suferințe mai grozave decât cei târâți, sfâșiați și întinși de călăi, pentru că ai în tine necontenit călă-

---

[168] *I Corinteni* 11, 30.
[169] *I Corinteni* 11, 31–32.
[170] *I Timotei* 5, 23.
[171] *II Corinteni* 12, 7.
[172] *II Corinteni* 12,8.
[173] *II Corinteni* 12, 9.

ul, boala aceasta grozavă de care suferi. Nu-ţi dori, dar, nici moartea, nici nu-ţi neglija sănătatea. Nici asta nu e bine. De aceea şi Pavel îl îndeamnă stăruitor pe Timotei să se îngrijească de sănătate. În sfârşit, despre boala ta sunt de ajuns cele ce ţi-am spus.

4.a. Iar dacă despărţirea de mine te face să te întristezi, aşteaptă, are să se sfârşească! N-o spun ca să te mângâi, ci o ştiu precis. Iar dacă n-are să se întâmple, apoi, după părerea mea eu de mult am plecat de aici, întrucât depinde asta de încercările la care am fost supus. Nu mai vorbesc de toate cele petrecute în Constantinopol după plecarea mea de acolo. Poţi să afli câte am îndurat în timpul acestei călătorii lungi şi anevoioase – unele încercări au fost în stare să-mi prilejuiască moartea – câte am îndurat după sosirea mea aici, câte după moartea din Cucuzon, câte după şederea în Arabis.

b. Dar am scăpat din toate acele încercări şi acum sunt sănătos şi în deplină siguranţă, încât toţi armenii se minunează că îndur, cu un trup atât de slab şi de firav, gerul acesta aşa de năprasnic, că pot să respir, când băştinaşii cu greu pot îndura iarna de aici. Am rămas nevătămat până acum şi am scăpat de mâinile tâlharilor care m-au atacat adeseori. Am rămas nevătămat, cu toate că-mi lipsesc cele de neapărată trebuinţă pentru trai şi nici nu pot face baie; de când am venit aici mereu simt nevoia unei băi; am ajuns însă într-o astfel de stare, că nici nu mai doresc mângâierea unei băi, dimpotrivă, mă simt chiar mai sănătos aşa. Nu m-a doborât nici asprimea climei, nici pustictatea locurilor, nici greutatea cumpărătorilor, nici lipsa de ajutoare, nici neştiinţa doctorilor, nici lipsa băilor, nici locuinţa în care stau închis ca într-o temniţă, nici lipsa de mişcare, de care am necontenit nevoie, nici fumul din casă şi că trebuie să stau tot timpul lângă foc, nici frica de tâlhari, nici atacurile lor dese. Nimic din toate acestea nu m-a doborât; dimpotrivă mă simt mai sănătos de când sunt aici. E drept că mă şi îngrijesc mult.

Gândeşte-te la toate acestea şi depărtează din suflet tristeţea ce te stăpâneşte din pricina mea. Nu-ţi cere singură pedeapsă cumplită şi fără de folos.

c. Ţi-am trimis nu de mult o lucrare, pe care am scris-o cu următorul subiect: „Că nimeni nu poate fi vătămat decât de sine însuşi". În această scriere vorbesc de aceleaşi lucruri de care vorbesc în scrisoarea ce ţi-o trimit acum. Citeşte-o des; iar după ce te vei face sănătoasă, citeşte-o cu voce tare. Îţi va fi un leac minunat; dacă

voieşti să-l iei. Iar dacă te încăpăţânezi şi nu vrei să te îngrijeşti de sănătate şi nici nu vrei să ieşi din mlaştina tristeţii tale, cu toate numeroasele mele sfaturi şi îndemnuri, nu-mi va fi nici mie uşor să te ascult şi să-ţi trimit scrisori dese şi lungi, de vreme ce n-ai câştigat nimic din ele spre înviorarea ta.

d. Cum am să ştiu asta? Nu dacă mi-o spui, ci dacă mi-o dovedeşti cu fapta. Pentru că şi acum mi-ai spus că nimic altceva nu te îmbolnăveşte decât tristeţea. Tu mi-ai mărturisit-o; deci, dacă nu scapi de boală, n-ai să mă convingi că ai scăpat de tristeţe. Dacă, după cum mi-ai scris, tristeţea te îmbolnăveşte, atunci urmează că odată ce alungi tristeţea, alungi boala; dacă smulgi rădăcina, distrugi şi ramurile; dar dacă ramurile rămân puternice şi verzi, aducătoare de roduri nepotrivite, nu pot fi convins că ai scăpat de rădăcină. Nu-mi arăta cuvinte, ci fapte; caută de te fă sănătoasă şi vei vedea că-ţi vin iarăşi scrisori, care depăşesc măsura unei cuvântări.

e. Să nu socoteşti că ai mică mângâiere că trăiesc, că sunt sănătos, că am scăpat de boală şi de slăbiciune, cu toate împrejurările grele prin care am trecut, pricină de durere şi de supărare pentru duşmanii mei, după cum am aflat. Este firesc să-ţi pricinuiască toate acestea foarte mare mângâiere, capul mângâierii. Nu numi pustietate pe însoţitorii şi însoţitoarele tale; sunt de pe acum în ceruri prin suferinţele pe care le îndură.

f. Am suferit foarte tare şi mult pentru Pelaghie monahul. Gândeşte-te de câte cununi sunt vrednici cei care se ţin cu curaj în picioare, când oameni care trăiesc în atâta asceză şi înfrânare par a fi trântiţi atât de ticălos spre cădere.

-

Anexa I

Actul de acuzare împotriva Sfântului Ioan Gură de Aur

Rezumatul actelor sinodului de la „Stejar"*

(septembrie 404)

Au fost citite actele sinodului întrunit ilegal împotriva celui întru sfinţi Ioan Gură de Aur, şi în care au dominat Teofil al Alexandriei, Acachie al Veriei, Antioh al Ptolemaidei, Severian al Gabalci şi Quirin al Chalcedonului, care erau foarte rău porniţi împotriva acelui bărbat, şi erau în acelaşi timp judecători, acuzatori şi martori. Afacerea a fost acţionată juridic în 13 dosare, primele 12 împotriva sfântului, iar cel de-al 13-lea împotriva lui Heraclide, hirotonit de el episcop al Efesului şi a cărui depunere n-au putut să o încheie, fiindcă alţii se împotriveau.

Acuzatorul lui Heraclide era episcopul cetăţii Magnezia, pe numele lui Macarie.

Iar acuzatorul dintâi şi duşmanul pe faţă al fericitului Ioan era Ioan, diaconul lui. Şi el îl acuza pe Gură de Aur

1) că l-a nedreptăţit afurisindu-l pentru că l-a lovit pe sclavul său, Eulalie;

2) că un anume monah Ioan a fost, cum spunea, lovit din porunca lui Gură de Aur, târât cu forţa şi legat în fiare împreună cu îndrăciţii;

3) că a vândut o mare cantitate de vase preţioase;

4) că a vândut marmura de la Sfânta Anastasia pe care Nectarie[1] o pusese deoparte pentru împodobirea bisericii;

5) că-i insultă pe clerici ca oameni necinstiţi, corupţi, de nimic şi de doi bani;

6) că pe sfântul Epifanie l-a numit „flecar" şi „mic demon"[2];

---

* Traducere după textul grec al „codicelui 59" din *Biblioteca* patriarhului bizantin Fotie (857–867, 878–886), *PG* 103, 105–113, ed. critică P. Henry, „Belles Lettres", Paris, 1959, p. 55 *sq.*

[1] Succesorul lui Grigorie din Nazianz şi predecesorul în scaunul Constantinopolului (381–397) al lui Ioan Gură de Aur.

[2] Bătrânul Epifanie al Salaminei Ciprului – victimă a manipulării lui Teofil al Alexandriei – venise în aprilie-mai 403 la Constantinopolului încercând fără succes să obţină de la Ioan şi episcopii de aici o condamnare a lui Origen şi origeniştilor. Va deceda pe nava care-l ducea acasă, în Cipru.

Interesant de reţinut este episodul relatat cu acest prilej de istoricul bisericesc Socrate (*HE* VI, 12, *PG* 67, 701B). Adunându-i într-o casă particulară pe unii

7) că a făcut uneltire împotriva lui Severian, aţâţând împotriva lui pe decani[3];

8) că şi împotriva clerului a alcătuit o carte calomnioasă[4];

9) că convocând o adunare a întregului cler a citat trei diaconi, pe Acachie, Edafie şi Ioan, acuzându-i că i-au furat maforion-ul[5], întrebându-i dacă nu l-au luat pentru altceva;

10) că l-a hirotonit episcop pe Antonie, deşi era acuzat de profanare de morminte;

11) că l-a denunţat el însuşi pe Ioan, comitele[6], la răzmeriţa soldaţilor;

12) că nu s-a rugat în biserică nici la intrare, nici la ieşire[7];

13) că a făcut hirotonii de diaconi şi preoţi fără jertfelnic;

14) că a făcut patru episcopi la o singură hirotonie;

15) că primeşte femei de unul singur, scoţându-i pe toţi afară;

16) că a vândut prin Teodul moştenirea lăsată de Tecla;

17) că nimeni nu ştie unde s-au dus veniturile bisericii;

18) că l-a hirotonit preot pe Sarapion[8] deşi era sub acuzare;

19) că a trecut cu vederea pe cei aflaţi în comuniune [cu Biserica] universală şi care au fost închişi din ordinul lui şi au murit în închisoare,

---

episcopi aflaţi în Capitală, Epifanie le-a citit condamnarea scrierilor lui Origen. Din respect pentru venerabilul episcop, unii au semnat-o. „Mulţi însă au refuzat aceasta; între care era şi Theotim, episcopul Skythiei [Dobrogea] care i-a răspuns lui Epifanie unele ca acestea: «Eu, o, Epifanie, nu voi cuteza să insult pe unul care în vechime a adormit frumos [în Domnul], nici nu voi face vreo blasfemie scoţând afară [din Biserică] cele pe care cei dinaintea noastră nu le-au nesocotit. De altfel, nu ştiu să fie vreo învăţătură rea în scrierile lui Origen şi potrivnică expunerilor bisericeşti». După care adăugând, a zis: «Cei care ocărăsc acestea se ocărăsc în ascuns pe ei înşişi, ocărând cele despre care vorbesc aceste scrieri». Acestea le-a răspuns lui Epifanie, vestitul în evlavie şi rectitudinea vieţii Theotim."

[3] Aprozi în serviciul oficialităţilor imperiale sau episcopale.

[4] Foarte probabil ca această carte să fi fost reeditarea celor două tratate anterioare (scrise la Antiohia) ale lui Ioan împotriva coabitărilor suspecte ale clericilor cu aşa-numitele „fecioare subintroduse" (*PG* 47, 415–552), formă de căsătorie spirituală care crea multe scandaluri în epocă.

[5] Pelerină, acoperind umerii şi gâtul, purtată de monahi. Alţi savanţi au propus ca în loc de *maphorion* să se citească *omophorion*, veşmânt liturgic episcopal în uz până azi în Bisericile Ortodoxe.

[6] Favorit al împărătesei Eudoxia, cu rol important la curte

[7] Expresie enigmatică; imposibil de precizat mai îndeaproape la ce context precis se referă.

[8] Arhidiaconul lui Ioan. Temperament violent, el a jucat un rol important în animozitatea clerului şi episcopatului din capitală împotriva lui Ioan. După sinodul de la „Stejar", Ioan l-a hirotonit episcop al Heracleei, dar în 404 a fost depus, torturat şi exilat în Egipt, patria sa.

şi nu a socotit lucru vrednic să facă ca trupurile lor să fie însoţite de un cortegiu funerar;

20) că l-a insultat pe preasfinţitul Acachie [al Veriei] şi nu i-a adresat nici măcar un cuvânt;

21) că pe preotul Porfirie l-a dat pe mâna lui Eutropie să-l surghiunească;

22) că şi pe preotul Venerie l-a făcut la multă ocară;

23) că punea să i se încălzească baia numai pentru el şi, atunci când se îmbăia, Sarapion oprea intrarea ca nimeni altcineva să nu se îmbăieze;

24) că a hirotonit fără martori;

25) că mănâncă singur, ducând în desfrânare[9] viaţa unui ciclop;

26) că el acuză, el este martor şi el hotărăşte, cum se vede din cazul protodiaconului Martirie şi cel al lui Prohersie, episcopul Lichiei;

27) că i-a dat un pumn lui Memnon în biserica Sfinţilor Apostoli şi curgându-i sângele din gură, i-a dat Tainele;

28) că [la Liturghie] se dezbracă şi se îmbracă în tron şi [după Împărtăşanie] mănâncă o bucăţică de pâine[10];

29) că dă bani episcopilor hirotoniţi de el, ca prin ei să oprime clerul.

Iată capetele de acuzare împotriva lui. Acela însă, deşi a fost citat de patru ori, nu a venit, declarând celor care-l chemau: „Dacă îndepărtaţi din ceata judecătorilor pe cei ce sunt duşmanii mei pe faţă, sunt gata să vin şi să răspund, de mă acuză cineva; dar dacă nu vreţi să faceţi aceasta, ori de câte ori veţi trimite după mine, nu veţi avea nici un rezultat".

Ei însă au cercetat, cum credeau ei, primul şi al doilea din aceste capete de acuzare, apoi au început să ancheteze cazul episcopilor Heraclide şi Paladie al Helenopolisului. Monahul Ioan, menţionat de diaconul Ioan în acuzele sale împotriva lui Ioan, a dat un libel în care-l acuza pe Heraclide că e origenist[11] şi că a fost dovedit ca hoţ în Cezareea Palestinei, furând hainele diaconului Achilin, iar episcopul Ioan l-a hirotonit pe unul ca acesta. Îl acuza pe Gură de Aur şi de multele rele pe care le-a pătimit din pricina origeniştilor[12] de la Sarapion şi de la Ioan însuşi.

---

[9] *Zôon asótos*, „vieţuind în desfrânare", expresia din *Luca* 15, 13 despre fiul risipitor din parabola cu acelaşi nume.

[10] *Pástilon*; cf. *Dial.* VIII, unde Paladie spune că Ioan îi sfătuia pe toţi cei din Constantinopol să adopte practica antiohiană de a lua puţină apă şi o bucăţică de pâine îndată după ce se cuminecă.

[11] Reluată mai jos în libelul lui Isaac, acuzaţia arată un fel de fobie la termenul *Origeniastés*, suspiciunea de origenism fiind la baza tuturor persecuţiilor suferite de prietenii lui Ioan din partea lui Teofil al Alexandriei.

[12] Textul sugerează o adevărată persecuţie a acestor personaje din partea lui Ioan, prezentat aici ca favorabil pe faţă origeniştilor.

După ce au fost anchetate acestea, s-a anchetat iarăşi punctul 9 al acuzelor, iar apoi punctul 27.

După care Isaac[13] episcopul l-a acuzat iarăşi pe Heraclide că e origenist şi că nu a fost primit de preasfinţitul Epifanie nici la rugăciune, nici la masă. Acelaşi Isaac a dat şi un libel împotriva lui Ioan care conţine acestea:

1) despre Ioan monahul, de mai multe ori pomenit aici, că a fost maltratat din pricina origeniştilor şi pus în fiare;

2) că din pricina origeniştilor Ammonie, Eftimie, Eusebie[14], ca şi a lui Heraclide [al Efesului] şi Paladie [al Helenopolisului], fericitul Epifanie n-a vrut să intre în comuniune cu el;

3) că desfiinţează ospitalitatea, obişnuind să mănânce de unul singur;

4) că spune în biserică că [sfânta] masă e plină de Erinii[15];

5) că se laudă în biserică spunând: „Sunt nebun de iubire"[16], şi că ar trebui să explice care sunt Eriniile şi ce înseamnă „Sunt nebun de iubire", căci Biserica nu cunoaşte aceste expresii;

6) că dă toleranţă păcătoşilor învăţând: „Dacă păcătuieşti iarăşi, iarăşi te căieşte, şi ori de câte ori ai păcătui, vino la mine şi eu te voi vindeca"[17];

7) că blasfemiază în biserică spunând că Hristos n-a fost auzit atunci când S-a rugat, pentru că nu Se ruga cum trebuie[18];

---

[13] Sirian de origine, Isaac era cel mai faimos monah din capitala bizantină la venirea lui Ioan. El îşi construise o chilie în afara cetăţii, de unde obişnuia să vină adeseori în oraş la invitaţia admiratorilor, obicei criticat drastic de Ioan care în programul său de reformă a Bisericii din Constantinopol şi-a propus eradicarea monahismul vagabond, interzicându-le monahilor ieşirea din incinta mănăstirilor lor.

[14] Sunt numele a trei din faimoşii „fraţi lungi" (la care trebuie adăugat Dioscor, hirotonit episcop de Teofil şi decedat deja). Persecutaţi ca „origenişti" de Teofil al Alexandriei, ei vor juca un rol involuntar în căderea lui Ioan care le-a oferit azil. Înainte de a-l ataca pe Ioan, Teofil se va împăca cu ei. Aceştia însă n-au mai apucat să se reîntoarcă în Egipt, decedând la Constantinopol la foarte puţin timp după aceasta.

[15] Personaje din mitologia greacă, personificări ale răzbunării; aluzie probabil la spiritul de ostilitate care-i anima pe unii din episcopii concelebranţi cu Ioan.

[16] *Erô, mainomai*, literal „iubesc şi sunt nebun".

[17] Cf. SOCRATE, *HE* VI, 21; *PG* 67, 725: „Îndrăznea să spună: «Chiar dacă ai făcut de o mie de ori pocăinţă, vino!», şi mulţi îl condamnau pentru această învăţătură". Îngăduinţa evanghelică a Sfântului Ioan contrazicea practica eclezială a epocii. Pe atunci penitenţa era publică şi însoţită de o întreagă disciplină penitenţială şi nu putea fi repetată.

[18] Foarte probabil deformare a învăţăturii Sfântului Ioan din *Omiliile* IX şi X contra anomeilor, despre rugăciunile lui Hristos (*PG* 48, 777–796). Ereticii ano-

8) că împinge pe laici să se revolte împotriva sinodului;

9) că a primit păgâni cu multe gânduri rele împotriva creştinilor, îi ţine în biserici şi îi apără[19];

10) că intervine în eparhii străine şi hirotoneşte episcopi;

11) că insultă episcopii şi porunceşte să fie scoşi afară din casele lor fără garanţii;

12) că insultă clericii cu insulte străine;

13) că a răpit cu forţa depuneri străine;

14) că face hirotonii fără efect şi împotriva opiniei clerului;

15) că i-a primit pe origenişti, dar pe cei aflaţi în comuniune cu Biserica şi veniţi cu scrisori de recomandare, când au fost aruncaţi în închisoare, nu i-a scos afară, dar nici măcar când aceştia au murit în ea nu i-a păsat;

16) că a hirotonit episcopi sclavi străini, neeliberaţi încă şi chiar cu faimă rea;

17) că însuşi Isaac s-a întâmplat să sufere multe rele din partea lor.

Deci, dintre aceste acuzaţii, prima, care fusese deja examinată după cum au socotit ei, n-a mai fost examinată, a fost examinată cea de la punctul 2 şi 7. După care s-a examinat din nou punctul 3 din acuzaţiile aduse de diaconul Ioan. În acest punct, Arsacie propopresbiterul, cel care i-a şi urmat lui Gură de Aur, şi Atticus preotul – nu ştiu cum au stat ca martori – au depus mărturie împotriva Sfântului, ba şi preotul Elpidie. Aceşti au depus mărturie, şi împreună cu ei şi preotul Acachie, şi pentru punctul 4 al acuzaţiilor.

Acestea fiind deci examinate, ei, mai-sus-zişii preoţi, precum şi Eudemon şi Onisim, au cerut să se grăbească sentinţa, iar preşedintele sinodului[20], Pavel al Heracleei, a cerut tuturor să-şi exprime sentinţa. Şi, începând cu Gymnasus episcopul şi sfârşind cu Teofil al Alexandriei, au pronunţat ca sentinţă, după cum li s-a părut lor, depunerea sfântului, fiind cu toţii în număr de 45. După care au scris clerului Constantinopolului, ca din partea sinodului, despre depunerea sfântului; şi s-a trimis un raport şi împăraţilor.

---

mei – arieni radicali – vedeau în rugăciunile lui Hristos o dovadă a inferiorităţii Sale ontologice faţă de Tatăl, a statutului Său de creatură.

[19] După unii cercetători, ar fi o aluzie la cazul ministrului Eutropius, care, ameninţat cu moartea, s-a refugiat într-o biserică (cf. omilia lui Ioan *In Eutropium*, *PG* 52).

[20] Textul distinge deci între preşedintele (*prótos*) sinodului, episcopul Heracleei (mitropolia de care a depins ierarhic Bizanţul înainte de a deveni capitală), şi care a funcţionat de formă, şi responsabilii care au avut iniţiativa şi conducerea acţiunilor (*kathirchontes*), menţionaţi chiar la începutul textului.

Anexa II

Diaconițele și slujirea lor în Biserica veche

texte fundamentale*

Ce ne spun documentele istoriei Bisericii despre diaconițe?

Tradiția Apostolică atribuită lui Ipolit al Romei (cca 210) ignoră diaconițele. Ea cunoaște două clase de clerici: episcopi, preoți și diaconi învestiți prin *cheirotonia* sau punerea mâinilor spre *leitourgia*, pe de o parte, și citeți și ipodiaconi fără *cheirotonia* pe de altă parte. Alături de aceste două categorii de slujitori, menționează nu ca două slujiri (nu primesc *cheirotonia* și nu au *leitourgia*), ci ca stări bisericești distincte: fecioarele și văduvele.

Didascalia Apostolorum (Siria, mijlocul sec. III) cunoaște deja diaconatul feminin alături de cel masculin, cu rol liturgic limitat la botezul femeilor și acțiunea caritativă în cadrul comunitar.

Constituțiile Apostolice (Siria, sfârșitul sec. IV) ne arată diaconița ca o fecioară sau văduvă hirotonită, făcând parte din cler, cu funcții în botezul femeilor și supravegherea disciplinei acestora în adunările liturgice, precum și în asistarea caritativă a femeilor bolnave sau în nevoi din cadrul comunitar, și fiind direct subordonate episcopului și diaconului – ochi și mână dreaptă a episcopului.

Legislația civilă și ecleziastică din secolele IV–VI ne arată că vârsta hirotoniei lor oscila între 60 de ani (390), 40 de ani (451) și 50 de ani (535). În secolele VI–IX izvoarele atestă existența numai la Sfânta Sofia a unui număr de 40 de diaconițe. Practica hirotoniei lor, necunoscută în Occidentul latin, e atestată mai ales în Siria și Asia Mică, la Ierusalim (până la sfârșitul secolului VI), în Bizanț supraviețuind până la sfârșitul secolului XII. O atestă ritul bizantin de hirotonie a diaconițelor prezentat în cel mai vechi codice liturgic păstrat (*Barberini graecus 336*, sec. VIII) și copiat în *Euchologioane* manuscrise până la sfârșitul secolului XIV. Ele ne arată că era vorba de o hirotonie în treapta diaconiei în toată regula – în același moment al Liturghiei, și cu același veșmânt liturgic distinctiv: orarul – în urma căreia diaconița se împărtășea împreună cu diaconii în altar.

---

* Traducere de diac. Ioan I. Ică jr. S-au utilizat următoarele colecții de texte și studii: – *Didascalia et Constitutiones Apostolorum* (ed. F. X. FUNK), Paderborn, 1903; – *Monumenta de viduis, diaconissis virginibusque tractantia* (Florilegium Patristicum 42), ed. J. MAYER, Bonn, 1939; – A. KALSBACH, *Dial altkirchliche Einrichtung der Diakonissen bis ihrem Erlöschen* (Römische Quartalschrift 22, Supplementheft 22), Freiburg i. Br., 1926, și același art.: „Diakonisse", *Reallexikon für Antike und Christentum* 4 (1959), 917–928; – E. D. THEODOROS, „He «cheirotonía» è he «cheirotesía» tôn diakonissòn;", *Theologia* 25 (1954), p. 430-469, 576–601; 26 (1955), p. 57–76; – C. VAGAGGINI, „L'ordinazione delle diaconesse nella tradizione greca e bizantina", *Orientalia Christiana Periodica* 40 (1974), p. 145–189; – Monografia fundamentală e a lui MARTIMORT (1982).

Canoniştii bizantini medievali ne furnizează şi ei date importante. Astfel, Teodor Balsamon (1140–1195) ne spune că pe vremea sa nu se mai hirotoneau diaconiţe, dar „până acum există în altar [*bêma*] o treaptă [*bathmòn*] proprie lor". O dată cu generalizarea practicii botezului pruncilor şi refluxul misionar al Bisericii, rolul diaconiţelor a devenit treptat tot mai onorific fiind absorbit de monahismul feminin.

Didascalia Apostolilor
(mijlocul secolului III)

II, 26, 3–8

3. Aceştia [episcopii] sunt pentru voi întâii voştri preoţi; ceea ce erau odinioară leviţii sunt acum diaconii şi preoţii, văduvele, orfanii. **4.** Pentru voi întâiul preot e levitul episcop: el este învăţătorul vostru şi, după Dumnezeu, părintele vostru care naşte din nou prin apă; el este mai-marele şi conducătorul vostru, el e regele vostru puternic. El care domneşte în locul lui Dumnezeu, să fie cinstit de voi ca Dumnezeu, pentru că episcopul şade întâiul între voi ca şi chip al lui Dumnezeu [*in typum Dei*]. **5.** Diaconul însă e aici un chip al lui Hristos, deci să fie iubit de voi. **6.** Diaconiţa să fie cinstită de voi ca şi chip al Duhului Sfânt. **7.** Şi preoţii să fie cinstiţi la voi ca şi chipuri ale apostolilor. **8.** Văduvele şi orfanii să îi ţineţi ca pe nişte chipuri ale altarului.

III, 12–13

III, 12, 1. De aceea, o, episcope, alege-ţi [*procheirízou*] lucrători ai dreptăţii care să slujească poporul tău pentru viaţă, iar cei pe care-i vei încerca din tot poporul tău alege-i şi fă-i diaconi: bărbatul pentru ca să parte grijă de multe trebuinţe, femeia pentru slujirea femeilor; căci sunt împrejurări în care nu poţi trimite diaconul pentru femei din pricina păgânilor, şi atunci vei trimite diaconiţe. **2.** Încă şi pentru alte lucruri e necesară o diaconiţă femeie. Mai întâi atunci când femeile intră în apă [botezului]; e nevoie ca atunci când ele coboară în apă, să fie unse de diaconiţă. Acolo unde nu se găseşte o femeie, şi mai cu seamă o diaconiţă, bărbatul care botează trebuie să ungă pe cea care se botează. Dar acolo unde se găseşte o femei, şi mai cu seamă o diaconiţă, nu e cuviincios ca femeile să fie văzute de bărbaţi. Afară de punerea mâinii, să ungi numai capul, cum erau unşi în vechime preoţii şi regii lui Israel. **3.** Şi tu, după asemănarea aceasta, unge capul celor ce primesc botezul, fie bărbaţi, fie femei. După care, când botezi sau când porunceşti diaconilor sau preoţilor să boteze, diaconiţa, după cum spuneam, să ungă femeile, iar bărbatul să rostească asupra ei în apă numele invocării Dumnezeirii. Şi când cea botezată iese din apă, diaconiţa să o primească şi să

o învețe și să o povățuiască cum trebuie păstrată pecetea botezului neatinsă prin înfrânare și sfințenie. **4.** De aceea spunem că e foarte de dorit și necesară slujirea diaconiței femeie, pentru că și Domnul nostru Mântuitorul era înconjurat de femei care-I slujeau și acestea erau Maria Magdalena și Maria lui Iacob și mama lui Iosif și mama fiilor lui Zevedei. Îți va fi necesară diaconița și pentru că ele pot intra în casele păgânilor, unde voi nu puteți intra, pentru femeile credincioase și pentru a sluji pe cele neputincioase în cele de trebuință și a spăla în băi pe cele cărora le merge mai bine.

III, 13, 1. Diaconii să ia în purtarea lor de model pe episcopii lor și să fie și mai activi. Să nu iubească câștigurile necinstite și să fie râvnitori în slujirea lor. Să fie în număr îndeajuns, după numărul credincioșilor Bisericii, ca să poată mulțumi femeile bătrâne care sunt invalide, frații și surorile infirme și să-și împlinească slujirea cu agerime. Femeia se va ocupa de femei, diaconul – pentru că e bărbat – de bărbați, și la porunca episcopului să fie gata și sprinten să se mute în slujire. **2.** Fiecare [diaconul și diaconița] să-și cunoască datoriile și să le împlinească cu sârguință. Și având o singură inimă și un singur gând, ca două trupuri într-un singur suflet, veți înțelege cât de mare e slujirea diaconiei. **3.** Cum spune Domnul în Evanghelie: „Cel ce vrea să fie între voi mai mare, să vă fie vouă slugă, iar cel ce vrea între voi să fie cel dintâi, să fie slujitorul vostru"[1], tot așa cum Fiul Omului „n-a venit să I se slujească, ci ca să slujească și să-și dea viața Sa pentru cei mulți"[2]. Tot așa și voi, diaconii, trebuie să faceți, ca dacă în slujirea voastră e nevoie să vă dați viața pentru frații noști, să o dați. Nu vă îndoiți, pentru că nici Domnul vostru n-a șovăit când a slujit, ci, așa cum spune Isaia, îndreaptă pe dreptul care slujește bine pe mulți[3]. **4.** Deci, dacă Domnul cerului și al pământului a slujit și pătimit totul pentru noi, cu cât mai mult trebuie să facem noi pentru frații noștri, pentru că suntem imitatorii Lui și ni s-a încredințat lucrul lui Hristos? Și în Evanghelie[4] veți găsi că stă scris cum Domnul nostru S-a încins cu un ștergar și a luat apă într-un lighean pe când noi toți eram așezați, a venit și ne-a spălat picioarele și ni le-a șters cu ștergarul. **5.** Făcând așa, ne-a arătat dragostea frățească, ca și noi să facem același lucru unii altora. Dacă Domnul a făcut aceasta, voi, diaconii, nu șovăiți să faceți asemenea celor neputincioși și bolnavi, pentru că voi sunteți lucrătorii adevărului, îmbrăcați după chipul lui Hristos. **6.** Slujiți deci, cu iubire, nu cu murmur și fără șovăială, căci dacă faceți astfel, lucrați după oameni, iar nu după Dumnezeu, și în ziua cercetării

---

[1] *Matei* 20, 25–26.
[2] *Matei* 20, 28.
[3] *Isaia* 53, 11.
[4] *Ioan* 13, 4–5.

veţi fi răsplătiţi după slujirea voastră. 7. Voi, diaconii, trebuie deci să cercetaţi pe toţi cei ce sunt în nevoi. Faceţi cunoscuţi episcopului pe cei se sunt în necazuri; voi trebuie să-i fiţi sufletul şi mintea, tari şi supuşi lui întru totul.

Constituţiile Apostolice

(sfârşitul secolului IV)

III, 9, 1–4

1. Iar despre faptul că sunt femei care botează, vă facem cunoscut că nu mică este primejdia pentru cele ce întreprind aceasta. De aceea nu le sfătuim [să facă aceasta], căci este lucru lipsit de siguranţă, sau mai degrabă fără lege şi necucernic. 2. Căci dacă „bărbatul este cap femeii"[5] şi acesta e ales pentru preoţie [*procheirízetai eis hierosýnen*], nu este drept să nesocotim rânduiala creaţiei [*demiourgían*] şi să lăsăm obârşia [*arché*] pentru trupul venit în urma ei; fiindcă femeia e trup al bărbatului, scoasă din coasta sa[6] şi supusă celui din care a fost scoasă spre naştere de prunci. Căci zice: „el te va stăpâni"[7]. Bărbatul e obârşia femeii şi pentru aceasta îi este şi cap. 3. Iar dacă nu îngăduim femeilor să înveţe, cum le va îngădui cineva împotriva firii să slujească cele ale preoţiei? Fiindcă a hirotoni preotese zeităţilor feminine e ignoranţa ateismului păgânilor iar nu rânduiala (eclezială) [*diataxis*] lui Hristos. 4. Iar dacă s-ar fi cuvenit să fim botezaţi de femei, atunci negreşit Domnul nostru ar fi fost botezat de Maica Sa şi nu de Ioan; sau, trimiţându-ne [pe noi, Apostolii] să botezăm, ar fi trimis împreună cu noi şi femei pentru aceasta. Însă El n-a poruncit nicidecum nici n-a predat în scris aceasta, cunoscând atât rânduiala firii [*akolouthía tês phýseos*], cât şi buna-cuviinţa lucrului [*euprepeían toû prágmatos*], ca Unul ce este şi Ziditorul firii şi Legiuitorul rânduielii (ecleziale).

III, 16, 1–2. 4

1. Pentru aceasta, episcope, alege-ţi [*procheirízou*] împreună-lucrătorii tăi spre viaţă şi lucrători ai dreptăţii ca diaconi bine-plăcuţi lui Dumnezeu pe cei pe care din tot poporul îi încerci şi socoteşti a fi vrednici şi destoinici pentru trebuinţele diaconiei. Alege [*procheirízou*] încă şi o diaconiţă credincioasă şi sfântă pentru serviciile femeilor. Căci sunt împrejurări când, din pricina necredincioşilor, nu poţi trimite în unele case la femei diacon bărbat; vei trimite, deci, diaconiţă femeie din prici-

---

[5] *I Corinteni* 11, 3.

[6] Cf. *Facere* 2, 21.

[7] *Facere* 3, 16

na cugetelor celor răi. **2.** Căci la multe trebuinţe avem nevoie de diaconiţă femeie. Întâi, atunci când se botează (luminează) femeile, diaconul va unge numai fruntea lor cu untdelemn sfinţit, după care diaconiţa le va unge pe ele, căci nu e nevoie ca femeile să fie văzute de bărbaţi [...] **4.** Deci tu, episcope, vei unge capul celor ce de botează, atât bărbaţi, cât şi femei, cu untdelemn sfânt spre închipuirea [*eis týpon*] botezului duhovnicesc. După care fie tu, episcopul, fie de preot la prunca ta, rostind şi chemând numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh, îi vei boteza în apă, şi pe bărbat să-l primească diaconul, iar pe femei diaconiţa, ca darea peceţii nestricate să fie cu mare cuviinţă; după care episcopul să-i ungă pe cei botezaţi cu mir.

VIII, 19–20

19. 1. Despre diaconiţă eu, Bartolomeu apostolul, rânduiesc următoarele: **2.** Episcope, pune-ţi mâinile peste ea de faţă fiind preoţimea, diaconii şi diaconiţele, şi să zici:

20. 1. Dumnezeule Cel veşnic, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Făcătorul bărbatului şi al femeii, Cel ce ai umplut de Duh pe Miriam[8], pe Debora[9], pe Ana[10] şi pe Hulda[11], Care n-ai socotit lucru nevrednic ca Fiul Tău Unul-Născut să Se nască din femeie, Cel ce şi în cortul mărturiei şi în templu ai ales femei străjuitoare ale sfintelor Tale porţi, **2.** Însuţi acum caută spre roaba Ta aceasta, care a fost aleasă [*procheirizoméne*] spre diaconie, şi-i dă ei Duh Sfânt şi o curăţeşte de toată întinăciunea trupului şi a sufletului[12], ca să săvârşească cu vrednicie lucrul ce i s-a încredinţat spre slava Ta şi lauda Hristosului Tău, prin Care slavă şi închinăciune să-Ţi fie în Duhul Sfânt în veci. Amin.

VIII, 28

1. Despre canoane [reguli]. **2.** Episcopul binecuvântează, nu este binecuvântat; alege, pune mâinile [hirotoneşte], oferă [Euharistia], primeşte [darurile euharistice] de la episcop, niciodată de la preoţi; depune orice cleric vrednic de depunere, afară de episcop, pentru care nu poate face nimic singur. **3.** Preotul binecuvântează nu e binecuvântat, primeşte „evloghia" [darurile euharistice] de la episcop sau de la un confrate întru preoţie, şi de asemenea le dă unui confrate întru preoţie, dar nu pune mâinile, nu hirotoneşte, nu depune, dar afurisește [scoate de la Împărtăşanie] pe cei aflaţi sub el, dacă sunt vrednici de pedeapsă. **4.** Diaconul nu binecuvântează, nu dă „evloghia" [darurile euharistice] dar o ia de la

---

[8] *Ieşire* 15, 20.
[9] *Judecători* 4, 4.
[10] *I Regi* 1 *sq.*
[11] *IV Regi* 22, 14.
[12] Cf. *II Corinteni* 7, 1.

episcop şi preot, nu botează, nu oferă [Euharistia], dar atunci când episcopul sau preotul aduc [Euharistia], o dă poporului, dar nu ca preot, ci ca slujitor al preoţilor. **5.** Nici unuia dintre ceilalţi clerici nu-i este îngăduit să facă lucrul diaconului. **6.** Diaconiţa nu binecuvântează şi nu face nimic din cele ce le fac preoţii şi diaconii, decât păzeşte uşile şi slujeşte preoţilor la botezul femeilor pentru buna-cuviinţă. **7.** În absenţa preotului, diaconul afuriseşte ipodiaconul, citeţul, cântăreţul, diaconiţa, dacă e nevoie. **8.** Ipodiaconului nu-i este îngăduit să afuriscască pe nimeni, nici citeţ, nici cântăreţ, nici diaconiţă, nici cleric, nici laic, căci [toţi aceştia] sunt slujitori ai diaconului.

Rânduiala hirotoniei diaconiţelor[13]

Codex Barberinus graecus 336 (secolul VIII)

Când s-a săvârşit sfânta anaforà, deschizându-se uşile [altarului], înainte ca diaconul să zică: *Pe toţi sfinţii pomenindu-i...*, cea care urmează a fi hirotonită e adusă la arhiereu, iar acesta spune cu glas mare:

Dumnezeiescul har, care pe cele neputincioase le vindecă şi pe cele ce lipsesc le împlineşte, prohiriseşte pe roaba ta [Numele] întru diaconiţă să ne rugăm dar ca să vină asupra ei harul întru tot Sfântului Duh.

După care, plecându-şi capul, arhiereul îşi pune mâna pe capul ei şi, făcând trei cruci, zice rugăciunea aceasta:

Dumnezeule Cel Sfânt şi Atotputernic, Care ai sfinţit femeia prin naşterea după trup a Unului-Născut Fiul Tău şi Dumnezeul nostru, Care ai dat harul şi revărsarea Duhului Tău sfânt nu doar bărbaţilor, ci şi femeilor, şi acum, Doamne, pe această roabă a ta păzeşte-o şi cheam-o la lucrarea diaconiei Tale, şi-i trimite ei cu prisos harul Sfântului Tău Duh. Păzeşte-o în dreapta Ta credinţă ca ea să-şi împlinească în toate slujirea [*leitourgían*] Ta în vieţuire fără prihană şi bine-plăcută Ţie. Că Ţie se cuvine toată slava, cinstea şi închinăciunea, Tatălui şi Fiului şi Sfântului Duh acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin.

Şi după *Amin*, unul din diaconi se roagă aşa:

Cu pace Domnului să ne rugăm. Doamne miluieşte.

Pentru pacea de sus şi bunăstarea întregii lumi, Domnului să ne rugăm.

Pentru pacea a toată lumea, Domnului să ne rugăm.

---

[13] Codicele *Coislinianus 213* (sec. XI) şi *Athen. Bibl. Nat. 662* (sec. XII–XIII) completează rubrica după cum urmează: „Rânduiala hirotoniei diaconiţei, care trebuie să aibă 40 de ani, să fie fecioară, iar după obiceiul de acum este monahie cu schimă mare [*monazoûsa megaloschemôn*]".

Pentru arhiepiscopul nostru [Numele], pentru cinstita preoţime şi cea întru Hristos diaconime, pentru pacea, mântuirea şi izbăvirea lui, Domnului să ne rugăm.

Pentru roaba Ta [Numele] care acum se prohiriseşte diaconiţă, pentru sănătatea şi mântuirea ei, Domnului să ne rugăm.

Ca milostivul Dumnezeu să-i dea ei diaconie curată şi neînfricată, Domnului să ne rugăm.

Pentru ca să fim izbăviţi de tot necazul, mânia, primejdia şi nevoia, Domnului să ne rugăm.

Apără, mântuieşte şi ne păzeşte, Dumnezeule, cu harul Tău.

În timp ce diaconul rosteşte ectenia aceasta, arhiereul ţine deopotrivă mâna sa pe capul celei hirotonite şi se roagă aşa:

Stăpâne, Doamne, Care nu lepezi nici femeile care se închină şi vor să slujească după cuviinţă în sfintele Tale lăcaşuri, ci le primeşti în ceata slujitorilor [*leitourgoûnton*] Tăi, şi roabei Tale aceasta care vrea să se închine Ţie şi să săvârşească harul diaconiei, dă-i ei harul Sfântului Tău Duh cum ai dat harul Tău diaconiţei Febe[14] pe care ai chemat-o la lucrul slujirii [*leitourgías*] Tale. Dă-i ei, Dumnezeule, să stăruie fără osândă în sfintele Tale biserici, să poarte de grijă de vieţuirea ei, şi mai cu seamă de înfrânare, şi desăvârşeşte-o pe roaba Ta, ca atunci când se va înfăţişa la scaunul de judecată al lui Hristos, să primească şi ea dreapta răsplată a vieţuirii ei, cu îndurările şi milostivirea Unuia-Născut Fiului Tău prin Care fii binecuvântat etc.

După ce s-a răspuns *Amin*, arhiereul pune în jurul gâtului ei sub văl [*maphorion*], orarul [*orárion*] diaconesc aducând în faţă cele două capete ale sale. Atunci diaconul din amvon zice:

Pe toţi sfinţii pomenindu-i, iarăşi şi iarăşi cu pace Domnului să ne rugăm etc.

După ce diaconiţa a fost împărtăşită cu Sfântul Trup şi Sânge, arhiereul îi dă ei Sfântul Potir, iar ea îi ia şi-l pune pe sfântul altar.[15]

---

[14] *Romani* 16, 1.

[15] Canonistul bizantin Matei Vlastares (cca 1355) comentează astfel. După vechii codice, „diaconiţa săvârşeşte tot ceea ce săvârşesc diaconii, cu unele excepţii: cea condusă la sfântul altar are capul acoperit cu văl [*maphorion*]. Şi după ce se spune: „Dumnezeiescul har...", nu îngenunchează la vreunul din colţurile sfintei mese, ci înclină doar capul. Arhiereul pune mâna peste ea şi se roagă ca ea să împlinească fără prihană lucrul diaconiei, păzind înfrânarea şi cinstea în vieţuire şi stăruind în sfintele biserici, dar nu-i îngăduie să slujească preacuratele Taine, nici chiar să mânuiască ripida ca diaconul. După care arhiereul îi pune în jurul gâtului, sub văl, orarul diaconesc, aducându-i capetele peste piept în faţă. La vremea împărtăşaniei, arhiereul o cumineca cu Sfintele Taine după diaconi. După care primeşte potirul din mâna arhiereului, dar nu-l dă credincioşilor, ci îl pune de îndată pe sfânta masă".

Izvoare și bibliografie

Izvoare

Scrisorile Sfântului Ioan Hrisostom către Olimpiada [prescurtat *Epist.*]. Ne-au parvenit 17 epistole, toate din perioada exilului Sfântului Ioan (404–407). Din nefericire, scrisorile Olimpiadei către Ioan s-au pierdut. Scrisorile lui Ioan constituie un document de valoare inestimabilă pentru cunoașterea relației de prietenie dintre cei doi și pentru a înțelegerea psihologia Olimpiadei, care prin acute scrisori a devenit una din femeile cele mai populare din istoria creștinismului bizantin. *PG* 52. Editate critic de Anne-Marie Malingrey: JEAN CHRYSOSTOME, *Lettres à Olympias. Vie d'Olympias* (Sources Chrétiennes 13 bis), Paris, 1968.

Dialogul despre viața Sfântului Ioan Hrisostom [prescurtat *Dial.*] scris de Paladie (364–430), episcop al Helenopolisului, prieten și adept fidel al Sfântului Ioan Hrisostom, în 408 (în exilul de la Siene), un an după moartea acestuia din urmă, Olimpiada fiind încă în viață. Opera e o apologie a personalității și vieții Sfântului Ioan și o demascare a episcopilor responsabili de depunerea sa, mai ales a lui Teofil al Alexandriei. Deși ne este opera unui istoric detașat, ci a unui partizan declarat preocupat de prezentarea lui Ioan ca episcop model și discreditarea adversarilor, credibilitatea relatării sale e atestată de grija de a documenta cât mai exact detaliile privitoare la viața Sfântului Ioan. Întrucât nu pretinde o relatare sistematică și exhaustivă, relatarea sa trebuie corectată sau completată cu date din alte surse. Informațiile pe care le oferă sunt de mare valoare întrucât vin din partea unui apropiat al Sfântului Ioan și al cercului acestuia, inclusiv al Olimpiadei. *PG* 47. Ediția critică ultimă de Anne-Marie Malingrey și Ph. Leclercq: PALLADIOS, *Dialogue sur vie de Jean Chrysostome* (Sources Chrétiennes 341, 342), Paris, 1988 [volumul doi, nr. 342, conține epistola de apel a Sfântului Ioan către papa Inocențiu și recenzia volumului actelor sinodului de la „Stejar" făcută de patriarhul Fotie (secolul IX) în *Codicele 59* al *Bibliotecii* sale].

Istoria lausiacă [prescurtat *HL*]. O colecţie de notiţe şi scurte relatări despre principalii protagonişti ai mişcării monastice din Răsărit, mai cu seamă din Egipt, scrisă între anii 418–420 de Paladie al Helenopolisului în spiritul dascălilor săi duhovniceşti: Evagrie Ponticul şi Ioan Hrisostom. Provenind de la un martor ocular sau contemporan, informaţiile oferite sunt de primă mână, lucrarea fiind una din sursele principale pentru cunoaşterea spiritualităţii răsăritene a epocii. A cunoscut mai multe recenzii şi versiuni, cu o complicată tradiţie manuscrisă. Ediţia critică a unei versiuni a fost dată de Cuthbert Butler: *The Lausiac History of Palladius*, Cambridge, 1898–1908 [altă ediţie comentată de G. M. Bartelink, cu introducere de Ch. Mohrmann: PALLADIO, *La storia Lausiaca*, Torino, 1974]. Trad. românească de pr. prof. D. Stăniloae: PALADIE, *Istoria lausiacă* (*Lavsaicon*), Bucureşti, 1993.

Viaţa anonimă a Olimpiadei [prescurtat *Vita*]. E o operă scrisă spre mijlocul secolului V (Sfântul Ioan nu este numit încă cu cognomenul „Gură de Aur", care apare în surse începând cu mijlocul secolului V). Urmează foarte îndeaproape, redându-le uneori aproape literal, notiţele *Dialogului* (cap. XVII) şi *Istoriei lausiace* (cap. 56) ale lui Paladie, dar în §§ V–X prezintă informaţii din surse proprii, necunoscute de altundeva. Autorul se prezintă (§ XV) ca un martor ocular şi intim al familiei Olimpiadei [E. Honigmann, 1953, a socotit că poate identifica pe autorul *Vieţii* şi al notiţei despre Olimpiada din versiunea amplificată a *Istoriei lausiace*, *PG* 34, 1244–1250, cu episcopul Heraclide al Nyssei, cca 440, dar e vorba doar de o ipoteză]. *Viaţa* e opera unui contemporan şi informaţia pe care o dă e obiectivă, deşi se conformează regulilor genului hagiografic: elogiile de rigoare, concluzia omiletică şi mai ales planul bipartit: §§ II–V „viaţa" iar §§ XIII–XIV „virtuţile". Capitolul XI pare o interpolare destinată ca şi *relatarea Serghiei* să justifice cultul Olimpiadei la Brochtoi şi data prăznuirii: 25 iulie. În secolul VII, egumena mănăstirii întemeiate de Olimpiada la Constantinopol, Serghia, a adăugat *Vieţii* o *relatare* legendară, cu valoare istorică redusă, cu privire *la mutarea moaştelor Olimpiadei* dar atestând popularitatea cultului Olimpiadei în epoca bizantină. Ediţia critică aparţine bolandistului H. Delehaye, „Vita Sanctae Olympiadis et Narratio Sergiae e ejusdem translatione", *Analecta Bollandiana* 15 (1896), p. 400–423; 16 (1897), p. 44–51; reluată cu corecturi de A.-M. Malingrey în „Sources Chrétiennes" 13 bis, 1968, p. 406–449.

Istoriile bisericeşti [prescurtat *HE*] ale lui Socrate (380–450) şi Sozomen (n. 400), avocaţi activi la Constantinopol spre jumătatea secolului V (438–443 şi 439–450) şi bine informaţi chiar de martori oculari cu

privire la evenimentele de la sfârşitul secolului IV şi începutul secolului V. Ambii inserează notiţe importante despre Olimpiada în relatările lor despre episcopatul Sfântului Ioan Hrisostom. Ediţii: *Historia Ecclesiastica* a lui SOCRATE (VI, 2–21), *PG* 67, 661–726 şi *Historia Ecclesiastica* a lui SOZOMEN (VIII, 2–28), *PG* 67 şi, critic, de J. Bidez - G. Hansen (*GCS* 50), Berlin, 1960, p. 349–389.

La acestea se adaugă şi *Istoria Bisericească* (XIII, 24; *PG* 146, 1009–1013) a istoricului bizantin NICHIFOR CALIST (secolul XIV) care a mai avut acces la surse azi dispărute şi oferă uneori notiţe suplimentare (uneori însă dificil de separat de simpla legendă) faţă de sursele din secolul V, şi care de aceea trebuie utilizate cu precauţie.

Viaţa Sfântului Ioan Hrisostom atribuită lui Martirie al Antiohiei (459–471). Păstrată numai în ms. *Paris gr. 1519* (sec. XI), anunţată de douăzeci de ani, ediţia critică pregătită (şi analizată parţial în studiile sale din 1975–1981) de bolandistul E. van Ommeslaeghe n-a apărut încă. Nu e vorba propriu-zis de o „viaţă", ci de un panegiric rostit în 407 de un prieten şi un colaborator apropiat (botezat şi hirotonit de el) când a aflat de moartea sa. Oferă şi unele informaţii despre Olimpiada, care coincid şi le completează pe cele cunoscute din alte surse.

Bibliografie

BAUR CH., *Der heilige Johannes Chrysostomus und seine Zeit.* I. *Antioch* II. *Konstantinopel*, München, 1929, 1930.

BERNARDI J., „Nouvelles perspectives sur la famille de Grégoire de Nazianze", în *Vigiliae Christianae* 38 (1984), p. 325 *sq.*

BROWN P., *The Body and the Society: Men, Women and Sexual Renunciation in Early Christianity*, New York, 1988.

ID., „The Christianisation of the Roman Aristocracy", în *Journal of Roman Studie* 51 (1961), p. 1 *sq.*

BUTLER E.C., *The Lausiac History of Palladius*, I. *Prolegomena*, Cambridge, 1898; II. *Introduction and Text*, Cambridge, 1904.

CLARK E.A., *Ascetic Piety and Women's Faith. Essays on Late Ancient Christianity* (Studies in Women and Religion 20), Lewiston-Queenston, 1986.

ID., *Jerome, Chrysostome and Friends. Essays and Translations*, New York, 1979.

ID., *The Origenist controversy. The Cultural Constriction of an Early Christian Debute*, Princeton, 1992.

CONSOLINO F.E., „Modelli di comportamento e modi di santificazione per l'aristocrazia femminile d'Occidente", în A. GIARDINA (îngrijită de), *Società romana e Impero tardoantico*, I, Bari, 1986, p. 273 *sq.*

DACIER A., *S. Jean Chrysostome et la femme chrétienne au IVe siècle de l'église grecque*, Paris, 1907, p. 149–264.

DAGRON G., „Les moines et la ville. Le monachisme à Constantinople jusqu'au concile de Chalcédoine (451)", în *Travaux et Mémoires* 4 (1970), p. 229 *sq.*

ID., *Naissance d'une capitale. Constantinople et ses institutions de 330 à 451*, Paris, 1974.

ETIENNE R., „La démographie des familles impériales et senatoriales au IV siècle après J. C.", în *Transformations et conflicts au IVe siècles après J. C.*, Bonn, 1978, p. 133 *sq.*

FINLEY M.I., „Las silenciosas mujeres de Roma", în *Aspectos de la Antigüedad*, Barcelona, 1975, p. 170–182.

GIANARELLI E., „Nota sui dodici anni – l'età della scelta – nella tradizione letteraria antica", în *Maia* 29–30 (1977–1978), p. 127 *sq.*

ID., *La vita di Santa Macrina*, Milano, 1988.

ID., *La tipologia femminile nella biografia e nell'autobiografia cristiana del IV secolo*, Roma, 1980.

GIARDINA A., „Carità eversiva: le donazioni di Melania la Giovane e gli equilibri della società tardoromana", în *Studi Storici* 29 (1988), p. 127 *sq.*

GREGORY TH.E., „Zosimus V, 23 and the people of Constantinople", în *Byzantion* 43 (1973), p. 61 *sq.*

GRYSON R., *Le ministère des femmes dans l'église ancienne*, Gembloux, 1972.

ID., *Vox Populi. Popular Opinion and Violence in the Religious Controversies of the Fifth Century A.D.*, Columbus, 1979.

HOLUM K.G., *Theodosian Empresses. Women and Imperial Dominion in Late Antiquity*, Berkeley, 1982.

HONIGMANN E., *Patristic Studies* (Studie e Testi 173), Città del Vaticano, 1953: cap. XV: Heraclides of Nyssa.

HUNT E.D., „Palladios of Helenopolis. A Party and Its Supporters in the Church of the 4th Century", în *The Journal of Theological Studies* 24 (1973), p. 467 *sq.*

JEAN CHRYSOSTOME, *Lettres à Olympias. La vie anonyme d'Olympias*, ed. A.-M. Malingrey (Sources Chrétiennes 13 bis), Paris, 1968.

ID., *Lettre d'exil*, ed. A.-M. Malingrey (Sources Chrétiennes 103), Paris, 1964.

ID., *Sur la Providence de Dieu*, ed. A.-M. Malingrey (Sources Chrétiennes 79), Paris, 1961.

JONES A.H.M. *et alii, The Prosopography of the Later Roman Empire*, Cambridge, I, *A.D. 260–395*, 1971; II, *A.D. 395–527*, 1980.

KELLY J.N.D., *Golden Mouth. The Story of John Chrysostomus – Ascetic, Preacher, Bishop*, Londra, 1995.

ID., *Jerome: his Life, Writings and Controversies*, New York, 1976.

LEROUX J.-M., „Chrysostome et la querelle origeniste", în *Epektasis. Mélanges patristiques offerts au cardinal Daniélou*, Paris, 1972, p. 335 *sq.*

LIEBESCHÜTZ J.H.W.G., „Friends and Enemies of John Chrysostom", în *Maistor. Classical and Byzantine Studies for R. Browning* (Byzantina Australiensia IV), Canberra, 1984, p. 85 *sq.*

ID., „The Fall of John Chrysostom", în *Notthingham Medieval Studies* 29 (1985), p. 1 *sq.*

ID., *Barbarians and Bishops. Army, Church and State in the Age of Arcadius and Chrysostom*, Oxford, 1990.

LIZZI R., „Una società esortata all'ascetismo: misure legislative e motivazioni economiche nel IV–V secolo", în *Studi Storici* 1 (1989), p. 129 *sq.*

MALINGREY A.-M., *Jean Chrysostome: Lettres à Olympias.* (Sources Chrétiennes 13), Paris, 1947, p. 5–85.

MALINGREY A..M., *Jean Chrysostome: Lettres à Olympias. Vie Anonyme d'Olympias* (Sources Chrétiennes 13 bis), Paris, 1968.

MALINGREY A.M., *„Philosophia". Étude d'un groupe de mots dans la Littérature grecque, des Presocratiques au IV siècle après J. C.*, Paris, 1961.

MARCOS M., *Las mujeres de la aristocracia senatorial en la Roma del Bajo Imperio (312–410)*, Santander, 1990 (teză de doctorat în microfişe).

ID., „Le lettere di Giovanni Crisostomo a Olimpoade: frammenti di un'aimcizia", în TEJA, R., *Olimpiade. La Diaconessa*, Milano, 1997, p. 113–145.

MARTIMORT A.G., *Les diaconesses. Essai historique*, Roma, 1982.

MATHEWS J.F., *Western Aristocracies and Imperial Court, A.D. 364–425*, Oxford, 1975.

MEURISSE M., *Histoire d'Olympias, diaconesse de Constantinople*, Metz, 1640.

NOWAK E., *Le chrétien devant la souffrance. Étude sur la pensée de S. Jean Chrysostome* (Théologie historique 19), Paris, 1971.

OMMESLAEGHE (VAN) E., „La valeur historique de la *Vie de S. Jean Chrysostome* atribué a Martyrius d'Antioche (*BHG* 871)", în *Studia Patristica* 12, Berlin, 1975, p. 478–483.

ID., „Que vant le témoignage de Pallade sur le procés de S. Jean Chrysostome?", în *Analecta Bollandiana* 95 (1977), p. 389–414.

ID., „Jean Chrysostome en conflict avec l'emperatrice Eudoxie. Le dossier et les origines d'une légende", în *Analecta Bollandiana* 97 (1979), p. 131 *sq.*

ID., „Jean Chrysostome et le peuple de Constantinople", în *Analecta Bollandiana* 99 (1981), p. 329 *sq.*

PALLADIOS, *Dialogue sur la vie de Jean Chrysostome*, ed. A.-M. Malingrey - Ph. Leclercq (Sources Chrétiennes 341–342), Paris, 1988.

PATLAGEAN E., *Pauvreté économique et pauvreté sociale à Byzance, 4ème–7ème siècles*, Paris, 1977.

PIETRI CH., „L'aristocratie chrétienne entre Jean de Constantinople et Augustin", în CH. KANNENGIESSER (îngrijită de), *Jean Chrysostome et Augustin*, Paris, 1975, p. 282 *sq.*

SCAGLIONI C., „Ideale coniugale e familiare in Giovanni Crisostomo", în R. CANTALAMESSA (îngrijită de), *Etica sessuale e matrimonio nel crtistianesimo delle origini*, Milano, 1976, p. 273 *sq.*

ŠPIDLÍK T., *Melania la Giovanne. La Benefattrice* (Donne d'Oriente e d'Occidente 2), Milano, 1996.

TEJA R., *Olimpiade. La Diaconessa*, con la colaborazione di Mar Marcos (Donne d'Oriente e d'Occidente 3), Milano, 1997.

TORRES J.M., „La tradición nupcial pagana en el matrimonio cristiano, según Gregorio de Nacianzo", în *Studia Historica (Historia Antigua)* 8 (1980), p. 55 *sq.*

VOGEL C., „Facere cum virginia (-o) sua (-o) annos... L'age des époux au moment de contracter mariage d'après des inscriptions paléochrétiennes", în *Revue du Droit Canonique* 16 (1966), p. 355 *sq.*

Contemporanii Olimpiadei

Împărați

306–337	Constantin cel Mare
312	convertirea
325	Sinodul I Ecumenic, Niceea
330	inaugurarea capitalei, Constantinopol
337–361	Constanțiu II
361–363	Iulian Apostatul
364–378	Valens
379–395	Teodosie I
381	Sinodul II Ecumenic, Constantinopol
395–408	Arcadius, în Orient şi 395–428 Honorius, în Occident

Sfinți Părinți, asceți și ascete

250–356	Antonie cel Mare
290–347	Pahomie cel Mare
296–373	Atanasie cel Mare
325–380	Macrina
330–379	Vasile cel Mare
335–395	Grigorie al Nyssei
323–389	Grigorie din Nazianz
346–399	Evagrie Ponticul
345–410	Rufin din Aquileea
342–411	Melania cea Bătrână
342–420	Ieronim
330–410	Marcela
347–404	Paula
380–434	Melania cea Tânără
354–430	Augustin
360–435	Ioan Cassian
365–408	Olimpiada

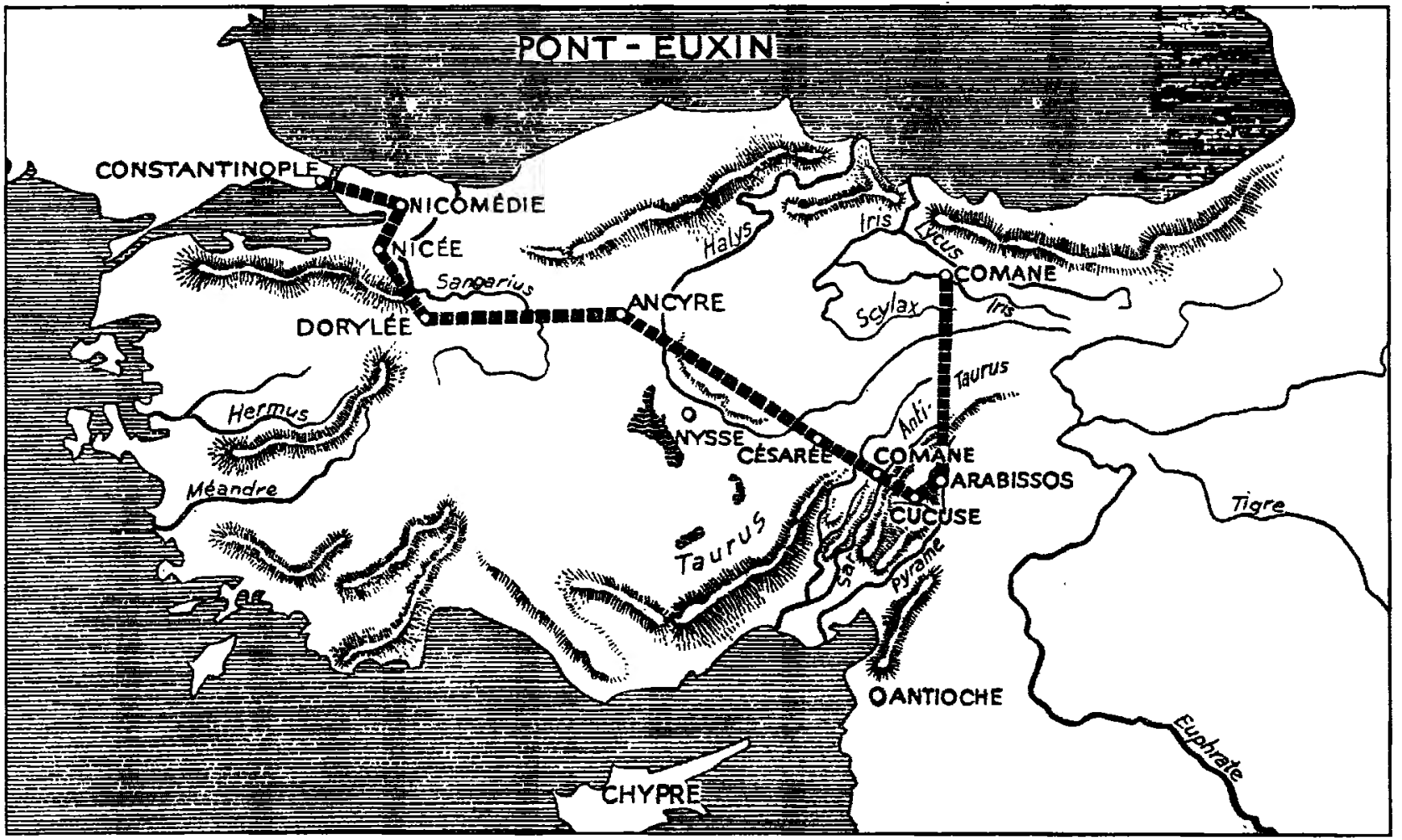

Harta exilului Sfântului Ioan Gură de Aur

Cuprins

Studii introductive

Diaconița și Arhiepiscopul (diac. IOAN I. ICĂ JR.) 5

O viață – o prietenie – o corespondență (A.-M. MALINGREY) ... 24

Texte

VIAȚA CUVIOASEI OLIMPIADA DIACONIȚA 73

SFÂNTUL GRIGORIE DIN NAZIANZ:
Poem-îndemn către Olimpiada 85

SFÂNTUL GRIGORIE AL NYSSEI:
Tâlcuire amănunțită la *Cântarea Cântărilor*: Cuvânt înainte
către Olimpiada și Omilia I 89

SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR:
Scrisori către Olimpiada 100

Anexa I: Actul de acuzare împotriva Sfântului Ioan Gură de Aur.
Rezumatul actelor sinodului de la „Stejar" 187

Anexa II: Diaconițele și slujirea lor în Biserica veche.
Texte fundamentale 192

Izvoare și bibliografie 199

Contemporanii Olimpiadei 205

Harta exilului Sfântului Ioan Gură de Aur 206